

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IMPACT STRATEGIC

Nr. 2[55]/2015

Revistă științifică trimestrială, cu acces liber
și prestigiu recunoscut de CNATDCU, indexată în baze de date
internaționale (BDI): CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

CONSILIUL EDITORIAL

Prof. univ. dr. Gabriel-Florin MOISESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
președintele Consiliului editorial
Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Vasile BUCINSCHI, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”
Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București
Lect. univ. dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Dr. Mircea TĂNASE, Statul Major General, Ministerul Apărării Naționale
Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Reprezentanța permanentă a Republicii Slovacia pe lângă
Uniunea Europeană, Belgia
Prof. univ. dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia
Prof. univ. dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C.
Marshall”, Germania
Prof. univ. dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Republica Elenă
Prof. univ. dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea „Old Dominion”, SUA
Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Academia Națională de Apărare, Bulgaria
Conf. univ. dr. Boguslaw PACEK, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Dr. Dana PERKINS, Universitatea de Științe ale Sănătății, SUA
Dr. Gábor BOLDIZSÁR, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria
Dr. Dario MATIKA, Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Croația

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

CS III dr. Mirela ATANASIU
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU
Lect. univ. dr. Alin BODESCU
CS III dr. Cristina BOGZEANU
Dr. Răzvan BUZATU

CS I dr. Constantin MOȘTOFLEI
Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE
CS II dr. Alexandra SARCINSCHI
CS dr. Iuliana-Simona ȚUȚUIANU
Lect. univ. dr. Eduard VITALIS
ACS dr. Mihai ZODIAN

CONSILIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: dr. Stan ANTON
Redactor-șef adjunct: Daniela RĂPAN
Redactor coordonator ediție: dr. Cristina BOGZEANU
Redactor responsabil suplimentul „Colocviu strategic”: dr. Mihai ZODIAN

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, București, România
Telefon: (021) 319.56.49; (021) 319.57.80
E-mail: impactstrategic@unap.ro
Adrese web: <http://cssas.unap.ro>

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.

ISSN 1582-6511; ISSN-L 1582-6511

CUPRINS

CUVÂNTUL EDITORULUI 5

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

Forțele naționale de rezervă: de la suficiența defensivă la descurajarea credibilă
Dr. Virgil BĂLĂCEANU
Dinu-Florian ȘTEFĂNESCU
Alexandru ADOMNICĂI..... 7

Armata și societatea. Tendințe ale culturii organizaționale militare
Dr. Adela VÎLCU 17

NATO ȘI UE: POLITICI, STRATEGII, ACȚIUNI

Migrație internațională și stat național în UE. Studiu de caz: România
Dr. Alexandra SARCINSCHI 26

Provocările NATO în contextul amenințărilor hibride
Dr. Teodora ZECHEU 38

Dezvoltarea capacităților NATO și a interoperabilității forțelor aliate prin smart defence și Inițiativa Forțelor Conectate
Robert-Mihai POENARU 46

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

Considerații privind războiul hibrid
Florin-Marian BARBU 52

Evoluția războiului de la acțiunile clasice la cele hibride
Dr. Cristian BĂHNĂREANU 59

STUDII DE INTELLIGENCE

Normativitate metodologică în Intelligence și cercetarea științifică
Dr. Andrei-Marius DIAMESCU 69

Intelligence academic – concept plurivalent
Oana-Andreea SANDU 78

Informațiile și surprinderea strategică: analiza prospectivă a semnalelor slabe
Doru POGOREANU..... 86

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

Tehnologii neconvenționale în războiul modern: armamente, sisteme de mascare/camuflare, mijloace de transport
Lucian Ștefan COZMA..... 95

Egalitatea de gen: o condiție pentru realizarea securității umane
Dr. Mihaela RADU 107

DIALOG STRATEGIC

Epoca interdependențelor necesare și periculoase
General de brigadă (r.) CS I dr. Gheorghe VĂDUVA 115

EVENIMENT ȘTIINȚIFIC

Conferința internațională Strategii XXI cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”, 11-12 iunie 2015 121

AGENDA CSSAS

Activități ale Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, aprilie-iunie 2015 123

GHID PENTRU AUTORI 124

CUVÂNTUL EDITORULUI

Ediția cu numărul 55 aduce în conținutul revistei *Impact strategic* câteva elemente de noutate. Colaboratorii și cititorii noștri constanți erau obișnuiți ca al doilea număr din an să fie unul tematic, care să cuprindă materialele prezentate de lectori invitați în cadrul Seminarului pe care CSSAS îl organiza în mod tradițional la sfârșitul lunii mai. Însă, așa cum ați aflat din rubrica periodică *Agenda CSSAS*, anul acesta activitățile științifice au fost planificate conform unui calendar diferit, cu scopul de a veni în întâmpinarea cercetătorilor bursieri în cadrul proiectelor aflate în derulare în cadrul Universității, și anume *SmartSPODAS* și *Orizonturi 2020*. Așadar, în paginile acestui număr al revistei, veți regăsi articole realizate de ofițeri, cadre didactice și cercetători cu experiență, dar și materiale semnate de tineri doctoranzi.

În deschidere, la rubrica *Actualitatea politico-militară*, vă prezentăm o analiză privitoare la *forțele naționale de rezervă*, într-un demers științific parcurs *de la suficiența defensivă la descurajarea credibilă*, realizată în co-autorat de către domnii general-locotenent (r.) dr. Virgil Bălăceanu, colonel (r.) Dinu-Florian Ștefănescu și locotenent-colonel Alexandru Adomnicăi. Al doilea articol este o reflecție a doamnei locotenent colonel dr. Adela Vîlcu pe tema *armata și societatea*, ce prezintă *tendențe ale culturii organizaționale militare*.

Rubrica *NATO și UE: politici, strategii, acțiuni* cuprinde trei materiale, primul dintre ele semnat de colega noastră, cercetător științific gr. II dr. Alexandra Sarcinschi, care abordează subiectul *migrației internaționale* în raport cu existența *statului național în UE*, cu un *studiu de caz asupra României*. În continuare, doamna căpitan dr. ing. cercetător științific Teodora Zecheru explorează *provocările NATO în contextul amenințărilor hibride*. În încheiere, Robert-Mihai Poenaru semnează un material ce tratează *dezvoltarea capacităților NATO și a interoperabilității forțelor aliate prin smart defence și Inițiativa Forțelor Conectate*.

La secțiunea *Securitate și strategie militară*, am inclus două perspective asupra tematicii deosebit de actuale a războiului hibrid, una aparținând domnului colonel Florin-Marian Barbu, și cealaltă colegului nostru, cercetător științific gr. II dr. Cristian Băhnăreanu.

În această ediție avansăm o rubrică nouă, intitulată *Studii de intelligence*, care înglobează trei articole, din perspectivă academică: domnul general de brigadă dr. Andrei-Marius Diamescu propune o *normativitate metodologică în Intelligence și cercetarea științifică*, doamna Oana-Andreea Sandu analizează *Intelligence-ul academic* ca pe un *concept plurivalent*, iar domnul colonel Doru Pogoreanu propune un articol despre *informații și surprinderea strategică*, realizând o *analiză prospectivă a semnalelor slabe*.

La rubrica *Analize, sinteze, evaluări*, domnul Lucian Ștefan Cozma explorează tehnologiile neconvenționale în războiul modern, cu referire la armamente, sisteme de mascare/camuflare și mijloace de transport, iar doamna dr. Mihaela Radu abordează *tema egalității de gen ca o condiție a securității umane*.

O altă noutate a acestei ediții este rubrica *Dialog strategic*, în cadrul căreia ne-am propus, pe tiparul unui interviu, să purtăm dezbateri pe teme de maximă actualitate și importanță pentru domeniul securității și apărării cu experți români și străini de notorietate. În numărul de față, am avut plăcerea de a-l avea ca interlocutor pe domnul general de brigadă (r.) cercetător științific gr. I dr.

Gheorghe Văduva, unul dintre cei mai cunoscuți experți români în domeniul studiilor de securitate, dar și al geopoliticii, strategiei și geostrategiei. Tema abordată a fost *Criza politico-militară din estul Europei*, materialul purtând subtitlul *Epoca interdependențelor necesare și periculoase*.

De asemenea, vă prezentăm în paginile revistei și câteva aspecte și concluzii în urma principalului **Eveniment științific** organizat de către CSSAS în perioada acoperită de această ediție – Conferința internațională *Strategii XXI cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”*, după care, din **Agenda CSSAS**, veți afla activitățile pe care le avem în pregătire pentru al doilea semestru al anului.

În încheierea ediției, aflată în coordonarea colegei noastre cercetător științific gradul III dr. Cristina Bogzeanu, se regăsește **Ghidul pentru autori**, material util celor care doresc să disemineze rezultatele cercetării în revista noastră.

Pentru cei care descoperă pentru prima dată *Impact strategic*, revista este editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și se prezintă ca *revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică*, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Publicația apare de cincisprezece ani în limba română și de unsprezece ani în limba engleză, și abordează o arie tematică complexă – actualitatea politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, problematica păcii și a războiului viitorului, societatea informațională, elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Cititorii găsesc în paginile publicației analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere în care se studiază impactul dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

În ceea ce privește vizibilitatea pe plan internațional – obiectiv primordial al publicației – recunoașterea calității științifice a revistei este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO, și ale unor universități cu profil militar din Bulgaria, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Estonia etc.

Impact strategic se tipărește trimestrial, în două ediții distincte: una în limba română și alta în limba engleză. Revista este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

În încheiere, îi încurajăm pe cei interesați să publice în paginile revistei să prospecteze și să evalueze cu rigoare dinamica mediului de securitate. Totodată, lansez invitația către studenții, masteranzii și doctoranzii interesați să trimită articole spre publicare în suplimentul lunar al revistei, *Colocviu strategic*, disponibil pe internet la <http://cssas.unap.ro/ro/cs.htm> și aflat sub coordonarea ACS dr. Mihai Zodian.

Colonel dr. Stan ANTON,
Redactor-șef
Directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate

FORȚELE NAȚIONALE DE REZERVĂ: DE LA SUFICIENȚA DEFENSIVĂ LA DESCURAJAREA CREDIBILĂ

*Dr. Virgil BĂLĂCEANU**
*Dinu-Florian ȘTEFĂNESCU***
*Alexandru ADOMNICĂI****

Lucrarea își propune să scoată în evidență importanța constituirii forțelor naționale de rezervă pentru asigurarea securității naționale a României, în contextul evoluțiilor recente în planul tipologiei conflictelor. Pornind de la o succintă caracterizare a războiului hibrid, este argumentată necesitatea reevaluării rolului forțelor proprii în ecuația de securitate și a constituirii rezervei voluntare, condiții importante pentru crearea celor mai favorabile condiții ale realizării suficienței descurajării. Potențialul generos oferit de forțele de rezervă este prezentat atât în termenii cost/eficiență (prin analiza experienței unor state membre NATO în utilizarea acestora), cât și prin prisma spectrului de misiuni la care acestea pot fi întrebuințate (participarea la acțiuni militare, regenerarea forțelor; acțiuni în situații de urgență civilă, instruirea militarilor în termen ș.a.). În concluzie, sunt analizate perspectiva (10-20 de ani) și condițiile necesare constituirii forțelor naționale de rezervă (asumare politică, finanțare, cadru legal).

Cuvinte-cheie: forțe naționale de rezervă, rezerva voluntară, mobilizare, război hibrid.

1. Considerații generale

În contextul actual al globalizării și al societăților democratice, niciun stat, nici măcar cele puternice din punct de vedere economic, nu-și poate permite menținerea forțelor armate, pe timp de pace, la nivelul de efective și dotare de care ar avea nevoie într-o situație de conflict armat. În susținerea acestei afirmații ar putea fi aduse o multitudine de argumente, cele mai evidente fiind cele de natură economică, socială și politico-diplomatică. Astfel, în condițiile în care prioritățile guvernelor sunt orientate către domenii precum sănătate, educație, infrastructură, protecție socială ș.a., susținerea financiară a unor efective și dotări ale forțelor armate peste nivelul strict necesar instruirii și îndeplinirii misiunilor specifice pe timp de pace nu poate fi justificată din punct de vedere economic. Mai mult, menținerea efectivelor active și capacităților militare la nivelul prevăzut pentru situații de criză/conflict armat în absența unor amenințări directe și imediate nu poate trece neobservată în comunitatea internațională (mai ales în condițiile existenței și funcționării unor mecanisme de

* *General-locotenent (r.) dr. Virgil BĂLĂCEANU face parte din Asociația Ofițerilor în Rezervă din România. Email: virgil.balaceanu@gmail.com*

** *Colonel (r.) Dinu-Florian ȘTEFĂNESCU face parte din Asociația Ofițerilor în Rezervă din România. E-mail: dinu.florian.stefanescu@gmail.com*

*** *Locotenent-colonel Alexandru ADOMNICĂI își derulează activitatea în cadrul Secției mobilizare din Statul Major General. E-mail: adsan71@gmail.com*

control în acest sens), respectiv nu poate fi justificată, oricât de abilă ar fi diplomația statului în cauză.

Confruntările violente din perioada care a urmat încheierii Războiului Rece au crescut în amploare, din punctul de vedere al frecvenței și al spațiului geografic adiacent, și, în același timp, au căpătat forme diferite celor anterioare și s-au dezvoltat în domenii multiple, cum ar fi cel energetic, economic, financiar, informatic, social, cultural, imagologic etc. De subliniat este faptul că, în majoritatea cazurilor, nu a fost exclusă componenta armată, militară care, de reținut ca maximă relevanță, rămâne foarte prezentă și activă inclusiv în Europa. Mai mult decât atât, aceasta capătă valențe noi prin acțiuni specifice războiului cibernetic și, mai ales, prin disimularea și înlocuirea acțiunilor directe cu unele mascate de activități ale grupărilor extremiste din interiorul statului țintă, combinate cu infiltrarea unor militari din forțele speciale, care nu poartă însemne naționale pe uniforme, caracterizând așa-numitul *război hibrid*.

Nu este deloc lipsită de interes, în contextul temei noastre, accentuarea a două elemente esențiale ale acestui tip de război.

Un prim element este legat de faptul că, în pofida unor păreri privind trecerea factorului militar în plan secund, acest lucru este doar aparent adevărat, factorul militar fiind principalul instrument în realizarea scopurilor războiului hibrid. Acest fapt se coroborează cu un alt aspect extrem de important și anume că războiul hibrid este cu precădere unul al spațiilor geografice, al teritoriilor care sunt avute în vedere ca țintă.

Un al doilea element este cel care vizează valorificarea extensivă a unor stări agravate privind problemele etnice, etnia majoritară în zona de conflict fiind aceeași cu a actorului statal care sprijină și se implică militar în câștigarea așa-ziselor drepturi ale acesteia, ajungându-se până la secesiune sau absorbție.

În scenariul războiului hibrid există o componentă prea puțin studiată până acum, și anume componenta paramilitară, care se sprijină masiv, cel puțin în prima fază a operațiunilor de tip gherilă, pe calificarea militară anterioară a

celor recrutați în aceste formațiuni. În definitiv, într-o altă fațetă a monedei, este vorba despre calificarea/pregătirea militară a unor rezerviști, la care se adaugă sprijinul constând în echipamente, consilieri și forțe speciale, al statului sponsor al mișcării secesioniste.

În contextul de securitate actual și după o perioadă în care asigurarea securității naționale a fost privită și abordată exclusiv prin prisma alianțelor și a înțelegerilor cu parteneri externi, de altfel extrem de necesare și utile, apreciem că este timpul pentru o reevaluare și reconsiderare a rolului jucat de forțele proprii în ecuația de securitate națională.

Trecerea la serviciul militar pe bază de voluntariat pe timp de pace a determinat reducerea drastică a numărului și a gradului de instruire a rezerviștilor, concentrarea acestora fiind posibilă numai pe timpul declarării stărilor excepționale, respectiv de asediu, mobilizare sau război. Această situație este într-o dinamică negativă accentuată pe măsura scurgerii unei perioade tot mai mari de timp de la momentul instruirii ultimului contingent de militari în termen, respectiv anul 2006, și devine critică în următorii 10 ani, când este de așteptat ca o mare parte dintre rezerviști să treacă în clasele a doua și a treia de evidență, sau chiar să împlinească limita de vârstă pentru scoaterea din evidența militară. De altfel, este de-a dreptul bizar să constatăm o contradicție flagrantă privind posibilitatea existenței rezervei, în perspectiva următorilor ani, pentru corpul soldaților și gradaților. Contradicția este generată de faptul că actualele reglementări¹ permit menținerea în activitate a soldaților și gradaților profesioniști până la vârsta de 55 de ani, vârstă care este de fapt, potrivit altor reglementări în vigoare², și limita maximă corespunzătoare clasei a treia de evidență, ceea ce înseamnă că această categorie de militari vor fi scoși din evidența militară odată cu încheierea serviciului activ.

În altă ordine de idei, pe timpul ducerii

¹ Legea nr. 384/2006 privind statutul soldaților și gradaților profesioniști cu modificările și completările ulterioare, art. 35, alin. (2)

² Legea nr. 446/2006 privind pregătirea populației pentru apărare cu modificările și completările ulterioare, art. 41, alin. (1).

acțiunilor militare forțele întrebuintate sunt supuse uzurii și necesită un proces continuu de regenerare, care poate consta fie în înlocuirea pierderilor, atunci când acestea sunt la un nivel acceptabil (sub 30%), fie în dezangajarea structurilor și refacerea lor în afara contactului cu inamicul, atunci când se ajunge la pierderea capacității de luptă.

În cele ce urmează vom prezenta succint câteva argumente care demonstrează stringenta nevoie de refacere urgentă a rezervei armatei și în favoarea necesității unei rezerve umane consistente și bine instruite încă din timp de pace, ca soluție pentru aducerea structurilor militare la capacitatea operațională completă, potrivit organizării de război, în situațiile prevăzute de lege. De asemenea, aceste argumente sunt orientate către demonstrarea oportunității de a constitui *forțe naționale de rezervă*, care să fie în măsură să îndeplinească misiuni fie de sine stătător, fie în cooperare sau integrate cu alte structuri ale armatei.

În abordarea temei în discuție, este necesară clarificarea unor aspecte privind *rezerva voluntară* și *forțele naționale de rezervă*.

Rezerva voluntară este constituită din personalul care consimte, pe bază de voluntariat, să ocupe funcții în statele de organizare ale instituțiilor din sistemul de apărare, ordine publică și securitate națională pe baza unor contracte încheiate individual.

Forțele naționale de rezervă, în concepția noastră, pot fi considerate ca fiind categoria de forțe a armatei organizată pe principiul teritorial, compusă din unități, subunități și formațiuni de luptă și de sprijin, cu un grad de încadrare cu personal în activitate, pe timp de pace, situat între 5 și 15%, care se completează până la necesarul de război cu rezerviști și/sau rezerviști voluntari.

Așa cum indică atât denumirea, cât și definiția, forțele de rezervă sunt încadrate într-o măsură covârșitoare cu rezerviști și rezerviști voluntari, proporția acestora fiind determinată de specificul fiecărei structuri în parte, precum și de gradul și timpul de operaționalizare necesar, în funcție de misiunile acestora.

În condițiile deficitului de resurse umane și creșterii amplitudinii acțiunilor militare, mai ales a celor specifice războiului hibrid, și luând

în considerare potențialul actual al rezervei operaționale a forțelor armate, constituirea forțelor naționale de rezervă, în baza voluntariatului, reprezintă o condiție absolut necesară a creării celor mai favorabile condiții pentru suficiența descurajării și impune luarea celor mai urgente măsuri în plan legislativ, organizatoric, de pregătire și operațional, pentru constituirea rezervei militare voluntare.

2. Forțele de rezervă ale unor state membre NATO

Experiența statelor NATO privind forțele de rezervă este considerabilă, mai ales în privința componentei voluntare a acestora.

Folosim ca prim exemplu experiența SUA, care acumulează mai bine de un milion de luptători și specialiști rezerviști voluntari, în toate cele șapte componente ale Forțelor de Rezervă.

Sigur că în ceea ce privește expertiza SUA în domeniu, trebuie avute în vedere proporțiile cantitative și, fără doar și poate, cele calitative, ținând seama de bugetul pe care SUA îl alocă apărării.

Tocmai aici găsim exemplul cel mai concludent al eficienței pe care o pot reprezenta Forțele de Rezervă comparativ cu Forțele Active, în termeni de cost-eficiență, cu raportare la fondurile alocate și procentajul de personal din total forțe operaționale.

Concludent este că Forțele de Rezervă Terestre au un buget de 11% din cel al Forțelor Active Terestre, asigură 32% din personal și, extrem de important, 40% din forțele operaționale. Și seria exemplurilor poate continua în cazul rezervei Forțelor Aeriene, care, cu doar 6% din buget, asigură 19% din personal și 30-40% din forțele operaționale. De altfel, Garda Națională a Forțelor Terestre, deși folosește doar un sfert din suprafața bazelor destinate părții active, are costuri de numai o zecime din cele ale acestora. Notabil în acest sens este faptul că aceasta este compusă din 8 divizii și 138 de brigăzi, din care 28 de tip Combat-Team, 58 multifuncționale și 48 funcționale³. Astfel, o cantitate enormă de

³ Prezentare a atașatului militar al SUA la Masa rotundă „Rezerva militară națională a României, repere și modele”, București, noiembrie 2014.

forțe, dezvoltată pe baza principiilor rezervei voluntare, este întreținută și operaționalizată la costuri indefinit mai mici decât în cazul forțelor active. Este un exemplu elocvent pentru modul în care forțele de rezervă pot asigura nevoile de personal potrivit tipurilor de misiuni, în condițiile unor bugete rezonabile, sau, în cazul României, a unui buget insuficient, fie și în perspectiva celor 2% din PIB.

Cazurile Germaniei, Poloniei și Ungariei sunt relevante în privința măsurilor urgente privind rezerva, pe care cele trei state le-au luat imediat după suspendarea serviciului militar obligatoriu.

Se detașează *Germania*, care, începând cu 2011, își constituie Forțele Naționale de Rezervă, în prezent totalizând 35.000 de rezerviști, repartizați în așa-zisa rezervă de completare, formată din unități de rezervă de sine stătătoare, incluzându-le și pe cele pentru situații de dezastre, formate pe principii regionale și având în totalitate efective din rezervă și rezerva de personal, menită să încadreze deficitul la pace al unităților și statele de organizare la război în caz de mobilizare.

Principiul de constituire al Forțelor de Rezervă Germane este unul pe cât de simplu, pe atât de eficient. Prin decizie politică, pentru aceste forțe, s-a hotărât asigurarea a 2.500 de posturi pentru un an de serviciu în rezervă sau 5.000 pentru o jumătate de an sau 10.000 pentru trei luni și așa mai departe⁴. Una dintre măsurile de viitor este implicarea Asociației rezerviștilor în pregătirea rezerviștilor voluntari, iar alta vizează selecționarea profesioniștilor activi din rândul rezerviștilor voluntari pentru acoperirea deficitelor la pace.

Polonia, printr-un ansamblu de măsuri legislative luate în 2009, trece, în iulie 2010, la constituirea forțelor naționale de rezervă, reușind până în 2015 să atingă o cifră considerabilă de peste 10.000 de rezerviști, ca rezervă de personal⁵. De asemenea, își propune ca, prin intensificarea

procesului de selecționare și pregătire, să ajungă la 20.000 de rezerviști voluntari, analizând oportunitatea înființării de unități de rezerviști, dislocate regional pe principiul apărării teritoriale.

Ungaria și-a realizat o forță de mai bine de 5.000 de rezerviști voluntari, proces început după 2011, în trei etape, interesantă fiind prima etapă în care rezerva voluntară a avut ca misiune la pace paza și apărarea cazărmilor și instalațiilor armatei ungare⁶. Datele prezentate ilustrează elocvent preocuparea pe care o au statele NATO privind dezvoltarea componentei voluntare a rezervei operaționale, în condițiile suspendării serviciului militar obligatoriu.

Din păcate, în cazul *României*, deși putem vorbi de o similitudine în privința intențiilor de adoptare a cadrului normativ privind rezerva voluntară, în aceeași perioadă cu statele europene menționate anterior, procesul legislativ nu a fost finalizat până la această dată.

3. Necesitatea și oportunitatea constituirii forțelor naționale de rezervă pentru asigurarea securității naționale a României

Istoria participării Armatei României la conflictele armate din ultimii 150 de ani, începând cu Războiul de Independență și sfârșind cu al Doilea Război Mondial, indică faptul că, înaintea începerii acestora, armata permanentă sau, cu alte cuvinte, forțele existente la pace au trecut la executarea mobilizării și au fost completate până la nivelul organizării de război cu efective provenite din rezervă. Este evident că fiecare mobilizare a avut particularitățile ei, a generat învățăminte concretizate prin reglementări menite să elimine sau să diminueze deficiențele, dar, invariabil, de eficiența cu care a fost executată a depins în mare măsură intrarea în acțiune a trupelor române.

Dintre toate, dorim să facem referire succintă la mobilizarea Armatei Române pentru al doilea război balcanic, decretată la 20 iunie 1913, având stabilită ca primă zi de mobilizare 22 iunie,

⁴ Prezentare a atașatului militar al Germaniei la Masa rotundă „Rezerva militară națională a României, repere și modele”, București, noiembrie 2014.

⁵ Prezentare a atașatului militar al Poloniei la Masa rotundă „Rezerva militară națională a României, repere și modele”, București, noiembrie 2014.

⁶ Masa rotundă „Rezerva militară națională a României, repere și modele”, București, noiembrie 2014.

ora 14.30, și încheiată în numai 6 zile, la 28 iunie, când au început transporturile și concentrarea. În acest interval de timp au fost mobilizate 5 corpuri de armată cu 15 divizii (5 divizii din rezervă), 3 brigăzi din rezervă, 2 divizii de cavalerie și o brigadă de călărași, totalizând aproximativ 480.000 de militari. Termenul neașteptat de scurt în care armata a fost în măsură să se concentreze în sudul Dobrogei, coroborat cu situația existentă pe fronturile grecesc și macedonean, a surprins Bulgaria, care a fost nevoită să încheie un armistițiu general și să cedeze multe dintre teritoriile câștigate în timpul primului război balcanic. Este un exemplu care denotă că o mobilizare reușită poate fi un factor de succes.

Folosim acest scurt exemplu în favoarea susținerii afirmației că este necesară existența unei rezerve consistente, instruită la un nivel cât se poate de ridicat pe timp de pace, în măsură să fie întrebuintată eficient în situații de criză și la război.

Conform prevederilor legale în vigoare⁷, pentru asigurarea resurselor umane necesare la război, este constituită rezerva de mobilizare, compusă din rezerva operațională care înglobează rezerviștii voluntari și rezerviștii cuprinși în planurile de mobilizare ale unităților și rezerva generală în care sunt incluși toți cetățenii cu obligații militare care nu fac parte din rezerva operațională.

Resursele umane care, potrivit legii, pot fi utilizate în sistemul de apărare, ordine publică și securitate națională sunt compuse din: personalul militar în activitate, elevii și studenții din instituțiile militare de învățământ, cu excepția celor din anul I și din colegiile militare naționale, rezerviștii și rezerviștii voluntari, precum și cetățenii cu obligații militare⁸.

În legislația actuală în materie din țara noastră, dintre cele mai sus enumerate, două segmente nu sunt acoperite, și anume cel referitor la rezerviștii voluntari și cel reprezentat de executarea

serviciului militar în termen voluntar pe timp de pace. Ambele se regăsesc sub o formă sau alta în legislația altor state membre NATO, respectiv Germania, Polonia, Ungaria și altele⁹.

În acest context se integrează considerațiile privind necesitatea existenței unor *forțe naționale de rezervă*, în măsură să completeze eficient, prin îndeplinirea unor misiuni specifice, ansamblul acțiunilor desfășurate de forțele armate, în integralitatea lor.

Pentru a răspunde unor exigențe rezonabile privind organizarea și funcționarea *forțelor naționale de rezervă*, trebuie avute în vedere următoarele *principii*:

- a) principiul teritorialității;
- b) principiul concordanței dintre capacități și misiuni;
- c) principiul integrării acționale;
- d) principiul cooperării și coordonării;
- e) principiul comenzii unice;
- f) principiul accesului la resurse.

Principiul teritorialității se referă la faptul că forțele de rezervă sunt încadrate cu militari recrutați și selecționați din localitățile aflate în apropierea locurilor de dislocare, misiunea asigurării lor cu resurse umane intrând în sarcina centrelor militare pe a căror rază de responsabilitate se află acestea. Mai mult decât atât, ele sunt constituite din structuri și primesc misiuni specifice caracteristicilor geografice, de relief și socio-administrative din raionul/zona de dislocare (munte, litoral, frontieră, obiective de importanță deosebită etc.).

Pentru asigurarea suficienței descurajării, forțele armate vor fi în măsură să îndeplinească și misiuni specifice apărării teritoriale, concomitent cu păstrarea capacității expediționare și a mobilității, ținând seama de configurarea geografică a teritoriului național, de zonele de operații cele mai expuse pericolului unei eventuale agresiuni, de obiectivele de interes strategic și de principalele direcții identificate ca fiind cele mai probabile și cele mai favorabile acțiunilor ofensive aeriene, terestre și navale.

Asigurarea infrastructurii și a logisticii adecvate conceptului apărării teritoriale, folosirea

⁷ Legea nr. 355/2009 privind regimul stării de mobilizare parțiale sau totale a forțelor armate și al stării de război, art. 23 alin. (3).

⁸ Legea nr. 355/2009 privind regimul stării de mobilizare parțiale sau totale a forțelor armate și al stării de război, art. 23 alin. (1).

⁹ Masa rotundă „Rezerva militară națională a României, repere și modele”, București, noiembrie 2014.

extensivă a tuturor resurselor locale de orice natură, realizarea unui efort comun și susținut de ripostă constituie factori absolut necesari pentru asigurarea succesului apărării teritoriale, în condițiile pregătirii eficiente a apărării colective pe teritoriul național.

Principiul concordanței dintre capacități și misiuni reflectă necesitatea întrebuițării forțelor de rezervă numai pentru îndeplinirea acelor misiuni care corespund gradului de constituire, înzestrare și instruire a structurilor care le compun. Acest lucru presupune o cunoaștere riguroasă a nivelului și a termenelor de operaționalizare a elementelor componente ale forțelor de rezervă de către planificatorii militari de la toate nivelurile pentru a se realiza o evaluare corectă a potențialului entităților respective și pentru determinarea corectă a misiunilor pentru care acestea pot fi întrebuițate. Este evident că eventualele erori de apreciere sau ignorarea situației de fapt pot conduce la utilizarea irațională a structurilor și chiar la implicarea acestora în situații dezastruoase.

Principiul integrării acționale presupune includerea acțiunilor forțelor de rezervă în ansamblul celor planificate la fiecare nivel, începând cu cel strategic corespunzător sistemului național de apărare și continuând cu cele operative și tactice. Aceasta înseamnă că planificatorii trebuie să țină seama de toate elementele și particularitățile acțiunilor forțelor de rezervă și să găsească soluțiile optime de introducere a acestora în dispozitivul operativ și strategic.

Principiul cooperării și coordonării reflectă necesitatea corelării permanente a acțiunilor forțelor de rezervă cu cele ale celorlalte structuri din zonă. În această idee, este necesar să se găsească cele mai bune soluții pentru menținerea permanentă a legăturii între entitățile care acționează în spații apropiate, pentru cunoașterea reciprocă a misiunilor și pentru prevenirea fratricidului.

Principiul comenzii unice se referă la faptul că toate forțele participante la operație, inclusiv cele de rezervă trebuie să fie supuse procesului de conducere unică. Existența unui singur decident și a unei singure autorități de comandă este imperios

necesară pentru asigurarea succesului acțiunilor militare, indiferent de specificul acestora.

Principiul accesului la resurse presupune că forțele de rezervă trebuie incluse în sistemul logistic întrunit, trebuie să fie arondate structurilor logistice organizate la nivel teritorial și trebuie să beneficieze, încă din timp de pace, de asigurarea materială și financiară necesară derulării întregului proces de organizare, constituire și instruire în vederea întrebuițării, în condiții optime, pentru îndeplinirea misiunilor specifice.

Organizarea forțelor naționale de rezervă, după o schemă foarte simplificată, ar putea fi următoarea:

- un comandament al Forțelor Naționale de rezervă;
- 8-10 brigăzi de rezervă, având comandamentele în municipiile în care funcționează centre militare zonale;
- 3-5 batalioane de diferite arme la fiecare brigadă (câte un batalion în fiecare județ).

Structura și organizarea brigăzilor și batalioanelor este diferită în funcție de specificul zonelor geografice și al județelor în care acestea sunt dislocate.

Este de subliniat faptul că forțele de rezervă nu trebuie să fie privite în sens restrâns, numai ca o componentă a forțelor armatei, ci ca una a sistemului de apărare, ordine publică și securitate națională în ansamblul său.

4. Utilizarea forțelor naționale de rezervă

În concepția noastră, forțele naționale de rezervă pot fi întrebuițate pentru îndeplinirea următoarelor misiuni principale.

➤ *Participarea la acțiunile militare, atât pe teritoriul național cât și în teatrele de operații potrivit alianțelor la care România este parte*

Este de menționat faptul că participarea la misiuni în afara teritoriului național este posibilă numai pentru structuri încadrate cu rezerviști voluntari, în absența unei stări excepționale care ar da posibilitatea trecerii la serviciul militar obligatoriu. De fapt, constituirea structurilor din forțele de rezervă este strict legată de aplicarea prevederilor legale privind posibilitatea accesării

resurselor umane (pe timp de pace sau la instituirea stării de urgență, fiind disponibili numai militarii în activitate și rezerviștii voluntari, iar, la instituirea stării de asediu și declararea stării de mobilizare sau de război, rezerviștii mobilizați/concentrați, precum și militarii în termen).

➤ *Regenerarea celorlalte categorii de forțe ale armatei*

Structurile din forța de rezervă pot constitui o resursă importantă pentru refacerea capacității de luptă a celorlalte categorii de forțe ale armatei în două ipostaze: în primul rând, prin furnizarea unor efective instruite care să înlocuiască pierderile suferite pe timpul ducerii acțiunilor militare, iar, în al doilea rând, prin înlocuirea unor structuri care și-au pierdut temporar sau definitiv capacitatea de luptă pe timpul participării la operație.

➤ *Acțiunea în situațiile de urgență civilă*

Este foarte importantă valorificarea capacității structurilor aparținând forței de rezervă de a acționa coordonat și oportun pentru prevenirea și înlăturarea efectelor unor catastrofe naturale. Trebuie avută în vedere, în această situație, capacitatea operațională a entităților în funcție de resursele umane pe care le are la dispoziție. Înainte de declararea/instituirea unei stări excepționale sunt utilizabile numai unitățile încadrate cu personal în activitate și rezerviști voluntari, celelalte structuri putând fi operaționalizate numai după trecerea la serviciul militar obligatoriu în condițiile legii.

➤ *Instruirea militarilor în termen în situațiile prevăzute de lege*

Pe timpul stării de asediu, al stării de mobilizare și al stării de război, serviciul militar devine obligatoriu. În aceste condiții, cetățenii care îndeplinesc condițiile prevăzute de lege vor fi recrutați și încorporați. Este evident că nu pot și nu trebuie să fie încorporați toți cetățenii care îndeplinesc condițiile, ci numai cei de care este nevoie și care pot fi instruiți, deoarece întrebuințarea lor în structurile militare este condiționată de pregătirea acestora. În acest context, forțele naționale de rezervă, prin structurile lor, pot constitui un cadru eficient de instruire a militarilor în termen care, ulterior,

vor putea fi întrebuințați pentru completarea unităților operative.

➤ *Asigurarea acțiunilor militare ale structurilor aparținând celorlalte categorii de forțe ale armatei*

Este evident că o parte dintre misiunile privind asigurarea acțiunilor și protecția forțelor pot fi preluate de către unități aparținând forțelor de rezervă, în special când unitățile operative desfășoară acțiuni în zonele în care asemenea structuri au capacitatea de acțiune. Sunt de luat în calcul acțiuni de asigurare a deplasării trupelor, de recunoaștere și asigurare a raioanelor de concentrare sau de dislocare, de aprovizionare, de evacuare, de asigurare medicală, de sprijin familial etc. În această misiune trebuie să fie incluse și acțiunile desfășurate de forțele de rezervă în vederea asigurării sprijinului națiunii gazdă pentru trupele altor țări NATO sau partenere.

➤ *Acțiuni de insurgență/gherilă/război hibrid în teritoriile ocupate de inamic*

În situația în care o agresiune armată împotriva teritoriului național încununată de succes ar conduce la pierderea unor teritorii înainte ca forțele de rezervă dislocate în acestea să se mobilizeze, ele s-ar putea constitui/organiza ca forțe de gherilă și desfășura acțiuni specifice.

Din analiza misiunilor pe care le pot îndeplini structurile aparținând forțelor naționale de rezervă rezultă oportunitatea oferită de utilizarea unor structuri, puțin costisitoare din perspectiva resurselor necesare pentru constituirea și întreținerea pe timp de pace, pentru degrevarea semnificativă a structurilor operative de anumite sarcini, altele decât cele legate nemijlocit de misiunea de bază.

5. Rezerva voluntară ca principală resursă umană pentru forțele de rezervă

Supuse practicii militare în general, constituirea și utilizarea forțelor de rezervă incumbă două componente principale:

➤ una care se manifestă pe timp de pace și care este condiționată de pregătirea populației, economiei și a teritoriului pentru apărare;

➤ a doua care se manifestă pe timpul stărilor excepționale și care presupune atât întrebuințarea forțelor ca atare, cât și regenerarea lor.

În ambele situații, fie că este vorba de organizarea și instruirea forțelor de rezervă pe timp de pace, fie că este vorba de regenerarea lor pe timp de război, considerăm necesară o abordare specială pentru segmentul care se referă la resursa umană, întrucât elementele referitoare la pregătirea economiei și a teritoriului pentru apărare nu prezintă, în viziunea noastră, particularități semnificative față de celelalte categorii de forțe ale armatei. În această idee, considerăm că trebuie avute în vedere resursele umane care potrivit legii pot fi accesate și care au fost enunțate anterior¹⁰, cu mențiunea că ponderea o constituie rezerviștii și rezerviștii voluntari.

Condițiile impuse de trecerea la executarea serviciului militar pe bază de voluntariat pe timp de pace, conform prevederilor Legii nr. 395/2005, limitează drastic posibilitățile de instruire a rezerviștilor, concentrarea lor fiind permisă numai pe timpul stării de asediu, de mobilizare sau de război. Singura soluție pentru existența unei rezerve instruite din timp de pace este constituirea *rezervei voluntare*.

Rezerviștii voluntari reprezintă personalul selecționat de bază de voluntariat, care consimte prin încheierea unui contract cu instituțiile din sistemul de apărare, ordine publică și securitate națională, să încadreze funcții în statele de organizare ale acestora, în calitate de rezerviști. Rezerviștii voluntari pot proveni fie din rândul rezerviștilor (persoane care au îndeplinit serviciul militar într-o formă prevăzută de lege, deci care au o anumită pregătire militară), fie din rândul cetățenilor care nu au îndeplinit serviciul militar activ, dar care întrunesc condițiile și optează pentru îndeplinirea serviciului militar în calitate de rezervist voluntar.

Elementul definitoriu pentru rezerviștii voluntari este că aceștia participă la instruire lunar, două zile pe timpul repaosului săptămânal, precum și 5 zile consecutive anual, de regulă cu ocazia exercițiilor sau altor forme complexe

¹⁰ Legea nr. 355/2009 privind regimul stării de mobilizare parțiale sau totale a forțelor armate și al stării de război, art. 23 alin. (1).

de instruire desfășurate de unitățile unde sunt încadrați. Prin urmare, aceștia posedă un grad crescut de instruire, precum și faptul că pot fi chemați pentru îndeplinirea unor misiuni inclusiv pe timp de pace și pe timpul stării de urgență.

În perioada în care se află la instruire sau îndeplinesc misiuni în cadrul unităților cu care au încheiat contracte, rezerviștii voluntari au drepturi și obligații apropiate de cele ale personalului militar în activitate și beneficiază de o indemnizație lunară cuprinsă între 10 și 30% din solda de grad și de funcție corespunzătoare posturilor pe care sunt încadrați.

Angajatorii rezerviștilor voluntari sunt obligați prin lege să permită acestora participarea la instruire, concentrare sau misiuni și să suspende raporturile de muncă avute cu aceștia pe perioadele respective, urmând să primească, în schimb, compensații financiare pentru costurile generate de absența acestora de la locul de muncă¹¹.

Potențialul pe care îl oferă această categorie de personal este unul foarte generos din prisma raportului costuri/eficiență. Pe lângă rolul binecunoscut de completare la mobilizare cu resurse umane a unităților militare până la prevederile pentru război ale statelor de organizare, constituirea rezervei voluntare ar putea crea premisele rezolvării unor probleme cu care instituția militară se confruntă în prezent, la costuri mai mult decât rezonabile. În acest sens, recrutarea ca rezerviști voluntari a persoanelor cu studii civile în specialități rare, care nu pot fi pregătite în sistemul de învățământ militar și utilizarea lor punctuală, pentru anumite misiuni specifice, fără a-i aduce în rândul forțelor permanente sau menținerea/revigorarea pe timp de pace a infrastructurii de instrucție, respectiv menținerea unui număr suficient de instructori bine pregătiți (care, la trecerea la serviciul militar obligatoriu, ar prelua sarcina instruirii militarilor în termen) sunt doar câteva exemple.

Am dezvoltat aceste elemente ale proiectelor legislative în domeniu din dorința de a furniza câteva argumente pentru susținerea necesității constituirii rezervei voluntare ca o condiție

¹¹ Proiectul Legii privind statutul rezerviștilor voluntari, înregistrat în Senatul României cu nr. L434/2011

esențială pentru existența forțelor naționale de rezervă, având în vedere că este greu de imaginat organizarea și funcționarea lor, în condiții de eficiență, în absența unor efective de rezerviști voluntari instruite corespunzător.

Concluzii

Constituirea *forțelor naționale de rezervă* trebuie avută în vedere într-un orizont de 10 la 20 de ani, începând cu următorul exercițiu de guvernare 2016-2020. Acest lucru înseamnă că obiectivul ca atare trebuie să fie asumat politic și să beneficieze de sprijinul factorilor de răspundere atât în privința susținerii financiare, cât și în ceea ce privește realizarea cadrului legal necesar. Având în vedere reducerea drastică a numărului și calității rezerviștilor, considerăm necesar și posibil să fie avută în vedere operaționalizarea forțelor naționale de rezervă cu efective de 50% reprezentate de rezerviști voluntari în următorii 10 ani, urmând să se realizeze încadrarea 100% cu rezerviști voluntari în aproximativ 20 de ani.

Aceste perspective pot deveni realizabile în condițiile în care, pe lângă obiectivele legate de înzestrare, operare și mentenanță, precum și refacerea stocurilor, la distribuirea celor 2 procente din PIB asumate de factorul politic pentru a fi alocate armatei, se vor avea în vedere inclusiv constituirea și operaționalizarea forțelor naționale de rezervă, pe care le considerăm neapărat necesare pentru întregirea capacității de luptă a armatei.

Este greu de judecat în termeni financiari independența, integritatea teritorială și suveranitatea unui stat. În lucrarea *Pagini din gândirea economică militară românească*, Mihai Cioc scria: „Noțiunea de ieftin și scump este foarte relativă, totul depinde de timpul la care se referă și de prețul pe care-l pui pe viitorul țării tale și al neamului tău, și nu trebuie uitat că-n această materie, ceea ce este astăzi ieftin, mâine poate să nu mai fie nici scump nici ieftin, ci fatal”¹².

Ca urmare, apreciem că eforturile în domeniul asigurării unei calități corespunzătoare a rezervei de mobilizare, de care trebuie să beneficieze

nu numai armata, ci întregul sistem de apărare, ordine publică și securitate națională, trebuie să fie îndreptate în două direcții principale:

- crearea cadrului legal pentru constituirea rezervei voluntare prin adoptarea într-o primă instanță a *legii privind statutul rezerviștilor voluntari* și în perspectivă a reglementărilor specifice conexe;

- introducerea serviciului militar în termen, pe bază de voluntariat, pe timp de pace și pe timpul stării de urgență, prin modificarea și completarea cadrului legal existent.

Niciodată resursele la dispoziție nu sunt pe deplin suficiente, dar utilizarea lor abilă și rațională poate fi cheia succesului. Sun Tzu spune că „resursele celor ce sunt experți în utilizarea forțelor sunt la fel de nemărginite ca cerul și pământul, la fel de ineputabile ca apa marilor fluvii”¹³.

Am căutat să încheiem într-o notă optimistă care răzbate din gândirea marelui învățat și să nădăduim că avem în mijlocul nostru decidenții și experții la care face referire citatul și care pot face ca, printr-o utilizare corespunzătoare, resursele de apărare de care dispune la un moment dat România să fie suficiente pentru asigurarea necesarului de securitate.

Ca atare, modernizarea Armatei Române, în perspectiva alocăției bugetare de 2% din PIB, se va întemeia pe cei patru vectori ai realizării capacităților suficiente descurajării, respectiv înzestrarea cu echipamente noi sau modernizate, incluzând și pe cele ce vizează digitizarea și robotizarea, operarea și mentenanța, refacerea la nivelul necesar a tuturor categoriilor de stocuri și crearea rezervei voluntare.

BIBLIOGRAFIE:

1. Constituția României.
2. Legea nr. 355/2009 privind regimul stării de mobilizare parțială sau totală a forțelor armate și al stării de război.
3. Legea nr. 446/2006 privind pregătirea populației pentru apărare, cu modificările și completările ulterioare.

¹² Mihai Cioc, *Pagini din gândirea economică militară românească*, Editura Militară, 1983, pp. 24-25.

¹³ Sun Tzu, *Arta războiului*, Editura Militară, București, 1976, p. 46.

4. Legea nr. 395/2005 privind suspendarea pe timp de pace a serviciului militar obligatoriu și trecerea la serviciul militar pe bază de voluntariat, cu completările și modificările ulterioare.

5. ***, *Mobilizarea Armatei Române pentru războiul de independență 1877-1878*, Ministerul Apărării Naționale, București.

6. ***, *Instrucțiuni confidențiale pentru mobilizarea anului 1916-1917*, nr. 4135/14.12.1915, Ministerul Apărării Naționale, București.

7. BĂIEȚELU, Vasile, *Modernizarea organizării și mobilizării armatei*, Editura Militară, București 2003.

8. CIOC, Mihai, *Pagini din gândirea economică militară românească*, Editura Militară, București 1983.

9. MACIU, Florin, *Regimul juridic al stărilor excepționale*, Universul Juridic, București 2011.

10. MANCI, Ioan, *Rezerva voluntară a Armatei României în context euroatlantic*, Editura A.F.T. Nicolae Bălcescu, Sibiu, 2014.

11. SUN TZU, *Arta războiului*, Editura Militară, București, 1976.

ARMATA ȘI SOCIETATEA. TENDINȚE ALE CULTURII ORGANIZAȚIONALE MILITARE

*Dr. Adela VÎLCU**

Nu este o tendință, ci o certitudine că managementul resurselor umane se constituie într-o veritabilă punte de legătură între sistemul militar cu specificul său și sistemul social național de apartenență. Procesele transformatoare ce caracterizează armatele moderne în tranziția lor spre postmodernism, sub auspiciile mediului de securitate tot mai volatil, sunt determinate în mod fundamental de tendințele și procesele care se manifestă plenar în viața socială. Față de acestea, managementul resurselor umane ale armatei rămâne un sistem deschis, permanent adaptativ, care se integrează în societate, acceptă modele și furnizează, la rândul său, formule ce pot fi adaptate în plan social.

Cuvinte-cheie: *sistem social, armată, management resurse umane, legislație, normative specifice, cultură organizațională militară, tendințe, deschidere, integrare.*

Considerații preliminare

Raporturile dintre societate și stat ca formă de organizare a sa constituie însăși baza dezvoltării umane, în fond concentrează întreaga istorie a omenirii. Dacă se consideră, cum este firesc, că statul modern, actual, nu mai corespunde de mult prea mult timp modelului „statul sunt eu”, ci se au în vedere multiplele și complexe rețele instituționale, în care organizațiile de exercitare

a autorității statului se controlează reciproc în baza unor principii fundamentale stabilite, de cele mai multe ori, prin constituții, din contextul acestor relaționări, nu pot lipsi sub niciun pretext raporturile dintre societate și armată. Iar, dacă se admite că, de fapt, marile state actualmente dezvoltate și democratice și-au fundamentat ascensiunea pe puternice argumente de ordin militar, nu este deloc surprinzător că științe sociale fundamentale, cum sunt sociologia militară sau politologia¹, acordă importanța cuvenită acestor raporturi.

În aceeași ordine de asocieri ideatice, se înscrie și prezentul demers, menit să demonstreze, în termeni generici, caracterul și totodată necesitatea deschiderii sistemului militar românesc către valorile democratice care se consolidează în țara noastră, chiar dacă nu atât de rapid cum și-ar fi dorit larga majoritate a populației, dar – sperăm noi – sigur. Date fiind coordonatele formale și finalitatea acestei încercări, devin lesne de înțeles motivele pentru care abordarea de față se focalizează pe un anumit aspect al deschiderii sistemului militar și al integrării sale în sistemul social național din care face parte, respectiv subsistemul administrativ al sistemului militar centrat pe managementul resurselor umane din

¹ Marian Zulean, *Armata și societățile postcomuniste în tranziție*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 7.

*** Locotenent colonel dr. Adela VÎLCU este șef de secție (și consilier juridic șef) în cadrul Direcției management resurse umane a Ministerului Apărării Naționale și postdoctorand în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: avilcu74@gmail.com**

armată, ca ansamblu de politici, reglementări și proceduri. Motivația alegerii unui astfel de subiect se fundamentează pe faptul că, alături de subsistemul social și cel tehnic al sistemului militar, subsistemul administrativ de suport al managementului resurselor umane contribuie în mod semnificativ la conturarea complexului de relații militari-civili care asigură dimensiunea democratică a raportului global armată-societate.

1. Coordonate istorice

O radiografie sumară a evoluției fenomenului militar românesc în epoca postdecembristă reclamă întoarcerea în timp dincolo de evenimentele care au consacrat sloganul „Armata e cu noi!”. Sunt suficiente motive pentru a argumenta afirmația că acest strigăt al populației a avut menirea să reînnoade punțile de legătură între armată și națiune, rupte de către contextul politic și, mai ales, ideologic, care promova conceptul „armatei întregului popor”, cu titlu de instrument propagandistic, în timp ce, de fapt, potrivit politicii vremii, armata formată din fiii poporului putea fi pusă să acționeze împotriva voinței acestuia. Controverse legate de acele evenimente sunt încă aprinse, „arătând cu degetul” că și militarii, mai ales cei de rang înalt, au făcut greșeli aservindu-se regimului politic, însă aceasta rămâne o discuție deschisă istoriei, pentru că, în acel context, era aproape imposibil să se manifeste vreun fel de opoziție, mai ales din partea vreunui reprezentant al armatei.

Dincolo de efectul emoțional al reunirii îndatoririlor patriotice ale soldaților cu idealurile de libertate ale fraților și părinților lor, „Armata e cu noi!” a redescoperit, în spiritul militarilor, rațiunea acestora de a coexista sub arme și drapel, misiunea fundamentală a armatei, aceea de „garantare a suveranității, a independenței și a unității statului, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale”². S-a retrezit astfel spiritul de corp în militarul de carieră, al cărui rol esențial este acela de apărare a patriei, nu de propășire a unor interese politice cu salopeta și

lopata șantieristului din construcții, târnăcopul minerului sau uneltele agricultorului.

Sub aceste auspicii, s-au adoptat primele și poate cele mai importante decizii din sfera managementului resurselor umane, care au avut ca rezultat remodelarea și modernizarea învățământului militar. Formarea ofițerilor prin studii superioare, păstrând deschiderea sistemului de admitere față de candidații proveniți nu numai dintre absolvenții liceelor militare (actualele colegii liceale militare naționale) a însemnat un pas important în direcția culturalizării armatei și a profesionalizării ei, chiar în perioada reformării statului român democratic. După cum se arată și în istoricul Academiei Forțelor Terestre³ bunăoară, în cadrul procesului reformativ inițiat la nivelul întregii societăți românești, reforma organismului militar s-a constituit într-un domeniu de avangardă. Învățământul militar a fost conexas la coordonatele caracteristice armatelor moderne. Astfel, s-a optat pentru constituirea unui sistem nou de învățământ militar, radical schimbat, în cadrul căruia s-au definit nivelurile de instruire, misiunile și obiectivele structurilor destinate formării, specializării și perfecționării cadrelor militare. În acest context general, un salt semnificativ s-a realizat în 1991, când, prin hotărâre a Guvernului⁴, s-a decis transformarea școlii militare de ofițeri în institut militar de învățământ superior și atribuirea denumirii de *Institutul Militar de Infanterie, Grăniceri și Chimie „Nicolae Bălcescu”*, ceea ce a însemnat o etapă nouă, însă una tranzitorie, în organizarea, planificarea, conducerea și desfășurarea instrucției și educației în Armata României.

În anul 1992, după trecerea trupelor de grăniceri la Ministerul de Interne, denumirea institutului s-a modificat în consecință, respectiv *Institutul Militar de Infanterie și Chimie „Nicolae Bălcescu”*.

Acestea au fost principalele coordonate

³ Pagina oficială a Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, URL: www.armyacademy.ro, accesat la 15 mai 2015.

⁴ Hotărârea Guvernului României nr. 190 din 2 martie 1991 privind transformarea Școlilor militare de ofițeri în institute militare de învățământ, publicată în Monitorul Oficial nr. 80 din 16 aprilie 1991.

² Art. 117, alin.(1) din *Constituția României*, 1991.

istorice care au generat posibilitatea trecerii la învățământul universitar, moment determinant pentru conferirea unui nou statut socio-profesional ofițerului de comandă din armata română. Desigur că procesul nu s-a încheiat aici, continuând cu anul 1995, când institutele militare configurate pe arme au fost reunite în cadrul academiilor categoriilor de forțe ale armatei. Integrate sistemului național de învățământ de nivel universitar⁵, instituțiile au avut și au menirea de a asigura pregătirea științifică fundamentală de bază a viitorilor ofițeri.

Momentul 1995 nu este reprezentativ numai prin prisma reformării învățământului militar, ci și – sau mai ales – prin adoptarea noului *Statut al cadrelor militare*, consfințit prin *Legea nr. 80* din același an, lege organică, după cum prevedea *Constituția*. Chiar dacă a intrat în vigoare la o bună bucată de vreme de la evenimentele decembrie 1989, ceea ce confirmă stabilitatea sistemului militar, dar și conservatorismul acestuia, fiecare termen avându-și conotațiile proprii, *Statutul* din 1995 preia într-o măsură considerabilă dispozițiile conținute de vechile statute adoptate prin hotărâri⁶ ale Consiliului de Miniștri, pe corpuri de cadre militare, pe care le abrogă. Astfel, apreciem că, deși nu a constituit un moment de cotitură în ceea ce privește evoluția pe care urma să o cunoască organizația militară ulterior și nici o schimbare radicală în sfera raporturilor de serviciu ale militarilor în sensul unei largi „democratizări” (în contextul în care o parte a cadrelor militare și-ar fi dorit organizații de tipul sindicatelor, gen Comitetul de acțiune pentru democratizarea armatei CADA⁷), *Legea*

⁵ Art. 176, alin.(1) din *Legea educației naționale nr.1/2001* și art. 97 alin.(1) din *Legea învățământului nr. 84/1995*.

⁶ *Hotărârile Consiliului de Miniștri nr. 1.177/1965, 924/1964 și nr. 1.178/1965*.

⁷ Comitetul de Acțiune pentru Democratizarea Armatei a fost constituit în cursul lunii februarie 1990, la Timișoara (pentru detalii, a se vedea www.dreptatea.eu) și dizolvat printr-o serie de decizii controversate, chiar atacate în instanță, ale conducerii Ministerului Apărării Naționale. În acest sens, este elocvent cazul ofițerului Nicolae Durac, trecut în rezervă în anul 1990, care, prin hotărâre judecătorească, a fost despăgubit pentru aceasta în mod substanțial, cu 10 miliarde lei, în anul 2006. Pentru detalii, a se vedea ***, „Nicolae Durac a câștigat de la MapN despăgubiri de 10 miliarde de lei”, în *Adevărul*, 25 mai 2006, URL: <http://adevarul.ro/news/societate/nicolae-durac-castigat-mapn-despagubiri-10-miliarde-lei->

nr. 80/1995 a fost, pe de o parte, un pas incipient în „apropierea” profesiei militare de alte ocupații în slujba statului. Pe de altă parte, aceeași lege reglementa limitări și interdicții exprese cu privire la exercitarea unor drepturi și libertăți cetățenești, element care nu se regăsea în statutele anterioare și care, prin acest caracter de noutate, vin să consolideze statutul special al militarului de profesie și al meseriei armelor, comparativ cu alte categorii socio-profesionale.

Într-o scurtă paranteză, apreciem că în prezent ar putea fi recunoscut meritul CADA de a se opune, la momentul respectiv, prin mijloace de influențare, intervenției armatei în evenimentele din iunie 1990⁸, ceea ce a marcat un punct de inflexiune în gestionarea misiunii de bază a armatei și, foarte probabil, a constituit un precedent practic al neimplicării acesteia în treburi de ordine publică, misiuni de apărare a ordinii de drept, de reprimare a manifestațiilor anti-guvernamentale, cu rezonanțe dincolo de sfera juridicului comun, emergent în domeniul constituțional. În prezent, considerăm absolut normal că forța militară a armatei nu trebuie folosită pentru menținerea ordinii cu ocazia vreunui miting politic, iar, dacă acest lucru se întâmplă, poate fi atribuit, într-o oarecare măsură, și foștilor membri ai CADA.

2. Vectori ai deschiderii sistemului de management al resurselor umane

Dualismul orientărilor către un sistem de management al resurselor umane, cu totul diferit față de cel din afara armatei sau mai deschis către valorile adoptate în cadrul regimului comun al raporturilor de muncă întreține controversale pe această temă, vectorul rezultat manifestându-se prin atitudini fluctuante la nivelul organizației militare, însă evoluția *Statutului cadrelor militare* a cunoscut același traseu cu cel al evoluției sistemului militar în ansamblu. Perioada preaderării la structurile euroatlantice a determinat schimbări fundamentale în acest sens, precedată fiind de anii destul de dificili ai restructurării și reorganizării armatei.

1_50ac1f1e7c42d5a663850b28/index.html, accesat la 15 mai 2015.

⁸ Pentru detalii a se vedea www.romanimea.com, accesat la 15 mai 2015.

Trecerea la o armată profesionalizată prin renunțarea la serviciul militar obligatoriu este o caracteristică a democrațiilor mai vechi sau mai noi (cum este și cea românească actuală), iar, pentru Armata României, acest element al transformării s-a realizat cu costuri deloc neglijabile, mai bine de jumătate din efectivele permanente fiind reduse în mod asumat de către statul român, care a compensat financiar renunțarea la cariera militară de către cei care fie au dorit, fie au fost nevoiți să înceapă o nouă viață profesională, într-o totală incertitudine a pieței muncii pe plan național.

Astfel, efectele majore ale binecunoscutei *Ordonanțe a Guvernului 7/1998*⁹ s-au făcut simțite vreme de aproximativ 10 ani, mult după ce România a devenit membru NATO (2004) și chiar UE (2007).

Procesul este unul important nu atât din punctul de vedere al creării unei forțe militare sustenabile, cât, mai ales, din perspectiva evoluției sistemului de management al resurselor umane. Sunt suficiente argumente care confirmă că sustenabilitatea nu înseamnă numai reducerea cheltuielilor cu forța de muncă, astfel încât acestea să se încadreze în limitele unui buget modest, întrucât profesionalizarea presupune, între altele, alocări suficiente pentru înzestrarea cu tehnologie de vârf și, neîndoindu-se, pregătirea resursei umane pentru a o utiliza. Schimbarea este, în opinia de față, una mai profundă, la nivel de paradigmă, prin aceea că orientarea și-a mutat centrul de greutate din punct de vedere calitativ, de la „mult și bun” la „suficient și performant”.

În fond, crearea unei noi armate profesioniste s-a circumscris eforturilor de aderare la NATO, materializate în îndeplinirea condiției privind controlul civil asupra armatei, între altele. Acest concept adoptă diverse accepțiuni, fie cea de control civil sau democratic, fie cea de control politic, dar de fapt este vorba despre relaționarea civili-militari, care îmbracă aspecte mai ample

ale raportării sistemului militar la sistemul său de apartenență social național, definite însă reductiv la câteva aspecte citate în studiul realizat de Marian Zulean¹⁰: recunoașterea și respectarea legii de către armată; păstrarea caracterului apolitic al armatei și respectarea autorității civile de către aceasta; recunoașterea și respectarea de către societatea civilă a rolului special al armatei în cadrul sistemului social; finanțarea corespunzătoare a pregătirii armatei pentru îndeplinirea rolurilor și misiunilor sale; crearea mecanismelor de interacțiune cu forțele armatei pentru soluționarea crizelor care impun în mod real intervenția armată.

Reducerea efectivelor pornind de la momentul 1998 a fost urmată de realele transformări de la începutul anilor 2000, prin modificările de substanță aduse *Statutului cadrelor militare* în 2001, care se conturează sub aspectul unor profunde adaptări instituționale în spiritul accentuării eficienței organizaționale ca element definitoriu al scopurilor politicilor, reglementărilor și procedurilor, care conferă consistență pilonului administrativ al sistemului militar. Interesant este că, în ultimă instanță, legiuitorul (prin aprobarea *Ordonanței Guvernului nr. 7/1998*) a fost de acord cu continuarea procesului reformativ sub aspectul reducerii efectivelor, de data aceasta, implicându-se în reforma calitativă a organizației militare.

Este vorba despre abilitarea Guvernului¹¹ pentru stabilirea condițiilor privind evoluția în cariera militară prin *Ghidul carierei militare*, limitarea posibilităților referitoare la numirea în funcții superioare gradului deținut și instituirea cadrului legal pentru funcționarea comisiilor de selecție, toate acestea cu scopul de a scoate de sub semnul arbitrarului posibilitățile și oportunitățile de promovare în funcție și înaintare în grad a militarilor de carieră, de a instaura competiția profesională deschisă, bazată pe merit, și, în fine, de a promova transparența și egalitatea șanselor

⁹ *Ordonanța Guvernului nr. 7 din 26 ianuarie 1998 privind unele măsuri de protecție socială a personalului militar și civil, care se vor aplica în perioada restructurării marilor unități, unităților și formațiunilor din componența Ministerului Apărării Naționale*, publicată în Monitorul Oficial nr. 34 din 29 ianuarie 1998.

¹⁰ Marian Zulean, *op.cit.*, pp. 5-6.

¹¹ Primul *Ghid al carierei militare* a fost adoptat prin *Hotărârea Guvernului nr. 582/2001*, în temeiul prevederilor *Constituției* și ale art.5 alin.(2) din *Legea nr. 80/1995 privind Statutul cadrelor militare*, modificată și completată prin *Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 90/2001*.

ca repere fundamentale ale managementului resurselor umane și ale deschiderii acestuia către valorile democratice universale.

Redenumirea gradelor militare și trecerea gradului de sergent din corpul gradaților în cel al subofițerilor, precum și scăderea limitelor de vârstă în grad pentru militarii de carieră din structurile Ministerului Apărării Naționale au completat seria eforturilor armatei pentru integrarea euroatlantică, cu prețul diferențierii mai accentuate față de celelalte instituții din sistemul de apărare, ordine publică și siguranță națională și al perceperii din interior a acestor măsuri ca fiind complet nepopulare, în contextul în care România se afla deja pe un trend economic descendent, cu manifestări primejdioase ale inflației și șomajului.

Se pot adăuga demersurilor legislative, în sensul deschiderii sistemului de management al resurselor umane, modificările statutare realizate prin *Legea nr. 478/2002* și prin *Legea nr. 286/2004*. Prima instituie dreptul cadrelor militare de a constitui forme de asociere caritabile, alături de altele, prevăzute în textul inițial – „(...) cu caracter profesional, tehnico-științific, cultural sau sportiv-recreativ”. În fapt, acest drept este unul cetățenesc constituțional, iar intervenția, la inițiativa unui singur deputat (nu a Guvernului) rezultă în atenuarea restrângerii exercitării acestui drept de către cadrele militare în activitate. A doua are aceeași orientare, venind să elimine condiționarea obținerii calității de cadru militar în activitate de exclusivitatea cetățeniei române, fundamentându-se pe temeiul juridic creat în același sens prin modificarea *Constituției*, în anul 2003¹².

Acestor vectori ai deschiderii li se pot asocia, de această dată din perspectiva ceva mai restrânsă a motivării resurselor umane, o parte dintre prevederile *Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 4/2004*, prin care se acordă cadrelor militare și familiilor acestora drepturi financiare suplimentare, în condițiile socio-economice ale vremii, în care piața imobiliară era tot mai puțin accesibilă în raport cu salarizarea militarilor:

creșterea plafonului procentual în care se acordă compensația lunară pentru chirie, de la 25 la 50% din solda lunară; de asemenea, stabilirea prin lege (și nu doar prin hotărâre a Guvernului) a procentului din solda lunară (50%) ce constituie bază de calcul a indemnizației soției/soțului cadrului militar mutat în interesul serviciului în altă garnizoană, care își pierde locul de muncă urmându-și soțul/soția. De menționat că aceste prevederi intraseră deja în vigoare în anul 2003, fiind instituite prin *Legea nr. 516* din același an, dar numai pentru cadrele militare din structurile Ministerului Apărării Naționale. *Ordonanța de urgență* extinde efectele dispozițiilor legii, asigurându-le aplicabilitatea în toate instituțiile sistemului de apărare, ordine publică și siguranță națională.

Un moment extrem de important al cursului evenimentelor ce caracterizează devenirea managementului resurselor umane din armată se datorează însuși procesului de democratizare a societății și de emancipare individuală în acest sens. Astfel, se reafirmă și se argumentează că sistemul militar nu este numai un nucleu închis al sistemului social în care este integrat, între cele două entități manifestându-se multiple interdependențe. Iată, așadar, că pot exista și situații în care deschiderea este determinată de inițiative individuale, care, într-un stat de drept, este normal să se manifeste în mod liber și nu neapărat împotriva regulilor, ci în sensul corectei aplicări a acestora.

Este cazul modificării *Statutului cadrelor militare* (mai precis a articolului 15) prin *Legea nr. 18/2006*, în direcția „extinderii posibilității pentru părintele bărbat care este cadru militar activ să poată să întrerupă activitatea și să beneficieze de concediu pentru creșterea copilului”¹³. Inițiatorul proiectului de lege este un deputat, însă ideea aparține unui personaj, Gabriel Hulea, care a ridicat excepția de neconstituționalitate față de articolul 15 al legii, iar inițiativa legislativă se fundamentează pe *Decizia Curții Constituționale nr. 90/2005*, care recunoaște cadrelor militare

¹² *Legea nr. 429/2003 de revizuire a Constituției României*, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003, art. 16 alin. (3).

¹³ Stenograma ședinței plenului Camerei Deputaților din 21 noiembrie 2005, având pe ordinea de zi dezbaterea propunerii legislative privind modificarea articolului 15 din *Legea nr. 80/1995 privind Statutul cadrelor militare*.

bărbați beneficiul dreptului la concediu pentru creșterea și îngrijirea copilului.

3. Modificări substanțiale în politicile de personal

Pentru a întregi șirul exemplificărilor legislative deja menționate, care ilustrează integrarea sistemului de management al resurselor umane din armată în contextul social național, merită amintite cu prisosință modificările și completările aduse *Statutului* prin *Legea nr. 53/2011*. Chiar dacă nu conține doar prevederi favorabile cadrelor militare, ci instituie și unele obligații suplimentare, cerute de îndeplinirea obiectivelor organizației – cum este obligația de a participa la misiuni în teatrele de operații – meritul acestui demers este acela de a apropia maniera de abordare a raporturilor de serviciu ale cadrelor militare de dispozițiile dreptului muncii, prin valorificarea instituției împuternicirii și prin posibilitatea acordării concediului fără plată cadrelor militare, în anumite situații.

Desigur că nu numai *Statutul cadrelor militare* reflectă convergența instituției militare cu societatea civilă, în cadrul relației de la parte la întreg. Alte exemple care demonstrează teoria concordanței sferelor civilă și militară, atribuită lui Morris Janowitz¹⁴, sunt deciziile politice transpuse la nivelul legislației, precum acelea privind suspendarea serviciului militar obligatoriu pe timp de pace și crearea corpului soldaților și gradaților profesioniști, cu statut aparte, foarte apropiat de cel al cadrelor militare, dar mult mai ancorat în principiile ce guvernează raporturile juridice de muncă în dreptul comun. Acestea se înscriu nu numai în tendințele occidentale (majoritatea statelor democratice au adoptat modelul armatei de profesioniști), dar atribuie sistemului militar românesc încă o caracteristică a armatei postmoderne, după cum este definită de Charles Moskos¹⁵: armată profesionistă cu efective reduse, orientată spre

¹⁴ Marian Zulean, *op. cit.*, p. 11.

¹⁵ Charles Moskos, *Armata, mai mult decât o ocupație?*, apud Adrian Bădescu, „Armata ca instituție – rolul forțelor armate în cadrul securității naționale. De la «războiul întregului popor la Noua Strategie de Securitate Națională»”, URL: <https://sociologiemilitara.wordpress.com/domenii/sociologie-militara>, accesat la 20 mai 2015.

misiuni nonviolente (umanitare, de menținere a păcii), dependentă de inserția de tehnologie din viața civilă, acceptantă a serviciului alternativ, promoare a militarului – intelectual și om de stat, integratoare fără rezerve a femeilor.

Lor li se alătură, spre exemplificare, multitudinea de decizii interne, consemnate în acte normative specifice, subsecvente legislației. Sunt nenumărate nu doar încercările de ajustare a regulamentelor militare, astfel încât să se atenueze diferențele și să se adopte reguli deja rutinate în afara cazarmii, ci și reușitele. Merită amintite câteva dintre cele mai recente, cu acțiune directă în sfera managementului resurselor umane, dintre care un punct de referință îl constituie *Normele privind organizarea și funcționarea sistemului de selecție și ierarhizare în vederea evoluției în carieră a cadrelor militare din Ministerul Apărării Naționale*¹⁶, sub aspectul consolidării aplicării principiilor transparenței și egalității șanselor, dar, mai ales, al responsabilizării individuale cu privire la propria evoluție profesională.

Tendința de sistematizare și de integrare a proceselor de management al resurselor umane la nivelul organismului militar este cel mai fidel ilustrată de *Instrucțiunile privind recrutarea, selecția, formarea profesională și evoluția în cariera militară în Armata României*¹⁷, care reglementează sistemul de asigurare a resurselor umane spre a primi educația și formarea profesională de tip militar și reorientează echilibrul dintre aspirațiile individuale și nevoile organizaționale spre încurajarea eficienței, competitivității și performanței profesionale. Aceași orientare transpare și din noua *Metodologie de întocmire a aprecierilor de serviciu pentru cadrele militare din structurile Ministerului Apărării Naționale, pe timp de pace*¹⁸, care propune un sistem de evaluare profesională ce utilizează scale valorice, suficient de detaliat pentru a putea fi adoptat și adaptat în cadrul altor

¹⁶ *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.22/2010*, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 113 din 19 februarie 2010.

¹⁷ *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.30/2012*, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 229 din 05 aprilie 2012.

¹⁸ *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.122/2014*, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 863 din 27 noiembrie 2014.

instituții publice sau, de ce nu, private.

Perspectiva alinierii la principiile și valorile societății ca întreg este redată și în privința soldaților și gradaților profesioniști, prin recente amendamente aduse *Instrucțiunilor de aplicare în Ministerul Apărării Naționale a prevederilor Legii nr. 384/2006 privind statutul soldaților și gradaților profesioniști*¹⁹, care nu doar că adaptează reglementarea la cerințele noului *Cod penal*, dar repune pe un făgaș normal, constituțional, dreptul la educația militară de nivel superior a acestora.

Toate aceste modificări ale legislației nu sunt menite numai să creeze avantaje oamenilor, o bună parte dintre ele accentuând nevoia de performanță profesională, ceea ce nu este caracteristic numai sistemului militar. Sub acest aspect, au existat și există controverse, și chiar convulsii, chiar în interiorul sistemului militar. În ciuda tuturor opiniilor pro sau contra, a nemulțumirilor personale sau ale unor grupuri, toate aceste modificări nu sunt decât modalități de deschidere a sistemului de management al resurselor umane ale armatei față de societate și de integrare a acestuia în cel național.

Aderarea la tendințele evidențiate la nivelul întregii societăți reflectă *caracterul social* al sistemului de management al resurselor umane ale armatei, care se manifestă nu numai prin apartenența *de facto* la sistemul social național a membrilor organizației militare prin cetățenie, ci mai ales prin supunerea față de normele, cerințele, cutumele și alte aspecte ale modelului cultural național impus și pretins de societate²⁰.

Chiar aceste controverse, care se subsumează, de fapt, preocupărilor cu privire la măsura în care armata trebuie considerată o organizație *sui-generis*, sunt determinate, de fapt, de dualismul

apartenenței membrilor armatei la sistemul militar, pe de o parte, și la societatea ca întreg, pe de altă parte, ceea ce determină rezonanțe diferite față de caracteristicile culturii organizaționale.

După cum se arată într-un alt studiu²¹, „în interior, armata nu este ceva unic și omogen, (...) forțele armate sunt un mozaic de subculturi”, de unde rezultă, chiar dacă uneori trec neobservate, oarece fluctuații la nivelul sistemului de management al resurselor umane și tentația obsesivă de a schimba, de a înnoi, de a impune propriile percepții și de a da noi cursuri și orientări valorilor ce definesc ansamblul cultural organizațional, cel puțin, din perspectiva managementului resurselor umane.

Sub acest aspect pot fi comentate rezultatele unei anchete de mici dimensiuni, realizate în anul 2009²², cu scopul de a surprinde câteva din particularitățile culturii organizaționale manifeste în cadrul unei structuri militare de nivel tactic și implicațiile acestora asupra principalelor activități aferente managementului resurselor umane. Concluziile au indicat lipsa unei congruențe între tipul de cultură organizațională din prezent și cel din perspectivă, surprinzând organizația într-un moment de tranziție, de la orientarea spre reguli la orientarea către angajați, de la rigurozitatea controlului la flexibilitate și deschidere spre nou.

A apărut cu claritate tendința către care se îndrepta organizația la nivelul ei integrator, aceea de schimbare a tipului cultural caracteristic, de la ierarhic la clan. În condițiile date, identitatea culturală a organizației nu era puternică, cele patru tipuri culturale (autocrat, clan, piață și ierarhic) fiind reprezentate relativ apropiat, dar la nivelul tendințelor, analiza comparativă a rezultatelor a dezvăluit preferința oamenilor față de un mediu organizațional mai flexibil în detrimentul unuia rigid și excesiv formalizat, ca și față de lideri carismatici, care să își asume rolul de mentor, în locul celor care veghează la respectarea regulilor

¹⁹ Ordinul ministrului apărării naționale nr. 78/2014 pentru modificarea și completarea *Instrucțiunilor de aplicare în Ministerul Apărării Naționale a prevederilor Legii nr. 384/2006 privind statutul soldaților și gradaților profesioniști*, aprobate prin Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.39/2010, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 534 din 17 iulie 2014.

²⁰ Petre Duțu, *Impactul integrării în alianța nord-atlantică asupra managementului resurselor umane din armata României*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 10.

²¹ Marian Zulean, *Diferențe culturale între armată și societatea românească*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 13.

²² Monica Franga, Cătălin Samoilă, *Aspecte ale culturii în organizația militară. Analize și tendințe*, studiu publicat în volumul de lucrări susținute în cadrul Simpozionului național de psihologie militară “Psihomil VI”.

și realizarea obiectivelor doar prin exercitarea funcțiilor manageriale de organizare, coordonare și control.

Chiar dacă studiul nu a fost extins, nici măcar actualizat, a relevat câteva implicații la nivelul managementului resurselor umane care ar putea fi încă valabile (preferința pentru politicile de personal care vizează predictibilitatea și siguranța muncii, promovarea unor valori precum stabilitatea, performanța și eficiența), însă, din perspectiva prezentului demers, cea mai importantă concluzie desprinsă a fost aceea că manifestarea tendinței de schimbare la nivelul tipului cultural a fost determinată de contextul socioeconomic în care este integrată organizația studiată. Aceasta reconfirmă nu numai legăturile indisolubile dintre armată și societate, dar mai ales impune adoptarea unor repere ale sistemului de management al resurselor umane care să țină cont de ce se întâmplă în plan social.

Concluzii

Exemplele arătate mai sus demonstrează, fără puțință de tăgadă, că armata modernă (mai precis, postmodernă) acceptă ingerințele complexității care se manifestă în societate, ceea ce presupune că militarii înșiși internalizează aspecte ale realității sociale care depășesc uneori barierele birocrăției, planificării extrem de riguroase și adoptă soluții inovatoare, atât ca răspuns la condițiile continuu schimbătoare ale mediului de securitate, dar și în ceea ce privește propria administrare, cu accent pe latura managementului resurselor umane.

Iată de ce factorii decizionali trebuie să arate suficientă înțelegere a realității actuale, a faptului că o redefinire a principalelor repere ale sistemului de management al resurselor umane, în termenii armatei clasice, premoderne, în spiritul creșterii spectaculoase a eficienței prin întărirea unității de conducere ca și garanție a performanței profesionale, ar fi posibilă numai dacă toate coordonatele care o determină și toate implicațiile pe care le presupune sunt perfect adaptate noilor realități sociale. Nu este altceva decât rezultatul faptului că militarul profesionist este exponent al societății și reprezentant al armatei în cadrul acesteia, care tinde spre democratizare. Sub acest aspect, devine evident că militarul își asumă libertățile cetățenești sub semnul responsabilității, respectă interdicțiile și

limitările pe care i le impune legea, însă poate accepta cu mari dificultăți îngrădiri suplimentare, care țin de caracteristica birocratică a sistemului.

Intervine problematica esențială cu privire la măsura în care se poate deschide sistemul de management al resurselor umane din armată, astfel încât să nu contravină principiilor managementului militar în general, cum este cel al *unității de comandă*. De fapt, nu alterarea modului de aplicare a unor principii este problema, ci posibila afectare a îndeplinirii misiunii de bază și a obiectivelor fundamentale ale organizației. Opinia de față rămâne consecventă ideii continuării existenței unor largi posibilități de reformare a sistemului de management al resurselor umane din armată, fără ca acest fapt să producă implicații nedorite vizavi de păstrarea și dezvoltarea, bunăoară, a capacității de luptă a armatei. Însă, trebuie să fim de acord că schimbarea organizațională de o asemenea amploare trebuie pregătită din timp, în mod strategic, mai cu seamă pentru generațiile viitoare și având în vedere cu deosebire implementarea mentală a acesteia, la nivelul culturii organizaționale.

Schimbarea organizațională trebuie să păstreze un echilibru între ceea ce, din punctul de vedere al individului, se pierde și ceea ce se câștigă. Mai mult, trebuie avut în vedere că democratizarea societății și emanciparea individuală permit din ce în ce mai greu renunțarea la anumite drepturi în afara unei motivații extrinseci corespunzătoare. Se reafirmă deci necesitatea imperioasă ca această tendință, care se resimte din ce în ce mai puternic ar trebui acceptată și valorificată în interesul organizației militare.

Desigur că acceptarea și valorificarea unor repere ale vieții sociale în avantajul armatei nu se traduc printr-o accentuare exagerată a caracterului social al instituției militare, chiar dacă, reprezentând statul, armata împrumută și acest atribut. Este de necontestat că exercitarea acestui caracter al statului nu revine în primul rând armatei, prin politicile de personal promovate.

În orice caz, chiar dacă, într-o oarecare măsură, prin însăși consistența sa internă ca și concept, instituția militară are un pronunțat caracter social, principalul său atu constând în resursa umană, mai ales în condițiile în care capacitatea economică a statului ca reprezentant al societății nu permite mai mult, sub nicio formă nu trebuie făcut rabat, prin orientările sistemului de management al

resurselor umane, de la principiul calității. În contextul în care profesionalizarea reprezintă un scop declarat, exigențele față de inputul social trebuie să fie adecvate, ca aspect al proceselor de recrutare și selecție a personalului. Armata trebuie să rămână „etalonul profesionalismului și al onoarei în fața poporului român”²³, iar o atitudine mult prea populistă în cadrul acestor procese nu aduce un plus de încredere și de imagine armatei în rândul populației, decât, poate, pe termen foarte scurt și în niciun caz în rândurile elitei sociale. Dimpotrivă, o exigență adecvată misiunilor și obiectivelor instituției militare, exprimată în materia selecției, formării și gestiunii personalului, conduce la coagularea unui corp de cadre coeziv, foarte bine pregătit, caracterizat de responsabilitate și capacitate de inovare și care impune respect.

Exemplificările și observațiile de mai sus conduc la concluzia clară că sistemul militar este integrat în cel social de apartenență, iar subsistemul de management al resurselor umane din armată se constituie într-o puternică punte de legătură în cadrul relației militari-civili ca expresie a raportului social de la parte la întreg. Managementul resurselor umane este, așadar, un sistem în deschidere, care se integrează prin acceptarea și adoptarea modelelor din societate, dar și prin creație și inovare, devenind generator de modele de gândire și acțiune pentru sfera societății largi.

BIBLIOGRAFIE:

1. *Constituția României.*
2. *Hotărârea Guvernului nr. 190/1991*
3. *Hotărârea Guvernului nr. 582/2001*
4. *Hotărârile Consiliului de Miniștri nr. 1.177/1965, 924/1964 și nr. 1.178/1965.*
5. *Legea educației naționale nr.1/2001.*
6. *Legea nr. 80/1995.*
7. *Legea învățământului nr. 84/1995.*
8. *Legea nr. 384/2006.*
9. *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.22/2010.*
10. *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.30/2012.*

11. *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.122/2014.*

12. *Ordinul ministrului apărării naționale nr. 78/2014.*

13. *Ordonanța Guvernului nr. 7/1998.*

14. DUȚU, Petre, *Impactul integrării în Alianța Nord-Atlantică asupra managementului resurselor umane din armata României*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.

15. MOSKOS, Charles, *Armata, mai mult decât o ocupație?*, Editura Ziua, București, 2005-<https://sociologiemilitara.wordpress.com/domenii/sociologie-militara>.

16. ZULEAN, Marian, *Diferențe culturale între armată și societatea românească*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.

17. ZULEAN, Marian, *Armata și societățile postcomuniste în tranziție*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.

18. Comentarii/articole despre Comitetul de Acțiune pentru Democratizarea Armatei, URL: www.dreptatea.eu

19. Comentarii/articole despre evenimentele din iunie 1990, URL: www.romanimea.com.

20. Comentarii/articole despre Nicolae Durac care a făcut parte din Comitetul de Acțiune pentru Democratizarea Armatei, URL: <http://adevarul.ro/news/societate/nicolae-durac>.

21. Pagina oficială a Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, URL: www.armyacademy.ro.

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul **“Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”**, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**

²³ Cuvântul președintelui României, Klaus W. Iohannis, la ceremonia de predare-primire a comenzii Statului Major General și a structurii de forțe ale armatei, București, 06.01.2015.

MIGRAȚIE INTERNAȚIONALĂ ȘI STAT NAȚIONAL ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ. STUDIU DE CAZ: ROMÂNIA

*Dr. Alexandra SARCINSCHI**

Migrația internațională constituie un fenomen complex care, dincolo de deplasarea populației dintr-o țară în alta, implică o serie de elemente cu impact direct asupra statelor și securității naționale. Prezentul articol expune succint câteva dintre cele mai cunoscute modele ale migrației, care corelează dimensiunea internațională a fenomenului cu cea națională, pentru ca, apoi, să concentreze analiza la nivelul Uniunii Europene. În acest context, studiul de caz asupra României oferă o ilustrare clară a principalelor tendințe ce se manifestă la nivel național și regional. Fenomenul migrației internaționale generează în țara noastră atât provocări, cât și oportunități demografice, sociale și economice, România având o triplă ipostază: deși este în principal o țară de origine pentru migranți, este simultan și țară de tranzit și de destinație.

Cuvinte-cheie: migrație internațională, stat național, țară de origine, țară de destinație, țară de tranzit, Uniunea Europeană, România.

Introducere

Amploarea globală a mobilității teritoriale a populației reprezintă un adevăr de necontestat. Fenomenul globalizării, deși în prezent pare un

subiect mult prea dezbătut, nu poate fi analizat fără a face referire la fluxurile de migrație al căror volum a sporit în ultimii 25 de ani, în ciuda crizei economico-financiare. Există un număr considerabil de lucrări dedicate fenomenului migrației internaționale post-Război Rece din cel puțin două motive majore: pe de o parte, poate fi invocată tendința de creștere a migrației după căderea Zidului Berlinului, iar de cealaltă, faptul că migrația internațională constituie cea de-a doua componentă importantă a dinamicii demografice¹. După cum afirma, în anul 1991, demograful român Vladimir Trebici, imigrările au aceeași semnificație cu nașterile, emigrările reprezintă pierderi². La sfârșitul anului 2013, Organizația Națiunilor Unite înregistra în statisticile sale un număr de 232 milioane de migranți la nivel internațional, dintre care aproximativ 59% în regiunile dezvoltate, iar 41% în regiunile în curs de dezvoltare³. Mai mult, în 2013, circa

¹ Mai multe detalii în Alexandra Sarcinschi, *Migrația ca problemă de securitate: studiu de caz - România*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.

² Pentru mai multe detalii, a se vedea Vladimir Trebici, *Populația Terrei: demografie mondială*, Editura Științifică, București, 1991.

³ United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division, *International Migration*

** Dr. Alexandra SARCINSCHI este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: sarcinschi.alexandra@unap.ro*

două treimi din migrații lumii sunt găzduiți de Europa (72 milioane migranți) și Asia (71 milioane migranți), iar, în perioada 1990-2013, țările europene au cunoscut o creștere anuală de aproximativ 1 milion migranți, dintre care 43% născuți în Europa, 22% în Asia, 18% în Africa și 14% în America Latină și Caraibe⁴.

În acest context, Uniunea Europeană constituie cel mai bun subiect pentru un studiu de caz: este o formă de integrare regională care, în timp ce păstrează granițele naționale, oferă șansa unei cetățenii europene postnaționale și, în același timp, aplică regulile spațiului Schengen pentru o parte dintre statele membre⁵. Chiar dacă poate fi contestată caracteristica internațională a migrației în cadrul UE, prin aceea că există o cetățenie europeană unică, în opinia noastră, existența acestui tip de cetățenie nu o afectează, deoarece, la nivel teoretic, migrația este definită în raport cu granițele naționale. Astfel, putem face apel la articolele 13, 14 și 15 ale *Declarației Universale a Drepturilor Omului* ce stipulează că orice persoană are dreptul de a circula în mod liber și de a-și alege reședința în interiorul granițelor unui stat, orice persoană are dreptul de a părăsi orice țară, inclusiv a sa, și de a reveni în țara sa⁶; în caz de persecuție, orice persoană are dreptul de a căuta azil și de a beneficia de azil în alte țări⁷, și, cel mai important, orice persoană are dreptul la o cetățenie și nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetățenia sa sau de dreptul de a-și schimba cetățenia⁸. Aceste trei articole ar trebui să constituie piatra unghiulară a întregului proces de gestionare a migrației. Însă, din păcate, este

Report 2013, 2013, p. 1, URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migrationreport2013/Full_Document_final.pdf, accesat la 04.11.2014.

⁴ *Idem*, pp. 2-3.

⁵ Din 28 state membre ale UE, 22 sunt membre ale Spațiului Schengen. URL: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/index_en.htm, accesat la 04.11.2014.

⁶ Articolul nr. 13 din *Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948*, URL: <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php>, accesat la 04.11.2014.

⁷ Articolul nr. 14 din același document.

⁸ Articolul nr. 15 din același document.

dificil de realizat acest deziderat, întrucât migrația este, în același timp, oportunitate și provocare din perspectiva dezvoltării și, în consecință, a securității. Cele mai vizibile cazuri europene sunt reprezentate de Italia, care se confruntă cu un flux masiv de imigranți din Africa (conform cifrelor vehiculate în presă, peste 60.000 de migranți au sosit în Italia, în prima jumătate a anului 2015 și peste 1.800 și-au pierdut viața în încercarea de a traversa Marea Mediterană⁹), dar și de Ungaria, care a decis unilateral să suspende pe termen nelimitat acordul cu Uniunea Europeană privind acceptarea solicitanților de azil, invocând „protejarea intereselor poporului ungar”¹⁰.

1. Modele clasice ale migrației și aplicabilitatea lor contemporană

În funcție de diferite criterii, literatura de specialitate¹¹ identifică mai multe tipuri de migrație:

- imigrație și emigrație, în funcție de o populație dată (intrări, respectiv ieșiri);
- internă și externă (internațională), cu referire la un anumit teritoriu național;
- temporară și definitivă, în funcție de criteriul temporal;
- legală și ilegală (clandestină), în funcție de criteriul respectării legislației privitoare la migrație atât în țările de destinație, cât și în cele de origine;
- voluntară și forțată, în funcție de

⁹ G.S., *Lăsată singură de UE în fața zecilor de mii de imigranți, Italia se revoltă. Matteo Renzi: Dacă ideea de Europă vă aparține, atunci păstrați-o. Dacă nu există solidaritate, atunci nu ne faceți să ne pierdem timpul*, Hotnews, 25.06.2015, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-20258331-lasata-singura-fata-zecilor-mii-imigranti-italia-revolta-matteo-renzi-daca-ideea-europa-apartine-atunci-pastrati-daca-nu-exista-solidaritate-atunci-nu-faceti-pierdem-timpul.htm>, accesat la 25.06.2015.

¹⁰ F.a., *UE trage Ungaria de urechi: Să ofere imediat clarificări*, Ziare.com, 2015, URL: <http://www.ziare.com/europa/ungaria/ue-trage-ungaria-de-urechi-sa-ofere-imediat-clarificari-1369847>, accesat la 25.06.2015.

¹¹ Conform Traian Rotariu, „Migrație”, în Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, pp. 351-353 și Russell KING, *Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer*, Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare, Malmö University, 2012, URL: <http://www.bit.mah.se/MUEP>, 04.11.2014.

principalul factor ce a determinat-o (de exemplu, condițiile economice sau starea de război);

- migrație de revenire și migrație circulară, în funcție de decizia de întoarcere a migrantului fie în țara de origine, fie în altă țară de destinație;
- „brain drain”, migrația pentru muncă, migrația studenților, migrația pentru căsătorie, migrația pentru reunirea familiei, migrația determinată de schimbarea climei etc. – cu referire atât la rolul și statutul subiecților în societate, cât și la motivația acestora.

O altă clasificare a migrației poate fi realizată în funcție de nivelul la care este realizată analiza. Conform expertului britanic în probleme de migrație, Jessica Hagen-Zanker, teoriile centrate pe nivelul micro analizează deciziile individuale referitoare la migrație, în timp ce acele teorii orientate spre nivelul macro studiază tendințele agregate, iar, între ele, nivelul mediu (mezo) abordează problematica migrației la nivel de gospodărie sau de comunitate, urmărind să

- de a explica cauzele migrației: teoria neoclasică a macromigrației, migrația ca sistem, teoria pieței duale a muncii, teoria sistemelor mondiale, tranziția mobilității, modelul „push-pull”, teoria neoclasică a micromigrației, modelele behavioriste, teoria sistemelor sociale, noua economie a migrației forței de muncă;

- de a explica perpetuarea migrației: migrația ca sistem, teoria sistemelor mondiale, teoria capitalului social, teoria instituțională, teoria rețelelor, legătura de cauzalitate cumulativă.

Dintre modelele migrației prezentate în figura anterioară, unul dintre cele mai cunoscute este cel „push-pull”, ale cărui origini se află în lucrările geografului Ernst G. Ravenstein. În anul 1885, acesta publică lucrarea „Legile migrației” (în original, *The Migration Laws*), ce pornește de la premisa că mediul nefavorabil dintr-un anumit spațiu, cu referire la condițiile sociale și economice în special, determină, împinge (*push*) oamenii să emigreze către un spațiu al

Nivelul micro	Nivelul mezo	Nivelul macro
<i>Cauza migrației:</i> Valori / dorințe / așteptări individuale (de exemplu, supraviețuire, sănătate etc.)	<i>Perpetuarea cauzei migrației:</i> Rețelele colective/sociale (de exemplu, legăturile sociale)	<i>Perpetuarea cauzei migrației:</i> Structura de oportunități la nivel macro (de exemplu, structura economică)
<i>Teorii principale:</i> - Modelul „push-pull” - Teoria neoclasică a micro-migrației - Modelele behavioriste - Teoria sistemelor sociale	<i>Teorii principale:</i> - Teoria capitalului social - Teoria instituțională - Teoria rețelelor - Legătura de cauzalitate cumulativă - Noua economie a migrației forței de muncă	<i>Teorii principale:</i> - Teoria neoclasică a macromigrației - Migrația ca sistem - Teoria pieței duale a muncii - Teoria sistemelor mondiale - Tranziția mobilității

Figura. nr. 1: Teorii ale migrației și nivelul de analiză corespunzător¹²

explice atât cauzele, cât și perpetuarea acestui fenomen¹³. În acest sens, autorul realizează un model al corelației dintre teorie și nivelul de analiză (Figura nr. 1):

J. Hagen-Zanker clasifică în continuare aceste teorii și în funcție de scopul acestora:

¹² Sursa: Jessica Hagen-Zanker, *Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature*, Maastricht University, MPRA Paper No. 28197, January 2013, URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/28197>, accesat la 06.11.2014.

¹³ Jessica Hagen-Zanker, *Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature*, Maastricht University, MPRA Paper No. 28197, January 2013, URL: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/28197>, accesat la 06.11.2014.

căruia condiții îi atrag (*pull*)¹⁴. Această aserțiune reprezintă în zilele noastre un adevărat truism întrucât una dintre cele mai des invocate cauze ale migrației este de origine economică¹⁵.

¹⁴ Conform Ilie Bădescu, „Migrația internațională ca problemă socială. Studiu de caz: migrații pentru muncă din Italia”, în *Sociologia azi*, nr. 10/2013, p. 9, ediția on-line, URL: <http://sociologia-azi.ro/wp-content/uploads/2013/10/Chestiunea-sociala-a-migratiei-pentru-munca.pdf>, accesat la 05.11.2014.

¹⁵ Jose Antonio Alonso, “International Migration and Development: A review in the light of the crisis” în *CDP Background Paper* No. 11(E), December 2011, p. 8, URL: http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_background_papers/bp2011_11e.pdf, accesat la 05.11.2014.

Teoria lui Ravenstein a fost dezvoltată de Everett S. Lee care, în articolul din anul 1966 intitulat „O teorie a migrației” (în original, *A Theory of Migration*), deși nu folosește sintagma menționată, explică migrația printr-un model cu patru factori: factori asociați spațiului de origine, factori asociați spațiului de destinație, obstacole ce intervin și factori personali¹⁶. Lee afirmă, la fel ca Ravenstein, că în fiecare spațiu există factori care atrag indivizii și alții care îi determină să plece. Chiar dacă migrația poate fi rezultatul comparației între condițiile/factorii spațiului de origine și condițiile/factorii spațiului de destinație, decizia este influențată și de setul de obstacole ce pot fi sau nu depășite în acest demers. Mai mult, în acest proces intervine și percepția pe care individul respectiv o are atât despre condițiile din țara sa, cât și despre cele din țara de destinație, dar și tipul de personalitate pe care acesta o are (rezistent sau nu la schimbare). Plecând de la aceste idei, Lee afirmă că decizia de a migra nu este niciodată complet rațională, pentru unele persoane predominând componenta irațională¹⁷.

Pe baza acestui cadru, autorul formulează trei seturi de ipoteze ce explică fenomenul migrației: volumul migrației în diverse condiții, dezvoltarea fluxurilor și contrafluxurilor și, nu în ultimul rând, caracteristicile migrantilor. Deși cadrul teoretic elaborat de Lee nu corespunde rigorilor unei teorii, parte dintre ipotezele lui pot fi verificate și prin statisticile actuale referitoare la migrație, în special cele ce analizează corelația dintre volumul migrației și condițiile economice și enunță următoarele: volumul migrației în cadrul unui teritoriu dat variază în funcție de diversitatea zonelor incluse în acel teritoriu; volumul migrației variază în funcție de diversitatea oamenilor (mai mulți emigranți din spațiile cu mai mare diversitate); volumul migrației este legat de dificultatea de a depăși obstacolele ce apar; volumul migrației depinde de fluctuațiile economiei (expansiunea economică determină creșterea volumului migrației); în cazul în care nu sunt impuse controale severe, volumul și rata

migrației tind să crească de-a lungul timpului; volumul și rata migrației variază în funcție de nivelul progresului într-o țară sau într-o zonă (Lee îl citează aici pe Ravenstein: „migrația înseamnă viață și progres, iar o populație sedentară înseamnă stagnare”¹⁸).

2. Trei ipostaze ale țărilor europene în raport cu migrația internațională. Studiu de caz: România

Migrația în Uniunea Europeană constituie o problemă complexă, deoarece, pe de o parte, se manifestă fluxuri de migrație deosebit de consistente între țările membre UE, însă în contextul existenței unei cetățenii europene, iar pe de altă parte, există un important flux de imigranți dinspre țările non-UE. Aceasta se traduce prin identificarea a două culoare de migrație: de la Nord la Nord și de la Sud la Nord, unde Nord și Sud nu sunt definite în termeni geografici, ci de dezvoltare. Identificarea principalelor culoare de migrație relevă faptul că unele dintre țările europene, în special cele fost-comuniste, se află într-o triplă ipostază raportat la fenomenul migrației: țară de origine, țară de destinație și țară de tranzit.

În acest context, studiul de caz asupra României constituie o ilustrare clară a acestei triple ipostaze și, mai mult, este un exemplu elocvent pentru analiza fenomenului migrației ca generator de probleme, dar și de beneficii.

România este, așadar, deopotrivă țară de origine, de destinație și de tranzit pentru migrantii. Aceste trei ipostaze ale țării noastre în raport cu fenomenul migrației vor fi analizate, în cele ce urmează, în corelație cu securitatea națională, dar nu înainte de a realiza o imagine succintă a fenomenului pe plan național.

Evoluția ratei brute a migrației nete¹⁹ în România demonstrează unele dintre ipotezele pe

¹⁶ Everett S. Lee, „A Theory of Migration”, în *Demography*, Vol. 3, No. 1, 1966, pp. 47-57, URL: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2060063?sid=21105654333423&uid=2&uid=3738920&uid=4>, accesat la 05.11.2014.

¹⁷ *Idem*, pp. 6-7.

¹⁸ Ernst G. Ravenstein, „The Laws of Migration”, în *Journal of Royal Statistical Society*, LII (June, 1889), 288, apud Everett S. Lee, *op. cit.*, 1966, p. 54.

¹⁹ Conform Eurostat, se presupune că orice modificare a numărului populației care nu se poate atribui numărului de nașteri și de decese poate fi atribuită migrației, indicatorul *rata brută a migrației nete* fiind definit drept procentul migrației nete în cursul unui an din populația medie în acel an.

care Everett S. Lee le-a formulat în anul 1966, enunțate în Capitolul I, anume: volumul migrației depinde de fluctuațiile economiei (expansiunea economică determină creșterea volumului migrației), iar eficiența unui flux de migrație variază în funcție de condițiile economice, fiind înaltă în vreme de prosperitate și scăzută în timpul crizei economice. În figura nr. 2, evoluția

acesteia de la 21.680.974 locuitori în anul 2002²² la 20.121.641 locuitori în anul 2011²³. Ultima informare prezentată de Institutul Național de Statistică indică o scădere de aproape 180.000 locuitori a numărului populației în doar trei ani, la 19.942.642 locuitori²⁴. Această scădere este cauzată nu doar de sporul negativ al populației (rată de -3,5% la 1.000 locuitori),

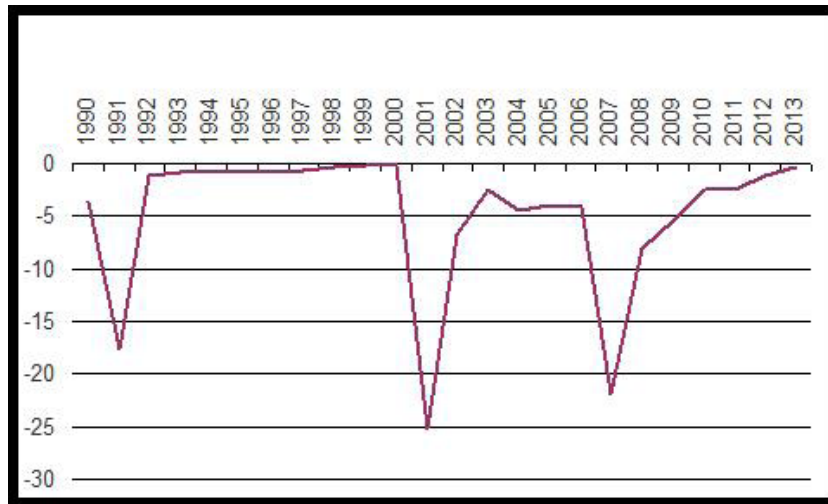

Figura nr. 2: Evoluția ratei brute a migrației nete în perioada 1990-2013 în România, conform statisticilor oficiale²⁰

ratei brute a migrației nete ilustrează fluctuațiile suferite de acest indicator în perioadele cu probleme economice accentuate ale populației. Un exemplu elocvent în acest sens sunt ultimii ani, ce sunt marcați de criza economico-financiară globală.

Conform datelor oferite de Eurostat, România, chiar și în două dintre cele trei vârfuri ale ratei brute a migrației nete, în perioada analizată, nu are cele mai mari valori europene: dacă în anul 1991, țara noastră înregistra o valoare de -17,6 a acestui indicator, în Croația și în Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, valorile erau de -39,1 și, respectiv, -40,1; mai mult, în anul 2001, România consemna o rată brută a migrației nete de -25,2, Bulgaria înregistra o valoare de -26,7.²¹

Ultimul recensământ al populației realizat în România a relevat o scădere a numărului

²⁰ Sursa: European Commission, Eurostat, *Crude rate of net migration plus adjustment per 1000 inhabitants*, URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde230&plugin=1>, accesat la 11.11.2014.

²¹ *Ibidem*.

România înscriindu-se în tendința europeană de îmbătrânire a populației, ci și de fenomenul emigrației cetățenilor români care, conform lui Vasile Ghețău, are o amploare mult mai mare decât cea evidențiată de statistici. Potrivit estimărilor profesorului român, numărul total al românilor aflați în alte țări depășea 2,5 milioane în anul 2012²⁵. Dintre aceștia, 48% provin din mediul urban și 52% din cel rural²⁶.

²² Conform Institutului Național de Statistică, URL: <http://colectaredate.insse.ro/phc/public.do?siteLang=ro>, accesat la 11.11.2014.

²³ Conform Institutului Național de Statistică, URL: http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/rezultate-definitive-RPL_2011.pdf, accesat la 11.11.2014.

²⁴ Conform Institutului Național de Statistică, URL: <http://www.insse.ro/cms/ro/content/populatia-rezidenta-si-numarul-estimat-de-emigranti#>, accesat la 11.11.2014.

²⁵ Vasile Ghețău, *Drama noastră demografică. Populația României la recensământul din octombrie 2011. Reprofesionalizarea României IV*, Editura Compania, București, 2012, p. 10.

²⁶ *Idem*, p. 18.

Raportat la fenomenul migrației, România este, în mod vizibil și predominant, țară de origine pentru migranți. Cauzele sunt multiple și sunt corelate în special tranziției de la comunism la democrație, dar și nivelului de dezvoltare economică a țării noastre.

Conform profesorului Traian Rotariu, cauzele migrației în țările în curs de dezvoltare, cu accent pe emigrare, constau în: dezvoltarea neregulată (economie, sănătate, educație etc.), relaxarea constrângerilor sociale tradiționale, creșterea rapidă a populației, marginalizarea politică și economică, degradarea mediului și conflict, război sau persecuții²⁷. Parte dintre aceste cauze pot constitui factori explicativi și pentru România²⁸, deși cel puțin una dintre ele – persecuțiile – este specifică perioadei comuniste. Lucrarea *Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România* aduce în dezbatere subiectul mișcării migratorii în perioada comunistă, constatând că regimul comunist a exercitat un control sever asupra mobilității internaționale a populației, concretizat prin restricția accesului la pașapoarte

stabilească în altă țară, de obicei una din blocul vestic³⁰. Analizând statisticile și documentele specifice acelei perioade, studiul identifică modalitățile prin care a fost posibil fenomenul migrației în perioada comunistă: migrația etnică (identificată, în unele cazuri, ca formă a migrației forțate), emigrarea legală în principal cu scopul reunificării familiilor, dar și azilul politic³¹.

Dacă în perioada comunismului, emigrația putea fi considerată un risc la adresa securității naționale prin aceea că ar fi putut duce la destabilizarea regimului, prin crearea unei diaspore puternice care să facă lobby împotriva acestuia în țările Europei Occidentale, în prezent, situația este cu mult mai complexă având în vedere că o rată mare a migrației nete afectează aproape toate domeniile vieții în România: de la cel social și demografic la cel economic și cel militar.

O statistică publicată de Institutul Național de Statistică evidențiază țările de destinație preferate de români, mai ales cei din grupa de vârstă 18-40 ani: Spania, Italia, Germania, Austria, Israel, Canada și SUA (figurile nr. 3 și 4).

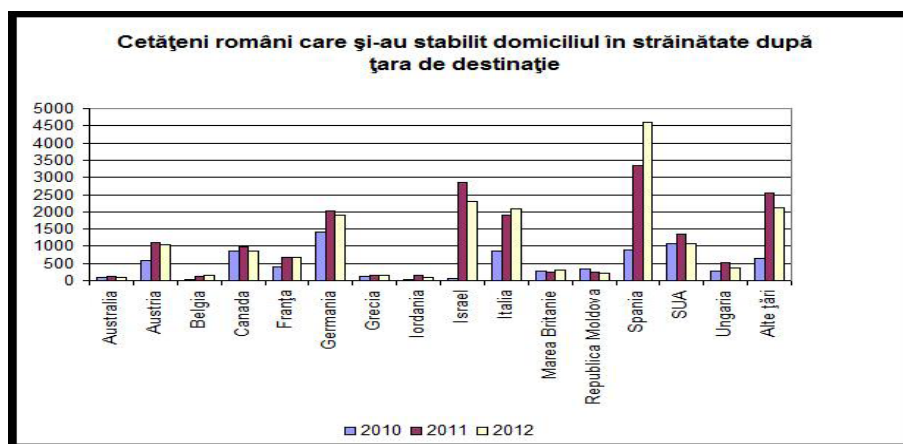

Figura nr. 3: Evoluția în perioada 2010-2012 a numărului cetățenilor români care și-au stabilit domiciliul în străinătate, după țara de destinație²⁹

și „anatemizarea” celor care își manifestau intenția de a părăsi țara și a celor care, pe diverse căi legale sau nu, reușeau să emigreze și să se

²⁷ Traian Rotariu, *Demografie și sociologia populației. Structuri și procese demografice*, Ed. Polirom, Iași, 2009.

²⁸ România este o țară în curs de dezvoltare conform clasificării Băncii Mondiale, Fondului Monetar Internațional, Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică etc.

²⁹ Sursa: Tudorel Andrei, *România în cifre – breviar statistic 2014*, Institutul Național de Statistică, București, 2014.

Aceste cifre reprezintă doar o parte din numărul total de emigranți ai României, numărul total al acestora înregistrat la 1 ianuarie 2012 fiind de 2.341.263³², iar distribuția pe țări de

³⁰ Horvath Istvan, „Migrația internațională a cetățenilor români după 1989”, pp. 199-222, în *Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România*, coord. Traian Rotariu și Vergil Voineagu, Editura Polirom, Iași, 2012.

³¹ *Ibidem*.

³² Institutul Național de Statistică, *Anuarul statistic 2013. Capitolul 2. Populația*, URL: <http://www.insse.ro/cms/ro/content/anuarul-statistic-2013>, accesat la 17.11.2014.

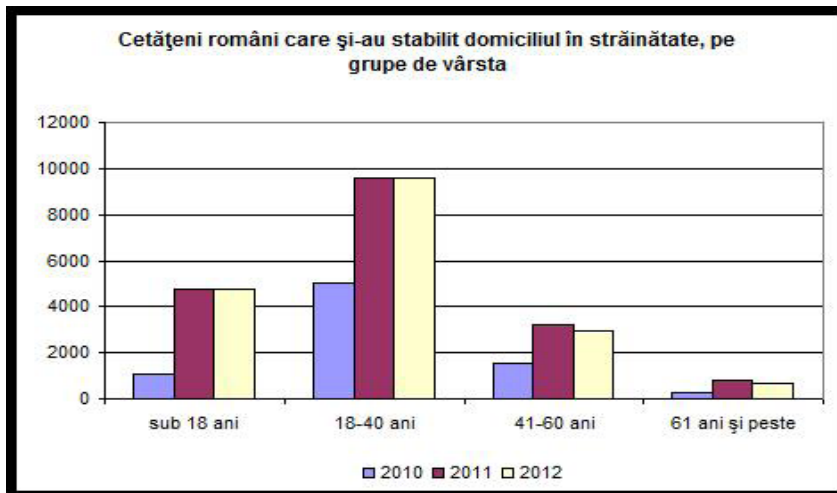

Figura nr. 4: Evoluția în perioada 2010-2012 a numărului cetățenilor români care și-au stabilit domiciliul în străinătate, pe grupe de vârstă³³

destinație a emigranților fiind diferită față de distribuția celor care și-au stabilit domiciliul în altă țară: Italia, Spania, Germania, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Ungaria etc. (figura nr. 5).

din mediul urban și din grupa de vârstă 20-44 ani (71% din totalul emigranților români), adică cea mai productivă categorie a forței de muncă³⁵. Dintre aceștia majoritatea locuiesc în Italia și Spania, însă cifrele furnizate în acest sens de

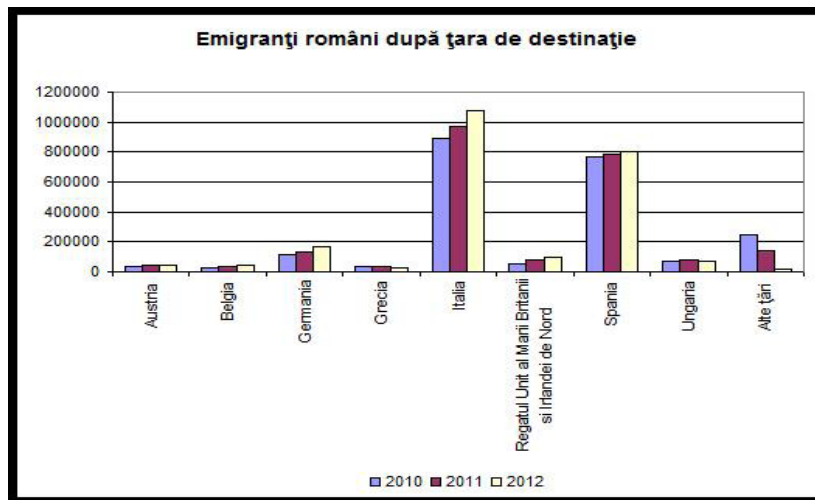

Figura nr. 5: Evoluția în perioada 2010-2012 a numărului emigranților români după țara de destinație³⁴

Alte analize, precum *International Migration Outlook 2014 (Perspectivă internațională asupra migrației 2014)* elaborat de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, consideră că numărul românilor care trăiesc peste hotare este de peste 3 milioane de persoane, majoritatea

România, ca țară de origine, și cele furnizate de țările de destinație diferă dramatic (Figura nr. 6).

Din păcate, în urma derulării demersului științific în scopul elaborării acestui articol³⁶, am constat o consistentă discrepanță nu doar

³³ Sursa: Horvath Istvan, „Migrația internațională a cetățenilor români după 1989”, pp. 199-222, în *Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România*, coord. Traian Rotariu și Vergil Voineagu, Editura Polirom, Iași, 2012.

³⁴ Sursa: *Ibidem*.

³⁵ OECD, *International Migration Outlook 2014. Romania*, 2014, DOI:10.1787/migr_outlook-2014-35-en, accesat la 03.12.2014.

³⁶ A se vedea și lucrarea menționată anterior, *Migrația ca problemă de securitate: studiu de caz - România*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.

între statisticile naționale și cele ale unor țări sau organizații internaționale ce monitorizează fenomenul migrației, ci și între declarațiile oficialilor români sau între declarațiile acestora și statisticile naționale. Astfel, în anul 2013, ministrul delegat pentru românii de pretutindeni

nivelului de trai al familiilor și comunităților. De asemenea, migrația pentru educație poate aduce beneficii țării de origine în condițiile în care migranții se întorc pe piața națională a muncii.

Un alt aspect generic al fenomenului migrației în România este cel referitor la imigranți. Potrivit

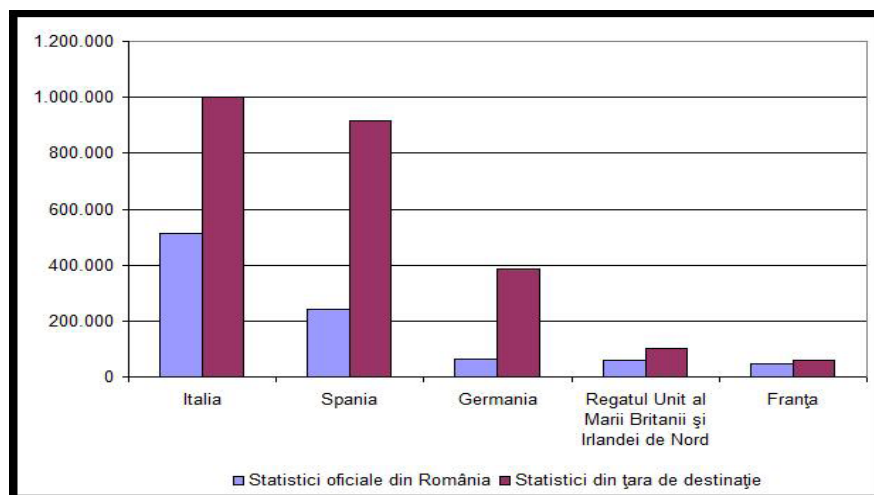

Figura nr. 6: Discrepanțe între statisticile oficiale din România și cele publicate de țările de origine pentru emigranții români (estimare 2011-2013)³⁷

declara, în cadrul Forumului Românilor de Pretutindeni organizat la București, că potrivit celor mai recente estimări, aproximativ 4-5 milioane de români lucrează sau trăiesc în afara țării (această cifră este atribuită emigranților, ei fiindu-i adăugate alte 2-3 milioane de persoane care locuiesc în comunități istorice cu identitate românească din jurul țării noastre)³⁸.

În fine, trebuie evidențiat faptul că emigrația reprezintă pentru România nu doar o potențială provocare de securitate, ci și o sursă de beneficii concretizate în contribuția la buget a remitențelor (în anul 2013, remitențele au reprezentat 1,9% din PIB-ul României³⁹) și, în unele cazuri, creșterea

Comisiei Europene, la nivelul anului 2012, 0,14% din populația României era formată din cetățeni din afara UE⁴⁰. Conform Inspectoratului General pentru Imigrări, în același an, în România, erau 102.800 rezidenți legali străini din Rep. Moldova (13.300 persoane), Turcia (8.900 persoane) și China (6.900 persoane). De asemenea, un număr important de cetățeni ai UE erau înregistrați ca rezidenți în România: 10.700 de italieni, 7.400 de germani și 5.700 de francezi⁴¹. Din totalul imigranților aflați în evidența instituțiilor naționale în anul 2012, peste 52% se încadrează în grupa de vârstă 15-24 ani, în timp ce aproximativ 38% în grupa de vârstă 25-64 ani⁴².

Din totalul cererilor de viză, preponderente sunt cele pentru vizită (29,67%), activități culturale/științifice/umanitare / tratament medical

³⁷ Sursa: Conform Institutului Național pentru Statistică, Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică și Institutului pentru Politici referitoare la Migrație (*Migration Policy Institute*).

³⁸ C.S., „David: În afara granițelor trăiesc între șase și opt milioane de români”, în *Ziua Veche*, 13.12.2013, URL: <http://www.ziuaaveche.ro/actualitate-interna/social/david-in-afara-grani-c8%9Belor-traiesc-intre-%C8%99ase-%C8%99i-opt-milioane-de-romani-201479.html>, accesat la 25.11.2014.

³⁹ World Bank, *Annual Remittances Data (updated as of October 2014)*. Inflows, 2014, URL: <http://econ.world-bank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPR OSPECTS/0,,contentMDK:22759429~pagePK:6416540>

1~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html, accesat la 17.11.2014.

⁴⁰ European Commission, *EU Home Affairs Background Statistics. Migration*, 2014, p. 3.

⁴¹ OECD, *op. cit.*, 2014.

⁴² Institutul Național de Statistică, *Migrația internațională a României*, Direcția de Editare a Publicațiilor Statistice, București, 2014, p. 7.

(21,06%), afaceri (14,88%), turism (13,91%)⁴³. Dintre aceste cereri, aproximativ 90% din fiecare categorie sunt aprobate, persoanele aflate în această situație provenind în special din Rep. Moldova, Ucraina, Turcia, Federația Rusă, China, India, Belarus și Egipt⁴⁴.

Referitor la autorizațiile de muncă, din totalul de 1.551 de autorizații de muncă emise în anul 2012 de autoritățile române, 51,84% au fost de tip permanent, 37,4% - detașare, 6,38% - sportiv, 3,68% - înalt calificat, 0,64% - permanent-studii și 0,06% - permanent-reîntregirea familiei, iar țările din care provin majoritatea cetățenilor care au solicitat astfel de autorizații sunt Turcia (27,66%) și China (11,67%)⁴⁵.

Cetățenii străini cu ședere legală din țări non-UE sunt concentrați în București și județul Ilfov, dar și în județele Iași și Constanța, în timp ce cetățenii UE optează pentru reședință în special în București (25,86%) și în județele din vestul țării (Cluj – 6,37%, Timiș – 5,89% și Arad – 5,42%).

În plus, statisticile europene înregistrează, la finele anului 2012, în România 125 de aplicanți pentru azil la 1 milion de locuitori⁴⁶. Statistica cererilor de azil după țara de origine a solicitantului plasează Algeria pe primul loc (29,92%), urmată de Maroc (17,23%), Afganistan (8,72%) și Pakistan (8,37%)⁴⁷.

În ceea ce privește șederea ilegală, în anul 2012 au fost depistați 1.617 străini din țări precum Rep. Moldova, Turcia, Tunisia, Algeria, Maroc, China, Serbia, Siria, Israel, Pakistan etc. Motivul a fost identificat după cum urmează: ședere ilegală (72,91%), tentativă/trecere ilegală a frontierei-ieșire (10,08%), respins la procedura de azil (4,45%), nerespectarea deciziei de returnare (4,14%), tentativă/trecere ilegală a frontierei-intrare (2,6%), nerespectare a scopului șederii (2,6%), sistemul Dublin⁴⁸ (1,55%), muncă

ilegală (0,62%), supus expulzării (0,62%), la solicitarea structurilor de ordine publică și siguranță națională (0,31%), altele (0,12%)⁴⁹.

Una dintre cele mai complexe probleme asociate migrației este cea a tranzitului migranților. Statisticile, ce arareori sunt publice, indică în ultimii zece ani creșterea numărului de migranți în tranzit pe teritoriul țării noastre⁵⁰, situație ce derivă atât din plasarea geografică a României în sud-est, cu ieșire la Marea Neagră, cât și din statutul de țară membră a Uniunii Europene, aflată la frontiera acesteia.

Problematica statutului de țară de tranzit incumbă două dimensiuni principale: pe de o parte, migranții ilegali aflați în tranzit spre țările Europei Occidentale, care fie călătoresc spre destinație, fie aleg să rămână în România în scop lucrativ (migrație pentru muncă), iar pe de altă parte, migranții legali sau ilegali care tranzitează țara noastră în scop criminal (terorism, crimă organizată etc.).

În ceea ce privește dimensiunea migrației de tranzit în scop lucrativ, principala coordonată este aceea a trecerii prin țara noastră dinspre est spre vest în scopul stabilirii în țările occidentale, însă, cel puțin în anii '90, parte a migranților din această categorie au ales să rămână în România⁵¹.

În schimb, cele mai recente analize publice ale Serviciului Român de Informații în ceea ce privește cea de-a doua dimensiune a migrației de tranzit arată că, începând cu anul 2013, un număr semnificativ de persoane din vestul Europei și Balcanii de Vest și-au manifestat intenția de a participa în conflictele din Siria și Irak, călătorind prin România și Bulgaria⁵². Această situație nu

responsabilitatea de a examina o cerere de azil înregistrată într-un stat membru al UE sau semnatar al Protocolului de la Dublin, conform unor criterii specifice, pentru a preveni înregistrarea de cereri multiple pentru același caz și a îmbunătăți eficiența procedurilor.

⁴⁹ *Idem*, p. 11.

⁵⁰ Bogdan Alexandru Săditu, Gabriela Prelipcean, Daniel Celu Vîrdol, Oana Ancuța Stângaciu, *Perspectivile politicii de migrație în contextul demografic actual din România*, București, Institutul European din România, 2013, p. 42.

⁵¹ European Parliament, *Migration And Asylum In Central And Eastern Europe (Libe 104 En)*. Romania, February 1999, URL: http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/104/romania_en.htm, accesat la 17.11.2014.

⁵² C.Z., „SRI: Militanți din Europa pleacă în Siria și

⁴³ Inspectoratul General pentru Imigrări, *Buletin statistic în domeniul imigrației și azilului*, Semestrul I 2102, p. 5, URL: <http://igi.mai.gov.ro>, accesat la 10.02.2015.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Idem*, p. 7.

⁴⁶ European Commission, *op. cit.*, 2014, p. 7.

⁴⁷ Inspectoratul General pentru Imigrări, *op. cit.*, 2012, p. 18.

⁴⁸ Conform Agenției ONU pentru Refugiați, este vorba despre un sistem prin care se determină cărei țări îi revine

este asociată doar tranzitului de persoane către alte regiuni ale lumii, ci și terorismului, traficului de ființe umane, arme și droguri, crimei organizate, în general.

Conform hărții migrației ilegale și a rutelor de migrație, realizată sub egida Inițiativei pentru Construirea Parteneriatelor în Migrație, România se înscrie în seria rutelor terestre, în special prin Giurgiu și București, dinspre sud și est către țările Europei Occidentale⁵³. La nivelul anului 2011, principalele fluxuri de migrație erau încă dinspre Europa de Est și de Sud-Est către Europa de Vest, incluzând aici nu doar migrații din țările balcanice (în special Albania, Serbia și Bosnia și Herțegovina), ci și migrații din Orientul Mijlociu și Asia care tranzitează regiunea (în special din Afganistan, Irak, Pakistan, dar și Palestina). În acest context, România se află atât pe ruta central și est europeană (tranzitează sau își are originea în Federația Rusă, Ucraina, Rep. Moldova, România și Belarus, continuând prin Polonia, Slovacia, Ungaria și/sau Rep. Cehă către Austria, Germania și alte țări occidentale), cât și pe cea balcanică (tranzitează sau își are originea în Turcia, continuând prin statele din Balcanii de Vest către Italia, Austria și alte țări europene)⁵⁴.

Concluzii

Pentru Europa, problema migrației internaționale a devenit mai complexă nu numai datorită condițiilor economice și sociale mai bune pe care majoritatea țărilor UE le oferă, ci și din cauza procesului de extindere. Astfel, UE se confruntă, pe de o parte, cu fluxuri migratorii masive din afara statelor membre și, pe de altă parte, cu un flux semnificativ de migrați între țările ce fac parte din Uniune. Aderarea țărilor cu un mare număr de imigranți care vizează țările europene dezvoltate a pus în discuție atât statutul lor în relație cu teritoriul

Irak prin România și Bulgaria. Gestionarea riscurilor e dificilă fără instrumente legale”, în *Actualitate HotNews*, 24 ianuarie 2015, URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-19187606-sri-militanti-straini-pleaca-siria-irak-prin-romania-bulgaria-gestionarea-riscurilor-dificila-fara-instrumente-legale.htm>, accesat la 12.02.2015.

⁵³ International Centre for Migration Policy Development, *I-Map. Interactive Map on Migration*, 2011, URL: <http://www.imap-migration.org/index.php?id=2&L=0%29.I>, accesat la 10.02.2015.

⁵⁴ *Ibidem*.

vizat, cât și modalitățile de reglementare a acestui fenomen. Chiar dacă migrații se mișcă în cadrul aceleiași comunități, cea europeană, este evident că fenomenul nu poate fi clasificat ca intern, deoarece migrații traversează granițele naționale. Astfel, UE trebuie să reglementeze această situație luând în considerare drepturile cetățenești naționale, cele europene, ce decurg din statutul de cetățean european, și, cel mai important, cele ce decurg din Declarația Universală a Drepturilor Omului.

România se înscrie în fluxurile de migrație din Europa sub trei ipostaze: țară de origine, țară de destinație și țară de tranzit. În fiecare dintre aceste trei ipostaze pot fi identificate atât beneficii, cât și provocări pentru securitatea națională. Din păcate, din analiza realizată reiese că, în absența unor politici eficiente de integrare a migraților, în niciuna dintre țările europene, deci nici în România, beneficiile nu vor surclasa provocările de securitate.

Din analiza anterioară, provocările de securitate pentru țara de origine sunt sintetizate în continuare.

- „Brain drain”, adică emigrarea specialiștilor către țări în care expertiza lor este remunerată mai avantajos, iar locurile de muncă oferă stabilitate și oportunități de promovare și dezvoltare profesională mai mari. În acest caz, în țara de destinație se înregistrează lipsa personalului specializat în domenii-cheie, precum sănătate, inginerie, informatică, arhitectură, cercetare științifică etc.

- Creșterea numărului emigranților atât pentru grupa de vârstă până în 18 ani, cât și pentru grupa de vârstă 18-40 ani, corelat cu scăderea natalității, determină îmbătrânirea populației țării (o prognoză din anul 2013 a Băncii Comerciale Române concluziona că, în anul 2030, 1 din 5 români vor avea peste 65 de ani, iar în anul 2060, 1 din 3 vor avea această vârstă și la fiecare salariat vor fi 1,5 pensionari). Efectele acestei evoluții ar putea fi: reducerea produsului intern brut potențial, creșterea presiunii asupra bugetului de stat și, în special, asupra sistemelor publice de sănătate și pensii. Emigrarea masivă a populației din grupa de vârstă 18-40 ani determină reducerea forței de muncă, ceea ce provoacă, pe termen scurt, probleme pe piața forței de muncă, traduse în scăderea productivității și a veniturilor

realizate la bugetul național, incapacitatea de a plăti pensiile de stat și, în final, scăderea calității vieții cetățenilor.

- Creșterea numărului emigranților atât pentru grupa de vârstă până în 18 ani, cât și pentru grupa de vârstă 18-40 ani, determină reducerea pe termen scurt, mediu și lung a masei de recrutare/încorporare la nevoie.

- Emigrația pentru muncă a părinților determină modificări dramatice în ceea ce privește dezvoltarea psiho-emoțională a copiilor rămași acasă (abandon școlar, absenteism școlar, consum de droguri, infracționalitate), alterează modelul familiei tradiționale și perpetuează fenomenul migrației.

- Fluxurile masive de emigranți către anumite țări determină formarea și manifestarea comportamentelor etnocentriste, discriminatorii și stereotipizate ale cetățenilor din țara de destinație împotriva imigranților și, corelat, țării de destinație, ceea ce poate duce la dispute diplomatice între respectivele țări. Problemele sunt și mai dificil de gestionat în situația în care imigranții sunt persoane cu antecedente penale sau care au activități criminale în țările de destinație. În acest caz, capitalul de imagine al țării de origine la nivel internațional va fi subminat, iar posibila reîntoarcere a emigranților expulzați va determina, ca și în țările de destinație prin care aceștia au trecut inițial, producerea unui val masiv de infracționalitate.

În ceea ce privește ipostaza de *țară de destinație*, în România:

- imigranții înlocuiesc pe piața muncii absența forței de muncă, aducând beneficii de natură economică, deși, în perioada de șomaj și de adaptare la condițiilor socio-economice din țara de destinație, imigranții pot fi văzuți de opinia publică drept o povară economică atât în ceea ce privește sistemul de securitate socială, cât și cel al locuirii. În țara noastră, populația imigrantă este tânără, peste jumătate din imigranții legali fiind activi pe piața muncii și la vârsta la care potențialul productiv este în plină dezvoltare, însă neajunsul acestei situații este cel specific oricărei țări de destinație, anume volumul mare al remitențelor ce ies din țara noastră;

- migrația de înlocuire, adică echilibrarea piramidei populației prin primire în țară a unui

anumit număr de imigranți care să compenseze pierderile în cadrul respectivei categorii de vârstă, susținută de politici naționale adecvate, poate constitui răspunsul la nevoia de compensare a costurilor economice induse de îmbătrânirea populației. În cazul României, comparând procentul emigranților cu cel al imigranților raportat la populația țării, fenomenul migrației apare ca fiind relativ modest și insuficient pentru a putea fi considerat migrație de înlocuire;

- în anumite zone ale țării, în care numărul imigranților este mare, se pot manifesta diferențe notabile între populația rezidentă și imigranți, fiind necesară intervenția guvernului, prin politici și strategii destinate sporirii gradului de toleranță multietnică, multiculturală, multireligioasă și multilingvistică;

- fluxurile masive de migrație ilegală pot fi corelate criminalității organizate și terorismului, reprezentând o provocare de securitate la adresa țării de destinație;

- refugiații și azilanții pot crea tulburări sociale în țara de destinație prin organizarea și angajarea în mișcări de opoziție la adresa guvernelor țărilor de origine;

- fluxurile masive de refugiați pot produce daune mediului înconjurător prin construirea de tabere lipsite de infrastructura sanitară necesară;

- potențiala creștere a ponderii migrației ilegale în totalul migrației în România extinde perioada de evaluare a țării noastre pentru integrarea în spațiul Schengen.

În ceea ce privește statutul de *țară de tranzit* al României, pot fi sintetizate următoarele beneficii și provocări de securitate:

- stabilirea migrantilor din categoria activă pe piața muncii în țara de tranzit sporește numărul celor care contribuie la economia țării, însă, în aceste cazuri, este preponderent vorba despre economia subterană, respectivele persoane fiind angajate „la negru”;

- gestionarea deficitară a fluxurilor de migrație ce traversează țara de tranzit, corelat cu stabilirea unei anumite proporții a migrantilor în această țară, poate produce creșterea în amploare a atitudinilor xenofobe în populația rezidentă;

- sporirea numărului de stabiliri pe teritoriul țării de tranzit, ca și în cazul României – țară de destinație, a migrantilor către alte țări, în special a celor ilegali, determină prelungirea perioadei

de evaluare în vederea integrării în spațiul Schengen;

- migrații ilegale pot fi afiliați unor grupări de crimă organizată/teroriste ce pot viza acțional teritoriul țării de tranzit sau se pot folosi de alte organizații similare și chiar de cetățeni inocenți în realizarea scopurilor proprii. O slabă gestionare a acestor aspecte poate conduce la deteriorarea relațiilor țării de tranzit cu țările-țintă ale grupărilor de crimă organizată/teroriste.

Așadar, pe măsură ce volumul fluxurilor migratorii a crescut, tiparele și implicațiile imigrării au devenit din ce în ce mai complexe. Statele europene și nu numai se află în fața unei dileme: să ignore problema migrației, întrucât, pe de o parte, este dificil de gestionat, iar, pe de altă parte, aduce beneficii economice importante, sau să o confrunte și să creeze noi dezbateri legate de drepturile fundamentale ale omului și statutul imigranților.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALONSO, Jose Antonio, „International Migration and Development: A review in the light of the crisis” în *CDP Background Paper* No. 11(E), December 2011, URL: http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_background_papers/bp2011_11e.pdf.
2. ANDREI, Tudorel, *România în cifre – breviar statistic 2014*, Institutul Național de Statistică, București, 2014.
3. BĂDESCU, Ilie, „Migrația internațională ca problemă socială. Studiu de caz: migrații pentru muncă din Italia”, în *Sociologia azi*, nr. 10/2013, ediția on-line, URL: <http://sociologia-azi.ro/wp-content/uploads/2013/10/Chestiunea-sociala-a-migratiei-pentru-munca.pdf>.
4. GHEȚĂU, Vasile, *Drama noastră demografică. Populația României la recensământul din octombrie 2011. Reprofesionalizarea României IV*, Editura Compania, București, 2012.
5. HAGEN-ZANKER, Jessica, *Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature*, Maastricht University, MPRA Paper No. 28197, January 2013, URL: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/28197>.
6. KING, Russell, *Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer*, Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare, Malmö University, 2012, URL: <http://www.bit.mah.se/MUEP>.
7. LEE, Everett S., „A Theory of Migration”, în *Demography*, Vol. 3, No. 1, 1966, URL: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2060063?sid=21105654333423&uid=2&uid=3738920&uid=4>.
8. ROTARIU, Traian, *Demografie și sociologia populației. Structuri și procese demografice*, Ed. Polirom, Iași, 2009.
9. ROTARIU, Traian și Vergil VOINEAGU (coord.), *Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România*, Editura Polirom, Iași, 2012.
10. SUDITU, Bogdan Alexandru, Gabriela PRELIPCEAN, Daniel Celu VÎRDOL, Oana Ancuța STÂNGACIU, *Perspectivă politică de migrație în contextul demografic actual din România*, București, Institutul European din România, 2013.
11. TREBICI, Vladimir, *Populația Terrei: demografie mondială*, Editura Științifică, București, 1991.
12. ZAMFIR, Cătălin și Lazăr VLĂSCĂANU, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998.

PROVOCĂRILE NATO ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI AMENINȚĂRILOR HIBRIDE

Dr. Teodora ZECHERU*

Alianța Nord-Atlantică se confruntă cu o gamă extinsă de riscuri de securitate militare și nemilitare, multidirecționale și multidirecționate, acțiunile teroriste fiind surprinzătoare, extrem de violente și, adesea, imposibil de prevăzut: asasinat, răpiri, incendieri, atacuri cu muniții convenționale sau dispozitive explozive improvizate, atentate sinucigașe, deturnări de avioane, acțiuni teroriste informatice, atacul și ocuparea prin forță a unor obiective strategice, sabotaje etc. Utilizarea de metode asimetrice de luptă nu se limitează la zonele aflate oficial în război, în ultimii ani ținte frecvente devenind militari sau persoane publice din statele membre NATO.

Indiferent de motivele pentru care au loc aceste acțiuni, amenințările hibride nu trebuie să își găsească ecou doar printr-o strategie de apărare, ci și de prevenire și de contracarare. NATO trebuie să se adapteze continuu pentru a răspunde cu promptitudine noilor provocări ale expansiunii teroriste, ce nu recunoaște și nu ia în considerare granițele statale, legislațiile naționale sau interesul public.

Cuvinte-cheie: *mecanisme de securitate, religie, dispozitive explozive improvizate (DEI-uri), mass-media, răspuns hibrid, tehnologie.*

Introducere

NATO joacă un rol esențial în ranforsarea securității euro-atlantice, acest lucru fiind ilustrat prin continua creștere a rolului său politic, a parteneriatului politic și militar, deschiderea și dialogul permanent pentru crearea de noi parteneriate politice, colaborarea constantă cu alte organizații internaționale, precum și prin strategia abordată în sprijinul operațiunilor de menținere a păcii.

La Summitul din 2006 de la Riga (Letonia), Consiliul Nord-Atlantic afirma că „ne confruntăm cu amenințări complexe și adesea interrelaționate precum terorismul, cu extindere globală și rezultate letale, precum proliferarea armelor de distrugere în masă și mijloacele corespunzătoare de acțiune și provocările instabilității datorate statelor eșuate sau în declin”¹. În continuare, la Summitul de la București (România) din 2008, Consiliul Nord-Atlantic și-a asumat faptul că statele membre se vor asigura că au „tipurile necesare de capacități pentru a întâmpina provocările de securitate ale secolului al XXI-lea, iar pentru a face acest lucru, [Alianța se va] transforma, adapta și reforma

¹ ***, Riga Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006, URL: <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>, accesat la 10 mai 2015.

* Căpitan dr. ing. Teodora ZECHERU este cercetător științific și șef laborator analiză, sinteză și încercări explozivi și mijloace exploziv-incendiare la Centrul de Cercetare Științifică pentru Apărare CBRN și Ecologie, postdoctorand în cadrul Academiei Tehnice Militare, București. E-mail: teodora.zecheru@yahoo.com

acolo unde este necesar. Transformarea este un proces continuu și necesită o atenție constantă și activă”².

Alianța activează într-un mediu în continuă schimbare, dezvoltările tehnologice și conceptuale de contracarare a amenințărilor teroriste din ultimii ani fiind, în general, pozitive, dar nesiguranța și riscurile au rămas, putându-se concretiza oricând în crize acute.

Alianța Nord-Atlantică se confruntă cu o gamă extinsă de riscuri de securitate militară și nemilitare, multidirecționale și multidirecționate, acțiunile teroriste fiind surprinzătoare, extrem de violente și, adesea, imposibil de prevăzut: asasinat, răpiri, incendieri, atacuri cu muniții convenționale sau dispozitive explozive improvizate, atentate sinucigașe, detournări de avioane, acțiuni teroriste informatice, atacul și ocuparea prin forță a unor obiective strategice, sabotaje etc. Aceste riscuri induc nesiguranță, instabilitate și neîncredere, precum și posibilitatea apariției de crize locale pe plan economic, social și politic, care pot degenera cu ușurință la nivel regional^{3, 4}.

În sprijinul combaterii acțiunilor asimetrice, cele mai importante acțiuni cuprinse în programele operative sunt: planificarea, descurajarea, prevenirea și reacția rapidă. Acest ansamblu de măsuri este deosebit de dificil de realizat, teroriștii utilizând în egală măsură tehnologii primitive și high-tech, o varietate largă de arme convenționale, dispozitive, mijloace și agenți CBRN.

1. Politica de transformare NATO

„Singurele mijloace de a câștiga cu ușurință împotriva rațiunii sunt teroarea și forța” scria

² Scott Jasper, „Transforming Defence Capabilities: New Approaches for International Security”, Lynne Rienner Publishers, 2009.

³ Gabriel Gabor, Elena Laura Ungureanu, „Military Transformation. Trends and New Strategic Visions”, în *Strategic Impact* nr. 2/2014, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, pp. 25-29.

⁴ Titel Iova, Dănuț Mircea Chiriac, „Asymmetry in Security Risks Area”, în *Proceedings of the 9th International Conference „Strategies XXI”*, vol. 1/2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, pp. 105-109.

Adolf Hitler în *Mein Kampf*⁵. Cu toate că a încălcat toate regulile sistemului internațional, a ignorat granițele și limitările statale, Hitler nu a fost considerat un terorist. El a acționat atât prin forță, prin mijloace convenționale, dar și răspândind teroarea, prin mijloace neconvenționale, urmărind să construiască o lume nouă. La scară mai mică, există similitudini între strategia abordată de către Hitler și modul de acțiune al anumitor organizații teroriste, care se conduc conform aceluiași principii, având ca scop nu doar exterminarea celor care nu se încadrează în tiparele noului sistem pe care își doresc să îl creeze, ci și invadarea și violarea granițelor pentru a-și răspândi ideologia.

Realistă și categorică, la nivel strategic, a fost declarația Secretarului General al NATO în funcție, Jens Stoltenberg, din 25 martie 2015, referitoare la capacitățile actuale ale NATO și la necesitatea îmbunătățirii acestora în vederea optimizării răspunsului organizației nord-atlantice la amenințările asimetrice actuale:

Comandamentul Aliat pentru Transformare (ACT) reprezintă simbolul forței Aliate și al legăturii transatlantice. ACT joacă un rol important în adaptarea continuă a NATO la o lume în schimbare. Iar, în ultimul an, anexarea Crimeei la Rusia, acțiunile agresive din Ucraina și creșterea extremismului în Africa de Nord și Orientul Mijlociu au schimbat dramatic contextul securității noastre. [...] Una dintre cele mai mari capacități ale noastre este capacitatea de a ne adapta. Timp de 40 de ani, în timpul Războiului Rece, provocarea era clară și predictibilă pe termen lung. NATO a descurajat atacurile și ne-a menținut siguranța națională fără să tragă nici măcar un glonț. Apoi, în următorii 25 de ani, am ieșit să ne apărăm. Împreună cu partenerii noștri, am ieșit să luptăm în afara granițelor noastre, să coordonăm crize care ne puteau amenința casele. Acesta a fost un punct de cotitură al strategiei NATO. Iar acum, când peisajul securității este la o nouă răscruce, NATO face din nou schimbări fundamentale. Astăzi nu ne mai permitem luxul de a alege între apărarea colectivă și

⁵ Cornel Scurt, *România în războiul contra terorismului. Lucrare de disertație*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2009.

managementul crizei. Pentru prima dată în istoria NATO, trebuie să le facem pe amândouă, în același timp”⁶. În continuare, Secretarul General al NATO a ridicat trei dintre problemele care se vor discuta la Summitul de la Varșovia din 2016: „În primul rând, cum să reacționăm la războiul hibrid? Hibrid reprezintă o reflecție întunecată a unei abordări inteligente a NATO. Noi utilizăm o combinație de mijloace militare și nemilitare pentru a stabili statele. Alții le utilizează pentru a le destabiliza. [...] Deci, NATO trebuie să fie pregătită să trateze fiecare aspect al acestei realități, de oriunde ar veni. Aceasta înseamnă că trebuie să ne pregătim pe măsură; să descurajăm; iar dacă este necesar, să ne apărăm împotriva războiului hibrid”⁷.

Necesitatea imperioasă de transformare se bazează pe faptul că limitele se destind, iar tactica teroristă se diversifică. Terorismul se transformă, diverșii actori statali și nestatali transferând acest fenomen către o nouă categorie, cea a amenințărilor hibride. La nivel operațional și tactic, se poate observa o evoluție clară a strategiei teroriștilor și a modului lor de operare: se stabilesc conexiuni între organizațiile teroriste, grupurile de insurgenți și crima organizată internațională; teroriști „homegrown” și „lone wolf” acționează finanțați prin mecanisme complexe⁸; au loc operațiuni teroriste psihologice vizând crearea de tensiuni între civili și militari; accesul la cercetare și dezvoltare și, în consecință, la tehnologii avansate are implicații în operațiuni neconvenționale cu impact strategic.

Mai mult, entitățile teroriste sunt implicate direct în traficul de persoane și de droguri, prin rețele extrem de bine organizate pornind din America de Sud până în Africa de Nord, Europa și Asia Centrală⁵, finanțându-și astfel atacurile armate.

⁶ *** „NATO Secretary General: One of our greatest strengths is our ability to adapt”, 25 March 2015, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_118430.htm, accesat la 30.03.2015.

⁷ Ibidem.

⁸ Stefano Santamato, „The New NATO Policy Guidelines on Counterterrorism: Analysis, Assessments, and Actions”, în *Strategic Perspectives* nr. 13/2013, National Defence University Press, Washington, D.C.

Rolul NATO, ca furnizor principal de securitate, s-a transformat constant în ultimii ani. Acum include, legal și legitim, promptitudinea în acțiuni privind prevenirea sau contracararea amenințărilor direct la sursă. Noile direcții ale strategiei NATO împotriva terorismului sunt rezultatul unui proces complex strategic și politic, trecând de la analiza mediului terorist în plină dezvoltare la evaluarea contribuției NATO în lupta împotriva terorismului. Mecanismele de securitate și apărare colectivă ale NATO se axează acum pe efectele generate de utilizarea mijloacelor cinetice, dezvoltate cu ajutorul tehnologiei informațiilor. Sunt luate importante măsuri de planificare și proiectare pentru asigurarea protecției punctelor vulnerabile împotriva amenințărilor teroriste, pentru preîntâmpinarea și apărarea împotriva oricărei agresiuni împotriva oricărui stat membru NATO, așa cum este stipulat în Tratatul de la Washington.

2. Provocarea standardelor de securitate în contextul amenințărilor asimetrice

Apartinem unei lumi în continuă mișcare, într-o eră a globalizării care presupune modificări sociopolitice, culturale și economice. Aceste modificări se manifestă, de asemenea, și la nivel religios, reflectându-se inerent la nivel social și politic: grupările teroriste se prevalează de credință pentru a câștiga adepți în vederea stabilirii unei noi ordini politice și teritoriale.

Religia a constituit adesea de-a lungul istoriei motiv de război, dar în aceste momente, în 2015, se prevede o depășire a tuturor „regulilor” de desfășurare a conflictelor, prin acțiunile din ce în ce mai agresive și diversificate ale teroriștilor.

Dacă primele patru generații ale războiului erau concentrate pe obiective teritoriale, războiul de a cincea generație nu are un obiectiv singular, statal. Metodele utilizate prin acest război sunt hibride, deopotrivă convenționale și asimetrice⁹,

⁹ Candyce Kelshall, „Terrorist groups are not terrorists. They’re violent transnational movements bent on creating a new world order”, 20 April 2015, disponibil la http://www.defenceiq.com/air-land-and-sea-defence-services/articles/terrorist-groups-aren-t-terrorist-groups-they-re-/?utm_source=1-6361871014&utm_medium=email&utm_campaign=15+04+25+DFIQ+NL&utm_term=DFIQ_

iar natura sa descentralizată și segmentară permite coexistența mai multor grupuri sociale sau naționale cu programe sau ideologii diferite. Acest nou tip de război este în egală măsură funcțional și regional. Natura socială a organizațiilor, precum și implicarea acestora în plan social, presă și internet conduc la creșterea numărului de adepți odată cu orice tip de război îndreptat împotriva acestora. Membrii acestor grupări nu trebuie să îmbrățișeze în totalitate ideologia sau obiectivele celorlalți membri, ci doar un singur obiectiv al războiului. Teroriștii moderni sunt hibridi ca natură și operează utilizând atât războiul asimetric, cât și apărarea și ofensiva convențională, organizându-se în adevărate armate.

Alianța recunoaște faptul că amenințarea teroristă există și se menține în ciuda oricăror eforturi de prevenire și se poate constitui în orice moment într-o amenințare militară directă pentru populația, teritoriul și forțele sale armate. Armele chimice și biologice și mijloacele lor de proliferare rămân problematici serioase, alături de existența unor puternice forțe nucleare în exteriorul Alianței, de care trebuie să se țină cont în contextul menținerii securității și stabilității nord-atlantice. Astfel, scopul transformării NATO este să-și dezvolte capacitățile, interoperabilitatea și capacitatea de dislocare ale forțelor armate prin asumarea noilor direcții din perspectiva doctrinei și dezvoltărilor tehnologice.

Echipamentele și tehnologia necesare pentru construcția acestor arme de distrugere în masă și a mijloacelor corespunzătoare de tragere au devenit uzuale, în timp ce detecția și prevenirea traficului ilicit al acestor materiale și al cunoștințelor tehnologice continuă să fie dificile. Actori non-statali și-au demonstrat potențialul de a crea și utiliza aceste tipuri de arme, alături de dispozitive explozive improvizate (DEI-uri), care sunt relativ ușor de fabricat la costuri reduse.

Astfel, una dintre principalele provocări de securitate este controlul răspândirii globale a tehnologiei, care poate fi utilizată în producția de arme, ducând la disponibilizarea capacităților militare avansate pentru organizații teroriste și

permițând adversarilor achiziționarea de sisteme de armament avansate, atât ofensive (rachete balistice, drone etc.), cât și defensive (scuturi anti-rachetă etc.).

Până în prezent, eforturile grupărilor teroriste de a achiziționa și de a utiliza arme de distrugere în masă, în special de natură CBRN, sunt binecunoscute, dar în marea lor parte eșuate. De aceea, dat fiind caracterul globalizat și hibrid al terorismului, unitatea în efort și abordarea exhaustivă devin condiții cheie pentru toate organizațiile care luptă împotriva terorismului. Doctrina Alianței trebuie să țină pasul cu acest context în continuă schimbare în care sunt utilizate forțele armate.

3. Amenințări hibride – context politic, economic și social

Războiul asimetric, cu inamici inteligenți și adaptabili, este singura cale prin forțele NATO pot fi supuse unei provocări în secolul al XXI-lea. Războiul asimetric se axează pe utilizarea oricăror rețele disponibile: politice, economice, sociale și militare, în scopul de a convinge strategii inamici de faptul că scopurile lor fie sunt de neatins, fie mult prea costisitoare pentru a fi favorabile din punctul de vedere al raportului costuri-beneficii. Cu o asemenea abordare, organizațiile teroriste evită angajările tactice directe, aplicând strategii hibride pentru a contrabalansa situația în favoarea lor și pentru a disproporționa efectele.

Mecanismele dezvoltate de către organizațiile teroriste sunt complexe și greu de anihilat. Teroriștii sunt devotați întru totul cauzei lor. Aceștia sunt inteligenți, adaptivi, căutând permanent noi modalități de abordare a căilor de provocare asimetrică, în majoritate menite să conducă la avantaje politice.

În ultimii ani, au devenit frecvente atacurile asupra evreilor și militarilor (SUA, Texas, Fort Hood – 2009; Franța, Toulouse și Montauban – 2012; Germania, Frankfurt – 2011; Canada - 2014) sau artiștilor care îl caricaturizează pe Profetul Mahomed sau insultă Islamul (Theo van Gogh, Kurt Westergaard, Lars Vilks, Martin Rynja, Lars Hedegaard) cu arme și tactici din ce în ce mai diverse.

Spre deosebire de sfârșitul secolului trecut, când teroriștii operau în grupuri și planificau atacuri cu bombe cu anumite tipuri de explozivi, începutul secolului al XXI-lea a fost marcat de acțiuni singulare, prin utilizarea unui spectru larg de arme, incluzând cuțite, unelte de mână sau pistoale. Cu toate acestea, folosirea DEI-urilor a rămas metoda preferată de acțiune a teroriștilor (65% din totalul incidentelor din perioada 2008-2013).

Dacă, înainte de 2001, se utilizau cu precădere amestecurile pe bază de clorați sau perclorați, după 2001 s-a trecut la amestecuri pe bază de peroxizi (Germania – 2006, Marea Britanie – 2007). Explozivi pe bază de îngrășămintă au fost utilizați în mai multe atacuri din Italia - 2009 și Suedia - 2010. DEI-uri pe bază de TATP¹⁰ și PETN¹¹ au fost utilizate în puține atentate teroriste jihadiste – „Richard Reid Shoe Bomb” în 2001, „Sajid Badat Shoe Bomb” în 2003, „Transatlantic Airlines Plot” în 2006, „Underwear Bomber” în 2009. Reid și Badat au primit dispozitivele explozive din Afganistan sau Pakistan în 2001, în timp ce Underwear Bomber a obținut dispozitivul pe bază de PETN și TATP din Yemen¹².

Dacă, din punctul de vedere al dezarmării și nonproliferării armelor de distrugere în masă, la nivel mondial se poate spune că se monitorizează peste 90% din stocurile de muniții cu risc, ce pot fi încă utilizate, în ceea ce privește explozivii și DEI-urile situația nu este deloc similară. Această categorie de amenințare asimetrică este deosebit de periculoasă, deoarece laboratoarele „subterane” pot avea ușor acces la materiile prime necesare, iar dispozitivele fabricate sunt, în marea lor parte, nedetectabile.

În ceea ce privește spațiul european, după 2008 nu s-au înregistrat cazuri de utilizare sau de intenție de utilizare a materialelor și armelor

CBRN. Răspândirea capacităților nucleare și a noilor tehnologii în exteriorul Alianței constituie totuși o amenințare reală pentru stabilitatea în zona euro-atlantică. De asemenea, proliferarea armelor și a munițiilor CBRN în paralel cu dezvoltarea de mijloace inovative de diseminare rămâne o problemă gravă, care trebuie rezolvată. În ciuda unui progres real în privința regimurilor internaționale de non-proliferare, apar frecvent noi provocări¹³.

Similar, nici atacurile informatice la nivel mondial nu au fost raportate sau contracarate nici înainte și nici după 2008. Tendința, din acest punct de vedere, este de a utiliza tehnologii cât mai simple, cu excepția DEI-urilor, unde nu se poate decela o tendință clară, trendul fiind către tehnologii mai simple, în unele cazuri, eventual pe baza rețetelor de pe internet, sau către tehnologii complexe, existența DEI-urilor avansate fiind corelată cu instruirea și asistența din afară și coroborată cu amplitudinea atacului.

Există o tendință crescătoare semnificativă de creștere a acțiunilor cu un sigur participant (de la 12% la 38%, după 2008), de tip „homegrown” sau „lone wolves”, față de cele ale unor grupuri mici de teroriști, ceea ce rămâne cea mai obișnuită configurație de celulă teroristă (cca. 60%), fie în atentate cu arme de foc, fie cu DEI-uri¹⁴.

În ceea ce privește teroriștii sinucigași, aceștia nu aparțin unei anumite culturi sau unei anumite religii, deși majoritatea atentatelor din ultimii 20 de ani au avut loc în Orientul Mijlociu sau cu participarea unor membri ai organizațiilor teroriste islamice, incluzând aici evenimentele bine-cunoscute din SUA (2001), Moscova (2002), Madrid (2004), Londra (2005), Soci (2013). În plus, motivele participării femeilor¹⁵ și copiilor în atacuri teroriste sinucigașe sunt multiple. Organizațiile teroriste atrag aceste personaje în cadrul lor, fiind considerate slabe și inofensive de către forțele de securitate, făcând

¹⁰ TATP – triperoxid de triacetonă, exploziv deosebit de sensibil la căldură, șoc, impact, dificil de detectat cu ajutorul tehnicilor uzuale de detecție explozivi.

¹¹ PETN – pentrită (tetranitrat de pentaeritritol), unul dintre cei mai puternici și utilizați explozivi de uz militar.

¹² Petter Nesser, Anne Stenersen, „The Modus Operandi of Jihadi Terrorists in Europe”, în *Perspectives on terrorism* vol. 8, nr. 6/2014, disponibil la <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/388/html>, accesat la 23.04.2015.

¹³ ***, Allied Joint Doctrine AJP-01(D), 2010.

¹⁴ C-IED Workgroup Meeting, Berlin, 2015.

¹⁵ A. Andreescu, R. Cosea, „Suicidal terrorism. Women – The new face of terrorism «Black Widows»”, în *Proceedings of the 9th International Conference „Strategies XXI”*, vol. 1/2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, pp. 193-199.

astfel dificil de încadrat aceste profile în portretul specific teroristului. Deși diverse organizații neguvernamentale pretind că aceștia sunt drogați și forțați să participe la atentate, acest lucru nu a fost niciodată demonstrat, un alt curent considerând că aceștia luptă din motive personale: nevoia de răzbunare, visul la independență sau onoare, credința religioasă sau disperarea.

Mișcările teroriste și-au intensificat activitatea în ultimii doi ani, extinzându-se dramatic pe continentul european: în perioada 2014-2015, în Ucraina, au avut loc peste 330 incidente cu DEI-uri, la care se adaugă peste 15 atentate cu DEI-uri sau arme de foc în Turcia, Norvegia și Franța.

Începutul anului 2015 a fost marcat de incidentul „Charlie Hebdo”, care, aparent, a unit opinia publică și lumea politică împotriva amenințărilor grupărilor teroriste și a fanatismului religios. Din păcate, importanți oameni politici au considerat că evenimentul nu a fost altceva decât o acțiune a serviciilor secrete pentru ca guvernele francez și american să aibă un pretext de a continua atacurile împotriva statelor islamice^{16, 17}.

Această interpretare, susținută îndeosebi de către simpatizanii pro-Kremlin, dar regăsită și într-o declarație a președintelui Turciei, nu face altceva decât să confirme faptul că, încetul cu încetul, organizațiile teroriste își îndeplinesc scopul: acela de a învrăjbi, de a afecta psihologic și emoțional factorul politic și masele, iar acțiunile lor de a conduce la ruperea de alianțe politice și economice.

Indiferent de motivele pentru care au loc aceste acțiuni, amenințările hibride nu trebuie să își găsească ecou printr-o strategie de apărare, ci printr-o strategie de contracarare și previzionare; cei implicați trebuie să raționeze asupra contextului acestor evenimente, iar mass-media

¹⁶ Max Fisher, „Major Russian TV network says US intelligence carried out the Charlie Hebdo attack”, în *Vox World*, 8 January 2015, <http://www.vox.com/2015/1/8/7514439/charlie-hebdo-russia-cia>, accesat la 12.03.2015.

¹⁷ Tyler Durden, „Turkish President’s Stunning Outburst: The French Are Behind The Charlie Hebdo Massacre; Mossad Blamed”, în *Zero Hedge*, 14 January 2015, <http://www.zerohedge.com/news/2015-01-13/turkish-presidents-stunning-outburst-french-are-behind-charlie-hebdo-massacre-mossad>, accesat la 15.03.2015.

să prezinte obiectiv și nu empatic versiunea reală a evenimentelor.

Organizațiile teroriste învrăjesc societatea, obligă copiii să lupte unii împotriva altora până când unul îi curmă viața celui alt, schilodesc civili și iau ostatici membri ai familiilor acestora, ca apoi să îi poată șantaja și obliga să execute, la rândul lor, alte atentate teroriste. Un număr considerabil de civili (bărbați, femei, copii) sunt executați în fața camerelor de filmare pentru a răspândi frica, panica, teroarea. Prelungirea duratei atacului, înregistrarea atacului sau trimiterea de mesaje amenințătoare către posturile de televiziune sau radio nu fac decât să crească interesul media pentru incident și să consume resursele de intervenție locale.

Mass-media este sensibilă la aceste subiecte și, având o mare influență asupra publicului larg, contribuie, la îndeplinirea cu succes a scopului propus de către organizațiile teroriste. Există state membre NATO care aleg deliberat să oprească fluxul informațional negativ major către publicul larg, pentru a proteja societatea de efectele psihologice majore care pot afecta populația pe termen lung. Chiar și atunci când oferă totuși informații complexe referitoare la subiecte sensibile, aleg să facă acest lucru într-o lumină oarecum optimistă^{18, 19, 20}.

O caracteristică distinctă a adversarilor din acest război hibrid este manipularea mass-media pentru a submina suportul public pentru propriul guvern și politicile sale. Răspunsul hibrid se constituie astfel în distrugerea suportului publicului larg și al voinței politice. În timp ce insurgenții caută să înfrângă sau să distrugă entități statale, războiul actual țintește direct

¹⁸ Berivan Orucoglu, „Turkey and the West Part Ways on ‘Charlie Hebdo’”, în *Foreign Policy*, 14 January 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/01/14/turkey-and-the-west-part-ways-on-charlie-hebdo/>, accesat la 15.03.2015.

¹⁹ Robert Spencer, „Obama: Media Overstates Terror Threat”, în *Frontpage Mag*, 10 February 2015, <http://www.frontpagemag.com/2015/robert-spencer/obama-media-overstates-terror-threat/>, accesat la 18.02.2015.

²⁰ Monika Schwarz-Friesel, Helge Skirl, „Metaphors for Terrorism in German Media Discourse”, <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=re-visualization>, accesat la 22.03.2015.

voința inamică (și, totodată, pe cea a aliaților) pentru a continua războiul.

Astfel, îmbunătățirea capabilităților convenționale de intensitate mare este un aspect semnificativ al transformării și obligatoriu prin implicațiile sale. Deși este puțin probabil ca în viitorul apropiat să aibă loc agresiuni convenționale pe scară largă împotriva Alianței, conștientizarea acestor tipuri de amenințări este importantă. Statele membre ale NATO se pot confrunta cu o gamă largă de amenințări convenționale și neconvenționale, atât în mediul civil, cât și în cel militar, adesea greu de prevăzut.

În contextul problemelor politice, al rivalităților teritoriale, al disputelor pentru resurse, al abuzurilor față de drepturile omului, riscurile includ nesiguranța și instabilitatea în interiorul și exteriorul spațiului nord-atlantic, precum și posibilitatea apariției unor crize regionale la periferia Alianței, adaptarea și dezvoltarea forței de reacție rapidă a NATO în ceea ce privește strategia C-IED (Counter-Improvised Explosives Devices) de la stadiul defensiv (înainte de 2010), la stadiul ofensiv (în perioada 2010-2014) și instituționalizat (în prezent, în dezvoltare).

Concluzii

Noul concept real și eficient al NATO, *Attack the Networks (AtN)*, proiectat pentru neutralizarea DEI-urilor și rețelilor de insurgenți din teatrele de operații²¹, este rezultatul unui amplu proces tehnologic, strategic și politic. Conceptul strategic NATO se referă cu precădere la contribuția la menținerea securității și a stabilității în spiritul democrației și al rezolvării pașnice a conflictelor. Cu toate acestea, combaterea terorismului nu se va putea delimita de cadrul militar, de regulile războiului, acestea fiind, de altfel, dificultățile surmontării unor asemenea confruntări. Amenințările asimetrice vor fi în continuare în relație directă cu vulnerabilitățile societății, evoluând odată cu apariția și înmulțirea conflictelor și a crizelor.

²¹ ***, Counter-IED Report, published by Delta Business Media Limited, Autumn/Winter 2013.

Având în vedere tiparele din ultimii 10 ani, este de așteptat ca amenințările teroriste să își continue diversificarea și amploarea. În urma evaluării tiparului de acțiune, în următoarea perioadă (3-5 ani), atacurile teroriste hibride se vor concretiza prin atacuri cu muniții convenționale, DEI-uri și asalturi armate și vor urmări obiective importante și vulnerabile: organizații internaționale, instituții publice, aglomerări urbane, infrastructuri, rețele de comunicații și informatice, oameni cu vizibilitate publică, întrucât unul dintre obiectivele cele mai importante ale terorismului este să creeze indignare, panică, nesiguranță și frică.

Așadar, NATO trebuie să se adapteze continuu pentru a răspunde cu promptitudine noilor provocări aferente evoluției terorismului, ce nu ține seama de granițele statale. Este necesar ca securitatea statelor membre și partenerii NATO să se bazeze pe îmbunătățirea continuă a capabilităților de contracarare, apărare și protecție împotriva amenințărilor hibride, inclusiv prin cercetare și dezvoltare, tehnologii avansate, cooperare cu organizații civile și colaborare în domeniul securității informațiilor. Astfel, prioritățile naționale privind securitatea statală și libertatea individuală trebuie să se îndrepte către interesul colectiv, existând în prezent o necesitate reală de a instrui un număr cât mai mare de experți naționali și internaționali în domeniile C-IED, intelligence, securitate informatică.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Allied Joint Doctrine AJP-01(D), 2010.
2. ***, Counter-IED Report, published by Delta Business Media Limited, Autumn/Winter 2013.
3. ANDREESCU, Anghel, COSEA, Raluca, „Suicidal terrorism. Women – The new face of terrorism „Black Widows””, în *Proceedings of the 9th International Conference „Strategies XXI”*, vol. 1, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2013.

4. DURDEN, Tyler, „Turkish President’s Stunning Outburst: The French Are Behind the Charlie Hebdo Massacre; Mossad Blamed”, în *Zero Hedge*, 14 January 2015, <http://www.zerohedge.com/news/2015-01-13/turkish-presidents-stunning-outburst-french-are-behind-charlie-hebdo-massacre-mossad>.
5. FISHER, Max, „Major Russian TV network says US intelligence carried out the Charlie Hebdo attack”, în *Vox World*, 8 January 2015, <http://www.vox.com/2015/1/8/7514439/charlie-hebdo-russia-cia>.
6. GABOR, Gabriel, UNGUREANU, Elena Laura, „Military Transformation. Trends and New Strategic Visions”, în *Strategic Impact* nr. 2/2014, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
7. IOVA, Titel, „Asymmetry in Security Risks Area”, în *Proceedings of the 9th International Conference „Strategies XXI”*, vol. 1, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2013.
8. JASPER, Scott, *Transforming Defense Capabilities: New Approaches for International Security*, Lynne Rienner Publishers, 2009.
9. KELSHALL, Candyce, „Terrorist groups are not terrorists. They’re violent transnational movements bent on creating a new world order”, 20 April 2015, disponibil la http://www.defenceiq.com/air-land-and-sea-defence-services/articles/terrorist-groups-arent-terrorist-groups-they-re-/?utm_source=1-6361871014&utm_medium=email&utm_campaign=15+04+25+DFIQ+NL&utm_term=DFIQ_NL&utm_content=DFIQ_NL&mac=DFIQ1-3AN20EH&disc=.
10. NESSER, Petter; STENERSEN, Anne, „The Modus Operandi of Jihadi Terrorists in Europe”, în *Perspectives on terrorism* vol. 8, nr. 6/2014, disponibil la <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/388/html>.
11. ORUCOGLU, Berivan, „Turkey and the West Part Ways on ‘Charlie Hebdo’”, în *Foreign Policy*, 14 January 2015, <http://foreignpolicy.com/2015/01/14/turkey-and-the-west-part-ways-on-charlie-hebdo/>.
12. SANTAMATO, Stefano, „The New NATO Policy Guidelines on Counterterrorism: Analysis, Assessments, and Actions”, în *Strategic Perspectives* nr. 13/2013, National Defense University Press, Washington, D.C.
13. SCHWARZ-FRIESEL, Monika; SKIRL, Helge, „Metaphors for Terrorism in German Media Discourse”, <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=revisoning>.
14. SPENCER, Robert, „Obama: Media Overstates Terror Threat”, în *Frontpage Mag*, 10 February 2015, <http://www.frontpagemag.com/2015/robert-spencer/obama-media-overstates-terror-threat/>.
15. Pagina oficială a NATO, www.nato.int.

Această lucrare a fost realizată cu sprijinul finanțării obținute în cadrul proiectului de studii doctorale și postdoctorale: **„Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească” Contract POSDRU/159/1.5/S/140106.**

DEZVOLTAREA CAPABILITĂȚILOR NATO ȘI A INTEROPERABILITĂȚII FORȚELOR ALIATE PRIN SMART DEFENCE ȘI INIȚIATIVA FORȚELOR CONECTATE

*Robert-Mihai POENARU**

Mediul internațional de securitate se află într-o continuă schimbare. Noi amenințări la adresa securității euroatlantice apar frecvent, iar Alianța Nord-Atlantică, principala organizație politico-militară cu responsabilități în menținerea securității acestui spațiu, trebuie să găsească noi soluții pentru rezolvarea acestora.

În contextul crizei economice și financiare mondiale, una dintre provocările cu care NATO se confruntă constă în dezvoltarea capabilităților necesare. Astfel, în cadrul Summitului de la Chicago, a fost lansată inițiativa smart defence, prin intermediul căreia pot fi dezvoltate capabilități care, la nivel național, ar fi fost dificil sau chiar imposibil de realizat.

***Cuvinte-cheie:** smart defence, Inițiativa Forțelor Conectate, capabilități NATO, interoperabilitate, abordare cuprinzătoare, Summitul din Țara Galilor.*

Introducere

NATO este, prin definiție, o organizație politico-militară ale cărei principale sarcini sunt constituite, conform Conceptului strategic al Alianței, de apărarea colectivă, managementul

crizelor și securitatea prin cooperare¹, toate reflectate în acțiunile concrete întreprinse de acest actor. De la finalul Războiului Rece, NATO s-a afirmat ca actor și factor de stabilitate major la nivel internațional. Alianța a întreprins numeroase acțiuni dincolo de granițele date de statele membre, în principal în acțiuni de combatere a terorismului și de management al crizelor. La baza acestui tip de acțiuni s-a aflat credința că situațiile de criză și conflict ce apar dincolo de granițele Alianței pot afecta securitatea acesteia și, prin urmare, este preferabil a se stopa o astfel de situație acolo unde apare.

1. Particularități teoretico-metodologice și implicațiile operaționale ale implementării *smart defence*

Pentru a fi în măsură să răspundă amenințărilor, NATO s-a aflat adesea în postura

¹ ***, Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon, 19-20 November 2010, pp. 7-8, URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf, accesat la 8 iunie 2015.

* *Robert-Mihai POENARU este doctorand în Științe Militare și Informații în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România și membru fondator al Centrului de Studii pentru Securitate, Managementul Crizelor și Prevenirea Conflictelor. E-mail: poe_robert87@yahoo.com.*

de a se adapta la schimbările caracteristicilor mediului internațional de securitate, ceea ce a implicat și generarea de noi capacități, necesare abordării eficiente a provocărilor de securitate. În contextul crizei economice și financiare mondiale, această necesitate s-a dovedit a fi cu atât mai dificil de realizat, soluția în acest sens fiind identificată, la nivelul NATO, sub forma inițiativei *smart defence*, ce presupune tocmai generarea de capacități militare, în condiții de austeritate bugetară. Astfel, *smart defence* este menită să genereze capacități și să dezvolte sau să mențină în stare de funcționare pe cele deja existente.

Leccióni învățate, rezultate în urma diverselor operații derulate în Balcanii de Vest sau în Afganistan, au evidențiat importanța abordării unei crize pe toate dimensiunile pe care aceasta le cunoaște, precum și a valorificării deopotrivă a instrumentelor civile și militare în gestionarea acesteia. Abordarea cuprinzătoare a managementului crizelor constituie una dintre cele mai viabile soluții în acest sens, NATO beneficiind de un set unic de capacități, atât civile, cât și militare, de a răspunde oricărui tip de amenințare.

În cadrul Summitului de la Chicago, în mai 2012, șefii de stat și de guvern ai statelor membre au lansat inițiativa *smart defence* ca mod prin care NATO poate dezvolta sau achiziționa echipamente militare costisitoare, necesare nu doar în vederea menținerii capacității de a-și respecta sarcinile asumate prin Tratatul de la Washington și Conceptul Strategic, ci și pentru atingerea obiectivelor propuse pentru Forța NATO 2020 și anume forțe moderne, puternic interconectate, echipate, antrenate și conduse corespunzător. Summitul a reprezentat unul dintre pașii esențiali în dezvoltarea acestei inițiative. La acea dată, a fost aprobat un pachet concret de proiecte multinaționale, ce vizau protecția forțelor, îmbunătățirea supravegherii și a instrucției².

Smart defence poate fi definit drept un concept

² ***, Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020, 20 May 2012, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87594.htm, accesat la 26.06.2015.

prin care membrii Alianței sunt încurajați să coopereze în vederea dezvoltării sau achiziționării de echipamente militare moderne, într-o manieră coerentă și eficientă, în condiții de austeritate bugetară. Aceste echipamente sunt dezvoltate în comun și sunt menite a fi utilizate în comun. În acest sens, *smart defence* este fundamentat pe trei componente principale – specializare, prioritarizare și cooperare. O altă caracteristică importantă a acestei inițiative constă faptul că este fundamentată pe acțiunea voluntară a statelor membre, în beneficiul și prin intermediul lor. Prin urmare, transparența, angajarea capacităților multinaționale, implicarea statelor, chiar și a celor partenere, în proiecte multinaționale, colaborarea strânsă cu UE, precum și realizarea unor aranjamente cu privire la identificarea unor soluții de finanțare constituie părți esențiale ale *smart defence*. Cu alte cuvinte, *smart defence* are o natură profund multinațională, decizia de angajament într-un proiect de acest tip aparținând în exclusivitate fiecărui stat în parte.

În cadrul Summitului de la Chicago, șefii de stat și de guvern ai statelor membre NATO au stabilit că proiectele derulate sub egida *smart defence* vor viza acele capacități critice identificate încă de la Summitul de la Lisabona ca fiind necesar a fi dezvoltate. *Smart defence*, lansat la Summitul de la Chicago, constituie o soluție pentru dezvoltarea acelor capacități critice, menționate în cadrul întâlnirii la nivel înalt de la Lisabona³. În speță, este vorba despre apărarea antibalistică, intelligence, supraveghere și recunoaștere, menținerea stării de pregătire, instrucție și pregătire a forțelor, angajare activă și protejarea forțelor⁴, muniții ghidate de înaltă precizie, apărare cibernetică, precum și servicii comune de informații.

³ ***, Lisbon Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, 20 November 2010, URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf, accesat la 11 iunie 2015.

⁴ Cristina BOGZEANU, „Pooling&Sharing și Smart Defence. Dincolo de concept”, în Conferința Științifică Internațională Strategii XXI. Complexitatea și dinamismul mediului de securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București 2013, vol. 2, p. 289.

După cum am menționat anterior, *smart defence* este fundamentat pe trei componente majore: prioritizare, specializare și cooperare. Astfel, *prioritizarea* presupune alinierea priorităților definite la nivel național cu cele definite la nivelul NATO în ceea ce privește dezvoltarea capacităților. Deși acest aspect nu este unul fundamental nou, constituind o provocare la nivelul Alianței și în perioada anterioară lansării inițiativei⁵, considerăm că, începând cu 2012, a fost îmbunătățit cadrul pentru o abordare transparentă, bazată pe cooperare și luând în considerare raportul cost-eficiență pentru a îndeplini obiectivele Alianței în ceea ce privește *capabilitățile*. *Specializarea* implică faptul că statele membre NATO își vor concentra eforturile pe dezvoltarea anumitor tipuri de capacități care constituie punctele forte la nivel național. Acest lucru presupune, de asemenea, că alte tipuri de capacități vor fi dezvoltate de alți aliați. Pentru a putea vorbi despre specializare, este necesară coordonarea reducerilor bugetare în domeniul apărării la nivelul statelor, atunci când acestea au loc. Componenta de *cooperare* a *smart defence* se referă la nevoia acțiunii conjugate a statelor membre în ceea ce privește lucrul în comun în cadrul proiectelor derulate sub egida *smart defence*. În acest context, cooperarea constituie un proces ce se petrece între statele membre atât în vederea generării de capacități, cât și în vederea utilizării în comun a acestora.

De asemenea, cooperarea între NATO și UE în acest sens ocupă un loc important, având în vedere numărul considerabil de state membre comune, parteneriatul strategic dintre cele două organizații, precum și faptul că UE a lansat, în aceeași perioadă, o inițiativă similară – *pooling&sharing*. Astfel, a fost dezvoltată o serie de proiecte în comun, a căror origine se află în lecțiile învățate din teatrele de operații: sprijin medical, combaterea dispozitivelor explozive improvizate, dar și în domeniul CBRN.

Miniștrii apărării din statele membre s-au întâlnit, în cadrul unui summit, la data de 26

februarie 2014, și au decis că dezvoltarea *smart defence* constituie, în continuare, o necesitate. Doar dispunând de un set de capacități adecvate, Alianța poate face față amenințărilor din mediul internațional de securitate, iar, prin intermediul acestei inițiative, pot fi generate aceste capacități într-un timp cât mai scurt și cu un buget cât mai mic. Secretarul General al NATO de la acea dată, Anders Fogh Rasmussen, menționa într-o declarație a domniei sale că „*în decursul operațiilor, incluzând aici Libia și Afganistan, am identificat zonele în care capacitățile noastre nu sunt suficiente de dezvoltate sau prea puține țări dispun de ele*”⁶. Deoarece caracteristicile mediului internațional de securitate se află într-o continuă schimbare și amenințările care apar sunt variate, Alianța trebuie să își asigure capacitățile prin care să își poată îndeplini sarcinile și misiunile asumate prin Tratatul de la Washington și Conceptul Strategic.

În vederea asigurării apărării colective, în cadrul Summitului NATO din Țara Galilor, a fost aprobată o serie de măsuri privind modul de reacție a NATO la noile provocări de securitate. În acest sens, a fost dezvoltat și, ulterior, aprobat *Planul de Acțiune al NATO* pentru creșterea nivelului de reacție. Acesta cuprinde un set de măsuri necesare pentru a face față schimbărilor apărute la nivelul mediului de securitate, atât în imediata apropiere a granițelor Alianței, cât și în regiuni mai îndepărtate, cum ar fi Orientul Mijlociu sau Nordul Africii, dat fiind că instabilitatea din aceste zone poate genera repercusiuni negative asupra securității euroatlantice, într-o mai mică sau mai mare măsură. Prin intermediul acestor măsuri se va asigura prezență și activitate militară continuă, în toate mediile (aerian, terestru și maritim) în partea de est a Alianței. Măsurile adoptate includ componentele necesare pentru a asigura că Alianța poate răspunde pe deplin provocărilor de securitate actuale.

Concret, conform Declarației Summitului de la Wales, aceste măsuri presupun că NATO va

⁵ Constantin MINCU, „NATO smart defence între conceptul teoretic și realitate”, în *Revista de Științe Militare*, Editată de Secția de Științe Militare a Oamenilor de Știință din România, nr. 3/2012, p. 12.

⁶ Press conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen following the meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers session, 26 February 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/nATOLIVE/OPINIONS_107408.HTM, accesat 4 iunie 2015.

„crește semnificativ capacitatea de răspuns a Forței de Răspuns a NATO (NRF) prin dezvoltarea unor pachete de forțe care vor fi capabile să acționeze rapid și să răspundă la potențiale provocări și amenințări. Ca parte a acestei forțe, vom stabili o Grupare Multinațională de Forțe cu un Nivel de Reacție Foarte Ridicat (VHRJTF), ca nouă forță comună Aliată care va putea fi dislocată în câteva zile pentru a răspunde provocărilor ce apar, în special la periferia teritoriului NATO. Această forță va include o componentă terestră cu forțe corespunzătoare aeriene, maritime și de operațiuni speciale disponibile. Nivelul de reacție a elementelor VHRJTF va fi testat prin exerciții derulate la notificări în timp scurt. Noi vom stabili, de asemenea, o prezență adecvată de comandă și control și unii facilitatori de forțe în teren pe teritoriile Aliților estici, în orice moment, cu contribuții din partea Aliților pe bază rotațională, concentrate pe scenariile de planificare și exerciții de apărare colectivă.”⁷. Toate aceste măsuri sunt parte a măsurilor de descurajare adoptate de către NATO în contextul recente crize ucrainene, dar, în opinia noastră, constituie și o ocazie de verificare a viabilității și a eficienței inițiativei *smart defence*.

2. Aspecte privind apariția și dezvoltarea Inițiativei Forțelor Conectate

După retragerea aliaților din Afganistan în anul 2014, NATO a trebuit să găsească noi metode de a menține un nivel de pregătire ridicat al trupelor. Pentru a menține și dezvolta nivelul de interoperabilitate al trupelor, a fost lansată *Inițiativa Forțelor Conectate (Connected Forces Initiative – CFI)*. Aceasta presupune participarea forțelor aliate la exerciții comune, menite a facilita acțiunea conjugată a forțelor⁸. CFI se află

sub directa supraveghere a Miniștrilor Apărării din statele membre.

Această inițiativă se bazează în mare măsură pe lecții învățate în teatrele de operații, cu precădere cel din Afganistan. CFI creează un context favorabil pentru cooperarea între statele membre NATO în ceea ce privește antrenamentul și exercițiile comune, cu relevanță crescută în contextul escaladării crizei ucrainene, a amplificării instabilității la granița de est a Alianței. Mai mult, CFI constituie și cadrul pentru componenta de exerciții și antrenament a Planului de Acțiune al NATO pentru creșterea nivelului de reacție (*Readiness Action Plan – RAP*), elaborat, de asemenea, în vederea descurajării acțiunilor violente din estul graniței NATO și aprobat în cadrul Summitului de la Wales.

Conform datelor furnizate de pagina web oficială a NATO, obiectivele acestei inițiative sunt: instrucție, dezvoltarea interoperabilității, atât între aliați, cât și cu statele partenere, precum și utilizarea la maximum a evoluțiilor înregistrate în materie de tehnică.

În cadrul Summitului din Țara Galilor, din gama extinsă de activități incluse în sfera CFI, a fost aprobat un set de aspecte pe care aliații își vor concentra eforturile în viitorul apropiat: actualizarea politicii NATO cu privire la educație, instruire, exerciții și evaluare (ETEE); extinderea conceptului NATO de instrucție elaborat pentru perioada 2015-2020; un exercițiu de mare amploare în 2015; exerciții majore în cadrul Programului începând cu anul 2016; progrese continue în implementarea aspectelor tehnologice ale CFI; un centru de comandă pentru componenta Forțe Speciale sub directa comanda a SACEUR⁹.

CFI și scopurile în care a fost creată comportă o relevanță considerabilă în contextul în care amenințările de securitate rămân o prezență constantă, devenind însă din ce în ce mai diverse. Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie acțiunile recente ale Rusiei, care aduc atingere suveranității și integrității teritoriale ale

Apărare „Carol I”, București 2014, p. 14.

⁹ ***, Connected Forces Initiative, updated 16 September 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_98527.htm, accesat la 10 iunie 2015.

⁷ ***, Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord Atlantic din Țara Galilor. 4-5 septembrie 2014. Comunicat de presă, 6 septembrie 2014, URL: <http://www.mae.ro/node/28465>, accesat 14 septembrie 2014.

⁸ Mirela ATANASIU, Implicațiile participării României la dezvoltarea capabilităților în cadrul multinațional organizat de NATO și UE prin inițiativele Smart Defence și Pooling and Sharing asupra revizuirii strategiei de transformare a Armatei României, Editura Universității Naționale de

Ucrainei. La acestea, se adaugă și amenințări venite din sud, unde gruparea ISIL cucerește noi teritorii aparținând unor state suverane. CFI poate constitui, în aceste condiții, una dintre soluțiile pentru asigurarea cadrului necesar antrenării forțelor NATO și derulării de exerciții, asigurându-se astfel dimensiunea de antrenament și exerciții a RAP, adoptat în cadrul Summitului de la Wales. Deși dezvoltat în contextul crizei ucrainene, RAP contribuie și la crearea forțelor NATO 2020, prin îmbunătățirea disponibilității și a capacității de reacție a NATO¹⁰. Inițiativa Forțelor Conectate (CFI) joacă un rol major în cadrul eforturilor de menținere a nivelului de pregătire al forțelor aliate și a capacității acestora de a-și asuma întreaga gamă de misiuni, precum și pentru a răspunde provocărilor viitoare. Această inițiativă demonstrează nivelul de adaptabilitate pe care NATO îl are în fața noilor amenințări.

În acest sens, recent, a avut loc o serie de exerciții de mare amploare, menite nu doar să funcționeze ca măsuri de descurajare în ceea ce privește escaladarea tensiunilor în estul graniței Alianței, ci și să asigure și să dezvolte nivelul de interoperabilitate la nivelul aliaților. Mai mult, în opinia noastră, aceste exerciții au servit și la familiarizarea trupelor cu echipamentele achiziționate/dezvoltate prin programe/proiecte de tip *smart defence*.

Sea Breeze 2014 este un exercițiu multinațional, în Marea Neagră, ce a avut loc la data de 8 septembrie 2014 și la care au participat trei nave NATO. Acest exercițiu a fost o demonstrație a angajamentului NATO de a-și consolida capacitatea sale de a coopera cu forțele navale partenere. Exercițiul a constat în testarea capacității aliaților de a executa operații precum cele de interdicție maritimă, comunicații, căutare-salvare, protecția forțelor și navigație. În cadrul acestui exercițiu, au luat parte militari din cinci state membre: SUA, Ucraina, România, Turcia și Georgia¹¹.

De asemenea, o serie de exerciții ce au rolul

de a crește nivelul de interoperabilitate între unitățile speciale de intervenție, a interconecta forțele și de a le pune în postura de a lucra în condiții de stres și situații critice au avut loc în decursul anului 2014-2015. La nivelul Alianței, este necesară crearea unei forțe de intervenție rapidă, flexibilă și bine dotată din punct de vedere logistic. În acest sens, în România se derulează anual un exercițiu cunoscut sub numele de ROU SOFEX (Romanian Special Operations Forces Exercise).

Concluzii

Smart defence și Inițiativa Forțelor Conectate constituie inițiative complementare și interdependente ale NATO, prima dintre ele fiind menită să dezvolte capacități ce presupun investiții considerabile, dar necesare pentru păstrarea capacității Alianței de a-și respecta sarcinile asumate, iar cea de-a doua este menită să creeze cadrul necesar dezvoltării interoperabilității și a capacității de utilizare eficientă a acestor capacități.

Principalele probleme cu care NATO se confruntă în ceea ce privește îmbunătățirea capacităților, astfel încât să poată face față amenințărilor din ce în ce mai diverse, sunt cele generate de timp și resurse. Totuși, pentru atingerea obiectivelor propuse în acest sens, aceste capacități vor trebui realizate până în anul 2020, astfel încât să fie dezvoltată o Forță NATO bine antrenată, bine echipată, rapid dislocabilă și interoperabilă, care să poată răspunde amenințărilor la adresa aliaților.

Având în vedere că, în prezent, NATO derulează operații de gestionare a unor situații de criză, este necesar ca abordarea cuprinzătoare a crizelor să fie considerată parte a contextului în care are loc efortul de a genera capacități. Așadar, printre acestea trebuie să se numere și capacități civile de management al crizelor, care să permită Alianței o astfel de abordare.

Dinamica schimbărilor la nivelul caracteristicilor mediului internațional de securitate, a riscurilor și amenințărilor de securitate, tot mai numeroase și mai variate ca

¹⁰ Ibidem.

¹¹ ***, NATO ships take part in multinational 'Sea Breeze' exercise in Black Sea, 8 September 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112997.htm?selectedLocale=en, accesat la 26 iunie 2015.

natură, impun adaptarea continuă a NATO la contextul internațional, ceea ce se traduce în modernizare din punct de vedere conceptual, structural și operațional. În fața acestor amenințări, NATO își demonstrează încă o dată flexibilitatea, capacitatea de adaptare, precum și menținerea valabilității și actualității sarcinilor asumate încă de la crearea sa. În acest sens, putem considera toate aceste provocări de securitate, dincolo de riscurile pe care le generează, oportunități ca NATO să își justifice fără echivoc existența, dar și importanța în menținerea securității euroatlantice.

BIBLIOGRAFIE

1. ATANASIU, Mirela, *Implicațiile participării României la dezvoltarea capacităților în cadrul multinațional organizat de NATO și UE prin inițiativele Smart Defence și Pooling and Sharing asupra revizuirii strategiei de transformare a Armatei României*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.

2. BOGZEANU, Cristina, „*Pooling & Sharing și Smart defence. Dincolo de concept*”, în *Conferința științifică internațională Strategii XXI – Complexitatea și dinamismul mediului de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București 2013.

3. BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000.

4. FRUNZETI, Teodor; ROCEANU, Ion; BOGZEANU, Cristina, „Smart Defence and Defence Investment – armonizarea priorităților naționale cu cele ale NATO”, în *Gândirea Militară Românească*, nr. 6/2012.

5. MINCU, Constantin, „NATO smart defence între conceptul teoretic și realitate”, în *Revista de Științe Militare*, Editată de Secția de Științe Militare a Oamenilor de Știință din România, nr. 3/2012.

6. Pagina oficială Agenției Europene de Apărare, URL: <https://www.eda.europa.eu>.

7. Pagina oficială a Ministerului Apărării Naționale, URL: <http://www.mapn.ro>.

8. Pagina oficială a NATO, URL: <http://www.nato.int>

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „*Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”*”.

CONSIDERAȚII PRIVIND RĂZBOIUL HIBRID

*Florin-Marian BARBU**

Conflictul din Ucraina a adus în atenția întregii lumi o nouă modalitate de agresiune atribuită Rusiei, denumită de lumea occidentală „război hibrid”. Acesta reprezintă o combinație de strategii și tactici menite să combine metodele de luptă, să utilizeze succesul tactic pentru a obține efecte strategice prin exploatarea rapidă a avantajelor în domeniul cognitiv și moral.

Un război nu poate fi hibrid doar prin capacitățile utilizate și efectele produse, dacă nu este abordat și din perspectiva teoretică și logică, mai ales pentru înțelegerea și combaterea acestuia. Unele principii aparținând teoreticienilor clasici, cum ar fi Sun Tzu și Clausewitz, și ale celor noi, cum ar fi Mao, precum și susținătorilor „războiului nelimitat” și ai celui de generația a patra pot fi folosite pentru a descrie războiul hibrid, fapt ce arată că problematica nu reprezintă o noutate absolută.

Apariția războiului hibrid nu reprezintă sfârșitul războiului tradițional sau convențional, dar va adăuga mai multă complexitate procesului de planificare a apărării în secolul al XXI-lea.

Cuvinte-cheie: război hibrid, Rusia, Ucraina, NATO, conflict modern.

Introducere

Evenimentele recente ce au loc în Ucraina au adus în atenția întregii lumi o nouă modalitate unică de agresiune atribuită Rusiei, denumită de lumea occidentală „război hibrid”. Evenimentele

din 1 martie 2014 s-au finalizat prin proclamarea așa-zisei Republici Sevastopol și prin alăturarea Crimeii la Federația Rusă¹, acțiuni ce au avut întreg sprijinul Moscovei. Momentul a reprezentat scânteia propagării crizei în Ucraina de est, fapt ce a generat un adevărat război civil între separatiștii rusofili și autoritățile ucrainene de la Kiev.

Chiar dacă Rusia a respins orice acuzație cu privire la implicarea sa în criza din Ucraina, NATO a demonstrat că forțele armate ruse au executat operații militare directe în interiorul Ucrainei întrebuintând atât unități de manevră și forțe speciale, cât și unități de sprijin cu foc, asigurând simultan sprijin separatiștilor prin furnizarea de vehicule blindate, armament și muniții, chiar și artilerie și sisteme de lansatoare de rachete². În consecință, orice efort pentru a stabili pacea în regiune a fost periclitat de acțiunile Rusiei, menținând o presiune ridicată asupra guvernului ucrainean, care s-a dovedit incapabil să gestioneze situația de criză.

Dincolo de aceste aspecte vizibile, analiștii de la Centrul Analitic Independent pentru Studii Geopolitice „Borysfen Intel” apreciază că

¹ ***, „Crimeea crisis: Russian President Putin’s speech annotated”, în *BBC News*, 19 March 2014, URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26652058>, accesat la 9 martie 2015.

² Doug Stanglin, „US says Russia has outright lied about Ukraine”, în *USA Today*, August 29, 2014, URL: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2014/08/29/ukraine-russia-friday/14785073/>, accesat la 9 martie 2015.

* *Colonel Florin-Marian BARBU lucrează în domeniul dezvoltării capacităților la Statul Major al Forțelor Terestre și își derulează studiile doctorale în domeniul științe militare și informații în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: barbufm@yahoo.com*

agresiunea asupra Ucrainei, în faza pregătitoare a acesteia, a fost declanșată, într-o manieră ascunsă, cu mulți ani înainte, chiar de la începutul anilor 2000³, realizându-se astfel condițiile pentru destabilizarea țării, acest lucru fiind posibil având în vedere existența multor vulnerabilități în funcționarea statului. Direcțiile principale de acțiune au vizat, în principal, domeniul politic și economic, fiind susținute de o masivă campanie informațională, al cărei apogeu a fost atins după a doua jumătate a anului 2013, virulența acesteia fiind recunoscută chiar de către generalul Philip Breedlove, Comandantul Suprem Aliat din Europa (SACEUR)⁴.

În ceea ce privește dimensiunea militară a conflictului, în opinia mea, Rusia a adoptat o schemă de manevră inteligentă, în concepția operației fiind incluse atât acțiuni militare convenționale, cât și activități neconvenționale pentru a induce în eroare forțele ucrainene. Dislocând forțele militare convenționale în vecinătatea granițelor Ucrainei, Rusia a forțat probabil Ucraina să își concentreze propriile forțe armate în acele zone amenințate, realizând ceea ce, în limbaj militar, înseamnă „fixarea inamicului”. Simultan, Rusia a alimentat rebelii din zonele de sud și est ale țării, iar la un anumit moment i-a susținut cu forțe speciale, descrise în mass-media ca „omuleții verzi”⁵. Acela a fost probabil centrul de greutate al întregii acțiuni, obligând forțele ucrainene să își disperseze puterea militară pentru a face față tuturor provocărilor ce survineau din cele două tipuri de amenințări. Mai mult, absența capacităților militare adecvate⁶,

mai ales a celor specifice informațiilor militare, a fost demonstrată de ineficiența reacțiilor forțelor de securitate ucrainene față de acțiunile rebelilor, fapt ce a aruncat țara într-un adevărat haos. În esență, cu eforturi și costuri reduse, comparativ cu un război convențional, Rusia aproape și-a impus voința asupra Ucrainei printr-un „război ieftin”, care, oficial, nu a început vreodată.

1. Validarea „războiului hibrid” la nivelul Alianței

Reacția comunității internaționale la criza din Ucraina a fost complexă, abordarea generală inițială fiind de a critica comportamentul Rusiei și, ulterior, de a impune sancțiuni economice. Aceste sancțiuni au interzis accesul Rusiei la piața financiară occidentală, determinând companiile de stat importante să ceară sprijinul statului, afectând negativ capacitatea guvernului de a duce la bun sfârșit angajamentele sociale. În ciuda acestui fapt, Rusia a continuat să își mențină poziția agresivă, ceea ce a trezit îngrijorarea actorilor occidentali. Toate țările din est, situate în apropierea Ucrainei, au solicitat insistent mai multe acțiuni împotriva Rusiei, majoritatea fiind subscrise domeniului militar.

În consecință, summitul NATO din Wales a inclus în agenda de lucru criza din Ucraina și a decis ca aliații să sprijine Kievul prin perfecționarea programelor de cooperare deja existente privind învățământul militar, dezvoltarea profesională, gestionarea sectorului de securitate și cooperarea științifică în domeniul securității⁷. Totodată, Alianța a luat în calcul inițierea unor noi proiecte importante, cu accent pe dezvoltarea capacității de comandă, control și comunicații, logistică și standardizare, apărare cibernetică, tranziție în cariera militară și comunicare strategică. NATO s-a angajat, de asemenea, să ofere asistență în domeniul medical pentru cei răniți în acțiunile militare și să-și intensifice prezența în țară.

În ceea ce privește acordarea de asistență

acesat la 9 martie 2015.

³ *** „Strategy and Tactics of Hybrid Wars in the Context of Russia's Military Aggression against Ukraine”, November 24, 2014, URL: <http://bintel.com.ua/en/article/gibrid-war/>, accesat la 30 mai 2015.

⁴ John Vandiver, „SACEUR: Allies must prepare for Russia hybrid war”, în *Stars and Stripes*, September 4, 2014, URL: <http://www.stripes.com/news/saceur-allies-must-prepare-for-russia-hybrid-war-1.301464>, accesat la 30 mai 2015.

⁵ Vitaly Shevchenko, „Little green men or Russian invaders”? în *BBC News*, URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>, accesat la 9 martie 2015.

⁶ Jo Biddle, Dmitry Zaks, „Kerry says Russian troops withdrawing from Ukraine”, în *Yahoo News*, URL: http://news.yahoo.com/kerry-says-russian-troops-withdrawing-ukraine-194344634.html;_ylt=AwrBT.GCiT5U_qaIAWhRXNy0A,

⁷ *** „Joint Statement of the NATO-UKRAINE Commission, 04 September 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112695.htm?selectedLocale=en, accesat la 12 martie 2015.

tehnico-militară, NATO s-a abținut în a se pronunța, fiind acceptat strict sprijinul bilateral oferit de mai mulți aliați. Această situație a ridicat din nou îngrijorări referitoare la capacitatea organizației de a sprijini o țară parteneră, Artis Pabriks, fost ministru al apărării în Letonia și ministru de externe, afirmând că, „împreună cu eforturile diplomatice și sancțiunile economice împotriva Rusiei, NATO ar trebui să ofere Ucrainei resurse, cum ar fi echipamente de comunicații moderne, informații și asistență cibernetică pentru a rezista invaziei rusești”, sugerând, în același timp, că „orice eșec în gestionarea crizei din est ar putea pune în pericol securitatea membrilor NATO în viitor”⁸.

În plus, concluzia generală a summitului NATO a adus în atenție necesitatea de a reconsidera noile provocări de securitate generate, în special, de Rusia, precum și riscurile și amenințările care provin din vecinătatea sudică a Alianței, Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Principalele instrumente în abordarea amenințărilor actuale au fost analizate și agreate, fiind incluse în cadrul Planului de acțiune pentru creșterea capacității operaționale a NATO (Readiness Action Plan), unde sunt abordate și provocările provenind din amenințările specifice unui război hibrid.

Amenințările de tip hibrid au fost prezentate în declarația Summitului din Țara Galilor ca o *gamă largă de acțiuni militare, paramilitare și civile desfășurate la vedere sau în ascuns într-o manieră puternic integrată*⁹, o definiție care a fost construită, în opinia mea, doar pentru a descrie comportamentul recent al Rusiei, având în vedere că un studiu din anul 2010 al Comandamentului Aliat pentru Transformare (NATO ACT) referitor la acest tip de amenințări aborda într-o manieră

relativ diferită această problematică. Astfel, prin Conceptul de referință al NATO nr. 5000 FXX /0100/TT-0651/NU0040 privind contribuția militară la contracararea amenințărilor hibride, ca prim document oficial la nivel aliat, acestea au fost prezentate ca fiind „amenințările reprezentate de adversari care dețin capacitatea de a folosi simultan mijloace convenționale și neconvenționale în vederea atingerii obiectivelor acestora”¹⁰. Documentul menținea un suficient nivel de generalitate, comparativ cu definiția din anul 2014, în care mijloacele neconvenționale sunt detaliate explicit („paramilitare și civile”), fiind descrisă totodată și modalitatea de întrebuițare („la vedere sau în ascuns”).

Soluția identificată de studiul NATO ACT pentru contracararea amenințărilor hibride a fost un alt concept relativ nou la acea vreme, „abordarea cuprinzătoare” (*comprehensive approach*), care presupune întrebuițarea unui spectru larg de acțiuni letale și neletale, desfășurate într-o manieră conjugată atât de către actorii militari, cât și civili, respectiv aplicarea coordonată a întregii game de resurse colective disponibile, inclusiv cele diplomatice, militare, de informații și economice. În acest sens, în mai 2011, timp de o săptămână, NATO a desfășurat un exercițiu cu tema „Combaterea amenințărilor hibride”, pe baza unui scenariu fictiv, menit să testeze viabilitatea celor două concepte-cheie – „amenințări hibride” și „abordare cuprinzătoare”¹¹. Principala concluzie a evidențiat ideea că eficiența în combaterea amenințărilor hibride depinde de capacitatea Alianței de a înțelege aceste amenințări și de a folosi instrumentele și mijloacele existente într-un mod inteligent pentru a face față provocărilor emergente.

Chiar dacă în abordarea problemelor

⁸ Artis Pabriks, „NATO Must Stop Russian Aggression in Ukraine”, în *The New York Times*, 9 September 2014 edition, URL: <http://www.nytimes.com/roomfordebate/2014/09/08/should-nato-be-helping-ukraine-face-russia/nato-must-stop-russian-aggression-in-ukraine>, accesat la 12 martie 2015.

⁹ ***, Wales Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=en, accesat la 12 martie 2015.

¹⁰ Sascha-Dominik Bachmann, „Hybrid threats, cyber warfare and NATO’s comprehensive approach for countering 21st century threats – mapping the new frontier of global risk and security management”, în *Amicus Curiae*, No. 88, Winter 2011, p. 14, URL: <http://journals.sas.ac.uk/amicus/article/view/1671/1552>, accesat la 25 martie 2015.

¹¹ Michael Miklaucic, „NATO Countering the Hybrid Threat”, 23 September 2011, URL: <http://www.act.nato.int/nato-countering-the-hybrid-threat>, accesat la 26 martie 2015.

actuale de securitate au fost incluse și amenințările hibride, la nivelul NATO, nu a fost acordată suficientă atenție acestui tip de provocări până la izbucnirea crizei ucrainene, aspect susținut de textul declarației în urma summitului din 2014: „Este esențial ca Alianța să dețină instrumentele și procedurile necesare pentru a descuraja și răspunde în mod eficient la amenințările hibride, precum și pentru consolidarea forțelor naționale. Acest lucru va include, de asemenea, îmbunătățirea comunicării strategice, desfășurarea de exerciții bazate pe scenarii care să includă amenințări hibride, precum și consolidarea coordonării între NATO și alte organizații, în conformitate cu deciziile adoptate în acest sens, în vederea îmbunătățirii schimbului de informații, consultări politice, precum și coordonării între statele majore. (...) A fost stabilit ca implicațiile războiului hibrid să fie analizate în timpul implementării Planului de acțiune pentru creșterea capacității operaționale (RAP)”¹². Din perspectivă strict militară, apreciem că cele mai pragmatice măsuri adoptate de către NATO pentru implementarea măsurilor specifice creșterii capacității de reacție a Alianței constau în consolidarea Forței de Răspuns a NATO, prin înființarea în cadrul acesteia a Grupării de forțe întrunite cu nivel foarte ridicat de operativitate (Very High Joint Task Force/VJTF), ce însumează aproximativ 5000 de militari, care pot acționa în termen de până la 5 zile¹³ și intensificarea programului de instruire în comun, acesta fiind deja proiectat până în anul 2020, cu accent pe exersarea procedurilor specifice unei intervenții rapide pe teritoriul aliat.

2. Aspecte privind evoluția și natura războiului hibrid

În general, se apreciază că viitoarele conflicte vor fi la fel de complexe ca și societatea umană, tendința fiind ca părțile combatante să desfășoare acțiuni militare specifice întregului spectru al operațiilor atât convenționale, cât și

neconvenționale, cel mai probabil într-o manieră simultană. Această abordare este descrisă ca un element relevant al abordării hibride a războiului¹⁴, în care cel care lansează agresiunea face uz de întreaga gamă de tehnici asimetrice pentru a exploata vulnerabilitățile adversarului. Cea mai mare provocare în viitor va fi determinată de capacitatea beligeranților de a identifica cu precizie liniile de demarcație între formele în care se poartă războiul, pericolul real fiind reprezentat de acele state sau entități non-statale care vor apela la întrebuințarea întregii panoplii de tactici și tehnologii în combinații inovatoare pentru a-și îndeplini obiectivele strategice stabilite în raport cu propria cultură și necesitățile impuse de spațiul geografic în care dețin interese¹⁵.

Conceptul „amenințare hibridă” își are sursa în conflictul din anul 2006 dintre Israel și Hezbollah. Necesitatea acestei sintagme a fost determinată de nevoia de a descrie complexitatea unui spațiu de confruntare anacronic din perspectiva teoretică a momentului, în care luptătorii Hezbollah au surprins Forțele de Apărare Israeliene prin capacitatea de a combina simultan, în mod inovator, capabilitățile militare clasice cu metode de luptă neregulate, într-o manieră rapidă, pentru a crea efecte strategice imediate¹⁶.

Adoptarea conceptului nu a fost percepută ca sursă pentru o reală revoluție doctrinară și organizațională în domeniul militar, fiind evident faptul că, în mod convențional, combatanții folosesc constant o combinație de metode de luptă, în funcție de mijloacele disponibile în vederea realizării obiectivelor dorite. Conflictele

¹⁴ *** Strategic Trends Program, Future Character of conflict, URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33685/FCOCRead-actedFinalWeb.pdf

¹⁵ Frank G. Hoffman, „Hybrid Warfare and Challenges”, în *Joint Force Quarterly*, no. 52, 1st quarter 2009, p. 35, URL: smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf, accesat la 27 martie 2015.

¹⁶ Brian P. Fleming, *The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art*, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas, 2011, URL: www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ada545789, p. 1, accesat la 28 martie 2015.

¹² Ibidem.

¹³ ***, NATO Response Force, URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm#, accesat la 30 mai 2015.

recente au demonstrat că, de regulă, în război, au fost utilizate atât forțe convenționale, cât și neregulate, care, deși coordonate la nivel strategic, au fost, de cele mai multe ori, separate geografic și nu au fost integrate la nivel operațional. Ceea ce aduce nou perioada contemporană este că versatilitatea și simultaneitatea acțiunilor actorilor ostili din prezent este determinată de o abordare complexă a întrebuirii tehnologiei în sprijinul diferitelor metode și mijloace de luptă, fapt ce, în mod indubitabil, reprezintă factori care pot compensa sau anihila superioritatea militară a forțelor convenționale¹⁷.

Acțiunile de tip hibrid pot include o gamă complexă de metode de luptă convenționale sau asimetrice executate de către forțe militare clasice și grupări combatante neregulate, care pot include, într-o abordare extremă, acte teroriste și propagarea violenței generalizate asupra populației, precum și acțiuni care să favorizeze dezordinea publică. Aceste activități trebuie să fie direcționate operațional și tactic, pentru a obține efecte sinergice atât în dimensiunea fizică, cât și cea psihologică a conflictului¹⁸.

În opinia analistului militar Frank G. Hoffman, argumentând cu exemple istorice începând de la campaniile napoleoniene, războiul hibrid pare a fi o variație modernă a ceea ce a fost numit „război compozit”¹⁹, descris ca fiind acela care este declanșat de către forțe convenționale și, ulterior, dezvoltat și prin utilizarea în unor diverse capacități neregulate. Prin comparație, strategia războiului hibrid constă în lansarea agresiunii inițiale de către forțe neconvenționale, care, pe parcursul desfășurării războiului, își completează sau își dezvoltă capacitățile cu arme convenționale, realizând, în unele situații, cadrul favorabil amplificării violenței conflictelor prin combinarea fanatismului războiului neregulat cu capacitățile militare clasice.

¹⁷ Ibidem, p. 1.

¹⁸ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, December 2007, p. 8, URL: http://www.potomacinstitute.org/publications/Potomac_HybridWar_0108.pdf, accesat la 28 martie 2015.

¹⁹ Frank G. Hoffman, „Hybrid vs. compound war”, în *Armed Forces Journal*, October 1, 2009, URL: <http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>, accesat la 27 martie 2015.

Consider că un alt exemplu de abordare a războiului din perspectiva hibridă poate fi inclusiv strategia de apărare a României în perioada comunistă. Doctrina militară de atunci, „de apărare a întregului popor”, inspirată de cea iugoslavă, se baza pe ideea generală că răspunsul la orice agresiune poate include atât mijloace convenționale, cât și neconvenționale²⁰. Acest tip de doctrină a fost testată de către iugoslavi în 1971, printr-un exercițiu militar de anvergură, codificat „Freedom-71”, prin care a fost simulată o agresiune a unui inamic superior, extrem de mobil. În prima fază, unitățile regulate iugoslave au pregătit o acțiune de apărare, cu scopul de a încetini ofensiva inamicului, executată cu tancuri, mijloace amfibii blindate și trupe aerportate, ulterior retrăgându-se pentru a evita o confruntare directă, realizând astfel conservarea puterii de luptă proprii. În a doua fază, pe măsură ce inamicul a înaintat, s-a acționat asupra acestuia cu o combinație de forțe regulate, teritoriale și neregulate care, atacând din flancuri, spate și frontal, au reușit să oprească ofensiva inamicului după două zile de la inițierea agresiunii, perioadă în care acesta înaintase doar 30 de kilometri. Eforturile inamicului de a controla teritoriul ocupat au fost împiedicate de rezistența totală a populației, coordonată de autoritățile guvernamentale și locale din locații clandestine, cu un puternic sprijin realizat de către mass-media, care a simulat o reală campanie informațională²¹. În opinia iugoslavilor, contracararea unei astfel de strategii de apărare ar fi putut fi realizată doar cu forțe inamice profesioniste, prin asigurarea a cel puțin 8,5 militari pe kilometru pătrat, respectiv a 2 milioane de oameni în cazul Iugoslaviei (aproximativ 50 divizii de infanterie standard de la acea vreme²²).

²⁰ Legea nr. 14 privind organizarea sistemului de apărare a Republicii Socialiste România, Monitorul Oficial nr. 160 din, 29 decembrie 1972.

²¹ Ross Johnson, *Total National Defense In Yugoslavia*, The RAND Corporation, Santa Monica, California, December 1971, URL: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/742397.pdf>, accesat la 9 aprilie 2015.

²² Petre Opreș, „Doctrina militară a României”, asemănătoare cu cea a Iugoslaviei”, în *Jurnalul.ro*, 4 septembrie 2009, URL: <http://jurnalul.ro/scinteia/special/doctrina-militara-a-romaniei-asemanatoare-cu-cea-a-iugoslaviei-519821.html>, accesat la 10 aprilie 2015.

Concluzii

Sintetizând, războiul hibrid este o combinație de strategii și tactici menite să combine metodele de luptă, să utilizeze succesul tactic pentru a obține efecte strategice prin exploatarea rapidă a avantajelor în domeniul cognitiv și moral. Un război nu poate fi hibrid doar prin capacitățile utilizate și efectele produse, dacă nu este abordat și din perspectiva teoretică și logică, mai ales pentru înțelegerea și combaterea acestuia. Unele principii aparținând teoreticienilor clasici, cum ar fi Sun Tzu și Clausewitz și ale celor noi, cum ar fi Mao, precum și ale susținătorilor „războiului nelimitat” și a celui de generația a patra pot fi folosite pentru a descrie războiul hibrid²³, fapt ce arată că problematica nu reprezintă o noutate absolută.

Apariția războiului hibrid nu reprezintă sfârșitul războiului tradițional sau convențional²⁴, dar va adăuga mai multă complexitate procesului de planificare a apărării în secolul al XXI-lea. Forțele militare capabile să gestioneze orice amenințări hibride trebuie să fie construite având la bază un sistem de învățământ militar profesionist, care să pună accent pe formarea abilităților cognitive necesare pentru a recunoaște situațiile anacronice și pentru a se adapta rapid la acestea²⁵. Este necesară adaptarea artei operative, având în vedere că centrul de greutate în noile conflicte va consta în capacitatea noastră de a aplica conceptul de abordare cuprinzătoare.

Mediul de securitate continuă să se schimbe, este și va fi complex, fiind subiectul unor evoluții imprevizibile. Lumea este un loc mult mai sofisticat și interconectat, iar acest aspect nu face decât să sublinieze necesitatea unor relații strânse de cooperare și coordonare între organizațiile internaționale și nevoia ca acestea să își îndeplinească atribuțiile în prevenirea și gestionarea crizelor. Globalizarea lumii

prin mijloace tot mai eficiente de transport, comunicații, acorduri multilaterale și aranjamente politice a condus, de asemenea, la necesitatea de a acționa și de a reacționa rapid.

Mai mult decât atât, noile amenințări emergente vor necesita o abordare alternativă inter-agenții, în scopul de a menține o relativă armonie și stabilitate. Acțiunile Rusiei în Ucraina aduc în atenție potențiale noi moduri de operare pentru a influența adversarul și a obține rezultate strategice eficiente; astfel de căi pot neutraliza capacitățile deținute de armatele occidentale și ne obligă să regândim căile și mijloacele de operare în mediul întrunit, interguvernamental, interagenții sau multinațional.

Acest nou mediu de securitate va avea efect asupra abordărilor națiunilor în ceea ce privește susținerea și modernizarea armatelor proprii. Cel mai probabil, multe națiuni vor regândi modul în care acestea ar trebui să finanțeze sistemele de apărare pentru a face față amenințărilor viitoare. Totodată, este evident faptul că susținerea tuturor capacităților militare necesare va fi foarte dificilă după o perioadă prelungită de subfinanțare a sistemelor de apărare.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, „Crimeea crisis: Russian President Putin’s speech annotated”, în *BBC News*, 19 March 2014, URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26652058>.
2. ***, Joint Statement of the NATO-UKRAINE Commission, 04 September 2014, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112695.htm?selectedLocale=en.
3. ***, Legea nr. 14 privind organizarea sistemului de apărare a Republicii Socialiste România, Monitorul Oficial nr. 160 din, 29 decembrie 1972.
4. ***, Wales Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales, URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=e.

²³ Daniel T. Lasica, *Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory*, Fort Leavenworth, Kansas, 2009, p. 11.

²⁴ Frank G. HOFFMAN, „Hybrid Warfare and Challenges”, în *Joint Force Quarterly*, no. 52, 1st quarter 2009, p. 38, URL: smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf, accesat la 27 martie 2015.

²⁵ David C. Gompert, *Heads We Win: The Cognitive Side of Counterinsurgency (COIN)*, Santa Monica, CA: RAND, Counterinsurgency Study Occasional Paper 1, 2007.

5. ***, Strategy and Tactics of Hybrid Wars in the Context of Russia's Military Aggression against Ukraine, November 24, 2014, URL: <http://bintel.com.ua/en/article/gibrid-war/>.
 6. ***, NATO Response Force, URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm#.
 7. BACHMANN, Sascha-Dominik, „Hybrid threats, cyber warfare and NATO's comprehensive approach for countering 21st century threats – mapping the new frontier of global risk and security management”, în *Amicus Curiae*, No. 88, Winter 2011, URL: <http://journals.sas.ac.uk/amicus/article/view/1671/1552>.
 8. BIDDLE, Jo; ZAKS, Dmitry, “Kerry says Russian troops withdrawing from Ukraine”, în *Yahoo News*, URL: http://news.yahoo.com/kerry-says-russian-troops-withdrawing-ukraine-194344634.html;_ylt=AwrBT.GCiT5UqaIAWhRXNyOA.
 9. FLEMING, Brian P., *The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art*, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas, 2011, URL: www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ada545789.
 10. GOMPERT, David C., *Heads We Win: The Cognitive Side of Counterinsurgency (COIN)*, The RAND Corporation, Counterinsurgency Study Occasional Paper 1, Santa Monica, California, 2007.
 11. HOFFMAN, Frank G., „Hybrid Warfare and Challenges”, în *Joint Force Quarterly*, no. 52, 1st quarter 2009, URL: smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf.
 12. HOFFMAN, Frank G., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, December 2007, URL: http://www.potomacinstitute.org/publications/Potomac_HybridWar_0108.pdf.
 13. JOHNSON, Ross *Total National Defense In Yugoslavia*, The RAND Corporation, Santa Monica, California, December 1971, URL: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/742397.pdf>.
 14. LASICA, Daniel T., *Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory*, Fort Leavenworth, Kansas, 2009.
 15. MIKLAUCIC, Michael, „NATO Countering the Hybrid Threat”, 23 September 2011, URL: <http://www.act.nato.int/nato-countering-the-hybrid-threat>.
 16. OPRIS, Petre, „Doctrina militară a României”, asemănătoare cu cea a Iugoslaviei”, în *Jurnalul.ro*, 4 septembrie 2009, URL: <http://jurnalul.ro/scinteia/special/doctrina-militara-a-romaniei-asemanatoare-cu-cea-a-iugoslaviei-519821.html>.
 17. PABRIKS, Artis, „NATO Must Stop Russian Aggression in Ukraine”, în *The New York Times*, 9 September 2014 edition, URL: <http://www.nytimes.com/roomfordebate/2014/09/08/should-nato-be-helping-ukraine-face-russia/nato-must-stop-russian-aggression-in-ukraine>.
 18. SHEVCHENKO, Vitaly, “Little green men or Russian invaders”?, în *BBC News*, URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>.
 19. STANGLIN, Doug, „US says Russia has outright lied about Ukraine”, în *USA Today*, August 29, 2014, URL: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2014/08/29/ukraine-russia-Friday/14785073>.
 20. WILKIE, Hon. Robert, *Hybrid Warfare, Something Old, Not Something New*, URL: <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj09/win09/wilkie.html>
 21. VANDIVER, John, „SACEUR: Allies must prepare for Russia hybrid war”, *Stars and Stripes*, September 4, 2014, URL: <http://www.stripes.com/news/saceur-allies-must-prepare-for-russia-hybrid-war-1.301464>.
- Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul **“Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”**, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**

EVOLUȚIA RĂZBOIULUI DE LA ACȚIUNILE CLASICE LA CELE HIBRIDE

*Dr. Cristian BĂHNĂREANU**

Războiul, în sens clasic, însemna o serie de campanii militare în care cel puțin două părți, formate din mase mari de oameni și tehnică de luptă, aflate în opoziție asupra unor aspecte privind suveranitatea, teritoriile, resursele și puterea, se ciocneau în mod direct, urmărind impunerea voinței, a unui anumit tip de comportament prin folosirea forței. După Pacea de la Westphalia, războiul a trecut prin mai multe etape de evoluție, în prezent manifestându-se cele de generația a 4-a și chiar de generația a 5-a.

Revoluția în afacerile militare a dat naștere la noi forme de luptă, la noi sisteme de arme și echipamente, la noi tehnici și tehnologii militare și impune permanent reevaluarea doctrinelor și conceptelor operaționale. Cu toate că războiul tindea spre o confruntare non-violentă, dar înalt tehnologizată și informaționalizată, dus între două sau mai multe entități în scopul îndeplinirii unor interese predominant economice, apariția războiului hibrid a repus pe agendă apărarea teritorială și acțiunile de tip clasic combinate cu mijloace și tehnici neconvenționale, ce au un puternic impact psihologic asupra opiniei publice.

Cuvinte-cheie: generație de război, revoluție în afacerile militare, doctrină, amenințare hibridă, război hibrid.

1. Generațiile războaielor – scurt istoric

Conceptul de generație a războiului a fost introdus și definit în 1989 de către specialiștii armatei americane¹. De la Pacea de la Westphalia și până în zilele noastre, s-au manifestat cinci generații ale războaielor, în prezent, aflându-ne în plin război de generația a 4-a și la începuturile celui de generația a 5-a.

Practic, în războiul specific începutului de secol al XXI-lea, pe lângă acțiunile de luptă numite clasice, de regulă duse de state, există și se manifestă tot mai insistent acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride purtate, de obicei, de actori nonstatali.

După Pacea de Westphalia din 1648, cunoașterea și desfășurarea fenomenului de război a trecut de la puterea armată masată (RG1), la concentrarea puterii de foc (RG2), la războiul manevrier (RG3), la insurgență și terorism (RG4)² și, mai recent, la războiul non-contact (RG5).

¹ William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Garz I. Wilson, „The Changing Face of War: Into the Fourth Generation”, în *Marine Corps Gazette*, Vol. 73, No. 10, October 1989, pp. 22-26.

² Stan Anton, „Războiul asimetric sau actualitatea trecutului”, în *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, nr. 1, 2007, pp. 45-46; Stan Anton, *Conflictele atipice ale secolului al XXI-lea*, prelegere la Cercul Militar Național, 13 mai 2015.

* **Dr. Cristian BĂHNĂREANU** este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: bahnareanu.cristian@unap.ro

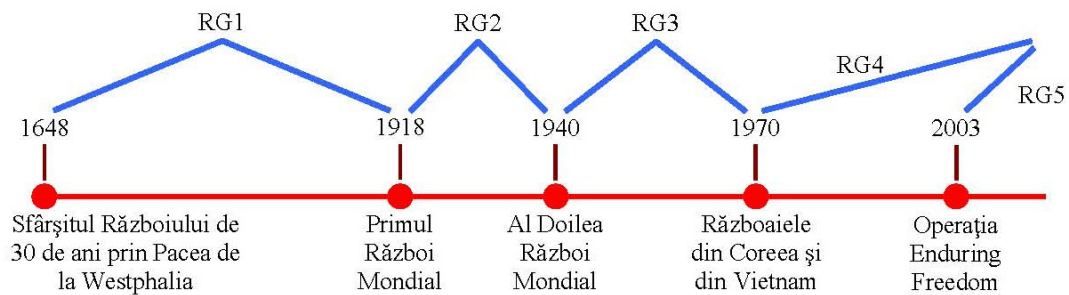

Figura nr. 1: Evoluția în timp a celor cinci generații de războaie³

Războiul de generația 1 (RG1)

RG1 se referă la perioada timpurie a războiului organizat cu forțe armate controlate de stat și este definit în termeni de „război de masă” sau „război al liniilor de luptă și coloanelor”. RG1 a atins apogeul în prima conflagrație mondială din perioada 1914-1918.

Caracteristicile principale ale acestui tip de război sunt:

- lupte desfășurate de forțe militare organizate ale statelor națiune;
- forțe numeroase dispuse în linii de luptă și coloane;
- de la tehnologii militare limitate la arme individuale precum sabia și scutul, arcul cu săgeți, sulita și eventual muscheta s-a trecut, în ultima etapă a RG1, la baionete, grenade de mână, mitraliere, tunuri și piese de artilerie.

Războiul de generația a 2-a (RG2)

RG2 este definit în termeni de „război al tranșeelor” sau „război al focului liniar și mișcării trupelor” și corespunde epocii industriale. RG2 s-a desfășurat până în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.

Cele mai importante caracteristici ale acestui tip de război sunt:

- luptele continuă să fie purtate de forțe militare organizate ale statelor națiune;
- războiul se bazează tot mai mult pe puterea de foc și manevră, pe operațiuni coordonate de foc indirect pentru a sprijini înaintarea liniilor de luptă, precum și pe anumite manevre ale cavaleriei;

- se dezvoltă blindatele și avioanele, readucând în teatru acțiunile rapide și impunând războiul de mișcare.

Războiul de generația a 3-a (RG3)

RG3 este definit în termeni de „război de manevră”, continuând filosofia războiului-fulger (*blitzkrieg*) din cea de a doua conflagrație mondială. RG3 a existat până în perioada războaielor din Coreea și din Vietnam.

Principalele caracteristici ale acestui tip de război sunt:

- luptele continuă să fie purtate de forțe militare organizate ale statelor națiune;
- capacitatea de manevră devine mult mai sofisticată pe apă, uscat și aer, datorită mecanizării și noilor capacități tehnologice de manevră în: mediul maritim – nave; mediul terestru – tancuri, camioane, jeep-uri etc.; mediul aerian – avioane, elicoptere, avioane cu reacție etc.

- doctrina evoluează spre noi tactici, cum ar fi atacarea din spate a adversarului prin ocolirea liniei frontului.

Războiul de generația a 4-a (RG4)

RG4 este definit în termeni de „război de insurgență”, „război asimetric” sau chiar „război neconvențional” și corespunde epocii informației și tehnologiilor de vârf. Cele mai importante caracteristici ale acestui tip de război sunt:

- declinul relativ al implicării statului națiune și emergența actorilor nonstatali, astfel încât, pentru prima oară, o parte beligerantă nu are neapărat în componere forțe militare organizate ale unui stat;
- armatele devin profesionalizate, renunțându-se la conscripție;

³ Sursa: Prelucrare după *Boundaries for the Fourth Generation*, 26 December 2006, URL: <http://fix4rso.com/category/warfare>, accesat la 11 mai 2015.

- folosirea de tactici, tehnici și proceduri asimetrice, pe perioade lungi de timp, pentru a diminua superioritatea și punctele tari ale adversarului, astfel încât acesta nu poate învinge utilizând metode și tehnici tradiționale sau convenționale (accentuarea conflictelor de mică intensitate, a insurgenței și a utilizării unor tactici de tip terorist);

- influențarea factorilor de decizie adversi, în sensul modificării atitudinii politice a acestora spre avantajul propriu, precum și distrugerea spiritului combativ și a moralului trupelor adverse.

Specialiștii consideră că unele dintre conceptele RG4 pot fi întâlnite și în anii '30 al secolului al XX-lea, în timpul războiului civil din China. Esența strategiei aplicate de către Mao Zedong a constat în evitarea angajării militare, în condițiile în care raportul de forțe era nefavorabil, precum și în alegerea acelor forme ale acțiunilor militare care să conducă la erodarea forțelor adverse. După unii specialiști⁴, RG4 este singurul tip de război când s-a înregistrat înfrângerea unei superputeri: SUA în războiul din Vietnam și URSS în campania din Afghanistan.

Războiul de generația a 5-a (RG5)

În prezent, se vorbește despre RG5, ce nuanțează problemele specifice generației anterioare. Thomas X. Hammes prevedea în 2007 că tendințele politice, economice și sociale vor determina apariția unor lideri foarte puternici sau a unor grupuri mici coagulați/coagulate mai degrabă în jurul unei cauze și nu al unei națiuni. În acest context, RG5 va fi marcat de creșterea puterii a entităților mici și de explozia biotehnologiei³.

RG5 nu are încă o definiție clară, dar face trimitere la termeni ca „războiul nerestricționat” sau „războiul fără limite” (*unrestricted warfare*), „războiul compus” (*compound warfare*) sau „războiul neregulat” (*irregular warfare*). *Războiul nerestricționat* este un război în care se face uz de toate mijloacele avute la dispoziție – mijloace care implică sau nu forțe și arme, mijloace care implică sau nu puterea militară,

mijloace care generează sau nu victime – pentru a obliga adversarul să servească anumite interese⁵. *Războiul compus* presupune utilizarea simultană a unei forțe principale/regulate și a unei forțe de gherilă/neregulată împotriva inamicului. Cu alte cuvinte, capacitatea și efectul militar crește prin aplicarea simultană a forței, atât convenționale, cât și neconvenționale⁶. Războiul neregulat reprezintă o luptă violentă între actorii statali și nonstatali pentru legitimitate și influență asupra populațiilor relevante. Acest tip de război favorizează abordările indirecte și asimetrice, care pot implica toată gama de capacități militare și nu numai pentru a eroda puterea, influența și voința adversarului⁷. Astfel de războaie ale timpurilor moderne presupun existența unor indivizi sau grupări foarte puternice care au acces la cunoștințe, tehnologie și mijloace de ultimă oră pentru a desfășura acțiuni asimetrice și hibride în scopul promovării propriilor interese.

În opinia specialiștilor⁸, principalele caracteristici ale RG5 sunt: este un război împotriva actorilor nonstatali, în care masa și „centrul de greutate” ce pot fi lovite dispar; este o extensie a războiului asimetric și de insurgență, în care inamicul folosește toate mijloacele – tactici și arme convenționale și neconvenționale; sunt incluse cauze politice, religioase și sociale; implică atacuri spontane și anonime din partea teroriștilor împotriva unor ținte aleatorii (civili și personal militar), cu singurul scop de a crea confuzie și teamă; sunt integrate acțiuni neletale de tipul campaniilor de operațiuni de informații strategice globale (prin intermediul Internet-ului și în cadrul fluxurilor de știri); poate fi desfășurat

⁵ Thomas X. Hammes, „Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges”, în *Military Review*, Vol. LXXXVII, No. 3, May-June 2007.

⁶ Thomas M. Huber, „Compound Warfare: A Conceptual Framework”, p. 1, în *Compound Warfare: That Fatal Knot*, Thomas M. Huber (general editor), U.S. Army Command and General Staff College Press, 2002.

⁷ G. Kurt Piehler, *Encyclopedia of Military Science*, SAGE Publications, 2013, p. 1385.

⁸ Stanton S. Coerr, „Fifth-Generation War: Warfare versus the Nonstate”, în *Marine Corps Gazette*, Vol. 93, No. 1, January 2009, p. 63; Generation Warfare Educational Institute, *What is 5GW*, URL: <http://www.5gwinstitute.com/webfiles/whatis>, accesat la 10 iunie 2015.

⁴ Thomas X. Hammes, „War Evolves into the Fourth Generation”, în *Contemporary Security Policy*, Vol. 26, No. 2, August 2005.

de grupări organizate sau neorganizate; poate fi condus de un actor statal sau nonstatal – pentru a perturba sau înfrânge superioritatea adversarilor în vederea atingerii propriilor interese. Acest concept nu este încă pe deplin structurat, însă este evident faptul că este un produs al noilor tehnologii, deci al etapei contemporane a revoluției în afacerile militare.

2. Actuala Revoluție în afacerile militare

Thomas J. Welch, director-adjunct al Biroului American pentru Evaluarea Rețelelor, opina că „istoria dovedește că, la anumite perioade de timp, inovațiile tehnologice determină apariția unor noi organizații militare, ce folosesc noi concepte operaționale. Trebuie să studiem aceste perioade. Schimbările operaționale și organizaționale trecute au dat naștere unor capacități militare mult mai eficiente...”⁹.

Conceptul american de *Revoluție în afacerile militare (RMA)* a apărut într-un context strategic marcat printr-o dublă revoluție, cea a informaticii și a globalizării. Documentul „The Joint Vision 2010”¹⁰, elaborat sub conducerea lui John M. Shalikashvili, sublinia că deplina dominație asupra întregii game de operațiuni militare ale inamicilor potențiali va fi realizată prin intermediul a patru concepte operaționale: manevră decisivă, angajare de precizie, protecție multidimensională și logistică integrată. Prin folosirea preponderentă a tehnologiilor de vârf și mai puțin a armamentului se poate ajunge mult mai rapid și mai ușor la efectele dorite, deși nu trebuie ignorat faptul că prezența fizică a trupelor și a armamentului constituie încă o condiție necesară a succesului militar.

Revoluția tehnologică provocată cu câțiva ani în urmă de armamentele de înaltă precizie, muniția inteligentă, explozivii puternici, programele spațiale este desăvârșită astăzi de

⁹ Thomas J. Welch, „*Revolution in Military Affairs: One Perspective?*”, în *Strength Through Cooperation: Military Forces in the Asia-Pacific Region*, Frances Omori and Mary A. Sommerville (eds.), National Defense University Press, Washington D.C., 2000.

¹⁰ Joint Chiefs of Staff, *The Joint Vision 2010*, URL: www.dtic.mil/jv2010/jv2010.pdf, accesat la 4 mai 2015.

infinitele deschideri generate de computere în domeniul culegerii și transmiterii datelor și informațiilor, comunicațiilor, nano-tehnologiei, bio-tehnologiei, surselor de energie și gestionare a energiei, noilor materiale și tehnici avansate de fabricație, senzorilor și rețelelor etc. Nu există activitate umană care să nu fie influențată de aceste deschideri încă insuficient exploatate. S-a creat, astfel, posibilitatea asocierii produselor letale cu destinație militară, supuse, de regulă, unor restricții pentru mediile non-militare, cu tehnologiile de vârf, ușor accesibile.

Odată cu dezvoltarea înaltei tehnologii, în special dezvoltarea tehnologiei informației și aplicarea sa pe scară largă în domeniul militar, conținutul și caracterul high-tech al războaielor viitoare va deveni tot mai pregnant, astfel:

- *noile forme de luptă* – conflictele armate viitoare vor include noi forme de acțiuni militare, cum ar fi războiul informațional, o prevalență a atacurilor aeriene și o creștere semnificativă a lovirilor executate cu drone aeriene și terestre, apărarea antirachetă și forme din ce în ce mai sofisticate de război electronic cu o solidă componentă cibernetică;

- *dezvoltarea sistemelor de arme și altor echipamente* – accentul se va pune pe dezvoltarea de echipamente digitale și inteligente cu tehnologii noi, capacități cu rază lungă de acțiune și lovituri de mare precizie;

- *organizarea structurală* – tendința este spre forțele întrunite și combinate, diversificate în termeni de capacități, suplă, flexibile, rapid dislocabile și reduse din punct de vedere numeric. În zona de comandă și control, vom vedea aplicarea pe scară largă a sistemelor C4I și C4ISR, care vor deține niveluri administrative la un nivel minim cu o eficiență îmbunătățită în domeniul decizional și informațional;

- *sprijinul de luptă* – va exista un accent mai mare pe întrebuințarea mijloacelor tehnice moderne digitizate pentru a asigura un sprijin rapid, precis, calitativ și oportun al trupelor combatante.

În opinia noastră, dezvoltarea tehnologiei informaționale constituie catalizatorul actualei RMA, deoarece superioritatea informațională

oferă importante avantaje competitive. Războiul informațional și operațiunile informaționale au devenit un element crucial al conflictelor militare și non-militare. Conflictele viitorului vor consta în lupta pentru informație, cu informație și împotriva sistemelor informaționale ostile, în timp ce propriile sisteme sunt protejate.

Aportul de tehnologie a informației specifică actualei RMA permite punerea în rețea și integrarea tuturor sistemelor (arme, senzori, comandă și control), ceea ce, în esență, înseamnă integrarea informațională a mijloacelor de război. RMA devine astfel o revoluție în luptă (*revolution in warfare*), în măsura în care integrarea informațională implică o schimbare a echilibrului între atac și apărare, foc și manevră, spațiu și timp¹¹.

Dezvoltarea tehnicii și tehnologiilor militare, pe care RMA este bazată, s-a accelerat în ultimii zece ani. Această revoluție emergentă este strâns legată de transformările sociale generale, în special cele informaționale și tehnologice. Capabilitățile militare se transformă datorită principalelor tendințe de evoluție ale diverselor domenii de activitate: conștientizare și conectivitate, acoperire și rezistență, precizie și miniaturizare, viteză și nedectabilitate, automatizare și simulare. Tranziția spre războiul viitorului se va baza pe patru opoziții strategice: dintre capabilitățile anti-acces sau interdicție zonală și noile forme de proiectare a forțelor; dintre tehnologiile de „ascundere” și cele de detecție; dintre capabilitățile de atac invizibil cu rachete și apărarea antiaeriană; dintre atacul informațional/biologic și apărare¹². Astfel, amenințarea strategiei anti-acces va crește puternic în următorii douăzeci de ani, capacitatea de a identifica forțele inamice se va dezvolta ceea ce va conduce la apariția unor noi tehnici de „ascundere”, capabilitățile războiului informațional vor deveni deosebit de valoroase datorită sporirii importanței infrastructurilor informaționale, iar progresul

¹¹ Teodor Frunzeti, „Modificarea dimensiunii spațio-temporale a acțiunilor militare într-o societate globalizată”, în *Impact Strategic*, nr. 2, 2010, p. 37.

¹² Cristian Băhnăreanu, Răzvan Beschea, „Revoluția în domeniul militar”, în *Lumea 2011. Enciclopedie politică și militară (Studii strategice și de securitate)*, Teodor Frunzeti, Vladimir Zodian (coord.), Editura CTEA, București, 2011, pp. 595-611.

în biologia moleculară va favoriza ofensiva, nu defensivă. Nu în ultimul rând, progresele în tehnologia cuantică ar putea produce schimbări majore în procesarea și criptarea informațiilor sau în utilizarea senzorilor.

Acum două decenii și jumătate, experții armatei americane¹³ identifica patru domenii ale noului război, tendințe ce își mențin încă actualitatea și continuă să fie dezvoltate și perfecționate:

- *lovitura precisă la mare distanță* reprezintă abilitatea de a localiza țintele importante și/sau mobile, de a le distruge și de a duce la bun sfârșit operația la timp și cu pierderi minime. Astfel de sisteme bazate pe lovitura precisă au apărut încă din anii '70 și continuă să se dezvolte rapid;

- *manevra dominantă* face referire la poziționarea forțelor – combinată cu lovitura precisă, războiul spațial și războiul informațional – astfel încât să atace decisiv, să înfrângă „centrul de greutate” al inamicului (comandă, organizare, resurse, transport etc.) și să atingă obiectivele campaniei sau ale războiului;

- *războiul informațional* este definit ca un alt domeniu al noului război și se referă la impunerea voinței politice prin crearea unui sistem informațional impenetrabil, activ, ofensiv în măsură să asigure dominanța informațională continuă¹⁴ și implică strângerea de informații tactice, asigurarea validității informațiilor, folosirea propagandei și a dezinformării pentru a demoraliza sau manipula inamicul și publicul, subminarea calității informațiilor părții adverse și împiedicarea culegerii informațiilor de către aceasta. Sistemele de strângere de date – precum cele de recunoaștere și sateliții de avertizare timpurie –, diversele sisteme aeriene pilotate sau nu și alte sisteme moderne furnizează o mare cantitate de date care pot fi sortate și canalizate către diseminarea avansată de informații.

¹³ Jeffrey Mckitrick, James Blackwell, Fred Littlepage, George Kraus, Richard Blanchfield, Dale Hill, „The Revolution in Military Affairs”, în *Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues*, Barry R. Schneider and Lawrence E. GRINTER (eds.), Air War College: Studies in National Security No. 3, Revised Edition, Air University Press, September 1998, pp. 65-97.

¹⁴ Teodor Frunzeti, „Convențional și neconvențional în acțiunile militare”, în *Impact Strategic*, nr. 4, 2012, p. 11.

Războiul informațional depășește granița dintre convențional și neconvențional prin aceea că trupele, tancurile, avioanele, submarinele, rachetele și alte armamente convenționale sunt înlocuite cu coduri digitale binare și duc la numerizarea câmpului de luptă;

- *războiul spațial* are în vedere importanța militară a spațiului în contextul integrării sistemelor spațiale în operațiunile militare. Utilitatea sistemelor spațiale pentru comunicații este bine stabilită, dar folosirea acestora pentru supraveghere, recunoaștere și lovire în timp real este mult mai recentă. De asemenea, sistemele asigură navigație precisă și furnizare de date meteorologice. În viitor, sistemele de transport spațiale, armele anti-satelit, rachetele defensive și chiar sistemele spațiale de atac terestru ar putea juca un rol important în modul de conducere a operațiunilor militare.

Prin urmare, actuala RMA are ca repere patru aspecte: observația (posibilitatea detectării cu precizie prin sateliți, prin radare terestre, în timp real, a tot ceea ce se petrece în teatrul de operații), focul (rachete dirijate, de croazieră, drone, sisteme antibalistice), protecția (arme antiaeriene și antirachetă, apărare cibernetică), C3 – comanda, controlul, comunicațiile (înlesnirea cooperării și schimbului, la toate nivelurile și în timp real, a informațiilor necesare pentru conducerea luptei). Nu este greu de concluzionat că această gamă de mijloace face ca acțiunile militare și non-militare să se poată desfășura simultan, fără un contact direct între adversari.

Cu toate acestea, majoritatea specialiștilor sunt de acord că doar inovația tehnologică este insuficientă pentru a declanșa o autentică revoluție în domeniul militar. Alături de dezvoltarea tehnologiei militare este necesară și reevaluarea doctrinelor și conceptelor operaționale.

3. Războiul hibrid între doctrină și revoluție în afacerile militare

Carl von Clausewitz considera că fiecare epocă are propriul tip de război, propriile limitări și propriile percepții¹⁵ și, de aceea, pentru fiecare epocă conflictele și războaiele ar trebui analizate

¹⁵ Carl von Clausewitz, *On War*; Princeton University Press, Reprint Edition, New Jersey, 1989, p. 593.

prin prisma particularităților acesteia.

Actuala RMA vizează îndeosebi trei aspecte: domeniul tehnologic (integrarea noilor tehnologii informaționale în sisteme de arme existente și integrarea sistemului C4ISR); domeniul doctrinar și operațional (experimentarea tehnologiei și transpunerea efectelor ei în concepte, teorii și acțiuni); domeniul organizațional (desfășurare de forțe, interoperabilitatea interarme și multinațională, integrarea civil-militară, mobilitate, modularitate, descentralizare etc.). Sinergia acestor elemente definește o nouă manieră în ducere a războiului, oferindu-i inițiatorului un avantaj considerabil asupra potențialilor săi inamici.

Schimbări tind să apară atât în ceea ce privește modalitatea de ducere a războiului, cât și a mijloacelor cu care este purtat. Modalitatea de ducere se referă la aspecte cum ar fi: cine participă, ce doctrină utilizează, în ce tip de campanie și sub ce concept strategic. Caracteristicile războiului se schimbă pe măsură ce compunerea forțelor militare se schimbă, deoarece există diferențe semnificative între o forță tribală, miliție locală sau teritorială, armată regulată, armată de mercenari, armată de gherilă, forțe regulate fără însemne, rețea teroristă sau un lider foarte puternic. Fiecare ducere războiului într-o manieră diferită. O forță regulată ce trebuie să facă față unor acțiuni de gherilă va întâmpina dificultăți, pe care nu le-ar fi avut dacă s-ar fi confruntat cu o armată regulată. Toate aceste aspecte produc modificări în caracteristicile generale ale războiului.

Deși nu este încă pe deplin acceptat de planificatorii militari, fiind un termen nedoctrinar, *războiul hibrid* reflectă cel mai bine aceste modificări, având în vedere că statele și actorii nonstatali angajați în această formă de conflict exploatează toate modalitățile – convenționale, neregulate, teroriste, distrugătoare sau criminale – pentru a destabiliza ordinea existentă¹⁶. După cum se poate observa în figura nr. 2, acest tip de război implică combinarea și utilizarea a multiple instrumente convenționale și neconvenționale specifice ultimelor generații de războaie (RG4 și RG5).

¹⁶ Frank G. Hoffman, "Wars Like No Other" briefing slides, Carlisle Barracks, PA, U.S. Army War College, 21 April 2008, apud Steven C. Williamson, *From fourth generation warfare to hybrid war*, USAWC Strategy Research Project, 26 March 2009.

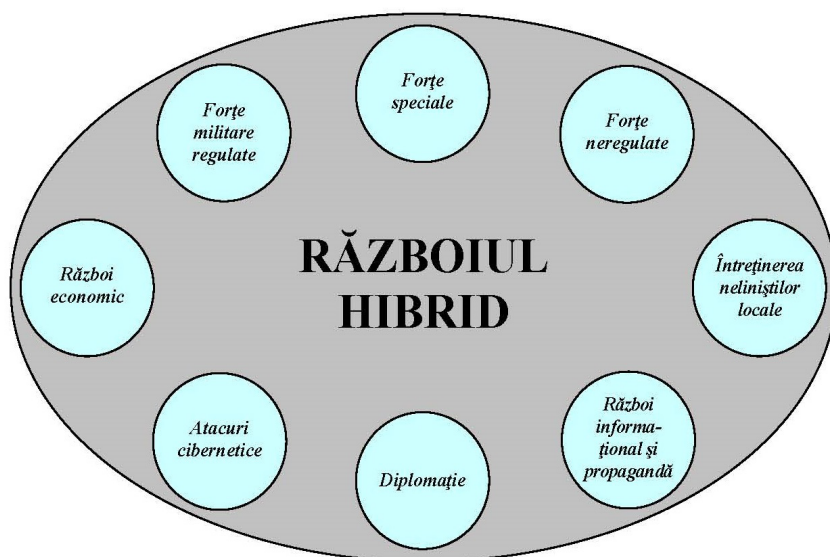

Figura nr. 2: Instrumentele utilizate în războiul hibrid¹⁷

Sușinătorii conceptului de război hibrid folosesc termenul pentru a descrie zona unde războiul regulat și cel neregulat se intersectează și se combină, creând o nouă formă de război¹⁸. Componentele, tacticile, tehnicile și procedurile specifice ambelor fațete ale războiului converg spre un nou tip de amenințare, cea hibridă. În opinia lui Hofmann, amenințarea hibridă poate încorpora toată gama de moduri diferite de ducere a războiului, cuprinzând capacități convenționale, tactici și formațiuni neregulate, acte teroriste, ce includ violență generalizată și coerciție, și dezordine de tip infracțional¹⁹.

Contestatarii consideră că acest tip de război nu este ceva nou, ci doar instrumentele sale sunt mult mai sofisticate și mai distrugătoare, necesitând un răspuns de aceeași natură. Experți, precum Huber, Murray și Knox²⁰, consideră că războiul hibrid nu este nimic altceva decât o

manifestare a unui tip de conflict întâlnit periodic în istorie, singurele diferențe fiind că nu necesită două forțe distincte, una convențională și una neconvențională, și nu implică existența a două tipuri de război, regulat și neregulat, ci o îmbinare eficientă a unor tactici specifice celor două fațete ale războiului.

Războiul hibrid reprezintă exemplul cel mai elocvent pentru imposibilitatea delimitării clare a dimensiunii convenționale a acțiunii militare de cea neconvențională: îmbină războiul convențional, cu cel neregulat și cu războiul cibernetic. Mai mult, războiul hibrid este o combinație între războiul simetric și cel asimetric, în care forțele duc operații militare convenționale împotriva forțelor și țintelor inamice și, în același timp, încearcă să obțină controlul populației indigene din zona de conflict, prin securizarea și stabilizarea acesteia (operații de stabilizare)²¹. Prin urmare, acțiunile hibride vor fi un amestec simultan al tuturor formelor de război (convențional, asimetric, terorist) și al tacticilor corespunzătoare²².

Credem că este important de analizat dacă războiul hibrid poate fi încadrat în generația

¹⁷ Sursa: Munich Security Conference, *Munich Security Report 2015: Collapse in Order, Reluctant Guardians?*, 2015, p. 35, URL: <http://www.eventanizer.com/MSR2015/MunichSecurityReport2015.pdf>, accesat la 21 mai 2015.

¹⁸ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, December 2007, p. 5.

¹⁹ Idem, p. 8.

²⁰ Thomas M. Huber (general editor), *op. cit.*, 2002 și MacGregor KNOX, Williamson MURRAY (eds.), *The Dynamics of Military Revolution 1300-2050*, Cambridge University Press, 2001.

²¹ John J. McCuen, „Hybrid Wars”, în *Military Review*, Vol. LXXXVIII, No. 2, March-April 2008, p. 108.

²² Frank G. Hoffman, „Hybrid Warfare and Challenges”, în *Joint Force Quarterly*, Issue 52, 1st Quarter 2009, p. 35.

a 4-a sau chiar a 5-a de război. Prin diferitele tactici, tehnici și proceduri ce ar putea fi utilizate, reliefate în figura nr. 2, am putea spune că este un război din categoria RG4. Însă această afirmație poate fi înșelătoare, având în vedere că războiul de generația a 4-a reprezintă o întoarcere la războiul de dinaintea existenței statelor-națiune²³, când diverse entități religioase, culturale și rasiale se concentrau mai degrabă pe promovarea unui mesaj persuasiv decât pe distrugerea puterii materiale a inamicului. Cu alte cuvinte, practicienii RG4 aleg ținte cu impact moral și psihologic asupra voinței politice a adversarilor pentru a-i determina să renunțe la obiectivele lor strategice. Spre deosebire, războiul hibrid înseamnă o convergență de categorii, o estompare a distincțiilor clare dintre convențional și neconvențional, acțiuni de luptă și construirea națiunii, terorism și sabotaje²⁴. Mai mult, state și actori nonstatali care împărtășesc aceleași interese strategice pot desfășura acțiuni hibride, un război împotriva lor devenind deosebit de complex și greu de soluționat.

O altă problemă de reflecție este dacă războiul hibrid un rezultat al actualei revoluții în afacerile militare. După cum demonstrează Thomas Bjerregaard în lucrarea sa²⁵, tacticile folosite de Hezbollah în războiul din Liban (2006) sunt compatibile cu războiul hibrid, dar au prea puține legături cu RMA. Astfel, luptele duse în apropierea infrastructurilor civile protejate, precum lăcașe de cult, spitale și școli, i-au pus pe israelieni în imposibilitatea utilizării nelimitate a puterii. Această modalitate de negare a adversarului, avantajat de capacitatea de adaptabilitate tactică, nu este ceva nou și nici nu este un rezultat al RMA. Mai degrabă, este un răspuns asimetric firesc al celui mai slab care caută și folosește orice tactici pentru a contracara puterea de foc a

unei forțe mai puternice. Principiile de luptă ale Hezbollah au arătat o remarcabilă conștientizare atât a limitelor propriilor capacități, cât și a slăbiciunilor forței Israelului, asigurându-se că orice crime sau încălcări ale drepturilor omului vor fi percepute ca un rezultat al acțiunilor israeliene. Putem spune că doctrina Hezbollah are la bază, mai degrabă, teoriile și lecțiile învățate specifice războiului neregulat și luptelor de gherilă.

Prin constituirea unor mici unități tactice, dotate cu sisteme moderne de rachete capabile să facă față amenințărilor pe uscat, aer și apă, Hezbollah a dezechilibrat balanța de putere. Însă, niciunul dintre sistemele de arme utilizate de organizația islamistă nu era ceva nou, ci noutatea a fost că Hezbollah nu le mai desfășurase niciodată până atunci. Deși este specifică războiului hibrid într-o anumită măsură, introducerea de unor noi sisteme de armament, care schimbă balanța de putere ori neagă avantajul din conflictele anterioare ale unei părți, nu este suficientă pentru a putea spune că este un rezultat al RMA.

În 2014, sintagma „război hibrid” a revenit în actualitate odată cu acțiunile „omuleților verzi” în Ucraina și continuă să fie studiată și analizată de experții militari și civili. Aceasta are încă multe necunoscute, dar va duce fără îndoială la reevaluarea doctrinelor și conceptelor operaționale, deoarece doctrina este un element esențial atât în ceea ce privește planificarea, cât și executarea operațiilor militare. Deja în noua Strategie militară a SUA²⁶, Comitetul Întrunit al Șefilor Statelor Majore recunoaște existența conflictelor hibride, care combină forțe convenționale și neregulate pentru a crea ambiguitate, pentru a valorifica inițiativa și paraliza adversarul și care pot implica atât sisteme militare tradiționale, cât și cele de tip asimetric. Această formă de conflict este probabil să persiste în viitor deoarece asigură certe avantaje agresorului prin complicarea procesului de luare a deciziei și de coordonare a unui răspuns efectiv.

Doctrina reprezintă instrumentul vital și indispensabil pentru națiunile și forțele armate din întreaga lume, care oferă orientări privind ducerea războiului și a modului și momentului

²³ William S. Lind, „Understanding Fourth Generation Warfare”, în *Military Review*, Vol. LXXXIV, No. 5, September-October 2004, p. 13.

²⁴ Chong Shi Hao, „A Swift and Decisive Victory: The Strategic Implications of What Victory Means”, în *PRISM*, Vol. 4, No. 4, 2014, p. 106.

²⁵ Thomas Bjerregaard, *Hybrid Warfare: A Military Revolution or Revolution in Military Affairs?*, Master's Thesis, Fort Leavenworth, Kansas, February 2012, pp. 67-69.

²⁶ Joint Chiefs of Staff, *The National Military Strategy of the United States of America*, June 2015, p. 4.

în care se utilizează forța armată și în ce scop. Mijloacele de ducere a războiului și, mai ales, cuceririle tehnologice depind în mod categoric de doctrină. După cum am arătat mai sus, un actor poate avea cea mai performantă tehnologie din lume, dar nu obține victoria din cauza eșecului în a folosi eficient și oportun avantajele oferite de aceasta. Însă, doctrina poate fi decisivă într-o situație în care părțile dispun de tehnologie asemănătoare.

Doctrina este un set de „principii fundamentale care ghidează forțele militare sau elemente ale acestora în acțiunea lor de sprijinire a obiectivelor naționale. Este autoritară, dar trebuie aplicată cu discernământ”²⁷. Ea este legată direct de tipul de forță care duce războiul. De exemplu, teoria militară referitoare la modalitatea în care ar trebui să lupte forțele regulate este foarte diferită de cea referitoare la forțele de gherilă. Doctrina reflectă mijloacele preconizate a fi disponibile și cele mai probabile situații cu care s-ar putea confrunta forța respectivă. Ea se schimbă pentru a reflecta modificarea unor circumstanțe, ca de exemplu unele tactici, tehnici și proceduri mai vechi sau mai noi specifice războiului hibrid.

Concluzii

Războaiele caracteristice epocii actuale sunt cele înalt tehnologizate și digitalizate, specifice generației a 4-a și începuturilor celei de-a 5-a. Practic, alături de acțiunile de luptă clasice duse de state sau în combinație cu acestea, se manifestă tot mai insistent acțiuni asimetrice, neregulate și hibride purtate în special de actori nonstatali. Noile forme de război, fie că vorbim de „război de insurgență” sau „război asimetric”, fie de „război nerestricționat”, „război neregulat” sau „război hibrid”, au continuat să perfecționeze tacticile, tehnicile și procedurile specifice generațiilor anterioare de războaie.

Etape contemporană a revoluției în afacerile militare a dus la dezvoltarea unor capacități militare mult mai eficiente, care, combinate

cu tehnologiile de vârf, asigură atingerea mult mai rapidă și mai facilă a obiectivelor urmărite. Tehnologia informației constituie motorul actualei RMA, războiul informațional și acțiunile informaționale fiind o etapă obligatorie a desfășurării oricărui tip modern de conflict. De asemenea, integrarea informațională a mijloacelor de război asigură importante avantaje în cel puțin patru aspecte: observația, focul, protecția, C3 – comanda, controlul și comunicațiile.

Actuala RMA vizează îndeosebi trei domenii – tehnologic, doctrinar și operațional, organizațional – a căror sinergie definesc o nouă manieră în ducerea războiului. Un exemplu în acest sens este războiul hibrid. Deși nu este ceva nou în evoluția războiului, acțiunile hibride reliefează o nouă manieră de combinare și utilizare a tacticilor și instrumentelor convenționale și neconvenționale, specifice ultimelor generații de războaie.

Războiul hibrid continuă să nu fie acceptat în totalitate de experții militari, fiind un termen nedoctrinar. El prezintă încă multe aspecte necunoscute, ce se cer în continuare studiate și analizate. Fără îndoială că acest tip de război și tot ceea ce implică el va duce destul de rapid la reevaluarea actualelor doctrine și concepte operaționale, astfel încât națiunile și forțele lor armate să fie pregătite să contracareze și răspundă eficient unor tactici, tehnici și proceduri de tip hibrid.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANTON, Stan, *Conflictele atipice ale secolului al XXI-lea*, prelegere la Cercul Militar Național, 13 mai 2015.
2. ANTON, Stan, „Războiul asimetric sau actualitatea trecutului”, în *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, nr. 1, 2007.
3. BJERREGAARD, Thomas, *Hybrid Warfare: A Military Revolution or Revolution in Military Affairs?*, Master's Thesis, Fort Leavenworth, Kansas, February 2012.

²⁷ U.S. Department of Defense, *Joint Publication 1-02: Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, 8 November 2010 (as amended through 15 March 2015), p. 71.

4. von CLAWSEWITZ, Carl, *On War*, Princeton University Press, Reprint Edition, New Jersey, 1989.
5. COERR, Stanton S., „Fifth-Generation War: Warfare versus the Nonstate”, în *Marine Corps Gazette*, Vol. 93, No. 1, January 2009.
6. FRUNZETI, Teodor, „Convențional și neconvențional în acțiunile militare”, în *Impact Strategic*, nr. 4, 2012.
7. FRUNZETI, Teodor; ZODIAN, Vladimir (coord.), *Lumea 2011. Enciclopedie politică și militară (Studii strategice și de securitate)*, Editura CTEA, București, 2011.
8. FRUNZETI, Teodor, „Modificarea dimensiunii spațio-temporale a acțiunilor militare într-o societate globalizată”, în *Impact Strategic*, nr. 2, 2010.
9. HAMMES, Thomas X., „Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges”, în *Military Review*, Vol. LXXXVII, No. 3, May-June 2007.
10. HAMMES, Thomas X., „War Evolves into the Fourth Generation”, în *Contemporary Security Policy*, Vol. 26, No. 2, August 2005.
11. HAO, Chong Shi, „A Swift and Decisive Victory: The Strategic Implications of What Victory Means”, în *PRISM*, Vol. 4, No. 4, 2014.
12. HOFFMAN, Frank G., „Hybrid Warfare and Challenges”, în *Joint Force Quarterly*, Issue 52, 1st Quarter 2009.
13. HOFFMAN, Frank G., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, December 2007.
14. HUBER, Thomas M. (general editor), *Compound Warfare: That Fatal Knot*, U.S. Army Command and General Staff College Press, 2002.
15. KNOX, MacGregor; MURRAY, Williamson (eds.), *The Dynamics of Military Revolution 1300-2050*, Cambridge University Press, 2001.
16. LIND, William S., „Understanding Fourth Generation Warfare”, în *Military Review*, Vol. LXXXIV, No. 5, September-October 2004.
17. LIND, William S.; NIGHTENGALE, Keith; SCHMITT, John F.; SUTTON, Joseph W.; WILSON, Garz I., „The Changing Face of War: Into the Fourth Generation”, în *Marine Corps Gazette*, Vol. 73, No. 10, October 1989.
18. McCUEN, John J., „Hybrid Wars”, în *Military Review*, Vol. LXXXVIII, No. 2, March-April 2008.
19. OMORI, Frances; SOMMERVILLE, Mary A. (eds.), *Strength Through Cooperation: Military Forces in the Asia-Pacific Region*, National Defense University Press, Washington D.C., 2000.
20. PIEHLER, G. Kurt, *Encyclopedia of Military Science*, SAGE Publications, 2013.
21. SCHNEIDER, Barry R.; GRINTER, Lawrence E. (eds.), *Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues*, Air War College: Studies in National Security No. 3, Revised Edition, Air University Press, September 1998.
22. WILLIAMSON, Steven C., *From fourth generation warfare to hybrid war*, USAWC Strategy Research Project, 26 March 2009.
23. Generation Warfare Educational Institute, *What is 5GW*, URL: <http://www.5gwinstute.com/webfiles/whatis>.
24. *Boundaries for the Fourth Generation*, 26 December 2006, URL: <http://fix4rso.com/category/warfare>.
25. Joint Chiefs of Staff, *The National Military Strategy of the United States of America*, June 2015.
26. Joint Chiefs of Staff, *The Joint Vision 2010*, www.dtic.mil/jv2010/jv2010.pdf
27. Munich Security Conference, *Munich Security Report 2015: Collapse in Order, Reluctant Guardians?*, 2015, URL: <http://www.eventanizer.com/MSC2015/MunichSecurityReport2015.pdf>
28. U.S. Department of Defense, *Joint Publication 1-02: Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, 8 November 2010 (as amended through 15 March 2015).

NORMATIVITATE METODOLOGICĂ ÎN INTELLIGENCE ȘI CERCETAREA SOCIALĂ

*Dr. Andrei-Marius DIAMESCU**

Articolul abordează activitatea de informații din perspectiva normelor ce guvernează cercetarea sociologică, plecând de la premisa că atât sociologia, cât și intelligence-ul au ca principală preocupare investigarea socialului și identificarea modalităților de intervenție în cadrul acestuia.

Abordarea intelligence-ului în cadrul teoretico-metodologic specific cercetării sociologice oferă specialiștilor din serviciile de informații o imagine completă și obiectivă asupra amenințărilor/riscurilor la adresa securității naționale și dă posibilitatea acestora să-și îmbunătățească continuu calitatea produselor destinate decidenților strategici.

Activitatea de informații nu se poate reduce la metodologiile utilizate în științele sociale dar, cu certitudine, acestea contribuie substanțial la valoarea de adevăr științific al produselor de intelligence. Acest aspect transferă nucleul/ accentul activității de informații din zona „artei culegerii” în cea a „științei analizei” și conferă substanță rolului pe care metodele științifice de cercetare îl pot juca în creșterea calității produselor de intelligence.

Cuvinte-cheie: *normativitate metodologică, epistemologie, sociologie, intelligence, analiză, culegere, diseminare.*

Introducere

Abordarea activității de intelligence ca cercetare în domeniul științelor sociale și comportamentale, apare inițial ca o necesitate impusă de climatul instabil și extrem de complex instaurat după izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, care a făcut insuficientă și ineficientă concepția tradițională cu privire la activitatea de informații potrivit căreia „un serviciu secret descoperă un plan secret al dușmanului și i-l dezvăluie monarhului cu scopul ca acesta să poată câștiga bătălia”¹.

Mutarea accentului activității de informații de pe aspectul confidențialității/secretul (viziunea tradițională) pe analiza informațiilor, corelarea și integrarea acestora în scopul conturării unei imagini cât mai corecte și comprehensive asupra amenințărilor/riscurilor la adresa securității naționale a fost intens promovată de cel care avea ulterior să fie supranumit în literatura de specialitate americană „părintele analizei de intelligence”, Sherman Kent. Fost ofițer al Oficiului Servicii Strategice (OSS) și ulterior șef al Biroului pentru Estimări Naționale al CIA, acesta consemna în lucrarea *Informații strategice pentru politica externă a SUA*: „Noi [...] considerăm că cercetarea este singurul proces care ne oferă adevărul sau care ne apropie cel mai

¹ William E. Colby, „Intelligence in the 1980s”, în *The Information Society*, nr.1, 1981, p. 65.

** General de brigadă dr. Andrei-Marius DIAMESCU este director în cadrul Ministerului Apărării Naționale. E-mail: dandreimarius@yahoo.com*

mult de adevăr. Insistăm [...] asupra faptului că adevărul trebuie obținut printr-o cercetare bazată pe o metodă sistematică. Există o astfel de metodă în cadrul științelor sociale care reprezintă, în linii mari, esența activității strategice de informații. Această metodă se aseamănă în mare măsură cu cea a științelor naturale. Nu este aceeași metodă, dar, fără îndoială, e o posibilă metodă de lucru”².

Această abordare a intelligence-ului a fost ulterior dezvoltată în diverse forme ce au mers până la viziunea celui de-al zecelea director al CIA, William E. Colby, care „echivala” activitatea de informații cu o știință socială universală și anticipativă: „această disciplină va merge mai departe decât analiza științifică, prin aplicarea unor tehnici de anticipare a unor evenimente probabile, în detrimentul explicării evenimentelor trecute. Experimentele specifice acestei noi discipline nu se limitează la comunitatea de informații, având loc și în centre de cercetare din domeniul științei informațiilor, în mediul analiștilor care evaluează riscurile politice [...]”³.

Recursul la metodă, evident atât în cazul lui Kent cât și al lui Colby, reclamă, în esență, nevoia unei epistemologii ce ar putea fi, inițial, echivalentă/apropiată celei din științele sociale, în general, din sociologie, în particular și, în perspectivă, o epistemologie proprie a activității de informații, orientată în mai mare măsură către tehnicile de anticipare.

Rolul evaluării metodologice nu se rezumă însă doar la relevarea celei mai adecvate metode pentru studierea unui fenomen social. În egală măsură, se impune a fi avute în vedere aspectele referitoare la *normativitatea metodologică*, definită ca un set de reguli ale unei bune cercetări sau, altfel spus, un inventar de probleme ce trebuie rezolvate.

Și în cazul normativității metodologice, studiul literaturii de specialitate evidențiază abordări multiple ale structurii și etapelor cercetării

² Kent Sherman, *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton University Press, Princeton M.J., 1966, p. 155.

³ Cf. Abram N. Shulsky; Gary J. Schmidt, *Războiul tăcut – Introducere în universul informațiilor secrete*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 245.

sociologice, de la modele simplificate de genul *pregătire-desfășurare-finalizare*, la enunțuri din ce în ce mai amănunțite, deseori determinate de instrumentarul utilizat.

Pentru o abordare cât mai cuprinzătoare, am optat pentru sistematizarea cercetării sociologice pe activități semnificative realizată de profesorul Ioan Mărginean⁴ și care cuprinde nu mai puțin de 43 de etape pe care, din rațiuni pragmatice, le-am regrupat în 12 etape pretabile comparației dintre sociologie și intelligence, astfel:

1. stabilirea temei și delimitarea universului cercetării;

2. documentarea preliminară și fixarea obiectivelor;

3. dezvoltarea cadrului teoretic al cercetării, elaborarea ipotezelor și definirea unităților de analiză și de înregistrare;

4. stabilirea tipului de cercetare, specificarea unităților (populației) studiate, construcția variabilelor și pregătirea măsurării (cuantificarea, acolo unde este posibil);

5. alegerea metodelor, tehnicilor, procedeelelor de lucru și instrumentelor de culegere a datelor; cercetarea pilot, definitivarea și multiplicarea instrucțiunilor de cercetare;

6. organizarea culegerii datelor și a echipei de cercetare (inclusiv selecția și instruirea colaboratorilor); identificarea unităților (persoanelor) studiate și aplicarea instrumentelor de cercetare;

7. controlul culegerii datelor și verificarea informațiilor rezultate;

8. macheta și modalitatea de prelucrare a datelor, codificarea și stocarea acestora, elaborarea catalogului variabilelor și prelucrarea acestora;

9. analiza datelor (verificarea ipotezelor) și interpretarea rezultatelor (teoretizarea); formularea propunerilor de soluționare a problemelor vizate în cercetare;

10. redactarea, discutarea și definitivarea raportului de cercetare;

11. diseminarea rezultatelor și arhivarea datelor;

⁴ Ioan Mărginean, *Proiectarea cercetării sociologice*, Editura Polirom, Iași, 2000.

12. discutarea și implementarea soluțiilor, evaluarea implementării acestora.

Înainte de abordarea acestor etape din perspectivă duală, sociologie-intelligence, trebuie arătat că, în funcție de problematica cercetată, este posibil ca unele etape să nu fie necesare. Totodată, succesiunea etapelor nu este invariabilă ci, dimpotrivă, este impusă de logica investigațiilor. Finalmente, așa cum arăta și Ioan Mărginean „cercetătorul trebuie să aibă tot timpul în minte strategia completă de cercetare, precum și momentul în care trebuie definitivată o anumită etapă”⁵.

1. Stabilirea temei și delimitarea universului cercetării

În sociologie, ca și în cercetarea științifică în general, stabilirea temei poate avea două izvoare:

- interesul cercetătorului/instituției de cercetare, situație în care acesta/aceasta vizează soluționarea unei probleme științifice, demers ce poate fi asumat ca *cercetare fundamentală*;
- comanda unui beneficiar (client) aflat în căutarea unor soluții pentru problemele din responsabilitatea sa.

În ambele situații trebuie arătat că cercetarea sociologică vizează rezolvarea unei *probleme sociale*, definită în sens larg ca acel fenomen social care afectează o colectivitate delimitată și care este de nedorit și reclamă o acțiune socială⁶.

Se poate observa cu ușurință că modalitatea în care este definită *problema socială* obligă cercetătorul la delimitarea adecvată a colectivităților/grupurilor umane cărora se va adresa cercetarea. De altfel, în cazul cercetărilor sociologice desfășurate la solicitarea beneficiarului, universul cercetării este formulat de client simultan cu tema acesteia.

Și în activitatea de intelligence, izvoarele temelor de *investigație*⁷ sunt asemănătoare, chiar

identice în sens larg, cu cele ale cercetării sociologice. Astfel, temele pot fi stabilite de analiștii de intelligence sau managerii/structurile de planificare ale serviciilor de informații pe baza vulnerabilităților, riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale sesizate în procesul de interpretare a datelor disponibile sau, mai frecvent, la cererea beneficiarilor legal desemnați ai produselor realizate de serviciile de informații.

Constatăm astfel corespondența directă atât în ceea ce privește cercetătorul științific-analistul de intelligence, cât și în privința clientului cercetării sociologice – beneficiarul legal al produselor de intelligence. Totodată, este ușor observabil faptul că serviciile de informații au ca obiect principal de studiu toate informațiile referitoare la *problemele sociale* particularizate de această dată la „informațiile relevante pentru formularea și implementarea unei politici guvernamentale în scopul promovării intereselor de securitate națională și al prevenirii amenințărilor din partea unor adversari reali sau potențiali”⁸.

Devine astfel relevant, chiar și pentru cititorul mai puțin familiarizat cu activitatea serviciilor de informații, că această primă etapă a cercetării sociologice este în foarte mare măsură sinonimă cu prima etapă a ciclului de intelligence – *cererea de informații*⁹.

2. Documentarea prealabilă și fixarea obiectivelor cercetării

Documentarea prealabilă, etapă în care cercetătorul poate apela la trei categorii distincte de surse de informare – populația, realitatea socială și documentele sociale – are ca principal obiectiv capitalizarea cunoștințelor despre tema aleasă/comandată și, pe această bază, asumarea unei decizii privind continuarea/acceptarea temei, abandonarea ei sau, eventual, reformularea acesteia.

⁵ Ibidem, p. 102.

⁶ R.B. Horton, G.R. Leotic, *Sociology of Social Problems*, Appleton-Century-Crofts, New York, 1955, p. 3.

⁷ Voi utiliza în continuare acest termen generic pentru a mă referi, cu precădere, la acea parte a activității de intelligence ce a fost, este și cu siguranță va rămâne confidențială (secretă).

⁸ Abram N. Shulsky, Gary J. Schmidt, *Războiul tăcut – Introducere în universul informațiilor secrete*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 23.

⁹ Cf. Gheorghe Savu, Adrian Pârlog, *Producția de intelligence*, Editura Medro, București, 2008, p. 37.

În activitatea de informații, cererea de informații (tema cercetării în sociologie) poate fi una relativ simplă/concretă și care permite un răspuns imediat dar, în egală măsură, poate fi una complexă sau ambiguă în formularea beneficiarului și care necesită un efort substanțial din partea structurii de intelligence, ce include activități de comparare a informațiilor existente, evaluare și integrare a acestora etc.

În această situație, este necesară parcurgerea unei etape de *analiză preliminară*, asemănătoare din punctul de vedere al obiectivelor propuse cu etapa documentării prealabile din cercetarea sociologică. Concret, în această etapă, sunt formulate obiectivele operaționale și generale ale activității viitoare (investigații).

3. Dezvoltarea cadrului teoretic al cercetării, elaborarea ipotezelor și definirea unităților de analiză și de înregistrare

În această etapă, cercetătorul intervine activ în scopul definirii problemei sociale/fenomenului social ce urmează să fie interogat și elaborării unei teorii explicative a acestuia. Evident că în acest demers cercetătorul va trebui să ia în considerare toate datele și informațiile existente și relevante pentru tema cercetării, să dezvolte una sau mai multe ipoteze de lucru și, pe baza acestora, să selecteze/identifice acele aspecte care necesită noi clarificări/confirmări. Toate aceste aspecte, denumite, ca întreg, cadrul teoretic al cercetării, orientează și facilitează sociologului stabilirea adecvată/eficientă a unităților de analiză și de înregistrare, înțelegând prin acestea grupurile sociale cărora se adresează cercetarea și, subsumate acestora, care din datele și informațiile prelevate prezintă relevanță pentru tema cercetării.

Pentru ciclul de intelligence, aceste activități le regăsim incluse în etapa *analizei inițiale*¹⁰, care joacă un rol crucial în proiectarea etapelor ulterioare de culegere de date și informații care să completeze, cu maximă eficiență, nevoile de documentare ale analistului și, în unele situații, direct ale beneficiarului/clientului.

¹⁰ Gheorghe Savu, Adrian Pârlog, *Producția de intelligence*, Editura Medro, București, 2008, p. 37.

Deschiderea/transparența manifestată în ultima perioadă de către serviciile de informații precum și tendința de *scientizare* tot mai accentuată a domeniului de intelligence a relevat faptul că, în realitate, orientarea procesului de culegere de date și informații se face de către analiști prin formularea nevoilor de informații de completat pentru a răspunde cât mai obiectiv și exhaustiv cerințelor beneficiarilor.

4. Stabilirea tipului de cercetare, specificarea unităților (populației) studiate, construcția variabilelor și pregătirea măsurării (cuantificarea acolo unde este posibil)

Extrem de complexă din punctul de vedere al activităților subsumate, această etapă realizează, practic, *traducerea* elementelor teoretice/conceptuale ale cercetării în indici/indicatori sau informații concrete de colectat din teren. Cu alte cuvinte, această etapă realizează transferul de la nivelul teoretic la cel empiric al cercetării, fiind în esență o adevărată construcție teoretico-metodologică.

În intelligence, această etapă este esențială pentru modalitatea în care vor fi angajate ulterior forțele și mijloacele pe care serviciul de informații le are la dispoziție, dar și pentru *gradul de obiectivare* al rezultatelor scontate la realitatea socială investigată.

În această secvență, demersurile întreprinse sunt eminent manageriale și vizează *sincronizarea* nevoilor de informație solicitate, în principiu, de analiști (*teoreticieni*) cu posibilitățile de colectare asumate de către culegători (*empiriști*). Acest proces este cu atât mai complex cu cât obiectivul activității de intelligence este mai general/mare atât din punctul de vedere al spațialității, cât și al formelor de manifestare.

Problematica vizată de managerii activității de informații este perfect surprinsă în cazul cercetării sociologice de către P. Lazarsfeld care, după cum arată profesorul Ioan Mărginean „are în vedere un proces de trecere de la concepte la dimensiuni, indicatori și indici empirici [...] proces care poate fi desemnat prin expresia „operaționalizare a conceptelor”¹¹.

¹¹ Ioan Mărginean, *Proiectarea cercetării sociologice*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 123.

5. Alegerea metodelor, tehnicilor și procedeele de culegere a datelor, cercetarea pilot și definitivarea instrumentelor de cercetare

Fără a dezvolta detaliat elementele de metodologie a cercetării sociologice, este extrem de util demersului nostru să arătăm principalele etape pe care cercetătorul trebuie să le aibă în vedere în procesul de selectare a metodelor, tehnicilor și procedeele ce urmează să fie utilizate și care sintetic ar putea fi prezentate, astfel:

- a) adecvarea metodelor, tehnicilor și procedeele la scopurile urmărite;
- b) complementaritatea metodelor, tehnicilor și procedeele;
- c) disponibilitatea surselor de documentare;
- d) asigurarea resurselor necesare cercetării (umane, materiale, tehnice etc.).

Analizând această etapă din perspectiva specialistului în intelligence, pot fi identificate mai multe similitudini cu etapa premergătoare operațiilor de culegere de date și informații, etapă care își propune transformarea solicitărilor de date necesare analiștilor într-o formă accesibilă compartimentelor specializate pe culegerea de date și informații (HUMINT¹², SIGINT¹³, IMINT¹⁴).

În funcție de complexitatea cererii/temei de intelligence, pot fi utilizate unul sau mai multe compartimente specializate de culegere a datelor și informațiilor, acestea putând opera independent sau în cooperare cu alte componente structurale ale sistemului/serviciului de informații, fiecare utilizând în majoritatea cazurilor metode, tehnici și procedee proprii.

6. Organizarea culegerii datelor și a echipei/echipelor de cercetare (inclusiv instruirea colaboratorilor); identificarea unităților (persoanelor studiate) și aplicarea instrumentelor de cercetare

Încercând o reproducere cât mai fidelă a modului în care etapele cercetării sociologice au

¹² Human Intelligence – Informații din surse umane.

¹³ Signal Intelligence – Informații obținute din surse radio-electronice.

¹⁴ Imagery Intelligence – Informații obținute din prelucrarea imaginilor obținute.

fost denumite de către profesorul Ioan Mărginean apreciez, totuși, că putem denumi sintetic această etapă ca *planificarea cercetării*. Acum, practic, cercetătorul/instituția de cercetare elaborează, în funcție de resursele avute la dispoziție și metodologiile selectate, un program/plan al culegerii datelor și informațiilor cu indicarea precisă a modului de repartizare a sarcinilor, încadrarea acestora în timp precum și modalitățile de rezolvare a unor activități subsecvente cum sunt: modalitățile de comunicare între participanți, cazarea și hrănirea operatorilor, facilitarea accesului în diferite medii etc.

Tot în această etapă, sunt definitive unitățile (persoanele) studiate înțelegând prin acestea delimitarea spațială a adreselor/mediilor din care se vor culege datele și informațiile: persoane, organizații/instituții, unități administrative teritoriale etc.

Perfect simetric cercetării sociologice, în activitatea de intelligence, etapa de planificare a culegerii este determinantă atât pentru eficiența angajării forțelor și mijloacelor avute la dispoziție, cât, mai ales, pentru calitatea și exhaustivitatea produsului final. *Planul de culegere* asigură concentrarea eforturilor și resurselor serviciilor de informații în scopul angajării activității operative astfel încât să fie obținute date și informații relevante și oportune pentru asigurarea unui sprijin decizional eficient și evitarea surprinderii strategice.

Deoarece, prin esența sa, intelligence-ul este asociat sectorului social al activităților secrete, etapa de planificare joacă un rol foarte important, inclusiv în clarificarea/soluționarea aspectelor specifice de legalitate, moralitate și responsabilitate, considerate factori esențiali în cadrul procesului de culegere de date și informații.

7. Controlul culegerii datelor și verificarea informațiilor rezultate

Prin modul în care a fost denumită, devine evident că această etapă este în egală măsură proprie atât cercetării sociologice, cât și activității de intelligence. Scopul principal al controlului culegerii este acela de a oferi permanent managerilor activităților un feed-back

privind modul de aplicare a planului de culegere, eficienței măsurilor/modalităților de culegere întreprinse, precum și posibilitatea ca, pe baza acestuia, să decidă măsurile necesare optimizării proceselor în vederea maximizării rezultatelor obținute.

Pentru atingerea obiectivelor propuse, este necesar ca, în paralel, sau putem spune chiar intrinsec controlului culegerii, să fie derulat un proces riguros de verificare a informațiilor prelevate.

În cazul serviciilor de intelligence, informația este simultan atât materie primă, cât și rezultat al proceselor de transformare și, din acest motiv, identificarea și aplicarea unor metode de verificare/estimare a acesteia constituie o necesitate. Acest imperativ este totodată determinat de nevoia de limitare a informațiilor utilizate la o cantitate care să permită cunoașterea fenomenelor studiate fără însă a bloca procesul de analiză.

8. Macheta și modalitățile de prelucrare a datelor, codificarea și stocarea acestora; elaborarea catalogului variabilelor și prelucrarea datelor

Nemijlocit legată de obiectivele cercetării și ipotezele de lucru identificate, această etapă este, în primul rând, caracteristică modalităților cantitative de analiză ce presupun exploatarea statistică a unui volum mare de date și informații.

Din acest motiv, ea nu se regăsește identic definită și aplicată în activitatea de intelligence caracterizată, în mare măsură, de analizele calitative.

În anumite situații, atât în cercetarea sociologică, cât și în intelligence, trebuie avută în vedere imposibilitatea practică a unei prelucrări exhaustive a datelor și informațiilor culese, motiv pentru care încercarea de construire a unor machete cât mai dezvoltate sunt deseori exagerat de costisitoare și cu un grad de utilitate redus.

Realitatea a demonstrat că, mai ales în cazul analiștilor de intelligence, experiența acestora acumulată în câmpul evenimentului/fenomenului investigat este mult mai importantă, din perspectiva produsului final, decât macheta utilizată (dacă a fost cazul) sau modul în care au fost codificate informațiile (înțelegând prin

codificare transpunerea descrierilor verbale, calitative în descrieri cantitative cărora să le fie atribuite diverse valori sau simboluri).

În ceea ce privește secvențele de stocare a datelor și prelucrare a acestora în procesul cercetării sociologice, corespondența în activitatea de intelligence este aproape totală.

Numărul foarte mare de date și informații depozitate de către serviciile de informații reclamă din partea acestora dezvoltarea unor sisteme proprii de stocare, care să permită regăsirea cu ușurință a informațiilor relevante pentru analiza de intelligence.

9. Analiza datelor (verificarea ipotezelor) și interpretarea datelor (teoretizarea); formularea propunerilor de soluționare a problemelor vizate în cercetare

Etapă centrală/definitivă în cadrul cercetării sociologice, analiza datelor mai poartă, deloc întâmplător, denumirea de verificare a ipotezelor, acestea jucând un rol esențial atât în proiectarea cercetării, cât și, mai ales, în interpretarea datelor și informațiilor colectate.

Ipoteza este, în esență, o formă a gândirii științifice care dă posibilitatea trecerii de la cunoașterea faptelor la cunoașterea legilor de producere a acestora sau, altfel spus, „constituie o explicație plauzibilă ce urmează a fi verificată prin faptele de observații”¹⁵.

Scopul/finalitatea întregului demers analitic pe care cercetătorul îl face având ca obiect central ipotezele este acela al elaborării explicațiilor teoretice (teoretizarea), care, pentru a fi corecte, trebuie să îndeplinească cumulativ trei condiții:

- să reprezinte rezultatul unor investigații științifice;
- să fie o generalizare a rezultatelor obținute în cercetările empirice;
- să reprezinte o condiție particulară concretă confirmată prin investigația de teren și/sau de alte acțiuni sociale¹⁶.

¹⁵ Septimiu Chelcea, *Metodologia cercetării sociologice-metode cantitative și calitative*, Editura Economică, București, 2004, p. 99.

¹⁶ Cf. Septimiu Chelcea, *Metodologia cercetării sociologice-metode cantitative și calitative*, Editura Economică, București, 2004, p. 114.

Definirea analizei de intelligence nu este deloc simplă, atât ca urmare a diversității semantice ce caracterizează conceptul, cât și distincției pe care literatura de specialitate o face între soluționarea unei probleme publice și a unei probleme din domeniul secret. Acest aspect este bine reliefat de argumentele invocate de Ronald Garst, potrivit cărora analiza de intelligence este mult mai sensibilă la factorul timp decât în oricare alte domenii și se confruntă cu dezinformarea intenționată¹⁷.

Din perspectiva studiului de față, analiza poate fi definită ca „un demers specializat de cunoaștere, autonom în ansamblul preocupărilor de natură epistemică, recognoscibil în cele mai diverse domenii de activitate (militar, socio-politic, economic, financiar etc.)”¹⁸ sau, dintr-o perspectivă metodologică, „un ansamblu de tehnici și metode științifice prin intermediul cărora sunt evaluate secvențe/elemente de cunoaștere dintr-un domeniu determinat”¹⁹.

Putem observa astfel cum ambele definiții propuse relevă caracterul științific al demersului analitic, abordat atât ca proces, cât și ca sumă de tehnici specifice.

Demersul analitic în intelligence este puternic influențat, într-o manieră caracteristică, de cantitatea imensă de date ce trebuie procesate, de natura acestora, precum și de faptul că „validitatea datelor este tot timpul pusă sub semnul întrebării”²⁰.

Analiza de intelligence este un proces dinamic, deseori iterativ, desfășurat, la fel ca în cercetarea sociologică, în scopul examinării ipotezelor concurente și dezvoltării unei înțelegeri referitoare la un aspect complex. Rolul pe care îl are analistul de intelligence, foarte asemănător

celui pe care îl joacă cercetătorul în sociologie, este unul critic și constă în „dezagregarea și sinteza evidenței corectate, evaluarea atentă a datelor și prezentarea unei concluzii pe baza unor exerciții de judecată”²¹. Pentru a-și îndeplini acest rol, „analistul de intelligence are trei deziderate: să cunoască totul, să fie crezut și să exercite o influență pozitivă asupra sistemului culegerii și valorificării informațiilor”²².

Obiectivarea acestor deziderate ne arată că ele țin, în esență, de ideal, fiind practic imposibil de atins. Prin modul în care le-a enunțat, Sherman Kent a dorit să orienteze eforturile analiștilor și să capaciteze resursele acestora, nu să stabilească *standarde*, și să pună în evidență rolul determinant pe care aceștia îl au în procesul de sprijin decizional. Valoarea analizei de intelligence rezidă tocmai în utilitatea pe care produsul final o are în suportul decidenților strategici, la fel cum cercetarea aplicată este validată prin eficiența soluțiilor propuse pentru rezolvarea *problemei sociale* investigate.

10. Redactarea, discutarea și definitivarea raportului de cercetare

Raportul de cercetare reprezintă, de cele mai multe ori, produsul final al activității de cercetare și modalitatea prin care rezultatele obținute sunt comunicate celor interesați (publicului larg, comunității științifice, diferitelor organizații etc.).

Echivalentul raportului de cercetare îl regăsim în activitatea de informații sub denumirea de produs de intelligence. În urma evaluării structurii cadru a rapoartelor de cercetare și produselor de intelligence, devine observabil că ambele cuprind în esență:

- descrierea adecvată a situației;
- analiza și interpretarea datelor;
- descrierea fenomenului;
- propuneri de rezolvare/soluționare a *problemelor sociale* sau, în cazul intelligence-ului, de soluționare/diminuare/gestionare a riscurilor,

¹⁷ Ronald Garst, *Fundamentals of Intelligence Analysis, Handbook of Intelligence Analysis*, 2nd edition, Defence Intelligence College, Wasington D.C., 1989, p. 67.

¹⁸ Marin Ioniță, „Încadrarea conceptuală a activității de informații. Informația de securitate națională”, în Ionel Nițu (coord.), *Ghidul analistului de intelligence*, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București, 2011, p. 16

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Rob Johnston, *Developing a Taxonomy of Intelligence Analysis Variables*, URL: <http://www.cia.gov/csi/studies/vol4793/index.html>, accesat la 26 aprilie 2015.

²¹ Lisa Krizan, *Intelligence Essentials for Everyone*, Joint Military Intelligence College, Wasington D.C., 1999, p. 20.

²² Sherman Kent apud Ionel Nițu, *Ghidul analistului de intelligence*, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București, 2011, p. 5.

amenințărilor și vulnerabilităților în domeniul securității naționale.

Ultima etapă a raportului de cercetare/produsului de intelligence evidențiază dimensiunea praxiologică a demersului întreprins și relevă rolul pe care beneficiarii acestora îl au în definitivarea rapoartelor/produselor.

Interacțiunea cercetătorilor/analizatorilor de intelligence cu beneficiarii produselor muncii lor este foarte importantă atât pentru calibrarea corectă a conținutului în funcție de cerințele și chiar aptitudinile cognitive ale consumatorilor, cât și pentru înțelegerea corectă de către aceștia a modului în care au fost corelate/analizate datele colectate, evitându-se astfel erorile interpretative.

11. Diseminarea rezultatelor și arhivarea datelor

Atât în cercetarea sociologică, cât și în intelligence, diseminarea este parte intrinsecă a ceea ce, generic, putem numi finalitatea procesului de cercetare/informare.

Diseminarea rezultatelor cercetării sociologice reprezintă o obligație față de public, în primul rând, sau comanditari, dar și față de participanții la cercetare. Cu toate acestea, există situații în care publicarea rezultatelor poate fi realizată parțial sau în modalități *sintetice*, acestea fiind determinate de nevoia de a proteja interesele celui/ceilor care au finanțat cercetarea.

Acest aspect este mult mai frecvent, specific am putea spune, serviciilor de informații care operează cu date și informații cu caracter secret și beneficiari legal desemnați. În această situație, diseminarea este guvernată de principiul *need to know*, a cărui corectă aplicare limitează riscurile de difuzare sau divulgare neautorizată a informațiilor clasificate.

Studii relativ recente arată însă că o aplicare prea îngustă a acestui principiu poate diminua semnificația/relevanța intelligence-ului pentru beneficiarii acestuia²³.

O funcție complementară diseminării/informării este completarea și actualizarea bazelor proprii de date atât a structurilor de cercetare socială, cât și, în cazul intelligence-ului, a serviciilor de informații. În ambele situații, capitalizarea cunoașterii dobândite îndeplinește un rol extrem de important în identificarea viitoarelor direcții de cercetare/nevoi de informare.

12. Discutarea și implementarea soluțiilor; evaluarea implementării acestora

Această etapă este evidentă îndeosebi în cazul cercetării sociologice aplicative, efectuate la solicitarea unui client, dar nu trebuie neglijată nici în cazul cercetărilor teoretice sau a celor efectuate la inițiativa cercetătorului (institului de cercetare).

Dimensiunea aplicativă a cercetării sociale este cea care solicită în mod imperativ o comunicare permanentă între cercetător și client în scopul adecvării cercetării întreprinse la solicitările formulate de beneficiar, dar și a selecționării celor mai eficiente soluții atât din punctul de vedere al scopurilor/obiectivelor operaționale urmărite, cât și din cel al resurselor (umane, materiale, financiare etc.) disponibile.

Și în intelligence, informarea beneficiarilor legal desemnați presupune o comunicare permanentă între aceștia și structurile de informații în scopul satisfacerii necesităților reale de informare ale utilizatorilor, în perspectiva adoptării unor decizii raționale și eficiente în domeniile lor de responsabilitate.

Existența unei reacții permanente din partea beneficiarilor informațiilor de securitate națională prin care produsul de intelligence este apreciat, confirmat sau infirmat, eventual evaluat din prisma utilității este esențială pentru *calibrarea* serviciului de informații/analistului la nevoile reale ale decidentului, existând situații, relativ frecvente, când tocmai acest feed-back determină declanșarea unui nou ciclu de informații la finalul căruia se va elabora un nou document de informare.

²³ Michael Flynn (Major General), Matt Pottinger (Kaptain), Paul Batchelor, *Fixing Intel: A Blueprint for Making Intelligence Relevant in Afghanistan*, Center for a New American Security, Washington D.C., 2010.

Concluzii

Analiza comparativă a cercetării sociologice și intelligence-lui, din perspectivă normativ-metodologică, relevă un *corpus* solid de asemănări ce justifică abordarea științifică a intelligence-lui, în general, și din perspectivă sociologică, în particular.

Desigur, se poate afirma că activitatea de informații nu se poate reduce la metodologiile utilizate în științele sociale dar, cu certitudine, acestea contribuie substanțial la valoarea de adevăr științific al produselor de intelligence. Altfel spus, referitor la obiectul activității de intelligence, „unele dintre aceste informații pot fi obținute prin mijloace clandestine, însă majoritatea trebuie obținute prin activități de observare directă și cercetare”²⁴. Acest aspect transferă nucleul/accentul activității de informații din zona *artei culegerii* în cea a *științei analizei* și conferă substanță rolului pe care metodele științifice de cercetare (predominant cele din câmpul științelor sociale și comportamentale) îl pot juca în creșterea calității produselor de intelligence.

BIBLIOGRAFIE:

1. CHELCEA, Septimiu, *Inițiere în cercetarea sociologică*, Editura Comunicare.ro/ cursuri universitare, București, 2004.
2. CHELCEA, Septimiu, *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*, Editura Economică, București, 2004.
3. COLBY, E. William, *Intelligence in the 1980s*, The Information Society nr. 1, 1981.
4. FLYNN, Michael (Major General); POTTINGER, Matt (Kaptain); BATCHELOR, Paul, *Fixing Intel: A Blueprint for Making Intelligence Relevant in Afganistan*, Center for a New American Security, Washington D.C., 2010.
5. GARST, Ronald, *Fundamentals of Intelligence Analysis, Handbook of Intelligence Analysis*, 2nd edition, Defence Intelligence College, Washington D.C., 1989.

6. GILL, Peter, „*Theories of Intelligence: Where are we where should we go and how might we proceed?*”, în *Intelligence Theory: Key Question and Debates, Studies in Intelligence*, Routledge, 2009.

7. HORTON, R.B.; LEOTIC, G.R., *Sociology of Social Problems*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1955.

8. IONIȚĂ, Marin, „*Încadrarea conceptuală a activității de informații. Informația de securitate națională*”, în Ionel NIȚU (coord.), *Ghidului analistului de intelligence*, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București, 2011.

9. JOHNSTON, Rob, *Developing a Taxonomy of Intelligence Analysis Variables*, URL: <http://www.cia.gov/csi/studies/vol4793/index.html>.

10. KENT, Sherman, *Strategic Intelligence for American Werd Policy*, Princeton University Press, Princeton, 1966.

11. KRIZAN, Lisa, *Intelligence Essentials for Everyone*, Joint Military Intelligence College, Washington D.C., 1999.

12. MĂRGINEAN, Ioan, *Proiectarea cercetării sociologice*, Editura Polirom, Iași, 2000.

13. MOSER, C.A., *Metodele de anchetă în investigarea anchetelor sociale*, Editura Științifică, București, 1967.

14. SAVU, Gheorghe; PÂRLOG, Adrieian, *Producția de intelligence*, Editura Medro, București, 2008.

15. SHULSKY, Abram N.; SCHMIDT, Gary J., *Războiul tăcut – Introducere în universul informațiilor secrete*, Editura Polirom, Iași, 2008.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

²⁴ Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American Werd Policy*, Princeton University Press, Princeton, 1966, p. 155.

INTELLIGENCE ACADEMIC – CONCEPT PLURIVALENT

Oana-Andreea SANDU*

În cadrul acestui articol, ne propunem să analizăm unul dintre conceptele din ce în ce mai vehiculate în literatura de specialitate internațională, dar încă prea puțin prezent în cadrul dezbaterilor științifice din România – intelligence academic. Recent, Ion Grosu, director adjunct în cadrul Serviciului Român de Informații, a abordat acest subiect în cadrul unui volum scris de către practicieni ai domeniului¹, identificând trei valențe ale termenului: a) valorificarea cunoașterii produse de către cercetători și alți experți din afara comunității de intelligence; b) bune practici sau metodologii specifice diverselor discipline adoptate și adaptate domeniului intelligence; c) dezvoltarea cercetării și educației în domeniul intelligence-ului și consolidarea unei discipline academice.

Pornind de la cele trei accepțiuni enumerate anterior, vom prezenta puncte de vedere ale unor experți și cercetători, evoluții și bune practici, încercând să subliniem importanța conceptului pentru comunitatea de intelligence și îmbunătățirea activității de apărare a securității naționale.

Cuvinte-cheie: intelligence academic; outreach; analiză de intelligence; cunoaștere; expertiză.

¹ Ion Grosu, „Intelligence academic: plusvaloare pentru securitatea națională”, în George MAIOR (coord.), *Despre Intelligence*, București, Editura RAO, 2014, pp. 23-32.

Introducere

Odată cu finele Războiului Rece, mediul de securitate a suferit mutații profunde, atât în ceea ce privește actorii implicați, dar și din perspectiva naturii amenințărilor și riscurilor la adresa securității.

Dacă anterior acestui moment, misiunea serviciilor de intelligence consta, în principal, în furnizarea informațiilor esențiale pentru luarea deciziilor în plan extern, în confruntarea cu blocul ideologic advers, în prezent, majoritatea riscurilor și amenințărilor emergente rezultă ca urmare a acțiunilor unor entități nestatale, transnaționale, cu un comportament puțin previzibil sau predictibil. Mai mult, conceptul de securitate însuși a evoluat, înglobând dimensiuni ce țin de sfera economică, culturală, de protecția mediului, securitatea în spațiul virtual ș.a.m.d.. Astfel, misiunea serviciilor de intelligence a devenit din ce în ce mai complexă, centrată mai mult pe previzionare și analiză strategică, pe producerea cunoașterii necesare decidentului pentru a asigura prosperitatea și securitatea națiunii pe termen mediu și lung.

Această evoluție galopantă a riscurilor și amenințărilor a surprins serviciile de intelligence, care au înțeles că trebuie să își reformeze profund structurile, procedurile și întregul proces de intelligence doar în urma unor eșecuri răsunătoare precum evenimentele din 11 septembrie 2001 sau războiul din Irak. Din păcate, deși necesitatea

* Oana-Andreea SANDU este doctorand în cadrul Școlii Doctorale de Informații și Securitate Națională, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul” din București. E-mail: oanasprincenatu@yahoo.com

reformării a fost semnalată încă din anii '90, recente evenimente petrecute în Franța ne demonstrează că ritmul de adaptare al serviciilor la realitățile noului mileniu este încă prea lent.

Totodată, serviciile de intelligence se confruntă și cu un veritabil „*potop informațional*”. Dacă în perioada anterioară destrămării URSS, informațiile despre adversar erau destul de dificil de obținut și limitate, în contextul dezvoltării societății informaționale și ulterior a societății cunoașterii, informațiile abundă. Internetul, noile tehnologii informaționale, mass media, sateliții comerciali și militari etc. au făcut ca informațiile să circule cu o viteză uluitoare și la costuri minime. Conform aprecierilor unor experți în domeniul intelligence-ului, „informațiile din surse deschise (OSINT²) reprezintă în proporție de 95-99% răspunsul pentru riscurile nemilitare, ne-teroriste și care nu sunt circumscrise criminalității și în proporție de 75-85% pentru amenințări precum războiul, proliferarea armelor de distrugere în masă, genocid sau crimă organizată”³.

Odată cu această explozie informațională apare și problema discernerii informațiilor false de cele reale, identificarea informațiilor importante și analiza și procesarea unui volum de date imens și în permanentă creștere.

Singura soluție la aceste dificultăți o reprezintă deschiderea serviciilor către mediul extern și colaborarea cu ceilalți actori implicați în generarea de cunoaștere, în special cu cercetătorii și reprezentanții mediului academic. Aceștia pot furniza expertiza inexistentă la nivelul unor servicii, pot evalua și îmbunătăți anumite produse de intelligence, pot participa la elaborarea unor analize strategice în zonele mai puțin sensibile sau în zonele cu prioritate redusă. De asemenea, mediul academic poate furniza noi instrumente și metode de cercetare care pot fi adaptate și aplicate în analiza de intelligence, în vederea consolidării capacității analitice a comunităților de intelligence. Totodată, mediul academic

² OSINT – Open Source Intelligence.

³ Robert David Steele, „Robert Steele Discusses Open Source and Secret Intelligence”, interviu acordat lui Jasmine Ashton, 04.04.2013, disponibil la <http://highgainblog.com/2013/04/robert-steele-discusses-open-source-and-secret-intelligence/>, accesat la data de 15.02.2015.

poate contribui la consolidarea culturii de intelligence la nivelul societății, prin dezvoltarea unor programe universitare care să se adreseze posibilor factori decizionali, beneficiari ai produselor de intelligence sau persoanelor interesate să activeze în sfera intelligence-ului public sau privat. Interacțiunea serviciilor de intelligence cu mediul academic a fost teoretizată prin intermediul sintagmei „*intelligence academic*”, concept plurivalent ce subsumează trei dimensiuni: a) valorificarea cunoașterii produse de către cercetători și alți experți din afara comunității de intelligence; b) bune practici sau metodologii specifice diverselor discipline adoptate și adaptate domeniului intelligence; c) dezvoltarea cercetării și educației în domeniul intelligence-ului și consolidarea unei discipline academice⁴.

1. Valorificarea expertizei externe și strategiile de *outreach*

În 1996, o serie de comisii guvernamentale și neguvernamentale au elaborat rapoarte cu privire la necesitatea Comunității de Intelligence a SUA de a se reforma⁵. Majoritatea covârșitoare a acestora au propus, printre soluțiile de adaptare a structurilor de intelligence la noul context de securitate, și pe aceea a dezvoltării unei relații mai strânse cu experți din afara Comunității de Intelligence în vederea valorificării expertizei, cunoașterii și abilităților acestora și a consolidării capabilităților analitice existente.

Deși argumentele în favoarea dezvoltării și consolidării relației servicii de intelligence – mediul academic/privat erau cât se poate de pertinente și solide, abia în anul 2008

⁴ Ion Grosu, *Op. cit.*, pp. 23-32.

⁵ Pentru mai multe detalii a se vedea Commission on the Roles and Capabilities of the United States Intelligence Community, *Preparing for the 21st Century: An Appraisal of U.S. Intelligence*, Washington, D.C., Government Printing Office, 1996; Council on Foreign Relations, *Making Intelligence Smarter: The Future of U.S. Intelligence*, New York, 1996; Brookings Institution, 20th Century Fund's Task Force on The Future of Intelligence - *In from the Cold*, Washington, D.C., 1996 și House Permanent Select Committee on Intelligence (HPSCI), *IC21: The Intelligence Community in the 21st Century*, Washington, D.C., Government Printing Office, 1996.

Comunitatea de Intelligence din Statele Unite ale Americii a emis un act oficial prin care încuraja dezvoltarea unor relații bazate pe încredere cu comunitatea academică – Directiva ICD nr. 205 referitoare la accesarea expertizei externe în vederea dezvoltării componentei analitice – *Analytic Outreach*⁶. Respectivul act normativ definește sintagma „*analytic outreach*” drept „acțiunea transparentă, publică și voită a unui analist din cadrul Comunității de Intelligence (CI) de a interacționa cu o persoană din afara CI cu scopul de a explora idei și perspective alternative, de a cumula noi puncte de vedere, de a genera un fond de cunoaștere nou sau pentru a obține noi informații”⁷. Similar, *Viziunea 2015*, emisă de către Directorul Comunității Naționale de Intelligence a SUA, subliniază, de asemenea, importanța îmbinării celor două medii – „analizii vor colabora cu experți de talie mondială din mediul academic, privat sau think tank-uri. Atingerea unei expertize profunde va necesita accesul nelimitat la sursele deschise de informații, la informațiile rezultate în urma procesului de colectare și la o rețea alcătuită din experți din afara Comunității”⁸.

Outreach-ul presupune un raport permanent și nu episodic, deschis și nu acoperit, de colaborare mutuală între serviciile de intelligence și lumea academică. Un raport funcțional, care printre altele, urmărește să obțină expertiza și/sau cunoașterea care lipsesc la nivelul comunităților de intelligence⁹.

După cum sublinia Kenneth Roberts, odată cu accentuarea globalizării, granițele dintre Comunitatea de Intelligence și mediul extern vor continua să se estompeze. Mare parte a

informațiilor și expertizei necesare CI se va găsi în „comunitățile de interese”, organizate în jurul unor problematici specifice, alcătuite din reprezentanți publici și privați, la nivel local, național și internațional¹⁰. De aceea, serviciile de intelligence trebuie să stabilească strategii adecvate pentru a încuraja analiștii proprii să colaboreze cu experții externi și, simultan, trebuie să implementeze programe prin care să atragă acești specialiști în procesul de îmbunătățire a activității analitice.

În cazul SUA, întâlnim cea mai diversificată gamă de astfel de instrumente și politici, ce cuprinde: utilizarea de consultanți externi în evaluarea unor produse analitice (în special cele de tip strategic, *National Intelligence Estimates*); implicarea experților externi în proiecte punctuale, centrate pe anumite tematici, care se pretează utilizării preponderente a informațiilor din surse deschise; organizarea de conferințe, workshopuri, mese rotunde, la care să participe atât practicieni din sfera intelligence-ului, cât și reprezentanți ai mediului academic, civic sau de afaceri; utilizarea noilor tehnologii de tip *social media* pentru a crea rețele virtuale ca spații de colaborare și comunicare între membrii serviciilor de intelligence și specialiștii din afara Comunității; înființarea unor centre mixte de cercetare; sponsorizarea anumitor proiecte de cercetare și oferirea de burse studenților excepționali din marile centre universitare, în vederea angajării ulterioare a acestora ca specialiști în cadrul Comunității în zonele în care există un deficit de personal (în special în domenii ce țin de limbile rare, studii antropologice și culturale) etc..

În ciuda acestor eforturi, există încă reticențe și prejudecăți în privința colaborării dintre CI și experții externi, atât în rândul analiștilor de intelligence, cât și de partea specialiștilor externi. Aceste bariere provin din specificul organizațional al fiecărui mediu și adesea din percepția eronată a activității desfășurate de către ambele părți.

⁶ Director of National Intelligence, *IC Directive No. 205 – Analytic Outreach*, disponibil la http://www.dni.gov/electronic_reading_room/ICD%20205.pdf, accesat la data de 15.02.2015.

⁷ Ibidem, p. 1.

⁸ Director of National Intelligence, *Vision 2015: a Globally Networked and Integrated Intelligence Enterprise*, 2008, p. 5, disponibil la http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dni/vision_2015_july08.pdf, accesat la data de 15.02.2015.

⁹ ***, „L’Intelligence e l’academic outreach”, postat 22.03.2010, disponibil la <http://silendo.org/2010/03/22/lintelligence-e-lacademic-outreach/>, accesat la data de 13.02.2015.

¹⁰ Kenneth Roberts, „*Better Analysis Through Networking – Expanding Outreach an Era of Global Challenges*”, p. 3, lucrare prezentată la Convenția ISA din 2005, disponibilă la <http://www.scribd.com/doc/28736060/Better-Analysis-Through-Networking-Expanding-Outreach-an-Era-of-Global-Challenges>, accesat la data de 13.02.2015.

Totodată, pe măsură ce analiza de intelligence în mediul de afaceri (*competitive intelligence*¹¹) ia din ce în ce mai mult avânt, iar organizațiile private de talia *RAND Corporation, Oxford Analytica* își confirmă și întăresc capacitățile excelente de a realiza produse de intelligence valoroase, bazându-se pe informații provenite din surse deschise, serviciile de intelligence se văd puse în situația de a concura cu aceste organizații private pentru atragerea celei mai competente resurse umane și uneori pentru portofoliul de beneficiari.

Pe măsură ce necesitatea colaborării dintre CI și mediul academic/privat a fost conștientizată și susținută de către SUA, modelul s-a extins și către alte comunități de intelligence, în special cele aparținând statelor partenere. Având în vedere statutul de superputere al SUA, dimensiunea CI americane, dar și resursele considerabile alocate domeniului apărării și securității, este evident că măsurile adoptate de către celelalte state au fost adaptate situației fiecăruia, fiind redimensionate și structurate în concordanță cu specificul propriu.

Un prim exemplu în acest sens îl reprezintă Serviciul Canadian de Intelligence (CSIS), care, încă de la începutul anilor 2000, a încorporat informații din surse deschise în produsele sale de intelligence. Însă, potrivit oficialilor, respectiva strategie era una mai degrabă pasivă, rezumându-se la scanarea diverselor medii informaționale, fără a apela la expertiza externă, ajungându-se astfel la o suprasaturație informațională. Începând cu 2006, ramura analitică a Serviciului a apelat ocazional la experți din mediul academic, *think tankuri* și ONG-uri, în vederea consolidării capacității analitice. În septembrie 2008, a fost creat Biroul pentru Parteneriat Academic, cu sprijinul deplin al Directorului Serviciului. Biroul a început inițial ca o echipă formată din două persoane, selectate în baza expertizei și cunoștințelor referitoare la Serviciu, Comunitatea de Intelligence canadiană

și comunitatea academică și *think tank*-urile din Canada și străinătate. În iarna anului 2009, echipa a crescut la un număr de patru persoane. De asemenea, au fost alocate suficiente resurse financiare pentru a experimenta diferite abordări și formate de *outreach*¹².

Potrivit CSIS, Programul de Parteneriat Academic vizează două obiective majore:

- să integreze Serviciul în rețele de experți din diverse domenii și sectoare de activitate, inclusiv zona guvernamentală, *think tank-uri*, institute de cercetare, universități, mediul de afaceri și organizații neguvernamentale din Canada și străinătate. Acolo unde aceste rețele nu există, CSIS prevede posibilitatea de a le crea în parteneriat cu diverse organizații;

- să sprijine studiul problematicilor corelate cu sistemul de intelligence canadian, contribuind concomitent la dezvoltarea unui discurs public informat asupra istoricului, funcțiilor și viitorului acestui sistem¹³.

Crearea acestui program a coincis cu încercarea organizației de a crește eficiența colectării și de a reduce utilizarea mijloacelor secrete specifice, numai în acele cazuri în care informațiile necesare nu pot fi obținute prin alte mijloace. De asemenea, parteneriatul cu mediul academic ar putea stimula dezvoltarea comunicării dintre analiștii ce fac parte din serviciile componente ale Comunității naționale de Intelligence, conducând la produse analitice integrate. Conferințele, seminariile, atelierile de lucru și prezentările sunt principalele instrumente pe care Serviciul le utilizează pentru a umple golurile de cunoaștere și pentru a valorifica capacitatea experților de a realiza analize estimative pe termen lung, un exercițiu cognitiv de la care analiștii de intelligence sunt adesea îndepărtați pentru a răspunde cerințelor tactice¹⁴.

¹¹ A se diferenția de analiza de informații în cadrul și în interiorul companiei (business intelligence), care se referă, pe de o parte, la optimizarea, eficientizarea și performanța sistemului de funcționare al unei companii, iar pe de altă parte la protecția și reacția sistemului de funcționare al unei companii la amenințări interne și externe la care este supusă. Împreună cu analiza de informații în mediul de afaceri (*competitive intelligence*) în care activează compania, formează nucleul dur de informații al companiei.

¹² Louise Doyon, „One Year Through: Taking Stock of the Canadian Security Intelligence Service (CSIS)’s Program of Outreach to Experts”, lucrare prezentată la International Studies Association Convention, New Orleans, februarie 2010, disponibilă la <https://www.csis.gc.ca/pblctns/wrldwtch/2010/takngstck-en.php>, accesată la data de 06.03.2015.

¹³ CSIS, *Academic Outreach* - secțiune a website-ului CSIS, <https://www.csis.gc.ca/bts/cdmctrch-en.php>, accesat la data de 06.03.2015.

¹⁴ Louise Doyon, *op. cit.*

În Spania, *Centro Nacional de Inteligencia (CNI)* a lansat încă din 2003 un program intitulat *La Cultura de Inteligencia*, prin care se urmărește conștientizarea la nivelul societății a importanței funcțiilor și misiunilor comunității de intelligence, ca „parte a statului democratic, care acționează în vederea apărării legii și sub controlul acesteia”. De asemenea, Programul urmărește evidențierea importanței analizei de intelligence ca fundament al deciziilor strategice într-un mediu tot mai globalizat și incert, concomitent cu susținerea schimbului de expertiză între membrii comunității de intelligence și reprezentanții mediului academic și de afaceri, interacțiune benefică ambelor părți¹⁵.

Printre măsurile întreprinse în cadrul acestei inițiative, se numără:

- crearea unui program de master dedicat analizei de intelligence în parteneriat cu patru universități spaniole. Masteratul a fost inițiat în anul 2009 și are un caracter aplicativ, urmărind să pregătească experți în domeniul analizei de intelligence atât pentru instituțiile publice, cât și pentru mediul privat.

- organizarea de seminarii, ateliere de lucru sau congrese în vederea diseminării culturii de securitate și a creării contextului favorabil pentru a realiza schimburi de opinii între specialiștii din cadrul Comunității de Intelligence și experți externi sau omologi din alte state.

- sprijinirea editării unor publicații în limba spaniolă dedicate domeniului: *Revista Inteligencia y Seguridad: Revista de análisis y prospectiva*, Dicționar și Glosar de intelligence, volume dedicate studiilor de intelligence rezultate ca urmare a colaborării internaționale sau a organizării unor evenimente științifice.

- semnarea unui număr de 11 convenții de colaborare cu instituții universitare spaniole în vederea consolidării culturii de intelligence, a organizării unor programe universitare dedicate analizei de intelligence sau în vederea cercetării anumitor aspecte de interes pentru *CNI*.¹⁶

Deși, potrivit lui Ruben Arcos¹⁷, nu au fost efectuate analize cantitative asupra numărului de articole, volume colective sau monografii care sa aibă ca tematică studiile de intelligence și să fi fost redactate ca urmare a inițiativei dedicate culturii de intelligence, este evident că literatura de specialitate a crescut exponențial în ultimul deceniu. Aceeași tendință ascendentă se observă și în cazul evenimentelor dedicate subiectelor din domeniul studiilor de intelligence. Atât publicațiile, cât și evenimentele sunt adresate publicului general și par să fi consolidat încrederea acestuia în Comunitatea națională de Intelligence¹⁸.

2. Știința și intelligence-ul – adaptarea metodologiilor

Christopher Corpora¹⁹ subliniază faptul că munca analiștilor de intelligence și cea a cercetătorilor din domeniul științelor sociale este similară ca proces și metodologie, în ciuda obiectivelor și a setului de date diferite²⁰.

Părintele analizei de intelligence, Sherman Kent, a remarcat încă din 1949 similaritatea dintre științele sociale și noul domeniu – „majoritatea subiectelor de interes pentru intelligence sunt incluse în domeniul științelor sociale” – și a pledat pentru dezvoltarea unui corpus metodologic propriu și pentru fundamentarea teoretică a domeniului²¹.

¹⁷ Profesor și Director adjunct al *Centre for Intelligence Services and Democratic Systems*, Universitatea Rey Juan Carlos, Spania

¹⁸ Ruben Arcos, „Trusted Relationship Management as an Intelligence Function”, în Teodoru Ștefan, Irena Dumitru (ed.), *Proceedings of the XVIIIth International Conference Intelligence in the Knowledge Society*, București, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, 2013, p. 71.

¹⁹ Profesorul Christopher Corpora a deținut funcții oficiale în cadrul Departamentului de Stat al SUA (Ministerul de Externe), pe lângă Direcția de Analiză de Informații a Biroului Federal de Investigații, pe lângă Departamentul de Apărare al SUA (Ministerul Apărării), precum și pe lângă Biroul Directorului pentru Informații și Analiză de Informații de pe lângă Președintele SUA, fiind specialist în dezvoltare internațională și securitate.

²⁰ Christopher Corpora, „The stone and quarry: Intelligence studies in a dynamic global environment”, în *American Intelligence Journal*, Vol. 25, Nr. 1, 2008, pp. 12-23.

²¹ Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American*

¹⁵ CNI, *Cultura de Inteligencia* – secțiune a website-ului CNI, <http://www.cni.es/es/culturainteligencia>, accesat la data de 06.03.2015.

¹⁶ *Ibidem*.

Stephen Marrin a abordat sistematic problematica paralelelor dintre analiza de intelligence și alte domenii științifice, susținând că „analiza de intelligence își are originile în metodologiile și epistemologiile științelor sociale”²². Totodată, acesta consideră că cel care a expus cel mai bine modalitatea în care analiștii pot folosi științele sociale este Klaus Knorr. Astfel, Knorr susține că „principala sarcină a ofițerului de intelligence, a istoricului și a cercetătorului din domeniul științelor sociale este aceea de a încadra faptele în tipare cu semnificație, stabilindu-le astfel relevanța și sensul într-o anumită problematică”²³ și prezintă într-o manieră solid argumentată relevanța „metodelor proprii științelor sociale de colectare a datelor, de deducere a unor date din alte date și de stabilire a validității datelor care au o anumită valoare (...) în producerea informațiilor relevante pentru activitatea de intelligence”²⁴.

De-a lungul timpului, au fost implementate o serie de programe pentru a stimula recurgerea tot mai frecventă și sistematică la cele mai bune metodologii specifice științelor sociale, în procesul de analiză. Spre exemplu, în 1999, oficiali din cadrul Consiliului Național de Securitate al SUA au sugerat ca mediul academic să dezvolte un arsenal de metodologii științifice din sfera științelor sociale – denumite ulterior în literatura de specialitate drept **tehnici analitice structurate** – astfel încât analiștii să poată înțelege cum decurge procesul de gândire și cum funcționează metodologiile²⁵.

Tehnicile analitice structurate oferă o oarecare rigoare procesului analitic, diminuează eventualele omisuni, erori ce pot apărea ca urmare a prejudecăților sau șabloanelor mentale. Totodată, aplicarea combinată a mai multor tehnici și utilizarea tehnicilor de grup conduc la o imagine mai complexă și completă asupra anumitor problematici, înglobând perspective diferite.

World Policy, Princeton, Princeton University Press, 1949.

²² Stephen Marrin, *Best Analytic Practices from Non-Intelligence Sectors*, Analytics Institute, 2011 apud Wilhelm Agrell, Gregory Treverton, *National Intelligence and Science. Beyond the Great Divide in Analysis and Policy*, Oxford University Press, 2015, p. 85.

²³ Wilhelm Agrell, Gregory Treverton, *op. cit.*, p. 86.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

Totuși, metodologiile și tehnicile ce ar putea fi adaptate și transpuse în activitatea de analiză de intelligence nu se rezumă doar la științele sociale. În literatura de specialitate, există comparații numeroase între domeniul analizei de intelligence și medicină, antropologie, jurnalism, meteorologie, arheologie sau neuroștiință²⁶.

Volumul editat de Treverton și Agrell, *National Intelligence and Science*, reprezintă o premieră, analizând într-o manieră comprehensibilă cele două zone convergente – știința și analiza de intelligence, precum și implicațiile acestui proces de apropiere, în termeni de abordare mai științifică a problematicilor specifice analizei de intelligence și de abordare din perspectiva acestora a problemelor cu caracter științific. Știința și analiza de intelligence reprezintă două domenii în care se produce cunoașterea, surprinzător de similare și interdependente, dar care încă rămân divizate din considerente de ordin politic, cultural sau epistemologic. După cum menționează însă autorii, acești doi „monoliți ai secolului al XX-lea” devin caduci în forma lor tradițională, însă societatea riscului micșorează clivajul dintre cele două domenii, într-o direcție care nu a fost prevăzută nici de susținătorii transformării analizei de intelligence în știință, nici de către cei ai noilor maniere de producere a cunoașterii științifice²⁷.

Este evident faptul că parteneriatele și schimburile de *know how* între cercetători și analiștii de intelligence reprezintă o oportunitate pentru ambele medii, conducând la sporirea cunoașterii. Incertitudinea și cunoașterea au devenit emblemele noului mileniu și coordonatele permanente în procesul decizional. De aceea, conjugarea tuturor factorilor implicați în procesul de creare a cunoașterii nu poate conduce decât la o fundamentare mai solidă a deciziilor ce afectează securitatea individuală, națională, regională sau globală.

²⁶ Pentru mai multe detalii a se vedea Capitolul 5 „Exploring Other Domains” din W. Agrell, G. Treverton, *Op. cit.*, pp. 80-109.

²⁷ *Ibidem*.

3. O nouă disciplină academică – studiile de intelligence

Cercetarea și predarea studiilor de intelligence în mediul academic are potențialul de a modela percepția publicului asupra modului în care serviciile de intelligence acționează și pot influența opțiunile din domeniul politicilor publice menite să facă serviciile de intelligence să funcționeze mai bine.

Mai mult, dezvoltarea unor programe universitare deschise celor din afara comunităților de intelligence crează mediul propice pentru pregătirea de specialiști în domeniul analizei de intelligence care pot deveni practicieni în cadrul serviciilor speciale, al altor instituții publice sau chiar în mediul privat. De asemenea, astfel de programe consolidează cultura de intelligence a potențialilor *stakeholderi* – factori decizionali actuali/viitori, reprezentanți ai mass-media sau ai societății civile, persoane ce au capacitatea de a influența opinia publică într-o manieră fundamentată.

Din cauza specificului domeniului și a accentului pus în trecut pe mistere și secrete, dar și a prejudecăților existente la nivelul mediului academic referitor la colaborarea/implicarea în activități relaționate cu sfera serviciilor secrete, intelligence-ul, ca domeniu de cercetare și de studiu, a reprezentat o excepție în cazul universităților/institutenilor din afara comunităților de intelligence. Odată cu schimbările de paradigmă în domeniul securității, studiile de intelligence au captat tot mai mult interesul mediului universitar. Astfel, dacă în 1985, la nivelul SUA, existau 54 de cursuri în instituțiile de învățământ superior dedicate studiilor de intelligence, la nivelul anului 2010, existau aproximativ 850 de astfel de cursuri²⁸.

Mai mult, serviciile de intelligence ale unor state precum SUA, Spania, Marea Britanie sau Italia au alocat resurse importante pentru dezvoltarea, în parteneriat cu universități de prestigiu, a unor programe de educație și formare în sfera studiilor de intelligence. Totodată, o serie de asociații, institute, conduse cel mai adesea de către foști practicieni, au dezvoltat o serie de cursuri intensive adresate celor interesați

de dobândirea unor competențe generale în domeniul analizei de intelligence sau al analizei de intelligence în mediul de afaceri.

Curricula acestor programe diferă în funcție de specificul instituției organizatoare și de componența colectivului didactic. Se observă că, în cazul implicării unor practicieni în activitățile de predare și formare, programele au un caracter preponderent aplicativ, centrat mai degrabă pe dezvoltarea de competențe și abilități practice decât pe dobândirea de noțiuni teoretice. În schimb, în cazul departamentelor cu specific umanist sau ale căror colective sunt alcătuite numai din teoreticieni, proporția activităților cu caracter aplicativ este redusă, predominând transmiterea unor noțiuni teoretice referitoare la funcțiile, misiunea, serviciile, legislația specifică sau analiza istorică a unor studii de caz.

Totuși, simpla dezvoltare a cursurilor dedicate studiilor de intelligence nu conduce la transformarea domeniului într-o disciplină academică distinctă. Potrivit lui Stephen Marrin²⁹, este nevoie de stabilirea unor procese instituționalizate pentru crearea, documentarea, arhivarea și diseminarea cunoașterii într-o manieră care să permită generațiilor viitoare de cercetători și practicieni ai domeniului să beneficieze de acestea.

Mai exact, este necesară întreprinderea unui proces de lungă durată, alcătuit din cinci pași: a) documentarea asupra celor ce deja se cunosc; b) evaluarea acestui fond de cunoaștere pentru identificarea unor goluri; c) încercarea de a umple acele goluri ale cunoașterii; d) diseminarea noii cunoașteri către cei care au nevoie sau își doresc să o acceseze; e) instituționalizarea acestor demersuri³⁰.

²⁹ Profesorul Stephen Marrin este lector în cadrul Centrului pentru Analiză de Informații și Studii de Securitate din cadrul Universității Brunel din Londra. Anterior, a lucrat ca analist al CIA (Central Intelligence Agency), precum și în alte instituții publice ale SUA. Este trainer analist la Școala Sherman Kent a CIA. Este specialist în analiza de informații.

³⁰ Stephen Marrin, „Improving Intelligence Studies as an Academic Discipline”, în *Intelligence and National Security*, 2014, p. 10.

²⁸ Ion Grosu, *op. cit.*, p. 25.

Concluzii

Intelligence-ul academic, sub oricare dintre accepțiunile sale, ar trebui să reprezinte o preocupare constantă a serviciilor de intelligence. Dezvoltarea de programe academice dedicate, încurajarea cercetării în acest domeniu de către cercetători din diverse arii de studiu, multiplicarea canalelor de diseminare a cunoașterii în domeniul studiilor de intelligence, dar și recurgerea la expertiza externă și adaptarea tehnicilor și metodologiilor specifice altor științe, au numeroase efecte pozitive la nivel macro și micro. Implicațiile nu se rezumă la îmbunătățirea capacităților analitice sau la consolidarea culturii de intelligence la nivelul societății, ci la o re poziționare și transformare a rolului serviciilor de intelligence în cadrul statelor naționale. În era în care cunoașterea înseamnă putere, un sistem național de intelligence, care să integreze într-o manieră coerentă toți actorii implicați în procesul de producere a cunoașterii, reprezintă singura șansă pentru obținerea și menținerea unui avantaj competitiv în raport cu alți actori statali sau nestatali, ce pot amenința securitatea unei națiuni și a cetățenilor săi.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Director of National Intelligence, *IC Directive No. 205 – Analytic Outreach*, disponibil la http://www.dni.gov/electronic_reading_room/ICD%20205.pdf.
2. ***, Director of National Intelligence, *Vision 2015: a Globally Networked and Integrated Intelligence Enterprise*, 2008, disponibil la http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dni/vision_2015_july08.pdf.
3. ***, „*L'Intelligence e l'academic outreach*”, postat 22.03.2010, disponibil la <http://silendo.org/2010/03/22/lintelligence-e-lacademic-outreach>.
4. AGRELL, Wilhelm, TREVERTON, Gregory, *National Intelligence and Science. Beyond the Great Divide in Analysis and Policy*, Oxford University Press, 2015.
5. ARCOS, Ruben, „Trusted Relationship Management as an Intelligence Function”, în Teodoru ȘTEFAN, Irena DUMITRU (ed.), *Proceedings of the XVIIIth International*

Conference Intelligence in the Knowledge Society, București, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, 2013.

6. DOYON, Louise, „One Year Through: Taking Stock of the Canadian Security Intelligence Service (CSIS)'s Program of Outreach to Experts”, lucrare prezentată la International Studies Association Convention, New Orleans, februarie 2010, disponibilă la <https://www.csis.gc.ca/pblctns/wrldwtch/2010/takngstck-en.php>.

7. GROSU, Ion, „Intelligence academic: plusvaloare pentru securitatea națională”, în George MAIOR (coord.), *Despre Intelligence*, București, Editura RAO, 2014.

8. KENT, Sherman, *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton University Press, 1949.

9. MARRIN, Stephen, „Improving Intelligence Studies as an Academic Discipline”, în *Intelligence and National Security*, 2014.

10. ROBERTS, Kenneth, „*Better Analysis Through Networking – Expanding Outreach an Era of Global Challenges*”, p. 3, lucrare prezentată la Convenția ISA din 2005, disponibilă la <http://www.scribd.com/doc/28736060/Better-Analysis-Through-Networking-Expanding-Outreach-an-Era-of-Global-Challenges>.

11. STEELE, Robert David, „Robert Steele Discusses Open Source and Secret Intelligence”, interviu acordat lui Jasmine Ashton, 04.04.2013, disponibil la <http://highgainblog.com/2013/04/robert-steele-discusses-open-source-and-secret-intelligence/>.

12. Pagina oficială a website-ului CNI, <http://www.cni.es/es/>.

13. Pagina oficială a website-ului CSIS, <https://www.csis.gc.ca/>.

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României.

Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin **Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013**, în cadrul proiectului **Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale**. Cod proiect POSDRU/159/1.5/S/141086.

INFORMAȚIILE ȘI SURPRINDEREA STRATEGICĂ: ANALIZA PROSPECTIVĂ A SEMNALELOR SLABE

Doru POGOREANU*

Problema evenimentelor neprevăzute, a căror manifestare produce mutații majore la nivel strategic, surprinderea unui actor strategic sau a mai multora de către un alt actor, care obține astfel un avantaj major, este studiată și cunoscută drept „surprindere strategică”. În anumite condiții, aceste evenimente pot ajunge „rupturi strategice”. Rolul comunităților de informații se diversifică astfel, odată cu creșterea gradului de incertitudine specific perioadei actuale. Atenția se îndreaptă nu numai asupra tendințelor majore, ci și asupra „semnalelor slabe” (weak signals), semnale care pot prefigura evenimente de mică intensitate și importanță în prezent, dar care, ulterior, pot produce efecte majore. Rolul acestui tip de semnale, care pot prefigura evenimente de tipul „wild cards”, este din ce în ce mai mult supus atenției prospectiviștilor în analizele pe termen lung de nivel strategic.

Cuvinte-cheie: surprindere strategică, ruptură strategică, „weak signals”, „wild cards”.

Introducere

Surprinderea strategică traversează istoria, cu implicații nu numai la nivel militar, dar

și la celelalte paliere ale vieții sociale, de la politic, economic sau social până la cultural și psihologic.

Multiformă, unda de șoc declanșată de un astfel de eveniment produce reacții, victime, afectează populații și elite, devastează sau construiește, regenerează sau distruge iremediabil. Provoacă rupturi.

Surprinderea strategică devine astfel un „fenomen incontestabil care se impune strategului, dar destul de frecvent greșit înțeles”¹, cum afirmă generalul francez Vincent Desportes.

Realitatea se opune planificatorului militar și decidentului politic, nevoia de raționalitate și ordine este bulversată de evenimente extreme, neliniare și haotice, asemănătoare mistrețului perceput și vânat zadarnic de prințul levantin în poemul lui Ștefan Augustin Doinaș, *Mistrețul cu colț de argint*. Chiar dacă percepută, bănuită, această fiară surprinde datorită necunoașterii momentului când atacă.

Surprinderea este specifică prădătorului, vânătorului, care este nevăzut, nesesizat, atacă

¹ Vincent Desportes, „Libre opinion du general Vincent Desportes: Penser la surprise strategique”, URL: <http://www.asafrance.fr/asaf/identite/item/libre-opinion-du-general-vincent-desportes-penser-la-surprise-strategique.html>, 10 noiembrie 2014, accesat la 10 iunie 2015.

* Colonel Doru POGOREANU își derulează activitatea profesională în cadrul Statului Major General și este doctorand în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: dorupogoreanu@yahoo.com

fulgerător, producând paralizia acțională a victimei și aplicând lovitura fatală la momentul potrivit.

A surprinde și a fi surprins separă victima de învingător.

Ce este o *surprindere strategică*? Definițiile referitoare la *surprinderea strategică* sunt multe, variind în funcție de autori, epocă sau de evoluția războiului și a mediului de securitate.

Odată cu încheierea Războiului Rece, tranziția de la o lume bipolară la o lume multipolară s-a făcut concomitent cu trecerea de la pericolul major al unei confruntări militare între două blocuri militare, inclusiv riscul nuclear, la o multiplicare a riscurilor, gama acestora fiind mult mai complexă și cu evoluții rapide. Creșterea incertitudinii creează dificultăți majore la nivelul decidenților politico-militari, crescând reactivitatea punctuală în detrimentul proiectelor de securitate pe termen lung.

Pot face structurile și comunitățile de informații față provocărilor incertitudinii în creștere? *Avertizarea strategică* poate face față surprinderii? Ce diferențiază avertizarea strategică de cea tactică și când se face trecerea de la un nivel la celălalt? Pe ce perioadă de timp poate fi evaluată avertizarea strategică?

Toate statele au ministere ale apărării, ceea ce induce ideea defensivă, de protecție împotriva unui eventual agresor. Pe de o parte, la nivel declarativ, niciun stat nu are forțe sau instituții militare destinate *atacului*, nu există un minister al ofensivei. Pe de altă parte, fiecare stat caută să perfecționeze și modernizeze propria armată, ceea ce ar putea induce ideea că, într-un viitor incert, acesta poate avea potențialul necesar pentru a ataca. În acest caz, avertizarea strategică ar fi simplă: oricare alt stat poate fi, la un moment dat, capabil de o surprindere strategică. Problema se complică în momentul evaluării unei agresiuni iminente, existând riscul unei avertizări târzii. Această dilemă creează atât reacții de tipul paranoic al unei țări-fortăreață ca Albania comunistă (de remarcat frica de un atac extern la regimurile comuniste), cât și reacții de tip alarmă falsă, precum în povestea clasică „Petrică și lupul”. Chiar dacă pare infantil,

fenomenul alarmei false, păstrând proporțiile, a generat același tip de reacție ca în poveste – decredibilizarea și trecerea în derizoriu a unor informații esențiale. Episodul Pearl Harbor a fost posibil și datorită fenomenului de alarmă falsă, care, din punctul de vedere al decidenților militari, era consumatoare de resurse semnificative, foarte costisitoare. Surprinderea strategică este greu de prevenit, chiar în condițiile existenței unor informații certe.

Într-un tsunami de informații, care inundă violent, a găsi direcția curentului sau soluțiile cele mai adecvate pe termen lung este o provocare majoră. Strategiile se află în fața sfidării surprinderilor strategice din ce în ce mai numeroase.

Rolul comunităților de informații se modifică abrupt, riscul de surprindere strategică fiind mult mai frecvent. Se pot evita fenomenele imprevizibile? Se pot descoperi din timp evoluții greu predictibile, de genul Pearl Harbor, 9/11 sau prăbușirea URSS?

Răspunsul poate fi pozitiv, prin orientarea analizei prospective și spre studiul semnalelor slabe (*weak signals*).

Atenția sporită acordată detectării unor evenimente în aparență ne semnificative, dar care pot produce ulterior efecte majore, impune studierea metodelor de identificare a acestora și de dezvoltare a unei culturi prospective.

În acest studiu ne propunem să răspundem la întrebarea dacă structurile de informații pot preveni apariția *surprinderii strategice*, într-un mediu de securitate din ce în ce mai imprevizibil, precum și dacă utilizarea metodelor prospective poate contribui la reducerea incertitudinii strategice.

1. Surprinderea strategică – o noutate continuă

Conceptul „surprindere strategică” a reapărut în atenția specialiștilor, odată cu elaborarea *Cartei Albe* franceze privind securitatea și apărarea (2008), dar, mai ales, odată cu evenimentele din Ucraina. Subiect amplu, studiat în analizele anglo-saxone, acest concept a fost mai rar abordat

în zona latinofonă, deși importanța acestuia a crescut odată cu depășirea epocii Războiului Rece.

Analiștii declară la unison creșterea incertitudinii după căderea Zidului Berlinului, cauzele fiind multiple. Deși subiectul este „la modă”, problema surprinderii strategice nu este nouă, de la Sun Tzu la Clausewitz, Jomini, Handel sau Porch.

Exemplele abundă din antichitate până în zilele noastre, subiectul analizat fiind de o uimitoare varietate. Caracteristicile, tipologia, relațiile surprinderii strategice cu procesul de decizie militară sunt o provocare de maximă importanță, concluzia frecventă fiind aceea că *surprinderea strategică* nu poate fi evitată. Totuși, teoria *lebedelor negre*, metode de analiză, precum analiza *weak signals* și a *wild cards*, încearcă răspunsuri la rezolvarea unei ecuații cu un grad mare de nedeterminare.

1.1. Definiții

Definiția surprinderii (lb. engleză: surprise) în Dicționarul *Merriam-Webster Collegiate* este: „a ataca în mod neașteptat, *de asemenea*: a captura printr-un atac neașteptat”². Cu toate acestea, definiția este departe de a descrie elementele esențiale ale surprinderii în sens militar.

Este interesant faptul că dicționarul plasează cuvântul „surprindere” într-un context militar, spre deosebire de dicționarele explicative românești (*surprindere*: s. f. 1. faptul de a surprinde (sau de a fi surprins). ♦ Loc. adj. și adv. prin surprindere = neașteptat, neprevăzut. 2. sentiment, stare de uimire, de uluire; surpriză. 3. observare, descoperire, sesizare (a unui aspect momentan). – v. surprinde; *surpriză*, surprize, s. f. 1. faptul de a lua pe cineva prin surprindere. 2. tot ceea ce surprinde prin caracterul său neașteptat, neprevăzut. ♦ ceea ce provoacă o bucurie neașteptată, o plăcere; (concr.) dar, cadou. – din fr. surprise)³. Atât surprinderea, cât și surpriza (definită în dicționarele explicative ale limbii

române drept eveniment neașteptat, urmat, în accepție largă, de o bucurie rezultată din acțiunea sau consecințele acestuia), nu au dimensiunea strategică sau militară.

În manualul forțelor aeriene americane, surprinderea este descrisă astfel: „*Lovește inamicul la momentul, locul sau modul pentru care el este nepregătit*. În această accepțiune, principiul surprindere este reciproca principiului securității. Ascunderea capacităților și intențiilor cuiva creează posibilitatea de a lovi inamicul atunci când el nu este conștient sau pregătit, *dar surprinderea strategică este dificil de realizat* [italice adăugate]. Progresele rapide în tehnologia de supraveghere strategică fac din ce în ce mai greu mascarea sau ascunderea poziționărilor pe scară largă sau mișcarea personalului și a echipamentului”⁴.

Conform lui Richard Betts, „surprinderea strategică are loc în momentul în care victima nu apreciază de ce, când, unde și de ce adversarul va lovi”⁵. Cheia pentru atenuarea surprinderii, dacă nu evitarea totală, este, prin urmare, gestionarea cât mai eficace a problemei incertitudinii (informații insuficiente sau ambigue despre intențiile inamicului). La prima vedere, dificultatea de a gestiona incertitudinea poate părea insurmontabilă. În timp ce căutările pentru o mai bună previziune sunt de înțeles, în măsura în care amenințarea unui atac prin surprindere este în cauză, se poate discerne un *pattern* istoric distinct. Betts mai constată că „fulgerele nu apar din senin. Atacurile bruște au loc după conflicte politice prelungite. De multe ori, acestea nu apar la vârful de tensiune, dar sunt precedate de perioade în care liderii din domeniul apărării cred că războiul este posibil”⁶. Cu alte cuvinte, în măsura în care incertitudinea constituie un obstacol serios pentru planificarea eficientă împotriva amenințării surprinderii strategice,

⁴ ***, *Air Force Manual (AFM) 1-1, Basic Aerospace Doctrine of the United States Air Force*, March 1992, URL: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a338559.pdf>, accesat la 19.06.2015, p. 1.

⁵ Richard Betts, „Analysis, War, and Decision. Why Intelligence failures are inevitable”, în *World Politics*, vol. 31, nr. 1, octombrie 1978, pp. 61-89.

⁶ *Ibidem*. pp. 61-89

² *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*, 10th edition, Merriam-Webster Inc., Springfield, Massachusetts, 1993, p. 915.

³ Dicționare ale limbii române, URL: <http://dexonline.ro/definitie/surpriz%C4%83>, accesat la 20.06.2015

aceasta este o problemă circumscrisă cunoașterii relativ ferme cu privire la potențialele surse de surprindere.

Ca analist de apărare, Paul Davis observa: „nu numai că este omniprezentă incertitudinea, dar este imposibil de a scăpa de ea doar lucrând din greu. Totuși, aceasta nu i-a oprit pe planificatorii din domeniul apărării să încerce, să riște. Sperând, cel puțin, la reducerea zonei incertitudinii, planificatorii au ajuns din ce în ce mai frecvent să se bazeze pe o varietate de metodologii de previziune sofisticate, de la elaborarea scenariilor la analiza viitorurilor alternative”⁷.

Din definițiile prezentate rezultă, pe de o parte, dificultatea realizării surprinderii la nivel strategic, iar, pe de alta, că „nu iese fum fără foc”, atacul fiind rezultatul unui șir de alte evenimente conflictuale, de natură non-militară, care pot da semnale clare referitoare la declanșarea acestuia.

1.2. Ce spun clasicii

Cele treisprezece articole ale clasicului Sun Tzu, deși scrise pe vremea lui Burebista, rămân de o surprinzătoare modernitate și în zilele noastre. Afirmatia „războiul se bazează pe înșelăciune”⁸ încrăpătează, în stilul literaturii chineze, esența surprinderii strategice. Legăturile dintre Sun Tzu și filosoful Lao Tzu (Dao de Jing, *Calea și Puterea*) pot fi intuite, relația dintre puterea împăratului și responsabilitatea „comandantului de căpetenie” trecând prin modul de abordare al strategiei.

Atacul se bazează pe surprindere, celebrul adagiu „atacați ca șoimul” sugerează nu numai viteza, ci și momentul potrivit, prefigurând conceptul modern de *timing*.

În Europa antică, vom găsi scrieri care fac referiri la stratageme. Cartea lui Frontin (40-103 d.Hr.), *Stratagemata*, descrie toate metodele cunoscute în epocă pentru a duce în eroare

inamicul⁹, iar Polyen descrie, la rândul său, stratagemele din secolul al II-lea d.Hr., într-o carte consacrată împăraților Marc Aurelius și Lucius Verus¹⁰. Influența acestor cărți a revenit odată cu Renașterea, trecându-se de la confruntările cavaleresti, de tipul duelului între egali, la o concepție „modernă”. Subiectul este preluat de Machiavelli în *Arta Războiului*, punând pentru prima dată problema impactului psihologic al surprinderii asupra unei armate¹¹.

Deși *Despre război* este o lucrare amplă, în mod surprinzător, Clausewitz nu acordă suficient interes surprinderii strategice. Explicația ar putea consta în mijloacele reduse ale epocii de a crea surprinderea, definiția lui Clausewitz fiind: „surprinderea devine, prin consecințele sale, mijlocul de a asigura superioritatea (...) odată realizată, aceasta seamănă confuzia și sfârșimă curajul inamicului”¹². În concepția acestuia, surprinderea este mai frecventă la nivelul tactic, apropierea de zona politico-militară făcând-o mai dificil de realizat.

Autorii secolului al XIX-lea, precum mareșalul Foch sau Ardant du Picq, preiau ideile lui Clausewitz și abordează problema surprinderii în legătură cu moralul inamicului și voința acestuia, problema fiind raportată și la modificarea problemelor de morală a luptei.

Într-adevăr, ideea că surprinderea ar putea fi folosită pentru efectul strategic este recentă. Carl von Clausewitz a respins-o în mare măsură, considerând-o ca fiind o chestiune de interes practic. „Întimp ce dorința de a realiza surprinderea este comună și, într-adevăr, indispensabilă, iar, în timp ce este adevărat că niciodată nu va fi complet ineficientă, este la fel de adevărat că prin natura sa, surprinderea poate fi rareori un succes”¹³, a

⁷ Paul K. Davis, „Defense Planning and Risk Management in the Presence of Deep Uncertainty,” in Paul Bracken, Ian Bremmer, and David Gordon (editors), *Managing Strategic Surprise: Lessons from Risk Management and Risk Assessment*, Cambridge University Press, New York, 2008, p. 200.

⁸ Sun Tzu, *Arta războiului*, Editura Militară, București, 1976, p. 41.

⁹ Pentru detalii, a se vedea Frontinus, *The Stratagemata. The Author, the Manuscripts*, URL: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Frontinus/Stratagemata/home.html>, accesat la 10 iunie 2015.

¹⁰ Pentru detalii, a se vedea Polyenus, *Stratagems*, URL: <http://www.attalus.org/info/polyaenus.html>, accesat la 10 iunie 2015.

¹¹ Niccolo Machiavelli, *Arta războiului*, Editura Antet, Oradea, 1999.

¹² Carl von Clausewitz, *On War*, Princeton University Press, Princeton, 1976, p. 197.

¹³ *Ibidem*, p. 198.

scris Clausewitz. „Ar fi o greșeală, prin urmare, să se considere surprinderea un element cheie al succesului în război”¹⁴.

Michael Handel notează că „deși surprinderea a fost întotdeauna posibilă la nivel tactic, fezabilitatea acesteia la nivel strategic este un fenomen istoric relativ nou al secolului al XX-lea”¹⁵. Realizarea surprinderii la nivel strategic este dificilă, dar nu imposibilă. Războaiele israeliano-arabe, invadarea Kuweitului și multe alte evenimente militare sau politice, tehnologice sau culturale au surprins și șocat, au luat pe nepregătite una din tabere, rezultatele inițiale fiind spectaculoase.

2. Caracteristici

Surprinderea poate fi înțeleasă ca un eveniment neprevăzut. În categoria surprinderii strategice pot intra fenomene naturale, precum dezastrul. Cutremurele pot fi prognozate cu câteva zeci de secunde înainte de declanșare, ceea ce are o importanță redusă în ceea ce privește reacția la scară largă. Similară este și situația inundațiilor, care pot fi prognozate în aproximativ 24 de ore, și a uraganelor și furtunilor a căror prognoză necesită câteva zile. Reacția autorităților și a populației în astfel de situații are loc, de cele mai multe ori și în mare măsură, post-eveniment. Fenomenele naturale pot influența soarta unor campanii militare, un exemplu elocvent în acest sens fiind *Kamikaze*, „vântul divin”, denumire dată de japonezi puternicelor taifunuri care au scufundat flota mongolă în 1274 și 1281, atunci când Japonia s-a confruntat cu iminența invaziei. Similar, invincibila armada a făcut față cu greu furtunilor din golful Biscaya, iar „generalul iarnă” a contribuit la retragerea lui Napoleon și la oprirea ofensivei germane în stepă.

Evenimente neprevăzute pot fi considerate și catastrofele generate de tehnologie, precum dezastrul de la Cernobil, cazul Bhopal în India sau eșuarea navei Amoco Cadiz.

¹⁴ *Ibidem*, p. 198.

¹⁵ Michael Handel, „Intelligence and the Problem of Strategic Surprise”, în *Journal of Strategic Studies*, Vol. 7, September 1984, p. 231.

Supraviețuirea sau decesul unor lideri pot declanșa surprize cu implicații strategice, generând, de asemenea, consecințe neprevăzute, de la salvarea lui Alexandru cel Mare în lupta de la Granicos, moartea lui Paul von Hindenburg, atentatul studentului sârb Gavrilo Princip asupra arhiducelui Francisc Ferdinand sau supraviețuirea lui Hitler după atentatul de la „bârlogul lupului”.

Surprinderea este apanajul decidenților politici și militari și are la bază un plan îndelung pregătit. În acest caz, surprinderea strategică este prevăzută de către una din părți.

Surprinderea strategică are o serie de caracteristici specifice. În primul rând, aceasta determină bulversarea echilibrului, a situației la un moment dat, generând efecte geopolitice. Caracterul „revoluționar”, de dezechilibrare a statu-quo-ului produce rupeți în ordinea socială, fiind un factor perturbator major pentru toate nivelurile societății.

În al doilea rând, surprinderea strategică provoacă o reacție fie de paralizie, fie de mobilizare, echivalentă reacției naturale individuale de blocaj, fugă sau ripostă. Viteza de manifestare a evenimentului produce reacții de răspuns, cel mai grav fiind fenomenul de paralizie strategică, când lanțul decizional la nivelul politico-militar se blochează. Pe termen scurt, efectele sunt devastatoare. Pe termen lung, efectele se diminuează sau dispar. Din punct de vedere militar, realizarea surprinderii strategice nu este echivalentă și cu victoria. Atacul japonez la Pearl Harbor nu a dus la victorie, așa cum nici planul Barbarossa nu a avut efect decât în faza inițială a conflictului.

În al treilea rând, surprinderea strategică poate fi caracterizată ca fiind o stare mentală, psihologică. Legătura cu psihologia socială este foarte puternică în faza de evaluare și analiză a evenimentelor, când abordarea eronată rezultă în decizii sau reacții eronate, majoritatea având la bază mentalități și concepții inadecvate situației concrete. Un exemplu în acest sens poate fi constituit de caracteristicile analiștilor din jurul președintelui Kennedy în contextul crizei cubaneze: toți erau albi, aveau același tip de educație universitară, rezultatul fiind dezastrul

din golful Porcilor. Lipsa de empatie, abordările care nu au ținut cont de cultura și realitatea locală, fenomenul de „adevăr unic”, care aparține exclusiv decidentului final, au dus frecvent la orbire strategică.

3. De la surprindere la ruptură strategică

Putem considera că una dintre părțile fenomenului „surprindere strategică” este constituită de *ruptura strategică*. Termenul nu este clar definit, fiind relativ rar folosit. Prin aceasta, putem înțelege un fenomen, prin a cărui apariție, modifică structural și ireversibil un sistem social, revoluționează diverse domenii ale societății. Parte a surprinderii strategice, fenomenul de ruptură strategică depășește capacitatea de reziliență a sistemului, revenirea la starea inițială, anterioară, nemaifiind posibilă pe termen îndelungat sau total imposibilă.

Ruptura strategică se manifestă în diverse forme. Putem astfel găsi forme ale rupturii strategice la nivelul mentalului colectiv, în domeniul economic sau militar. Rupturile strategice la nivelul gândirii sociale pot afecta mentalul colectiv. Poate fi vorba despre o ruptură la nivelul credințelor religioase. Un exemplu în acest sens este apariția creștinismului, care a dislocat vechile religii, iar, ulterior, în interiorul acestuia, au apărut rupturi precum *marea schismă*. Similar poate fi considerată și reforma luterană din cadrul catolicismului sau diviziunea dintre sunniți și șiiți în interiorul islamului. Școlile filosofice pot genera astfel de mutații în gândire, la fel și doctrinele morale. Confucianismul și doctrina „căii” (Dao de Jing) au generat un tip acțional la nivelul decizional al împăraților chinezi, cu influențe până astăzi, chiar dacă revoluția culturală din perioada lui Mao a încercat înlocuirea radicală cu o doctrină a luptei, în locul unei viziuni a unității și consensului.

Ateismul iluminismului francez produce Revoluția Franceză, moment al rupturii strategice, care deschide calea către națiunile moderne, dar, în același timp, poartă și semințele amare ale ideilor comuniste. Ruptura ideologică comunistă se impune prin forță și prin propagandă, preluând de o manieră profană teme religioase.

Comunismul a fost descris drept „lumina ce vine de la Răsărit”, celelalte tendințe ideologice fiind considerate retrograde, iar religia devenind, în această viziune, întuneric. Rolul liderilor comuniști era mesianic, fericirea și viitorul luminos fiind apanajul exclusiv al acestora. Controlul viitorului era un atribut al forței unui partid, care se apropia astfel de domeniul sacral și al divinului.

Rupturile strategice la nivelul domeniului politic sunt determinate atât de evoluțiile lente, cu schimbări și reorganizări repetate, iterative, cât și de schimbările bruște, violente de tipul revoluțiilor. Aceste transformări marchează evoluțiile în multe alte domenii – economic, demografic sau militar – într-o intercondiționare reciprocă continuă. Emanciparea economică a burgheziei a generat mișcări politice pentru ca aceasta să acceadă la sfera deciziilor politice și, astfel, să își poată susține interesele.

Nivelul economic este supus rupturii strategice, în special prin rupturile de ordin tehnologic. Putem aminti teoria lui Toffler a celor trei valuri, agricol, industrial și informatic, sau putem căuta invenții care au revoluționat societatea umană, începând de la foc și roată, până la motorul cu ardere internă, electricitatea sau circuitele integrate.

O formă a fenomenului rupturii poate fi identificată și la nivelul mentalului colectiv, amplificat de internet: „rețelele sunt canale perfecte de circulație pentru spaime sau fantasme colective, pentru o generalizare a fricii, dar și o mare incertitudine. O lume a crizelor suprapuse s-a instalat în mințile bântuite de frici, iar la nivelul gândirii colective, o adevărată *ruptură strategică* se produce”¹⁶, afirmă Vasile Dâncu.

În acest context vast al diverselor tipuri de rupturi strategice, domeniul militar are particularitățile sale. Toate celelalte tipuri de rupturi generează, la rândul lor, efecte în domeniul militar. Tendința larg răspândită este de a considera evoluțiile tehnologice ca principală sursă de ruptură în domeniul militar.

¹⁶ Vasile Dâncu, „Argument pentru sinteză”, URL: <http://www.oranoua.ro/vasile-dancu-argument-pentru-sinteza/>, 22 ianuarie 2014, accesat la 21 iunie 2015.

Este o realitate că praful de pușcă, avionul, tancul și submarinul sau bomba atomică au marcat ducerea războaielor, apariția acestora bornând istoria militară.

Mai puțin studiată este însă analiza voinței de a lupta, capacitatea de a se sacrifica pentru națiune sau pentru o anumită cauză. Ardoarea războinică poate fi cultivată, așa cum procedează extremiștii arabi cu copiii de vârste fragede sau formarea copiilor-soldați în Africa, dar poate fi și blocată prin programe educaționale care condamnă violența. De la afirmarea calităților militare ca atribute majore ale virilității la conștientizarea cetățeanului ca apărător al unor valori esențiale, voința de a lupta poate face diferența într-un conflict armat.

Între armata persană care avea sclavi la ramele triremelor și cetățenii polisurilor grecești, liberi, care ei trăgeau de asemenea la rame, victoria a înclinat de partea celor liberi, fenomen valabil și astăzi.

4. Semnale slabe

De la începuturile sale, prospectiva în domeniul apărării a fost definită ca un mijloc de a concepe ceea ce este de neconceput, de a reflecta dincolo de tipare. În prezent, această exigență este mai puternică decât oricând. Cu toate acestea, prospectiva apărării, prin instituționalizare, a pierdut treptat această abilitate inițială. Evoluția prospectivei se află în fața unei provocări majore: nu numai identificarea tendințelor majore, ci și identificarea semnalelor slabe. Acest lucru duce la o reflecție mai aprofundată asupra scenariilor de tipul *wild card*.

Ce sunt, de fapt, semnalele slabe (*weak signals*)? Cel care a inițiat analiza semnalelor slabe, Igor Ansoff, și-a axat studiul pe domeniul științelor managementului. El le definește ca „semnale exogene (de exemplu, scăderea calității muncii furnizorilor) sau endogene (de exemplu, creșterea absenteismului personal), prea incomplete pentru a permite evaluarea precisă a impactului acestora și/sau pentru a determina un răspuns global”¹⁷. Pentru Ansoff, orice eveniment

trece prin diferite niveluri de cunoaștere, de la semnalul slab la un semnal puternic. Exemplele sunt numeroase: semiconductorii erau cunoscuți în anii '40, dar, din punctul de vedere al pieței, aceștia constituiau un semnal slab. Odată ce piața se dezvoltă, previziunile devin facile, așa cum va fi și cazul tranzistorilor. Se poate observa o perioadă de „incubație” pentru astfel de fenomene.

Termenul este folosit frecvent în științele gestiunii, ca parte a domeniului de intelligence economic, dar apare, de asemenea, și în teoriile comunicării, ceea ce complică definirea conceptului.

Pentru prospectiviști, conceptul are diverse definiții. Michel Godet consideră că un semnal slab este un factor de schimbare, puțin perceptibil în prezent, dar care va constitui o tendință majoră în viitor¹⁸. La rândul său, Pierre Massé le consideră „faits porteurs d'avenir” (fapte purtătoare de viitor). El a subliniat că „trebuie să descoperim semnul infim, prin dimensiunile sale actuale, dar imens prin consecințele sale virtuale, care anunță o mutație tehnică, economică sau socială”¹⁹.

Cercetătorii finlandezi au ajuns la concluzia că „un semnal slab este un avertisment avansat (avertizare timpurie), o schimbare, care, de multe ori, devine mai puternică prin combinarea cu alte semnale slabe. [...] Un semnal slab este de obicei identificat de pionieri sau un grup specific, nu de experți în domeniul studiat”²⁰.

Caracteristicile unui semnal slab sunt asemănătoare unei *avertizări timpurii*, dar nu este neapărat necesar să se și concretizeze. Un semnal slab este „purtător de viitor”, poartă semnalul unei mutări posibile, dar nu și certitudinea acestei mutări.

Trebuie făcută distincția între doi termeni asemănători: *weak signal* nu este identic cu *wild card*. Primul este un semnal, care poate fi

¹⁷ Igor Ansoff, *Strategic Response to Turbulent Environments*, Working Paper n° 82-35, European Institute for Advanced Studies in Management, Bruxelles, 1982.

¹⁸ Michel Godet, *From anticipation to action, A handbook of strategic prospective*, Unesco publishing, 1994, p. 59, URL: <http://www.lapropective.fr/dyn/anglais/ouvrages/from-anticipation.pdf>.

¹⁹ Pierre Massé, „Planification et prévision”, în *La Table ronde*, no. 177, octobre 1962.

²⁰ Osmo Kuusi, Elina Hiltunen, Hannu Linturi, „Weak Futures Signals”, în *Futura*, Finnish Futures Society, n°2, Helsinki, 2000.

sau nu realizat în viitor, care poate semnaliza un eveniment. Al doilea termen, conform Mendonça e Pina Cuhna, Kaivo-Oja și Ruff, se referă la un eveniment considerat improbabil, dar care, în cazul în care ar avea loc, ar genera consecințe majore și imediate.

Semnalul slab, care poate indica apariția unui eveniment de tip *wild card*, este un semn cu următoarele caracteristici:

- este purtătorul unei tendințe care ar putea afecta instituția sau sistemul analizat;
- are caracterul de noutate sau surprindere pentru receptor;
- se „îneacă” în zgomotul de fond, în masa de informații;
- poate purta o amenințare sau o oportunitate pentru instituție/sistem;
- adesea, poate fi ignorat de cei care „știu”;
- are nevoie de un timp de „incubație” înainte de a deveni matur sau recunoscut;
- reprezintă o șansă de a învăța și a evolua²¹.

Concluzii

Studiul semnalelor slabe devine pe zi ce trece tot mai important. Între definirea tendințelor și căutarea *weak signals*, considerate ca extreme ale unei analize pe termen lung, distanța se micșorează datorită creșterii gradului de incertitudine.

Surprinderea strategică, ignorată sau căutată cu asiduitate, se manifestă din ce în ce mai des. Paradoxal, un volum mare de informații sau supravegherea on-line nu reduc decât parțial riscul manifestării unei surprinderi strategice. Nu lipsa de informații duce la manifestări surprinzătoare, ci interpretarea eronată sau mentalitățile și logicile diferite în cadrul aceluiași sistem duc la focalizarea atenției în alte zone. Multe din cele mai cunoscute și citate surprinderi strategice au avut semne clare, care au fost identificate doar post-factum.

Unele dintre acestea au avut și caracterul de *ruptură strategică*, cu implicații multiple și pe

²¹ Brian Coffman, „Weak Signal Research”, în *Journal of Transition Management*, 15 janvier 1997, URL: <http://www.mgtaylor.com/mgtaylor/jotm/winter97/wsrintro.htm>, accesat la 16 iunie 2015.

termen lung. Unele rupturi sunt reversibile, altele nu. Apariția comunismului a constituit o ruptură strategică majoră, iar revenirea țărilor din estul Europei la setul de valori democratice după 1989 constituie un semn al reversibilității.

Rolul informațiilor în analiza și determinarea caracteristicilor unor evenimente care pot constitui surprinderi strategice cunoaște mutații profunde. În acest context, studiul evenimentelor care pot fi considerate *weak signals* poate determina identificarea fenomenelor de tipul *wild cards*. Astfel de evenimente, care pot fi clasate la nivelul tactic sau operativ, din punct de vedere militar, pot avea efecte majore la nivel strategic.

Metodele de analiză a semnalelor slabe, precum și metodele de analiză prospectivă trebuie cunoscute atât de analiști, cât și de decidenți. Existența unei mentalități bazate pe o cultură prospectivă poate genera o înțelegere mai aprofundată a realităților și poate genera reacții de răspuns mult mai adecvate. Orizonturile temporale pot fi unificate, între urgențele imediate, nevoile pe termen mediu și viziunile pe termen lung putând exista corelații coerente la nivelul decizional și acțional.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Air Force Manual (AFM) 1-1, Basic Aerospace Doctrine of the United States Air Force March 1992*, URL: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a338559.pdf>.
2. ***, *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*, 10th edition, Merriam-Webster Inc., Massachusetts, 1993.
3. ANSOFF, Igor, *Strategic Response to Turbulent Environments*, Working Paper n° 82-35, European Institute for Advanced Studies in Management, Bruxelles, 1982.
4. BETTS, Richard, „Analysis, War, and Decision. Why Intelligence failures are inevitable”, în *World Politics*, vol. 31, nr. 1, octombrie 1978.
5. COFFMAN, Brian, „Weak Signal Research”, în *Journal of Transition Management*, 15 janvier 1997, URL: <http://www.mgtaylor.com/mgtaylor/jotm/winter97/wsrintro.htm>.

6. DESPORTES Vincent, „Libre opinion du general Vincent Desportes: Penser la surprise strategique”, 10 noiembrie 2014, URL: <http://www.asafrance.fr/asaf/identite/item/libre-opinion-du-general-vincent-desportes-penser-la-surprise-strategique.html>.

7. GREENE, Brian W., *Rethinking Strategic surprise*, DRDC CORA TM 2010-186, August 2010, Defence R&D Canada Centre for Operational Research & Analysis Strategic Analysis Section.

8. HANDEL, Michael, „Intelligence and the Problem of Strategic Surprise”, în *Journal of Strategic Studies*, Vol. 7, September 1984.

9. KUUSI, Osmo; HILTUNEN, Elina; LINTURI, Hannu, „Weak Futures Signals”, în *Futura*, Finnish Futures Society, no. 2, Helsinki, 2000.

10. MASSÉ, Pierre, „Planification et prévision”, în *La Table ronde*, no. 177, octobre 1962.

11. SUN TZU, *Arta războiului*, Editura Militară, București, 1974.

12. von CLAUSEWITZ, Carl, *On War*, Princeton University Press, Princeton, 1976.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

TEHNOLOGII NECONVENȚIONALE ÎN RĂZBOIUL MODERN: ARMAMENTE, SISTEME DE MASCARE/CAMUFLARE, MIJLOACE DE TRANSPORT

*Lucian Ștefan COZMA**

În ultimele decenii s-au evidențiat în întreaga lume aspecte ce au devenit cunoscute în literatura de specialitate prin sintagme precum revoluția în afaceri militare sau multidimensionalitatea confruntării moderne etc. Aceste aspecte, care au o influență puternică asupra fenomenului militar sub toate laturile sale, sunt practic evidențiate prin modificări majore și fără precedent în domeniul gândirii militare, a modalităților de confruntare, a extinderii mediului în care se desfășoară confruntarea și, nu în ultimul rând, a diversificării tehnologiilor utilizate. Tendința tot mai evidentă este aceea de utilizare a unor tehnologii neconvenționale (non-NBC), care, totodată, sunt mai curând adaptate confruntării asimetrice sau hibride și tot mai puțin celei clasice. În această tendință se înscriu și unele tehnologii ce tind să se aplice în domenii precum mijloace de transport moderne, sisteme de mascare și camuflare, noi tipuri de armamente.

Cuvinte-cheie: tehnologii neconvenționale, transport, armament.

Introducere

În ultimele decenii, în contextul acutizării conflictelor generate de asigurarea accesului la resursele energetice fosile, precum și completa reșezare a balanței globale de putere, asistăm la

o adevărată avalanșă de noi tehnologii, care caută să utilizeze microelectronica și cibernetica, dar și noi principii fizice care să permită compactizarea, reducerea importanței a costurilor și mărirea performanțelor în ceea ce privește volumul de materie/informație transportată și viteza la care se face acest transport. Desigur, tehnica militară a fost primul beneficiar al tuturor acestor perfecționări.

1. Mijloace de transport moderne

În acest domeniu, s-au făcut foarte multe progrese, chiar dacă numai o parte din ele au fost prezentate public. Dintre acestea vom prezenta o serie de tehnologii care, deși inventate cu multă vreme în urmă, abia în perioada contemporană (și poate și în viitor), își vor găsi aplicațiile cele mai importante.

1.1. Sustentația aerodepresivă și vacuum-propulsia

Aceasta este o tehnologie bazată pe utilizarea la un bun randament a energiei potențiale de la nivelul factorilor de mediu ce acționează în păturile joase ale atmosferei. Important este faptul că energia potențială a atmosferei dense are proprietatea de a fi convertită (în anumite condiții) în energie cinetică, formă de energie ce

** Lucian Ștefan COZMA este doctorand în științe militare în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: lucian.stefan@yahoo.fr*

poate fi folosită de vehiculele aerospațiale pentru asigurarea sustentației sau/și propulsiei.

În urmă cu aproape un secol, au fost inventate și experimentate instalații de suflare a stratului-limită de pe extradossul unor suprafețe portante, cum ar fi instalațiile inventate de către Henri Coandă¹. Acestea ar fi capabile să facă un puternic suflaj al stratului-limită și îmbunătățirea condițiilor de exercitare a forței portante, prin intermediul unei mișcări controlate a unui fluid într-un mediu fluid, potrivit principiului stabilit de H. Coandă încă din 1932² și cunoscut sub denumirea de *efect Coandă*.

Mai mult, în anumite condiții se poate realiza chiar și vacuum în regiunea de strat-limită, caz în care este maximizată diferența de presiune dintre extradoss și intradoss, ceea ce conduce la realizarea unor importante forțe de tracțiune ori sustentație. În acest domeniu (tehnologia sustentației și propulsiei aerodepresive), putem observa faptul că, la ora actuală, sunt deja utilizate așa-numitele *ejectoare* (interioare și exterioare) *de tip Coandă* alături de multe aplicații³ ale unor fenomene fizice, potrivit principiului stabilit în cadrul brevetului⁴ care a consacrat oficial ceea ce denumim de atunci *efectul Coandă*.

În ceea ce privește tehnica *vacuumpropulsiei*⁵, lucrări importante au fost deja realizate de către inventatorii Rudolf Liciar și Viktor Schauburger. Tehnologia aplicată este bazată pe aerodinamica suprafețelor poroase, dar și tehnologia absorbției stratului-limită prin suprafețe poroase⁶. Astfel

de tehnologii deschid nu doar calea creșterii performanțelor aeronavelor clasice, dar și a realizării unor vehicule hibride capabile să se deplaseze prin aer și pe apă, inclusiv în imersiune.

Încă din perioada ultimului război mondial, inventatorul român Nicoale Văideanu a conceput aparatul hibrid denumit *Udovilul*, iar ulterior, inventatorul Henri Coandă concepea⁷ un sistem de propulsie destinat vehiculelor hibride și menit absorbirii și evacuării apei, dar fără utilizarea clasicelor elemente batante – elice – externe care provoacă unde de șoc în mediul fluid, semnale atât de ușor captate de către sonarele inamice. Un astfel de hidropulsor (potrivit lui Coandă) este compus dintr-o priză de admisie a apei, o elice internă cu acțiune centrifugală asupra apei, un dispozitiv inelar în care este acumulată apa centrifugată, o fantă inelară prin care apa este ejectată în exterior și un profil exterior al peretelui compatibil aplicării efectului Coandă, astfel încât jeturile de apă suflate prin fanta inelară să adere la carenajul aparatului submarin, deplasându-se pe suprafața acestuia ca și cum ar curge pe un perete, iar datorită depresiunii formate în jurul corpului fuselat imers, va fi antrenată și apa din mediul ambient amplificând forța de propulsie. Un astfel de sistem hidropulsiv aduce cu sine o serie de mari avantaje:

- este perfect silențios și nedetectabil de către sonar;
- corpul imersat are o minimă rezistență la înaintare deoarece, în jurul acestuia, se creează un strat-limită depresionar;
- se pot astfel obține viteze mari și totodată o reducere a consumului;
- apa din mediul ambient, în loc să acționeze ca un impediment, opunând rezistență deplasării vehiculului, va participa activ la propulsarea acestuia.

Coandă, privind absorbția stratului-limită de la bordul de atac al planurilor utilizând suprafețe poroase. Astfel, se realiza în zona de strat-limită o regiune de presiune scăzută; firește, această metodă nu are directă legătură cu tehnologia vacuum-propulsiei făcând însă parte din tehnologiile denumite generic „aerodepresionare”.

⁷ În cadrul brevetului american US2699644 cu titlul *Hidropulsor* acordat lui Coandă la 18.01.1955.

¹ Brevetul US2052869 acordat lui Henri Coandă la 01.09.1936 pentru *Device for Deflecting a Stream of Elastic Fluid Projected into an Elastic Fluid*.

² Brevetul FR762688 din 1934, solicitat în 1932, obținut de Henri Coandă pentru *Procédé de propulsion dans un fluide*.

³ De pildă, brevetul GB431646 acordat la data de 08.07.1935 lui Henri Coandă pentru *Improvements in or relating to the propulsion of solid bodies in fluid media*.

⁴ FR792754 din data de 10.01.1936, acordat lui Coandă pentru *Procédé et dispositif pour faire dévier une veine de fluide pénétrant dans un autre fluide* Brevetul, practic similar brevetului american US2052869.

⁵ Lucian Ștefan Cozma, „Tehnologia vacuum-propulsiei – concept și aplicații”, în *Buletinul Academiei Forțelor Aeriene*, nr. 3/2014, pp. 43-52.

⁶ Autorul se referă la unul din proiectele propuse de Henri

În privința tehnologiilor anterior prezentate, la începutul anilor '80, în SUA, a apărut o serie de modele experimentale⁸, care au atras atenția prin tehnologiile atipice aplicate. De pildă, s-a propus un model de avion supersonic de vânătoare de tipul VTOL, care dispunea de aripă cu dublu-derivă/winglet și ampenaj canard prevăzute cu voleți-deflectori și suprafețe interne de scurgere, cu o capacitate de a dirija pe direcțiile dorite, atât gazele arse de la motor cât și aerul aspirat din exterior. Pe timpul decolării, ampenajele pivotante (purtând conductele cu gaze arse prelevate de la motor și ajutajele orientabile) erau poziționate vertical iar voleții deflectorii dirijau gazele arse de la motor precum și aerul aspirat, înspre sol; însă după decolare ampenajele erau astfel concepute încât pivotau gradual spre orizontală, iar aparatul putea astfel să accelereze orizontal până la regimul de zbor supersonic. Acest aparat cu decolare-aterizare verticală a fost conceput de societatea *Rockwell International* pentru aviația marinei militare americane, US Navy, fiind destinat portavioanelor, căutându-se astfel înlocuirea greoaiei și periculoaselor sisteme de lansare și apunare cu ajutorul catapultei și sandow-urilor de oțel, sisteme utilizate de altfel și la ora actuală pe portavioane. Acest aparat experimental dispunea de un sistem compus din voleți gazodinamici deflectorii dispus pe toată anvergura aripii, combinat cu deflectoare dispuse la evacuarea gazelor din motor, la capetele aripilor fiind și corpuri fuselate de tip *winglet*, care purtau pe ele câte o derivă cu prelungire ventrală sub forma unui cuțit aerodinamic de dimensiuni mari. Aparatul experimental dispunea, de asemenea, și de ampenaje de tip canard. Aplicarea acestor tehnologii deschide posibilitatea realizării aeronavelor din categoria VTOL⁹, dar și obținerea unor performanțe de zbor deosebite, cum ar fi viteză, consum scăzut, autonomie etc. Aplicațiile militare sunt evidente, atât în domeniul aeronavelor militare obișnuite

⁸ Exemplul dat în lucrarea noastră este acela al aparatului *Rockwell International XFV-12A*.

⁹ VTOL este acronimul pentru *vertical take-off landing*, referindu-se la aeronave care au capacitatea de a decola și ateriza vertical fără a necesita suprafețe amenajate ori spații de rulaj pe sol.

cât mai ales în domeniul aeronavelor de tip UAV¹⁰.

1.2. Propulsia magnetohidrodinamică (MHD)

MHD este o tehnologie modernă de propulsie bazată pe crearea și accelerarea unui jet de plasmă sau gaze fierbinți și intens ionizate, utilizând câmp magnetic aplicat din exterior sau fenomene de autogenerare a câmpurilor magnetice în plasmă/gaze ionizate, eventual, prin acțiunea unor câmpuri electrice și magnetice încrucișate. Una din cele mai interesante soluții tehnologice propuse a fost cea a ionizării agentului de lucru prin autoconfinare (fenomene de *pinch*¹¹) și accelerarea fascicolului sub acțiunea unor câmpuri încrucișate. S-a avut în vedere și folosirea efectului Compton în scopul ionizării agentului de lucru sau utilizarea unor bobinaje magnetice, care sunt totodată puternic emise în spectrul ultraviolet (UV-C¹²).

Astfel de metode ar asigura o bună confinare a plasmei, dar și completa ionizare a agentului de lucru. Prin aplicarea acestor tehnologii se pot obține sisteme de propulsie destinate vehiculelor aerospațiale menite să lucreze în atmosfera înaltă și spațiul cosmic, regiuni foarte importante din perspectiva aplicațiilor militare.

1.3. Propulsia electrodinamică (electrocinetică)

Aceasta este o tehnologie bazată cel mai adesea pe utilizarea proprietăților factorilor de mediu de la nivelul atmosferei joase sau înalte. Se are în vedere ca agentul de lucru al sistemului de

¹⁰ UAV este acronimul pentru *unmanned aerial vehicle*, referindu-se la aeronave (de obicei de dimensiuni mici) automate sau comandate de la distanță, de la sol, care nu au deci echipaj la bord.

¹¹ În terminologia fizicii plasmei, termenul *pinch* se referă la fenomenul de autoconfinare a fasciculelor de plasmă sau gaze intens ionizate, sub acțiunea unui câmp magnetic propriu (intern) care duce la micșorarea diametrului fascicolului respectiv, adică *îngustare* ori *strâmtare* sub acțiunea câmpului magnetic autogenerat.

¹² Acronimul UV-C desemnează radiația electromagnetică din spectrul ultraviolet îndepărtat, cuprinsă între lungimile de undă de 280–100 nm, cu energia fotonilor de 4,43–6,20 eV.

propulsie electrocinetică să fie format din electronii și ionii sau alte particule ce au sarcină electrică. Este posibil ca viteza de lucru a fasciculelor de particule încărcate să fie de nivel relativist, iar, pentru realizarea unor asemenea performanțe, s-a propus deja o serie de metode cum ar fi utilizarea de sisteme propulsive încorporate în structura pereților vehiculului și care ar acționa asupra atmosferei prin crearea unui strat-limită format din ioni și electroni care sunt accelerați în câmp electromagnetic. S-a propus, de asemenea, și aplicarea așa-numitului *vânt electric* dar și apariția unei forțe direcționale în cazul condensatorilor cu armături asimetrice¹³.

1.4. Suprafețele active și comenzile vectoriale simplificate

Acestea reprezintă tehnologii menite să asigure un control manual sau automat al vehiculelor aerospațiale cât mai bun. S-a plecat de la observația că voleții gazodinamici și ajutajele orientabile (tehnica propulsiei vectoriale din aviația modernă)¹⁴ sunt soluții ce ridică o multitudine de impedimente. Prin urmare, s-a propus folosirea unor suprafețe portante echipate cu voleți și canalizații interne de scurgere a fileurilor de aer prin structura fuselajului sau a planurilor, inclusiv utilizarea unor instalații destinate electrizării și accelerării fluidelor ionizate. Alte soluții avute în vedere ar mai fi cele care se referă la utilizarea de instalații conținând miniajutaje fixe sau orientabile etc. La ora actuală, este cunoscut cazul celor mai moderne avioane militare¹⁵ ale SUA, care utilizează sisteme de

¹³ Acesta fiind așa-zisul *efect Biefield-Brown* bazat pe apariția unei forțe de o anumită direcție și sens în momentul aplicării tensiunilor înalte asupra unor condensatori cu armături asimetrice.

¹⁴ Așa-numitele *comenzi vectoriale (thrust vectoring* în terminologia NATO) sunt sisteme de comenzi bazate pe utilizarea compunerii vectoriale a unor forțe cu puncte de aplicație și sensuri diferite; a nu se confunda cu *metoda comenzii vectoriale a motoarelor electrice asincrone*, care nu are legătură cu sistemele de comenzi vectoriale din aviație.

¹⁵ Avioanele militare multirol de tip F-35 *Lightning II* (produs de companiile Lockheed Martin Aeronautics, BAE Systems, Northrop Grumman) și F-22 *Raptor* (produs de companiile Lockheed Martin și Boeing- Defense, Space &

propulsie vectorială. Dar tehnologia aceasta este încă departe de a-și fi epuizat resursele, mai ales în materie de aplicații militare.

1.5. Motoarele-rachetă cu laser imbarcat

Această tehnologie a apărut odată cu creșterea performanțelor de putere înregistrată de lasere în ultimul deceniu. În mare măsură, prin realizarea și perfecționarea așa-numitului *Laser cu Electroni Liberi*¹⁶, performanțele de putere au crescut atât de mult încât s-a putut pune la un moment dat problema ambarcării laserului utilizat pentru propulsie. Proiectele mai vechi nu aveau în vedere decât sisteme de propulsie cu lasere aflate la sol ori purtate de vehicule aeriene sau cosmice diferite de vehiculul pe care era instalat sistemul de propulsie alimentat de laser. În momentul de față, se fac eforturi pentru mărirea gradului de compactizare a laserilor și, totodată, de creștere a puterii lor. Aplicațiile militare privesc atât tehnica de propulsie cât și sistemele de armament.

1.6. Motoarele-rachetă cu radicali atomici

Preconizate de unii autori¹⁷ încă din anii '50, aceste tipuri de motoare au fost mai târziu considerate de alți autori¹⁸ sisteme de propulsie ale viitorului apropiat. Aceste sisteme se bazează pe utilizarea ca agent de lucru a radicalilor atomici. De pildă, radicalul atomic de hidrogen (utilizat în proporție de 100%) ar permite obținerea unei viteze efective de 20.600 m/s iar dacă procentul de radical atomic ar fi de numai 15% (restul de 85% hidrogen molecular) tot s-ar putea obține 7.300 m/s, în vreme ce amestecul hidrogen atomic-oxigen lichid ar permite obținerea unei viteze de eiecție de 4.600 m/s (impuls specific 469 s). Inginerul de aeronave Robert L. Forward (1983) a calculat că, în cazul utilizării hidrogenului în stare solidă (criogenic), conținând radicali atomici în proporție de doar 15%, s-ar putea obține o viteză de eiecție (în vid) de 39.240 m/s, o tracțiune de

Security), ambele având sisteme de propulsie vectorială.

¹⁶ Consacrat în literatura de specialitate ca *FEL* adică *free electrons laser*.

¹⁷ K.A. Ghilzin, *Motoare rachetă*, Editura Tehnică, București, 1950, pp. 80-83.

¹⁸ Robert L. Forward, *Alternate Propulsion Energy Sources Final Report*, AFRPL TR-83-067, dec. 1983.

73.900 Newtoni (cca. 7.536 Kgf), în situația în care energia specifică a radicalului de hidrogen (218 MJ/kg) produce, teoretic, un impuls specific de 2.130 sec. Un mare impediment este acela că starea de radical atomic este foarte instabilă, radicalii tinzând în mod aproape instantaneu spre reasociere atomică. O altă soluție tehnologică propusă a fost obținerea de oxigen atomic sau de ozon și utilizarea amestecului combustibil format din hidrogen atomic și ozon. Aplicațiile militare au în vedere vehiculele aerospațiale și rachetele intercontinentale, inclusiv lansatorii spațiali și sateliții militari.

1.7. Optimizarea motorului-rachetă chimic

Lucrările militare de cercetare-dezvoltare au căutat să îmbunătățească considerabil performanțele motorului-rachetă chimic, în acest sens propunându-se o serie de soluții tehnologice:

- simplificarea instalației de alimentare prin utilizarea unui singur agent de lucru care să fie pe cât posibil ieftin, stocabil, neinflamabil, netoxic, nepericulos de manipulat și necoroziv;
- utilizarea de hidruri metalice și amestecuri de combustie multicomponente¹⁹, conținând nanopulberi metalice în suspensie (aluminii, beriliu, magneziu) și hidruri metalice;
- utilizarea ejectoarelor depresionare Coandă și a instalațiilor de injecție bazate tot pe efectul Coandă, în schema ajutorului pentru obținerea detentei reglabile și chiar a unor efecte de combustie completă etc.

1.8. Optimizarea balonului cu aer cald

În ultimul deceniu, s-au făcut cercetări în acest domeniu în situația în care perfecționarea balonului ar putea să deschidă o serie de perspective interesante pentru aplicațiile militare:

- realizarea de aeronave economice, simple, ușoare (pot fi împachetate și transportate cu mare ușurință), greu de detectat radar, capabile de a zbura la înălțimi foarte mari, unde se pot menține durate mari de timp;
- fabricarea unor aparate automate capabile

să zboare la diverse regimuri de viteză și înălțime, dar fără să necesite echiparea cu sisteme de propulsie grele și costisitoare;

- punerea la punct a unor vehicule aerospațiale ușor de camuflat folosind nanofibre cu proprietăți speciale.

Astfel de aparate perfecționate ar putea fi destinate misiunilor speciale: infiltrare prin atmosfera înaltă, purtând sarcină utilă de masă redusă, dar având capacitatea de a rămâne în paturile înalte ale atmosferei o perioadă mare de timp și având capacitatea de a se realimenta permanent cu energie, aceasta fiind captată din mediul ambient (de la Soare în special); lansare de microsateți pe orbita circumterestră joasă. Sisteme quasi-clasice de lansare (cu baloane obișnuite) au propus și chiar experimentat, de pildă, agenția spațială japoneză JAXA²⁰ și societatea americană JP Aerospace²¹.

1.9. Motorul sonic și alte aplicații ale sonicității

Aplicațiile sonicității în materie de propulsie și în tehnica de luptă sunt, de mai bine de un secol, incontestabile²². Principiile sonicității permit încălzirea rapidă a unui fluid de lucru cu cheltuieli energetice mici, dar și realizarea unor mecanisme de transmisie performante. În privința aplicațiilor directe în domeniul armamentului, demn de menționat este tunul sonic realizat de G. Constantinescu încă din perioada Primului Război Mondial: prin explozia pulberii unui banal cartuș de pistol, tunul sonic poate arunca în regim perfect silențios un proiectil de 500 Kg la distanța de 1.500 metri. De altfel, începând cu anii '90, societatea americană Brunswick Corporation²³ a realizat lansatorul de grenade

²⁰ Informații suplimentare se pot găsi la pagina oficială a Agenției Spațiale Japoneze, la linkul <http://global.jaxa.jp/projects/sas/balloon/>, accesat la 12.05.2015.

²¹ Informații se pot găsi la pagina oficială a societății americane JP Aerospace, la linkul <http://www.jp-aerospace.com/>, accesat la 11.05.2015.

²² Nicolae P. Constantinescu, *Enciclopedia Invențiilor Tehnice*, Editura Fundației Regale Carol al II-lea, București, 1939, vol. 1, pp. 253-283.

²³ Societatea americană *Brunswick Corporation*, fondată încă din 1845 își are sediul la nord de Chicago, statul Illinois.

¹⁹ Gavril Maloș, Marius Ovidiu Mândrican, *De la supersonic... spre viteza luminii*, Editura Tehnică, București, 1991, pp. 103-105.

ROW²⁴, de calibrul 140 mm, care este capabil să lanseze un proiectil de 4,5 Kg (din care 1,26 Kg încărcătura de luptă) la o distanță de 2.000 m, fără recul, utilizând un singur cartuș normal de 5,56 x 45 mm, de la pușca de asalt M-16.

1.10. Motoarele aeroreactoare electrotermice

Acestea sunt sisteme de propulsie bazate, cel mai adesea, pe folosirea microundelor și utilizând aerul ca agent de lucru. Sunt prevăzute ca sisteme de propulsie menite a fi utilizate în atmosfera terestră densă, caracterizate prin amprentă termică relativ redusă și funcționare complet nepoluantă, nepresupunând transportarea (îmbarcarea) niciunui fel de carburant²⁵. De asemenea, motoarele aeroreactoare electrotermice sunt foarte silențioase. Astfel de sisteme de propulsie au fost inventate încă din a doua jumătate a secolului trecut²⁶, dar rezultate semnificative au fost comunicate mult mai recent de către unii autori^{27, 28} tot relativ recent fiind obținute și unele brevete²⁹ în acest domeniu. Aplicațiile militare sunt evidente, tehnica militară fiind direct interesată de aceste perfecționări.

²⁴ Sistemul de armament portativ *Rifleman's Assault Weapon (RAW)* este un lansator de grenade atașat la gura de foc a armei de asalt M-16, fără a împiedica însă tragerile cu muniția obișnuită. Proiect apărut încă din 1977, dar introdus în producție și serviciu abia în anii '90.

²⁵ Carburantul este în general *orice amestec care poate alimenta un carburator* (Dicționarul Scriban, 1939) sau mai precis *combustibilul lichid întrebuițat la motoarele cu explozie* (Dicționarul de Neologisme, 1986) ori în mod particular *combustibil lichid volatil, care, în amestec cu aerul, este folosit la alimentarea motoarelor cu ardere internă* (potrivit Noului Dicționar Explicativ al Limbii Române, NODEX, 2002).

²⁶ De pildă, brevetul american US3083528 acordat în 02.04.1963 lui W. Brown pentru *Microwave engines*.

²⁷ Kevin PARKIN, director al Mission Design Center (NASA- Ames), *The Microwave Thermal Thruster Concept*, comunicare științifică în cadrul culegerii *Beamed Energy Propulsion: Second International Symposium on Beamed Energy Propulsion*, editată de K. Komurasaki, American Institute of Physics, 2004.

²⁸ David D. Murakami, Kevin L. Parkin, *An Overview of the NASA Ames Millimeter-Wave Thermal Launch System*, NASA Ames Research Center, Moffett Field, 2012.

²⁹ De pildă, brevetul US6993898 acordat lui K. Parkin în 07.02.2006 pentru *Microwave heat exchange thruster*.

1.11. Vehiculele aerospațiale dotate cu sisteme de orientare-stabilizare (utilizând aburi de înaltă presiune sau gaze arse) și celule aerodinamice speciale echipate cu instalații de scurgere internă (prin fuselaj și planuri) sisteme deflectoare, fante de suflare ori absorbție a stratului-limită

Astfel de vehicule aerospațiale cu utilizări militare sunt menite să acționeze preponderent în cadrul atmosferei dense, fiind capabile de decolare/aterizare lină și verticală în condiții de mare economicitate, fără a produce amprentă termică și radar etc.

1.12. Motorul-rachetă MHD cu detonator coaxial Z-Pinch și accelerator cu undă progresivă

Acesta reprezintă un sistem de propulsie destinat vehiculelor aerospațiale militare care zboară în atmosfera înaltă la viteze foarte mari, oferind acestora capacitatea de a străbate rapid mari distanțe la viteze de regim hipersonic, în situația în care viteza de lucru a motorului poate fi cuprinsă între 1.500 și 75.000 Km/sec, în funcție de acceleratorul utilizat. În ultimii ani, s-au raportat³⁰ tot mai multe realizări notabile, recent, fiind elaborat și un interesant raport științific³¹ în acest domeniu. Este de așteptat ca și

³⁰ Pentru mai multe detalii, a se vedea rapoartele științifice publicate în mediul on-line de revista electronică *Next Big Future*:

-sub semnătura unei echipe de cercetători de la Universitatea din Alabama, din cadrul Departamentului de Inginerie Mecanică și Spațială din Huntsville, articolul *NASA working on lightweight Z-pinch and Dense plasma focus Pulsed Nuclear Fusion Propulsion Feasibility Tests*, URL: <http://nextbigfuture.com/2012/06/nasa-working-on-lightweight-z-pinch-and.html>, accesat la 12.05.2015;

-de aceiași autori, articolul *Zpinch Nuclear Fusion Pulse Space Propulsion Research*, URL: <http://nextbigfuture.com/2012/10/zpinch-nuclear-fusion-pulse-space.html>, accesat la 12.05.2015;

-sub semnătura redacției *Next Big Future*, „Fusion Propulsion Z-Pinch Engine Concept”, URL: <http://nextbigfuture.com/2012/10/fusion-propulsion-z-pinch-engine-concept.html>, accesat la 10.05.2015;

-tot sub semnătura redacției revistei electronice *Next Big Future*, „Updating Project Orion: External Pulsed Plasma Propulsion”, URL: <http://nextbigfuture.com/2007/07/updates-project-orion-external-pulsed.html>, accesat la 10.05.2015.

³¹ J. Miernik, G. Statham, L. Fabisinski, C. D. Maples, R.

această tehnologie să capete aplicații importante în domeniul militar, odată cu mutarea teatrului de război în spațiul cosmic și utilizarea unor vehicule destinate vitezelor și înălțimilor foarte mari.

1.13. Lansator orbital economic

Având în vedere importanța tot mai mare a componentei spațiale, a confruntării pe câmpul de luptă modern, perfecționarea mijloacelor de acces în spațiul cosmic periterestru reprezintă una din direcțiile majore de dezvoltare. Sunt, astfel, căutate soluții tehnologice tot mai simple și mai economice pentru a realiza lansatori orbitali. În acest sens, au atras atenția trei tipuri de soluții tehnologice: lansatori hibridi, care nu necesită infrastructura greoaie și costisitoare a lansatorilor clasici; lansatori aeroporțati, care-și iau startul de la nivelul stratosferei; sisteme de lansare complexe dispuse la sol și care să asigure accelerarea importantă a lansatorilor înainte ca aceștia să părăsească rampa de lansare.

Din categoria lansatorilor hibridi, amintim un mai vechi dar interesant proiect: acela al rachetei piramidale *Neptun* concepută de specialiștii germani sub conducerea lui Heiz Hermann Koelle³². Era vorba de o rachetă cu totul neobișnuită, de formă piramidală ce putea fi lansată de pe un cadru simplu (eliminând costisitoarele rampe de lansare), iar, în mod optim, acest cadru era plutitor, deci lansarea se făcea de pe apă.

Aceasta era constituită dintr-o platformă navigabilă auto-propulsată, capabilă să se deplaseze practic oriunde pe suprafața Oceanului Planetar. O astfel de platformă poate fi echipată,

potrivit unei prime variante de realizare, cu generatoare de înaltă tensiune care ar fi alimentate de la o baterie nucleară (cu radioizotopi). Tensiunea înaltă astfel obținută ar putea fi utilizată pentru alimentarea unor grupuri de forță de tip electrocinetic (motoare electrostatice). Astfel de grupuri de forță pot acționa generatoare homopolare, capabile să debiteze curenți foarte puternici, care alimentează, la rândul lor, electroizoare unde se face disocierea electrolitică a apei de mare și, astfel, obținerea hidrogenului și oxigenului. Aceste gaze sunt, mai întâi, lichefiate prin intermediul unei instalații de tip Joule-Thomson și înmagazinate la bordul platformei maritime. Într-o altă variantă, se opta pentru utilizarea energiei ambientale pentru acționarea generatoarelor homopolare. Proiectul lansatorului orbital hibrid *Neptun* a fost propus de un colectiv de cercetători de la Universitatea Tehnică din Berlin (RFG), dar, în prezentarea lor, nu se dădeau informații despre platforma maritimă, precizându-se, în schimb, că racheta avea 69 metri înălțime, cu o latură a bazei de cca. 65 metri, în formă de piramidă hexagonală, cu două trepte³³. Un astfel de lansator orbital era integral recuperabil, având o structură de rezistență mult mai simplă și mai ușoară decât orice altă rachetă clasică. La baza sa erau dispuse rezervoarele de combustibil pentru ambele trepte ale rachetei. Era prevăzută utilizarea unor motoare-rachetă multiple, de dimensiuni mici, cu o ingenioasă instalație de alimentare, dar și de răcire a camerelor de ardere, eliminându-se din schemă clasicele și greoaiele turbopompe.

O altă tehnologie interesantă a fost propusă încă de la mijlocul anilor '80 de o serie de ingineri americani³⁴. Aceștia au propus realizarea unei rampe de metal înclinate, înaltă de peste 2.000 metri care să susțină șinele unei catapulte pe pernă magnetică (*Maglev*³⁵), aceasta fiind

Adams, T. Polsgrove, S. Fincher, J. Cassibry, R. Cortez, M. Turner, T. Percy, *Fusion propulsion z-pinch engine concept*, SAIC Advanced Concepts Office, Marshall Space Flight Center, 2013.

³² *Heinz-Hermann Koelle* (1925-2011) a fost un inginer aeronave care în perioada pregătirii programului spațial Apollo a realizat proiectul preliminar al rachetei *Saturn*. A lucrat în cadrul echipei savantului german Wernher von Braun și în cadrul *Army Ballistic Missile Agency* (ABMA), făcând parte din echipa care a realizat satelitul *Explorer 1* (primul satelit american), iar, mai târziu, a ocupat posturi importante în cadrul *Marshall Space Flight Center* în timpul programului lunar Apollo. Începând cu 1965, devine titular al catedrei *Space Technology* din cadrul Universității Tehnice din Berlin (RFG).

³³ Mai multe amănunte pot fi găsite la pagina web a revistei electronice germane de știință *Monstermaschine*, „Transporting heavy duty to the Moon”, URL: <https://monstermaschine.wordpress.com/2012/07/30/transporting-heavy-duty-to-the-moon/>, accesat la 30.05.2015.

³⁴ Cum ar fi James R. Powell, George Maise, John C. Mankins, Gordon Danby etc.

³⁵ *Maglev*, vine de la cuvintele *magnetic levitation*, metodă de sustentație și propulsie bazată pe interacțiunea dintre câmpurile magnetice.

capabilă să accelereze nava orbitală până la cca. 630 Km/h. Rampa magnetică a fost proiectată să aibă în total 5.500 metri lungime, dintre care 3.000 metri erau constituiți de o rampă cu un grad mic de înclinare, urmată de rampa înclinată la 72° cu o lungime de 2.500 metri, ce urca până la 2.100 metri înălțime. Această platformă de accelerare cu trambulină magnetică a fost concepută astfel încât să nu consume nimic, alimentarea făcându-se cu energie solară, în situația în care colectorul solar era integrat în construcția trambulinei și avea dimensiunea de 60 x 80 metri. Practic, într-o perioadă de 15 zile, acumula energia necesară de 26.000 Kw/oră. Accelerarea pe rampă se realiza cu motoare electrice liniare (deja utilizate în tehnica trenurilor magnetice), lansatorul orbital accelerând până la atingerea înălțimii de 1.600 metri, la o viteză de 630 Km/h, moment din care ar fi în fine aprinse motoarele-rachetă, dar la un regim redus de tracțiune. Demn de observat faptul că metoda rampelor de lansare utilizând trambulină își are totuși originea în tehnologia aplicată de germani, la lansarea avioanelor-proiectil *V-1*. Astfel, catapultarea vehiculului (aero)spațial este, în definitiv, o metodă de accelerare avută în vedere, astfel încât, la părăsirea rampei, vehiculul să aibă deja o viteză inițială mare, dar fără utilizarea mijloacelor proprii de propulsie. Proiecte mai recente³⁶ se referă la utilizarea unor tuneluri vidate pentru catapultarea lansatorilor spațiali. Un astfel de sistem de lansare este compus dintr-un tub vidat, echipat în interior cu o șină magnetică, care poate fi construit în interiorul masivelor muntoase chiar și în plan vertical sau la un unghi foarte abrupt. Din păcate, pentru a fi cu adevărat eficace, ar fi nevoie de o lungime a acestuia de cel puțin 5-6 Km, ceea ce înseamnă o investiție mare în infrastructură. Un astfel de tunel vidat de lansare pe pernă magnetică ar trebui să aibă cca. 200 km lungime (!), iar, la ieșirea din accelerator, lansatorul ar avea o viteză de aproximativ 5.000 m/sec, adică 0,6258 din valoarea primei viteze cosmice. La o asemenea valoare a vitezei, frecarea cu atmosfera conduce la degajări foarte mari de energie sub formă de căldură, ceea ce impune adoptarea unei protecții

³⁶ Marshall T. Savage, *Proiectul Millenium*, Editura Elit-Comentator, Ploiești, 1997, pp. 97-125.

anti-termice corespunzătoare, eventual prin utilizare de câmpuri (electro)magnetice de mare intensitate.

2. Mijloace de mascare electromagnetice anti-radar

Concomitent cu dezvoltarea sistemelor de propulsie aplicate în tehnica militară, eforturi deosebite s-au făcut și pentru realizarea unor mijloace de mascare a tehnicii de luptă față de sistemele de cercetare și de identificare utilizate de adversar. Din cadrul tendințelor de evoluție tehnologică, considerăm relevant **motorul-rachetă cuantic utilizat și ca mijloc de mascare radar**. Acesta este un sistem bazat în special pe emisia, dar și accelerarea unor jeturi de electroni, utilizarea efectului Compton etc. De regulă, acest sistem de propulsie și de mascare este integrat chiar în structura (pereții) vehiculului aerospațial, producând un câmp electromagnetic în regiunea de strat-limită și accelerând astfel particulele încărcate care se scurg în jurul aparatului de zbor.

Teoretic, este posibil ca un astfel de aparat să atingă viteze de zbor foarte mari fără ca suprafața exterioară a vehiculului respectiv să poată intra în contact cu particulele mediului ambiant. Astfel de aparate de zbor au fost deja experimentate de SUA în cadrul așa-numitului program HIMAT³⁷, deși cercetarea militară a fost mai amplă cuprinzând, printre altele, și obiective precum:

- conceperea unor avioane având structură flexibilă, nu rigidă;
- utilizarea unor materiale și structuri de așa natură încât aparatul de zbor să poată funcționa în regim magnetohidrodinamic și electrodinamic, inclusiv utilizând învelișuri capabile să emită *electroni cinetici*³⁸ (radiație β^-). De altfel, învelișurile electroemise pentru aeronave au fost propuse pentru prima oară în anul 1910 de

³⁷ HIMAT este acronimul pentru *high maneuverable aircraft technology*, adică tehnologii destinate avioanelor de mare manevrabilitate.

³⁸ Prin *electroni cinetici*, se înțelege acea emisie electronică formată din electroni cu viteză relativistă, deci particule cu energie mare, radiație cunoscută și sub denumirea de radiație β^- (beta minus).

către românul *Vasile Dimitrescu*³⁹;

- punerea la punct a unor aparate de zbor cu tracțiune vectorială, capabile să orienteze în orice direcție jeturile provenite de la sistemul de propulsie;

- realizarea unor aparate de zbor capabile să decoleze/aterizeze lin și vertical fără să necesite aerodrom sau altfel de spații amenajate, instalații de sol etc.;

- realizarea de sisteme integrate în structura celulei aerodinamice, prin care să fie obținută invizibilitatea radar și chiar și invizibilitatea optică (de pildă, prin tehnici holografice), astfel încât aparatul de zbor să nu poată fi sesizat chiar dacă se află pe timp de zi la o înălțime joasă de zbor.

În fine, dar nu în ultimul rând, în mediul științific se discută și despre *posibilitatea ecranării câmpului gravitațional*⁴⁰, dar și a realizării pe cale artificială a unor câmpuri gravitaționale cu sens de aplicație opțional, astfel încât aparatele de zbor să poată executa orice fel de evoluții, chiar și cele imposibil de realizat în câmp gravitațional, cum ar fi virajele bruște executate la viteze de zbor foarte mari, accelerațiile și decelerațiile bruște etc. Aparatele din cadrul programului HIMAT⁴¹ erau dotate, printre altele, cu panou de bord electronizat, prevăzut cu echipamente video de afișare a imaginilor din exteriorul aparatului și comenzi digitale, inclusiv comenzi neuronale (sisteme de senzormontație pe epidermă, în special în regiunea capului, pentru a prelua semnalele electrice de la creier), prin care se decriptează comenzile transmise de creierul pilotului, aceste comenzi fiind deci direct executate de către aparatura de bord, fără ca pilotul să mai acționeze cu ajutorul mâinilor sau picioarelor; ampenaje canard destinate amplificării⁴² fileurilor de aer care

ajung la aripi dar și îmbunătățirii comenzilor de zbor. Pe lângă acest panou de bord electronizat, acest tip de aparate erau dotate și cu următoarele elemente: a) aripi cu geometrie variabilă dispunând de segmente capabile să-și modifice automat unghiul săgeată, unghiul diedru și unghiul de atac; b) aripi capabile să descrie un unghi săgeată negativ foarte pronunțat, dar cu posibilitatea de a-și autoregla funcționarea și, implicit, parametrii aerodinamici; c) aripioare destinate creșterii stabilității în zbor, micșorării rezistenței aerodinamice, dar și creșterii valorii forței portante; d) dublu-derivă destinată asigurării unei bune stabilități transversale, dar și unei maniabilități direcționale a aparatului de zbor; e) ajutoraj orientabil de tip fantă, cu posibilitatea realizării propulsiei vectoriale, capabil de a fi poziționat cel puțin sub un unghi 20° sus-jos; f) volet gazodinamic deflector de jet utilizat cu precădere pe timpul luptelor aeriene, pentru obținerea schimbărilor bruște de direcție și frânărilor bruște în timpul evoluțiilor aeriene etc.

De asemenea, începând de la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut, a mai fost dată publicității și o serie de alte tehnologii aflate în faza de testare, cum ar fi, de pildă, *LRIPP*⁴³, adică un aparat de zbor destinat infiltrării și caracterizat printr-o amprentă radar și infraroșu foarte scăzută. Practic, acesta a reprezentat încă de la nivelul anilor '70 un model de tranziție între tehnologia clasică a aparatelor de zbor de tip aripă zburătoare delta (realizate de germani încă din perioada interbelică și perfecționate în perioada 1943-1945) și tehnologiile magnetohidrodinamice/electrodinamice moderne.

În prezent, aparatele de zbor MHD⁴⁴ sunt capabile⁴⁵ să se deplaseze cu viteze hipersonice

utilizate în prezent la unele tipuri de aparate de zbor.

⁴³ LRIPP este acronimul pentru *Low Radar and Infrared Profile Penetrator*.

⁴⁴ MHD este acronimul pentru *magnetohidrodinamică*, disciplină științifică având ca obiect descrierea comportamentului fluidelor conductoare electric (lichid, gaz ionizat, plasmă) atunci când sunt situate (expuse) în câmpuri electromagnetice.

⁴⁵ Afirmatia este făcută pe baza rezultatelor cercetării științifice care au fost date publicității, cu toate acestea nu s-au dat publicității niciun fel de date concrete obținute în urma testelor de zbor.

³⁹ Potrivit brevetului RO1789/07.05.1910.

⁴⁰ Menționăm că nu există până la ora actuală dovezi științifice certe privind posibilitatea realizării unei asemenea ecranări a câmpului gravitațional. Ipoteza face încă obiectul dezbaterii oamenilor de știință.

⁴¹ Program de cercetare al NASA (SUA) cu denumirea *Highly Maneuverable Aircraft Technology* (HiMAT) desfășurat în perioada 1979-1983.

⁴² Autorul se referă în acest caz la câteva din avantajele (aerodinamice) ale comenzilor de tip canard (amplasate către bordul de atac al fuselajului, în fața planurilor), de altfel,

chiar și în atmosfera relativ densă (cu înălțimea cuprinsă între 20 și 35 km), deoarece nu ar avea contact direct cu aerul, ci s-ar deplasa înconjurate de un strat-limită vidat format în jurul lor prin acțiunea câmpului electromagnetic asupra particulelor ionizate de aer. Astfel de aparate de zbor ar putea crea în jurul lor un halo luminos (din cauza particulelor ionizate și a norului de plasmă format în jurul carenajului), având și capacitatea de a se deplasa absolut silențios chiar și la viteze foarte mari de zbor. Potrivit cunoștințelor existente până în prezent, un aparat de zbor, aflat în regim de zbor subsonic, formează în jurul său fileuri turbulente de aer, iar, la atingerea vitezei sunetului, împrejurul și în urma aparatului iau naștere unde de șoc. După depășirea vitezei sunetului, acestea se desprind de vehicul, moment în care se produce așa-numitul *bang sonic*. Pe măsură ce aparatul de zbor se apropie de viteza sunetului, undele de șoc se comprimă în fața acestuia dând impresia unui *zid invizibil* de care vehiculul aerian pare a se izbi: *zidul sonic*. Însă, aparatele de zbor bazate pe tehnologia magnetohidrodinamică (MHD) și electrocinetică nu formează astfel de unde de șoc⁴⁶, aerul scurgându-se laminar în jurul aparatului MHD. Așadar, zborul acestuia este perfect silențios, chiar dacă se desfășoară în regim supersonic sau chiar hipersonic. Totodată, stratul de gaze ionizate din jurul aparatului de zbor îl protejează contra emisiilor radar. Din păcate, în momentul de față, informațiile date publicității de către statele care experimentează concret astfel de tehnologii sunt foarte puține. De aceea, bazându-ne doar pe unele analize teoretice (de fizică fundamentală, dar și de tehnică), nu putem decât estima nivelul tehnologic atins.

3. Armament special

Așa cum era de așteptat, vehiculele moderne cu utilizări militare, echipate cu sisteme de propulsie

⁴⁶ În cazul aparatelor de zbor prevăzute cu înveliș MHD, fileurile de aer nu ajung practic în contact cu suprafața aparatului de zbor, gazele din componența aerului fiind ionizate (de regulă, prin aplicarea unui câmp electric îndeajuns de intens) și apoi antrenate sub acțiunea câmpului magnetic creat în jurul aparatului de zbor. Scurgerea laminară a fileurilor de gaze ionizate respectă în acest caz legile magnetohidrodinamicii.

neconvenționale, nu sunt susceptibile de a fi dotate cu sisteme clasice de armament ambarcat. Iată de ce una din direcțiile aparte de cercetare a fost orientată către stabilirea și punerea la punct a tehnologiilor oportune sistemelor speciale de armament ambarcat.

Potrivit analizei noastre de până la acest moment, printre rezultatele acestei cercetări tehnologice s-au numărat și unele de ordin practic, care s-ar putea materializa sub forma următoarelor tipuri de sisteme de armament ambarcabil: a) armele prevăzute pentru utilizarea de *muniție inteligentă* (proiectile autopropulsate și autoghidate capabile de a acționa în condiții de autonomie crescută, de asemenea, UAV cu armament ambarcat capabile să desfășoare acțiuni în regim complet autonom); b) *tun cu puls electromagnetic* (arme capabile să dea naștere unor impulsuri electromagnetice dirijate, cu scopul de a distruge în special aparatura electrică și electronică a țintelor); c) *tun cu efect de compresie* sau *tun cu plasmă* (arme capabile să utilizeze fenomenele de autocompresie din cadrul plasmei generate de descărcări de mare intensitate sau/și fenomenele de comprimare generate de câmpurile magnetice de mare intensitate ce însoțesc plasmă fierbinți; unda de șoc formată ca efect secundar poate fi utilizată, de pildă, pentru lansarea unui proiectil); d) *tun electromagnetic cu câmp magnetic călător* (denumit și *coil-gun* sau *rail-gun* în literatura de specialitate^{47, 48} și bazat pe azvârlirea unor proiectile speciale cu viteze deosebit de mari sub acțiunea unui câmp magnetic rapid variabil); e) *tun cu undă mecanică* din spectrul infrasonor sau ultrasonor⁴⁹ (arme care utilizează unde mecanice

⁴⁷ H. H. Woodson, M. D. Driga, W. F. Weldon, *Recoil in electromagnetic railguns*, Third Symposium on Electromagnetic Launch Technology, Austin, 20-24 aprilie 1986, IEEE Transactions on Magnetics, vol. 22, nr. 6, nov. 1986, pp. 1808-1811.

⁴⁸ Ian R. McNAB, *Launch to Space With an Electromagnetic Railgun*, IEEE Transactions on magnetics, vol. 39, nr. 1, ian. 2003, p. 295.

⁴⁹ Pentru detalii, a se vedea Lucian Ștefan Cozma, „Unele considerații privind utilizarea generatoarelor de infrasunete / ultrasunete în cadrul armamentului de infanterie”, în *Military Science Universe*, vol. 2 – *Defense Studies, Geopolitics and Military Strategy*, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 14-15 aprilie 2011, pp. 330-357.

de foarte joasă sau foarte înaltă frecvență, situate în afara spectrului audibil și care pot dezvolta energii mari; sunt destinate în special distrugerii lucrărilor fortificate aflate la distanțe nu prea mari); f) *tun cu undă de șoc* (armă ce utilizează în mod direct unda mecanică de șoc direcționată pentru a produce distrugerea țintei); g) *surse laser de mare putere* cu funcționare pulsată (sunt avute în vedere sursele laser capabile să emită fascicule de putere foarte mare, adică acelea capabile de a emite energii mari în impulsuri foarte scurte de ordinul nano- sau picosecundelor; de asemenea, prezintă interes și dezvoltarea tehnologiilor laserilor de mare putere cu funcționare continuă, cum ar fi laserul cu electroni liberi); h) *tunuri cu fascicule focalizate și dirijate de particule încărcate* (arme ce utilizează fascicule de purtători, capabile de a fi corespunzător focalizate și deplasate dirijat către ținte) etc.

Potrivit obiectivelor propuse și modalităților de utilizare, pot exista mult mai multe direcții de dezvoltare a armamentului special decât cele enumerate aici doar cu titlu de exemplu. Punerea la punct a acestor sisteme de armamente ridică o serie de probleme tehnologice deloc simple, cum ar fi de pildă: stabilirea și obținerea materialelor speciale necesare, proiectarea instalațiilor de alimentare (cu agent de lucru și, eventual, agent de răcire), utilizarea de noi principii fizice (de pildă, răcirea în câmp electrostatic), alimentarea cu energie electrică a componentelor care solicită parametri speciali de alimentare (de pildă, acceleratoarele magnetice), concepția constructivă specială a proiectilelor destinate să fie azvârlite la viteze foarte mari etc.

Concluzii

Data fiind dezvoltarea foarte accelerată a tehnologiilor în ultimii ani, rezultatele activității de cercetare-dezvoltare în domeniul militar sunt tot mai neașteptate și înregistrează o evoluție tot mai rapidă. Apariția de noi și noi tehnologii reprezintă în prezent o provocare tot mai serioasă care se ridică în fața cercetătorilor militari de pretutindeni, fizionomia, conținutul și dinamica războiului modificându-se într-un ritm foarte rapid, impunând astfel adaptarea componentei teoretice a artei militare și revizuirea permanentă

și tot mai radicală a viziunilor strategice. Așadar, cercetătorii militari sunt chemați ca, prin analiza lor, să caute permanent să mențină acest ritm al adaptării strategice și completării științei militare în raport cu evoluțiile tot mai rapide și surprinzătoare ale lumii moderne. Una din aceste evoluții este cea tehnologică.

Strict din această perspectivă, în opinia noastră, se remarcă existența unei necesități de a prognoza în mod corect rezultatele dezvoltării tehnologice, căutând astfel a intui pe cât posibil rezultatele acesteia înainte ca ele să fie făcute publice. Prin urmare, considerăm că, printre posibilele direcții de cercetare, cu relevanță pentru domeniul militar, se află și următoarele: *captarea și descărcarea controlată a electricității atmosferice; transportul aerodepresiv de tip Coandă (în tuburi); elice și turboagregate fără contact mecanic, cusustenție (fluido)magnetică; aerodinamica structurilor volante discoideale și piramidale; aplicații speciale în tehnica militară a ferofluidelor și a fluidelor magnetice (magneții lichizi); realizarea unor surse electrochimice perfecționate (compactizate dar de capacitate mare); grupurile de forță bazate pe conversia energiei magnetice* etc. Opinăm, așadar, că este necesar ca, sub imperiul așa-numitei *revoluții în afaceri militare*⁵⁰ (proces declanșat tocmai de evoluția tehnologică tot mai rapidă și imprevizibilă), cercetarea militară să realizeze periodic analize generale ori speciale asupra dezvoltărilor tehnologice recente, pentru ca, astfel, introducând rezultatele obținute în cadrul studiilor strategice și raportându-le la componenta teoretică a științei militare, să fie în măsură să adapteze corect și în timp util componentele artei militare și viziunile strategice. Prin urmare, în opinia noastră, este necesar ca, printre sarcinile încredințate cercetătorilor din domeniul militar, să se numere și o prognoză corectă asupra rezultatelor dezvoltării tehnologice și, totodată, o anticipare a tendințelor de dezvoltare. Este, de asemenea, necesar ca rezultatele acestor analize să fie diseminate corespunzător și utilizate în procesele decizionale.

⁵⁰ *Revolution in Military Affairs* (RMA) reprezintă un concept în teoria științei militare, care (printre altele) leagă strâns fenomenul militar de acela al evoluției tehnologice.

BIBLIOGRAFIE:

1. ADAMS, R.; MIERNIK, J.; STATHAM, G.; FABISINSKI, L.; MAPLES, C. D.; POLSGROVE, T.; FINCHER, S.; CASSIBRY, J.; CORTEZ, R.; TURNER, M.; PERCY, T., *Fusion propulsion z-pinch engine concept*, SAIC Advanced Concepts Office, Marshall Space Flight Center, 2013.
2. CONSTANTINESCU, Nicolae P., *Enciclopedia Invențiilor Tehnice*, Editura Fundației Regale Carol al II-lea, București, 1939.
3. COZMA, Lucian Ștefan, „Tehnologia vacuum-propulsiei – concept și aplicații”, în *Buletinul Academiei Forțelor Aeriene*, nr. 3/2014.
4. COZMA, Lucian Ștefan, „Unele considerații privind utilizarea generatoarelor de infrasunete / ultrasunete în cadrul armamentului de infanterie”, în *Military Science Universe*, vol. 2 - *Defense Studies, Geopolitics and Military Strategy*, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 14-15 aprilie 2011.
5. DRIGA, M. D., WOODSON, H. H., WELDON, W. F., *Recoil in electromagnetic railguns*, Third Symposium on Electromagnetic Launch Technology, Austin, 20-24 aprilie 1986, IEEE Transactions on Magnetics, vol. 22, nr. 6, nov. 1986.
6. FORWARD, Robert L., *Alternate Propulsion Energy Sources Final Report*, AFRPL TR-83-067, decembrie 1983.
7. GHILZIN, K.A., *Motoare rachetă*, Editura Tehnică, București, 1950.
8. MALOȘ, Gavril; MÂNDRICAN, Marius Ovidiu, *De la supersonic... spre viteza luminii*, Editura Tehnică, București, 1991.
9. McNAB, Ian R., *Launch to Space With an Electromagnetic Railgun*, IEEE Transactions on magnetics, vol. 39, nr. 1, ian. 2003.
10. MURAKAMI, David D., PARKIN, Kevin L., *An Overview of the NASA Ames Millimeter-Wave Thermal Launch System*, NASA Ames Research Center, Moffett Field, 2012.
11. PARKIN, Kevin, „The Microwave Thermal Thruster Concept”, în *Beamed Energy Propulsion: Second International Symposium on Beamed Energy Propulsion*, editată de K. Komurasaki, American Institute of Physics, 2004.
12. SAVAGE, Marshall T., *Proiectul Millenium*, Editura Elit-Comentator, Ploiești, 1997.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.”

EGALITATEA DE GEN – O CONDIȚIE PENTRU REALIZAREA SECURITĂȚII UMANE

Dr. Mihaela RADU*

Omenirea, încă din cele mai vechi timpuri, a cunoscut rivalități și contradicții legate de mirajul puterii de a domina. Securitatea umană este pusă în pericol de acțiuni degradante, inumane realizate de cei de lângă noi. Conceptul de securitate umană cunoaște, în prezent, o nouă dimensiune, aceea a egalității de șanse, însă fără a exclude pericolele și amenințările clasice. Egalitatea de șanse are la bază asigurarea participării depline a fiecărei persoane la viața economică, socială și politică fără deosebire de origine etnică, sex, religie, vârstă, dizabilități sau orientare sexuală.

În mod inevitabil, atunci când vorbim despre principiul egalității de șanse, atingem, din păcate, fenomenul discriminării ca o conduită socială. Discriminarea reprezintă, în fapt, una dintre cauzele pentru care egalitatea de șanse nu este respectată. Considerăm că cea mai veche și frecventă formă de discriminare este cea de gen. În acest sens, prezenta lucrare își propune să facă un inventar al principalelor stereotipuri culturale care promovează diferențe din cele mai diverse între genuri, discriminând rolurile sociale diferite ale femeilor în raport cu cele ale bărbaților, ceea ce poate genera insecuritate umană.

Cuvinte-cheie: prejudecăți, stereotipii, egalitate de șanse, nediscriminare, schimbare, securitate și pace.

1. Despre prejudecăți, stereotipuri și marginalizare

Depășind în bogăție și cele mai curajoase închipuiri ale generațiilor precedente, lumea a pătruns în secolul al XXI-lea aducând cu sine sărăcie și inegalitate¹. Când vorbim despre bărbați și femei, lumea noastră este marcată de stereotipuri și prejudecăți. Discriminarea apare ca urmare a unor idei preconcepute. Prejudecățile, definite drept „părerii, idei preconcepute (și adesea eronate) pe care și le face cineva asupra unui lucru, adoptate, de obicei, fără cunoașterea directă a faptelor sau impuse prin educație, societate”², nasc comportamente nejustificate care pot îmbrăca diverse forme des întâlnite în viața cotidiană: evitare, segregare și chiar violență. Acțiunile circumscrise acestor tipuri de comportamente demonstrează lipsa informației și, în cele mai multe cazuri, sunt întemeiate pe etichetarea bărbatului drept *sexul tare*, cel care datorită forței fizice (de natură anatomică și hormonală), trebuie și are dreptul de a domina *sexul slab*, femeia.

¹ Alex Callinicos, *Egalitatea. Sărăcie și inegalitate în economiile dezvoltate*, Editura ANTET XX PRESS, Prahova, 2001, p. 5.

² „Prejudecată” în *Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită)*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009, p. 841.

* Dr. Mihaela RADU își derulează activitatea profesională ca referent de specialitate, în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail: radumihaelapaula@yahoo.com

Omul se naște liber și societatea are obligația de a respecta și proteja libertatea umană. Premisa unității umane o constituie egalitatea. Aceasta este una din condițiile imanente ale justiției, libertății și păcii în lume. Realizarea securității umane a devenit un obiectiv esențial al comunității internaționale și oamenii – indiferent de sex, religie, apartenență politică, etnie – au nevoie, pentru a ființa, de un climat de viață care se bazează pe respectarea a drepturilor omului.

În decursul evoluției umane, femeia a deținut diferite roluri și statusuri în societate și familie. Chiar dacă astăzi femeile din societățile dezvoltate împărtășesc probleme comune cu bărbații³, în anumite regiuni de pe glob, nu se bucură de niciun drept și sunt considerate obiecte la dispoziția bărbatului.

În numele religiei și a unei false protecții, în anumite țări, femeilor le este interzis accesul la diverse servicii (la educație, sănătate etc.). De exemplu, în Afganistan, fetele nu mai au voie să meargă la școală odată ce ajung la pubertate, drept urmare, doar 18% din acestea știu să citească (guvernul nu poate garanta siguranța fizică a acestora în școli). În Arabia Saudită, femeilor le este interzis să conducă o mașină sau să meargă pe bicicletă.

În multe țări (precum Bahrain, Arabia Saudită, Libia și Egipt), la divorț, femeile nu au drepturi egale cu bărbații. Acestea trebuie să depășească obstacole financiare și legale, care sunt de neînvins, pe când bărbații pot divorța ușor, adesea doar pe cale verbală. Femeile maltratate de soții lor, în Liban, nu pot depune cerere de divorț pentru abuz, dacă nu au un martor ocular care să confirme că aceasta a fost bătută (un certificat medical, care să susțină abuzul fizic nu este suficient). Fără o cauză anume, în Egipt, femeia care divorțează trebuie să renunțe la orice drept asupra bunurilor materiale ale cuplului și la zestrea pe care a primit-o la căsătorie.

În Japonia, presiunea de a avea mai mulți copii sporește nivelul de stres resimțit de femeile aflate la vârstă fertilă. Pentru acele femei care nu pot avea copii sau nu doresc să aibă, presiunea

exercitată de guvern și societate asupra lor este copleșitoare. În acest context, diferite grupări ale societății civile se luptă pentru ca femeile să fie pe deplin educate cu privire la drepturile și opțiunile lor, dându-le posibilitatea de a lua decizii în cunoștință de cauză.

Din păcate, nici astăzi, nu am scăpat de prejudecățile referitoare la statutul femeii în societate. Se poate afirma că fenomenul de discriminare împotriva femeilor apare chiar înainte de nașterea lor deoarece, în anumite regiuni ale globului, nașterea copiilor de sex feminin este decisă în familie sau comunitate. Potrivit unei statistici realizate de Centrul de studii de dezvoltare a femeilor din New Delhi, zece milioane de fete de sex feminin au fost avortate în India în perioada 1978-1998 și încă cinci milioane începând cu anul 1994, de când această practică a fost interzisă, însă, informal, mai este practică⁴. Încă din viața intrauterină, în funcție de sexul fătului, sunt stabilite reguli pe care familia trebuie să le respecte odată cu nașterea. Ideile preconceptuate despre ceea ce se potrivește sau nu, în funcție de sex, întâlnim chiar și în societățile moderne: culoarea roz este *stabilită* a fi potrivită doar pentru sexul feminin, pe când albastrul este *dedicat* sexului masculin. Aceleași reguli în ceea ce privește paleta de culori se aplică și amenajărilor interioare.

În multe cazuri, școala nu elimină aceste prejudecăți, ci le accentuează. Persoanelor de sex masculin le sunt *rezervate* profesii ca ingineri, mecanici, polițiști, pe când celor de sex feminin se consideră în mod tradițional că li se *potrivesc* profesii ca învățătoare, asistente, sociolog, secretară. Conform unei statistici publicate de Ziarul Financiar, în anul 2008, femeile ocupau poziții de manager într-o proporție de 70% în servicii și doar 30% în domeniul tehnic. De asemenea, statistica indica ocuparea pozițiilor de top de către femei în: publicitate (65% femei – 35% bărbați), PR (95% femei – 5% bărbați), resurse umane (80% femei – 20% bărbați), sanitar (55% femei – 45% bărbați), marketing (75% femei – 25% bărbați), arhitectură (75% femei –

³ Oana Băluță, Alina Dragole, Alice Iancu, *Gen și interese politice. Teorii și practici*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 19.

⁴ Scott Baldauf, India's "girl deficit" deepest among educated, January 16, 2006, URL: <http://faculty.polytechnic.org/gfeldmeth/indiagirl.html>, accesat la 12.03.2015.

25% bărbați), design (70% femei – 30% bărbați), financiar (55% femei – 45% bărbați), marketing research (60% femei – 40% bărbați); în domeniul tehnic (80% bărbați – 20% femei), care presupun un mediu de lucru mai procedural - se preferă deoarece se ia în considerare că femeile sunt mai delicate și mai puțin atrase de un astfel de mediu. Exemple în acest sens sunt următoarele: domeniul IT&C (90% bărbați – 10% femei), industrial (80% bărbați – 20% femei), construcții (90% bărbați – 10% femei), transporturi (90% bărbați – 10% femei)⁵. În pofida tuturor piedicilor impuse de religie, politică și obiceiuri, de-a lungul evoluției societății umane, femeile au reușit să le pătrundă și chiar să exceleze în domenii considerate exclusiv masculine sau total interzise lor. Femei precum Susan B. Anthony și Elizabeth Cady Stanton au înființat Asociația Națională pentru Votul Femeilor prin intermediul căreia au promovat drepturile femeilor pe întreg teritoriul SUA.

Conform unui studiu realizat în SUA în anul 2000, femeile sunt „aproape” egale cu bărbații atât în domeniul educației, cât și în alte domenii: procentul de femei care au finalizat studiile cu diplomă de licență a fost de 23,7%, comparativ cu 27,5% la bărbați⁶. Odată cu adoptarea Amendamentului al 19-lea din Constituție din anul 1920, femeile din Statele Unite au primit drept de vot. Acestea sunt respectate și le sunt oferite „aceleași oportunități ca și bărbaților, o bună educație și locuri de muncă”⁷. Comparativ, în China, femeile sunt tratate diferit, în baza tradițiilor chineze, legile privind egalitatea în educație, căsătorie și libertățile fiind ignorate. Conform tradițiilor confucianiste, băieții duc mai departe numele familiei, sunt avantajați din punct de vedere financiar, ei oferind siguranță părinților la bătrânețe. Traficul de femei și copii, precum și violența domestică sunt des întâlnite în continuare.

⁵ Alina Botezatu, „Sfatul specialistului: Bărbați versus femei”, în *Ziarul Financiar*, ediția on-line, 7 aprilie 2008, URL: <http://www.zf.ro/profesii/sfatul-specialistului-barbati-versus-femei-3097649>, accesat la 27.05.2015.

⁶ F.a., „Egalitatea de șanse în Statele Unite ale Americii”, URL: <https://discriminareafemeilor.wordpress.com/2011/11/05/usa/>, accesat la 27.05.2015.

⁷ *Ibidem*.

Concluzionând, în țările dezvoltate, femeile au fost încurajate de societate să preia activități pe care numai bărbații le practicau și s-au bucurat de sprijin legislativ și moral, iar, în alte regiuni ale globului, mai puțin dezvoltate, ele au trebuit să găsească modalități alternative de a face cunoscute discriminările la care sunt supuse și de a se exprima în spațiul public.

2. Evoluția femeii în societate

Este destul de dificil să stabilim care erau relațiile umane și sociale la începuturile organizării societății umane. Nu există dovezi din acele vremuri, ci doar ipoteze.

Matriarhatul timpuriu era caracterizat prin deplina egalitate a femeii cu bărbatul. Femeia își face simțită prezența în formele de organizare precum familia înrudită prin sânge și ginta, iar matriarhatul dezvoltat o plasează pe o poziție dominantă a față de bărbat.

În schimb, patriarhatul situează bărbatul în prim-planul activităților sociale, plasând, în același timp femeia pe plan secund. Considerat cap al familiei, acesta avea drepturi depline asupra femeilor și copiilor din familia sa. Dependența financiară a femeii față de bărbat a crescut odată cu accentuarea rolului, devenit exclusiv, al femeii în gospodărie.

Femeia considerată a fi „sexul slab” (*imbecilitas sexus*), fără drepturi și identitate, redusă la rolul de „sclavă”, a constituit permanent cauza inegalității dintre cele două sexe.

Formată din bărbați celibatari, Biserica din Evul Mediu impunea o imagine a femeii net inferioară bărbaților. Renașterea marchează începutul emancipării femeilor prin descentralizarea autorității familiale și recunoașterea *dreptului de gestionare* de către aceasta a *avuțiilor* personale.

În perioada comunistă, egalitatea a fost una formală, putând vorbi despre un patriarhat de stat⁸. Atât femeia, cât și bărbatul devin dependenți față de stat. Perioada comunistă aduce în prim

⁸ Mihaela Miroiu, „Fețele patriarhatului: Cazul învățământului universitar din Europa de Est,” în cadrul *Seminarului de Cercetare a Religiiilor și Ideologiilor*, 2002, URL: http://www.jsri.ro/old/html%20version/index/no_3/mihaela_miroiu-articol.htm, accesat la 26.05.2015.

plan *mamele eroine, mamele muncitoare pline de abnegație și de jertfă de sine*. Însă, prin promovarea acesteia în politică și producție, regimul comunist a contribuit la dezvoltarea rolului femeii în societate.

În prezent, se manifestă tot mai clar tendința de diviziune a rolurilor în familie, implicarea femeii în societate fiind din ce în ce mai mare. Femeia de astăzi este rezultatul luptei de sute de ani a acesteia pentru emancipare. Accesul la educație a condus la reducerea discriminării dintre sexe și a oferit posibilitatea femeii de a pătrunde pe piața muncii în diferite domenii.

În funcție de religia din care provine, femeia este percepută în mod diferit. În religia ortodoxă, femeia poartă povara păcatului originar fiind considerată inferioară. Conform cutumelor ortodoxe, femeile nu au acces în altar și nu au voie să profeseze în cadrul bisericii. În religia catolică, este aproape la fel: cu mici excepții, femeia poate intra în altar și i se permite să citească din scripturi. În religia protestantă, există femei preotese, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că în această religie, comparativ cu cele menționate anterior, femeia ocupă un statut superior. Religia islamică consideră că femeile au nevoie de protecția și îndrumarea bărbaților, plecând de la adevărul axiomatic conform căruia bărbații sunt mai puternici decât femeile, nu doar din punct de vedere fizic, ci și mental și moral.

Analiza anterioară ne determină să afirmăm că, din punct de vedere social, femeile au avut o evoluție mai lentă decât cea a bărbaților. În ciuda rolurilor deținute în societate, a imaginii create de diverse religii, femeia nu a ales izolarea, ea a continuat lupta pentru emancipare, egalitate și libertate.

3. Problematika genului, egalității între sexe și a discriminării

Nu putem să ne alegem familia, sexul și nici locul și momentul în care apărem în această lume, dar putem să ne exercităm drepturile existente în legislația națională și internațională. În articolul 1 din *Declarația universală a drepturilor omului*, este prevăzut că: „toate ființele umane se nasc

libere și egale în demnitate și drepturi” și în art. 3: „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”⁹.

Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor, ca parte integrantă din dreptul constituțional, sunt cuprinse în Constituția fiecărui stat. Apare inevitabil întrebarea: *de ce a apărut această situație, dacă ne naștem egali?*

În art. 4, alin. (2) din Constituția României se stipulează că: „România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială constituționale”¹⁰.

Problematika genului și a egalității între sexe a fost tratată în reglementări internaționale, atât la nivelul ONU, cât și UE. Toate au ca idee centrală respectarea demnității și integrității femeii, inclusiv încetarea violenței de gen legată de tradiții sau obiceiuri. Făcând o legătură între concepte putem afirma că *egalitatea de gen* este dreptul pe care îl are orice individ de a-și dezvolta aptitudinile, de a-și exprima punctul de vedere, indiferent de sex. Nerespectarea acestui drept natural este o încălcare a drepturilor omului.

Carta Națiunilor Unite, în art.1 alin.(3), subliniază că unul din scopurile ONU este „să realizeze cooperare internațională în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în promovarea și încurajarea respectării pentru drepturile omului și pentru libertățile fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”¹¹.

Declarația universală a drepturilor omului, Convenția internațională cu privire la drepturile

⁹ ONU, Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 de septembrie 1948, URL: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf, accesat la 26.05.2015.

¹⁰ Constituția României din 1991 a fost modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003.

¹¹ ONU, Carta Națiunilor Unite, 1945, URL: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf, accesat la 26.05.2015.

civile și politice și Convenția internațională cu privire la drepturile economice, sociale și culturale au introdus interzicerea discriminării pe bază de sex.

Egalitatea între femei și bărbați, prevăzută și în cadrul *Tratatului de la Roma*, este una dintre preocupările cele mai importante ale Uniunii Europene. De asemenea, în anul 2010, Comisia Europeană a dat publicității documentul *Un angajament consolidat în favoarea egalității dintre femei și bărbați. O carte a femeii. Declarație a Comisiei Europene cu ocazia Zilei Internaționale a Femeii 2010. În vederea comemorării celei de-a 15-a aniversări a adoptării unei Declarații și platforme de acțiune în cadrul Conferinței mondiale a ONU privind femeile, de la Beijing și a celei de-a 30-a aniversări a Convenției ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor*, în care este subliniat faptul că, în societatea actuală, „coeziunea economică și socială, creșterea durabilă și competitivitatea, precum și abordarea provocării demografice depind de o egalitate reală între femei și bărbați”¹².

În România, problematica *egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați* a fost inițial încredințată Agenției Naționale pentru Egalitatea de Șanse între femei și bărbați (ANES), urmată de o altă structură de specialitate din cadrul Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice, anume Direcția Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați.

În susținerea luptei pentru egalitate și nediscriminare, legislația română are la bază următoarele: *Constituția României* (art. 4 alin. 2 și art. 16 alin. 1), *Codul Muncii* (art. 3-9), *O.G. 137/2000 republicată privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*, *Legea 202/2002 privind egalitatea de șanse*

¹² Comisia Europeană, *Un angajament consolidat în favoarea egalității dintre femei și bărbați. O carte a femeii. Declarație a Comisiei Europene cu ocazia Zilei Internaționale a Femeii 2010. În vederea comemorării celei de-a 15-a aniversări a adoptării unei Declarații și platforme de acțiune în cadrul Conferinței mondiale a ONU privind femeile, de la Beijing și a celei de-a 30-a aniversări a Convenției ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor*, Bruxelles, 2010, URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0078:FIN:RO:PDF>, accesat la 26.05.2015.

între femei și bărbați, O.U.G. 96/2003 pentru protecția maternității și Legea 210/1999 privind concediul paternal. Preocupările pe termen mediu referitoare la acest subiect sunt cuprinse în momentul de față și în *Strategia națională în domeniul egalității de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2014-2017*¹³.

Pentru că femeile sunt considerate de către unii obiecte sexuale, fiind uneori obiecte ale violenței domestice și sociale, era important ca problema discriminării sexuale să devină o preocupare importantă a legiuitorilor. De exemplu, și în Republica Moldova, *Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei*, în art.1 al *Criteriilor de Raportare în baza Convenției ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW)*, definește foarte clar termenul de *discriminare a femeii* în următoarea formă: „orice diferențiere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are drept efect sau scop să compromită ori să anihileze recunoașterea, beneficiul și exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, a drepturilor omului și libertăților fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural și civil sau în orice alt domeniu”¹⁴.

Subiectul se află pe ordinea de zi a tuturor statelor și cunoaște permanent îmbunătățiri, încercând să acopere o arie de aplicare mai mare. Este de datoria statelor să ia măsuri pentru a elimina discriminarea împotriva femeilor și a oricărei persoane, organizații sau instituții. Statul este responsabil pentru realizarea *egalității femeilor cu bărbații în fața legii*.

Indiferent de zona geografică, fie că este vorba de Africa (*Carta africană a drepturilor omului și popoarelor*), fie că vorbim despre America

¹³ Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice, *Strategia națională în domeniul egalității de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2014-2017*, URL: http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Transparenta/Dezbateri_publice/2014-01-124_Anexa_1_Strategia.pdf, accesat la 26.05.2015.

¹⁴ Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei, *Criterii de Raportare în baza Convenției ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW)*, URL: <http://mpsfc.gov.md/file/egalitategen/Criterii%20de%20Raportare%20in%20baza%20CEDAW.doc>, accesat la 27.05.2015.

(*Convenția americană a drepturilor omului*) sau de Europa (*Convenția europeană a drepturilor omului*, precum și *Carta socială europeană*), toate reclamă același lucru, respectiv drepturile și libertățile stabilite în tratate vor fi disponibile fără discriminare.

Rezoluția 1325 a Consiliului de Securitate al ONU, adoptată în anul 2000, constituie documentul de referință prin care s-a reafirmat importanța rolului femeii în prevenirea și soluționarea conflictelor și în procesul de construire a păcii. Implicarea și rezultatele obținute de femei în rezolvarea problemelor lumii contemporane au scos în evidență nevoia de a mări rolul femeilor în procesul de luare a deciziei cu privire la prevenirea și soluționarea conflictelor, precum și în procesul de pace¹⁵.

Lupta pentru drepturi, egalitate și nediscriminare este veche și încă este prezentă și în societățile moderne. Egalitatea de șanse și de tratament, fiind un principiu al drepturilor omului, este în atenția atât a legislativului, cât și a politicului. La nivel național, este în curs de implementare *Strategia națională în domeniul egalității de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2014-2017*, anterior menționată, precum și o serie de programe și ghiduri¹⁶, iar rezultatele acestui proces au fost consemnate în rapoarte, studii și analize, din care rezultă că se fac pași mărunți, dar semnificativi pentru recunoașterea egalității de șanse și de tratament.

4. Femeia în societatea modernă

În ciuda existenței unor inegalități și a unor stereotipuri de susținere și reproducere¹⁷,

¹⁵ MAPN, *Plan de implementare la nivelul Ministerului Apărării Naționale a Rezoluției Consiliului de Securitate ONU 1325 (UNSCR 1325) „Femeile, pacea și securitatea” și rezoluțiilor conexe, precum și a documentelor complementare aprobate la nivelul diferitelor organizații internaționale la care România este membră*, URL: <http://dmru.mapn.ro/doc/Plan-final.pdf>, accesat la 27.05.2015.

¹⁶ ANOFM, *Ghid pentru promovarea egalității între femei și bărbați pe piața muncii*, URL: <https://www.senat.ro/UploadFisiere%5C106d721d-55e0-4283-ad91-45926e1b1b64%5Cghid-egalitate-de-sanse-anofm-ifi.pdf>, accesat la 26.05.2015.

¹⁷ Lazăr Vlăsceanu, *Sociologie și modernitate*, Editura Polirom, Iași, 2007, apud. Valentina Marinescu, *Muncile*

realizarea egalității de gen este esențială pentru protecția drepturilor omului, funcționarea democrației, respectarea statului de drept, creșterea economică și competitivitate.

Fenomenele precum modernizarea, urbanizarea, migrația, șomajul au influențat evoluția femeii în societate, atât la nivel național, cât și internațional, însă, cu toate acestea, discriminarea femeii este încă o realitate. Așa cum societatea, știința și tehnica au evoluat, tot așa a evoluat și femeia. Femeia are dreptul să fie ceea ce dorește să fie: mamă, femeie de carieră, femeie în armată, femeie în politică, cosmonaut, soție, profesor, muncitor, cercetător, președinte¹⁸. Accesul la educație pe tot parcursul vieții, construirea unei cariere de succes, alegerea momentului căsătoriei, amânarea concepției primului copil (și, cel mai adesea, unicul), eliberarea demografică a femeii, schimbarea stilului vestimentar (masculinizarea acestuia), reducerea activităților casnice, toate duc la crearea condițiilor de realizare a unei egalități de șanse, a independenței femeii.

În România ultimilor ani, femeia se descoperă și se redescoperă, acceptă schimbarea în viața personală și în cea profesională. Este important de subliniat faptul că modernitatea noastră târzie nu înseamnă disoluția familiei în numele egalității femeilor cu bărbații¹⁹. Transformările din societate au adus transformări și în ceea ce privește sfera familiei și a generațiilor. Familia era spațiul care promova dependența și inferioritatea femeii, însă noile tehnologii au redus din timpul și efortul depus de femei în gospodărie. Dacă, de-a lungul timpului, femeii i s-au atribuit doar rolul de soție și mamă model, astăzi, putem să vorbim despre o femeie care îmbină cariera cu viața de familie. Pătrunderea femeii în domenii rezervate până mai ieri bărbaților a produs schimbări în percepția și reprezentarea socială a femeii.

Securitatea umană este amenințată permanent atât în spațiul public, cât și în cel privat. Unii autori afirmă că femeia este adesea considerată primul și unicul părinte, răspunzător de situația

casnice în satul românesc actual. Studii de caz, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 200.

¹⁸ Diana Neaga, *Gen și cetățenie în România*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 291.

¹⁹ Lazăr Vlăsceanu, *op. cit.*, 2007, p. 198.

precară în care se află copilul. „De regulă, mama (...) este blamată pentru disfuncțiile familiei, inclusiv pentru violența domestică și acuzată că nu își îndeplinește bine rolul de mamă și soție”²⁰. Violența, prezentă atât în starea de pace, cât și în starea de război, a devenit o armă. Prezența feminină în organismele care rezolvă cazuri de violență domestică, agresiune și hărțuire sexuală, mutilări genitale, elimină blocajul și dezinhibiția victimelor. Zonele de război sunt favorabile pentru dezvoltarea prostituției și a traficului de carne vie. Prezența femeilor în gestionarea acestor probleme întărește gradul de încredere al populației și, mai mult, ele ar trebui să fie reprezentative pentru peisajul social al unei națiuni. Poliția și armata, garanți al interesului public, sunt răspunzătoare în fața comunității pe care o deservesc, garantând respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor săi. Participarea femeilor ca pilon în jurul căruia se construiește, se reface și se dezvoltă întregul mecanism democratic devine esențială.

Modul în care mass-media prezintă femeile implicate în politică, analizate în principal prin prisma sexualității și a dependenței de diverse persoane masculine, nu face decât să întărească prejudecățile cu privire la capacitățile lor de a lua hotărâri și de a gândi obiectiv. Analizând activitatea personalităților feminine care au activat sau încă activează în politică precum Park Geun-Hye, Indira Gandhi, Isabel Martínez de Peron, Madeleine Albright, Hillary Clinton, Condoleezza Rice și Claude-France Arnould, pot afirma cu tărie că reprezentantele sexului feminin au reușit să ducă la schimbări majore privind percepția femeii în societate.

Concluzii

Realitatea cotidiană aduce în prim plan problema egalității de gen. Diferențele de gen își au originea în mediul în care trăim, în presiuni de ordin social, politic, economic și religios, unele dintre ele fiind transformate în inegalități sociale. În acest context, respectarea egalității de gen este o condiție pentru realizarea securității umane,

²⁰ Ana Muntean, Marciana Popescu, Smaranda Popa, *Victimele violenței domestice: Copiii și femeile*, Editura Eurostampa, București, 2000, p. 10.

care, prin definiție, se concentrează pe acest aspect neglijat de abordarea tradițională asupra securității. Femeia, ca membru al societății, trebuie să poată beneficia de securitatea umană pe toate componentele acesteia: securitate economică, securitate alimentară, securitate sanitară, securitate ecologică, securitate personală, securitate comunitară, securitate politică. Mai mult, femeia nu trebuie să fie doar protejată prin intermediul securității umane, ci trebuie să contribuie ea însăși la realizarea acesteia prin identificarea și implementarea soluțiilor.

Afirmarea egalității femeilor cu bărbații a generat autonomia feministă și a condus, cum era și firesc, la înlăturarea *dependenței* acestora față de bărbați. În societatea actuală, realizarea unui echilibru între carieră și familie este un drept de care se bucură în egală măsură ambele sexe. Egalitatea, fiind un concept comparativ, are în vedere ambele sexe. Egalitatea femeilor se realizează nu doar în beneficiul lor, cât și în interesul bărbaților.

În zilele noastre, emanciparea femeii nu mai este considerată un pericol pentru sexul masculin. Efectele acceptării schimbării acesteia sunt vizibile cel puțin pe patru planuri. În *sfera afectivă*, se remarcă o implicare mai mare a acesteia și în afara sferei vieții personale, trecând de la *viața pentru alții* la *viața printre alții*. Istoria ne-a demonstrat că, de la tensiunile apărute în relațiile de gen, se poate trece la parteneriate bazate pe interdependență economică, socială, politică și culturală. În *sfera cognitivă*, *educația pentru schimbare* o aduce pe reprezentanta sexului feminin în domenii specifice masculine, unde este capabilă să își asume rolul și statutul de lider. La nivel de *comunicare*, putem afirma că, ne aflăm într-o perioadă de modernizare sau de eliberare a femeii de unele obiceiuri și tradiții. Prin implicarea acesteia în viața publică, în rezolvarea unor conflicte armate, participarea activă la acțiuni de reconstrucție a păcii, lupta de secole pentru recunoașterea și respectarea egalității de gen a făcut pași importanți. Devenită un *simbol* al lumii moderne, femeia s-a transformat într-un agent activ al schimbării, luptând pentru recunoașterea eforturilor depuse până în prezent, dar și pentru

continuarea construirii unei imagini a femeii lipsite de stereotipuri și idei preconcepute.

În consecință, realizarea securității umane caută să împuternicească femeile prin educație, participare și acces, egalitatea de gen fiind văzută ca o condiție necesară pentru pacea, securitatea și prosperitatea societății umane.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂLUȚĂ, Oana; DRAGOLE, Alina; IANCU, Alice, *Gen și interese politice. Teorii și practici*, Editura Polirom, Iași, 2007.

2. CALLINICOS, Alex, *Egalitatea. Sărăcie și inegalitate în economiile dezvoltate*, Editura ANTET XX PRESS, Prahova, 2001.

3. CIPOLLONE, Angela; PATACCHINI, Eleonora; VALLANTI, Giovanna, "Women Labor Market Performance in Europe: Novel Evidence on Trends and Shaping Factors", în *Italian Economic Journal*, September 2013, URL: <http://www.siecon.org/online/wp-content/uploads/2013/09/Cipollone-Patacchini>.

4. ISTRATE, Mihaela Ramona, *Cetățenia europeană și implicațiile sale asupra securității*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.

5. NEAGA, Diana, *Gen și cetățenie în România*, Editura Polirom, Iași, 2013.

6. MUNTEAN, Ana; POPESCU, Marciana; POPA, Smaranda, *Victimele violenței domestice: Copiii și femeile*, Editura Eurostampa, București, 2000.

7. MARINESCU, Valentina, *Muncile casnice în satul românesc actual. Studii de caz*, Editura Polirom, Iași, 2013.

8. PREDA, Marian, *Riscuri și inechități sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009.

9. ȘTEFĂNESCU, Doina, *Dilema de gen a educației*, Editura Polirom, Iași, 2003.

10. VLĂSCEANU, Lazăr, *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*, Editura Polirom, Iași, 2007.

11. Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei, *Criterii de Raportare în baza Convenției ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW)*, URL: <http://mpsfc.gov.md/file/egalitategen/Criterii%20de%20Raportare%20in%20baza%20CEDAW.doc>.

12. Ministerul Apărării Naționale, *Plan de implementare la nivelul Ministerului Apărării Naționale a Rezoluției Consiliului de Securitate ONU 1325 (UNSCR 1325) „Femeile, pacea și securitatea” și rezoluțiilor conexe, precum și a documentelor complementare aprobate la nivelul diferitelor organizații internaționale la care România este membră*, URL: <http://dmru.mapn.ro/doc/Plan-final.pdf>.

13. Blog *Discriminarea femeilor*, URL: <https://discriminareafemeilor.wordpress.com>.

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul “**Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească**”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

DIALOG STRATEGIC

cu gl. bg. (r.) CS I dr. Gheorghe VĂDUVA

Criza politico-militară din estul Europei a provocat îngrijorări serioase privind stabilitatea și securitatea continentului ce, timp de mai bine de două decenii și jumătate, a fost considerat unul al păcii, al cooperării, un spațiu în care posibilitatea unui conflict armat de amploare era aproape de neînchipuit. Dincolo de schimbarea parametrilor în care definim securitatea europeană, criza ucraineană a generat un șir consistent de întrebări legate de dinamica securității regionale.

Domnul general de brigadă (r.) CS I dr. Gheorghe Văduva a dat curs propunerii redacției Impact Strategic de a răspunde la un set de întrebări referitoare la provocările crizei de la estul granițelor României.

Domnia sa este unul dintre cei mai cunoscuți experți români în domeniul studiilor de securitate, dar și geopoliticii, strategiei și geostrategiei. Cu o pregătire temeinică și o experiență consistentă în domeniul militar, Gheorghe Văduva s-a afirmat ca cercetător în domeniul științelor militare, fiind considerat, în prezent, unul dintre reperaile acestuia. *Războiul viitorului, viitorul războiului* (2004), *Strategia de parteneriat, parteneriatul strategic* (2006), *Criza, conflictul, războiul* (2007) constituie doar câteva dintre lucrările de referință, la care se adaugă zeci de articole, studii de specialitate, intervenții în cadrul conferințelor, materiale care vădesc pragmatismul, realismul, înțelegerea profundă a subiectelor abordate, eludând clișeele și idealismul nejustificat.

Preocuparea constantă și pasiunea pentru acest domeniu, precum și abordarea academică, de înaltă ținută, sunt relevate și de parcursul carierei. Astfel, între 1977 și 1997, Gh. Văduva

a lucrat ca redactor, redactor principal, șef al secției de pregătire de luptă și învățământ militar, redactor șef al ziarului „Observatorul militar” și șef al Grupului de Presă al Armatei, având o amplă activitate redacțională, publicistică, de cercetare științifică în domeniul tacticii, artei operative și strategiei militare, apărării și securității naționale.

Din 2001 până în 2009, și-a derulat activitatea în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, ca cercetător științific gr. I, având și un aport major la menținerea calității științifice a publicației de față. De la plecarea din UNAp, dl. gl. bg. (r.) CS I dr. Gheorghe Văduva și-a continuat activitatea de cercetare în cadrul Institutului de Studii de Securitate din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, continuând astfel să ofere o expertiză valoroasă pentru studenții, teoreticienii și practicienii acestui domeniu.

EPOCA INTERDEPENDENȚELOR NECESARE ȘI PERICULOASE

Criza din Ucraina a adus în atenția specialiștilor militari problematica războiului hibrid. Există însă teoreticieni care consideră că acest tip de conflict nu este unul nou. Care este opinia dumneavoastră față de această problemă?

Desigur, războiul de tip hibrid nu este nou. Doar termenul este cel care se folosește pentru prima dată și care exprimă ceva mai bine cum

este războiul azi, mai ales cel din Ucraina, dar și cel care se află înapoia războiului din Ucraina. Termenul este, totuși, umilitor pentru fenomenul război, considerat cândva, în epocile pre-napoleoniene, o competiție cavalerescă, de onoare, demnitate și putere. Războiul a fost dintotdeauna un fenomen extrem de complicat, cu o structură foarte complexă, în sensul că, în compunerea lui, se regăsesc, într-o formă sau alta, sute și sute de alte elemente ale existenței și acțiunii umane. Indianul Kautylya, în *Arthashastra*, unul dintre cele mai vechi tratate de strategie ale Antichității, dezvoltă pe larg o astfel de viziune. Toate războaiele au în compunerea lor elemente, presiuni, sancțiuni, politici, strategii și acțiuni din tot spectrul acțiunii umane și modului de viață al oamenilor.

Credeți că războiul hibrid poate completa tipologia războiului viitorului, elaborată de dumneavoastră în 2004?

Conceptul aduce o anumită clarificare, mai exact, o anumită atenționare. Azi, nicio țară din lume, nici chiar Statele Unite ale Americii, nu și mai poate asigura securitatea de una singură, în mod izolat, oricât de puternică ar fi și oricât de performante ar fi mijloacele pe care și le poate permite. Aceasta pentru că lumea a devenit puternic interdependentă. Inclusiv suveranitatea – care este esența statului – este, azi, una bazată pe interdependențe. De aceea, conceptul de război hibrid se înscrie în nota de conștientizare a dinamicii fenomenului război și aduce un plus de precizare universului foarte complicat al acestuia, degradând însă blazonul și onoarea războiului.

Ce măsuri considerați că ar trebui adoptate la nivel național ca răspuns la amenințările hibride?

Mai întâi, ar trebui ca astfel de amenințări, ca și vulnerabilitățile asociate, să fie identificate, analizate și foarte bine cunoscute. Este vorba de acele amenințări (și vulnerabilități la acestea) care pot genera o formă sau alta (politică, economică, socială, societală, anomică, informațională, cognitivă etc. și, mai ales, militară) a războiului hibrid (războiul hibrid le conține, într-o manieră

foarte amestecată, chiar fluidă, pe toate!). Pentru că toate aceste amenințări și vulnerabilități nu sunt clare, ușor identificabile, ci prolix, murdare, cu geometrii extrem de complicate. Deja există un set de amenințări endogene, produse chiar de societatea în care trăim, puternic transnaționalizată și periculos depersonalizată, marcată de conflictul complicat dintre statul de drept, expansiunea foarte grăbită a rețelelor multinaționalelor, corporațiilor etc., de dependențele financiare complicate și, mai ales, de fenomenul „golirii de creiere” a statelor care nu sunt în măsură să oprească acest tip de migrație etc. Deși, astăzi, când lumea este dominată de propriile rețele, nu sunt prea multe lucruri de făcut pentru a opri recrudescența amenințărilor hibride, și nici a vulnerabilităților la ele, care generează un risc foarte mare. Este necesară adoptarea nu a unei atitudini de laissez-faire, ci a uneia de foarte mare îngrijorare. Al doilea set de măsuri ține de acoperirea strategică împotriva unor astfel de amenințări și, prin aceasta, de crearea a condițiilor minime necesare pentru realizarea inteligentă și eficientă a unei manevre strategice adecvate. Sper să se înțeleagă bine acest lucru.

Există o opinie larg acceptată conform căreia criza ucraineană este rezultatul divergenței intereselor NATO și UE, pe de o parte, și ale Federației Ruse, de cealaltă, în ceea ce privește un spațiu de interes strategic. Care sunt ariile în care această incompatibilitate de interese se manifestă cel mai pregnant? Care ar fi, în opinia dumneavoastră, soluțiile optime care ar putea estompa această contradicție a intereselor?

Estul și Vestul au fost dintotdeauna în conflict. Este un conflict geopolitic esențial. În această zonă, există de veacuri o falie strategică geopolitică pe aliniamentul Marea Baltică – Marea Neagră, care reprezintă și prima mare rocadă strategică a foaierei perturbator de ieri, așa cum numește Gérard Chaliand, în studiul introductiv la marea lucrare de 1500 de pagini *Anthologie mondiale de la stratégie* (Editura Robert Laffont, 1990) zona dintre Nordul Mării Caspice și Extremul Orient, și, deopotrivă, în epoca modernă, a Rusiei imperiale și a Rusiei sovietice. Pentru Rusia (Rusia reprezintă, în acest caz, Estul), au fost și

sunt încă foarte importante cele două coridoare sau culoare strategice maritime (coridorul Mării Baltice și cel al lanțului mărilor din sud-estul și sudul continentului – Marea Neagră, Marea Egee, Marea Mediterană), care-i asigură Rusiei ieșirea la oceanul cald. Dar și culoarul strategic al Dunării și cel central european (care începe de undeva din Galiția Occidentală, trece pe la nordul lanțului muntos european, cu axul pe marile capitale europene și ajunge până în Normandia, un fel de bulevard strategic terestru al Europei) își au și ele importanța lor. Rusia și Germania au fost dintotdeauna îngrădite în spațiul lor continental.

Astăzi, situația nu este mult prea diferită față de cea de ieri. Este vorba, în continuare, de raporturi de putere. Rusia consideră Ucraina un fel de zonă de siguranță strategică spre Vest (de aceea se și opune extinderii NATO și UE spre Est), iar Vestul consideră că fiecare țară are dreptul să-și aleagă drumul pe care-l dorește și, ca atare, Rusia nu are nici un drept să formuleze (sau nu) condiționări geopolitice. Chiar dacă, la o analiză atentă, astăzi, aceste considerații s-ar părea că nu mai au sens, ele sunt, totuși, foarte importante, întrucât este vorba de poziționări geostrategice. Nu întâmplător, două din cele patru comandamente strategice ale Rusiei (Sankt Petersburg și Rostov pe Don) se află exact la intrarea în cele două culoare strategice maritime. Rusia s-a înarmat, chiar dacă PIB-ul ei era, cu doi ani în urmă, doar 2.335 miliarde de dolari. Un conflict deschis al NATO cu Rusia n-ar avea sens și mă îndoiesc că ar putea avea loc. Nu există disponibilități pentru așa ceva. Dar Rusia, prin anexarea Crimeii, a obținut ceea ce consideră că i se cuvenea, chiar dacă acest lucru creează un precedent de modificare prin forță și influență a frontierelor. NATO, adică noi, am realizat, prin reactivare, un dispozitiv adecvat, iar Rusia și-a re consolidat extinderea spațiului ei de siguranță strategică în Marea Neagră, realizând și ea un astfel de dispozitiv. Soluția acestui conflict din Ucraina nu este simplă. Probabil că el va îngheța, urmând ca, în timp, să se găsească o soluție prin care nici Vestul, nici Estul să nu se simtă frustrate, iar situația din Ucraina să fie stabilizată pe coordonate relativ acceptabile. Dar de aici nu rezultă că toate problemele generate de secole de confruntări și războaie s-au rezolvat.

Într-un interviu din noiembrie 2014, cancelarul Germaniei, Angela Merkel avertiza că destabilizarea Ucrainei nu este o problemă doar a Ucrainei, ci și a Republicii Moldova, Georgiei și chiar a Balcanilor de Vest. Sunteți de părere că evenimentele din Ucraina au potențialul de a destabiliza spațiul vest-balcanic? Care sunt, în opinia dumneavoastră, pârgăuile prin care instabilitatea de la granița de est a Ucrainei ar putea fi „exportată” în Balcanii de Vest?

Următoarea mișcare a Rusiei pentru a realiza un *fait accompli*, de tipul celui realizat prin anexarea Crimeii, ar putea fi o acțiune surprinzătoare pe Nistru și încorporarea Transnistriei. Ar fi, desigur, o aventură (în mare parte inutilă), dar o astfel de interpunere ar duce la ceea ce se poate numi paralizie strategică pentru Ucraina și reactualizarea accesului Rusiei la Gurile Dunării. Nu cred că se va produce acest lucru, dar nici că este complet exclus. Rusia are capacitatea și capabilitatea de a o face și încă în condiții de legitimitate strategică, în situația în care Transnistria, în urma unui potențial referendum, ar solicita alipirea la Rusia, iar zonele rebele din sudul Republicii Moldova ar facilita și încuraja o astfel de mutație. Dar, acest lucru ar reprezenta o implicare directă a Rusiei în conflict, întrucât Transnistria, chiar autoproclamată independentă față de Republica Moldova, face totuși parte din această republică. Nici falia caucaziană nu este pe deplin dezactivată. Țările caucaziene nu se înțeleg între ele în privința teritoriului, iar Rusia, prin intervenția din 2008 în Georgia, a dat deja un semnal care nu este deloc liniștitor pentru nimeni.

Nici falia strategică zimțată din Balcani, care pare, la ora actuală, ameliorată, nu s-a dezactivat complet. Prin izolarea Serbiei și încorporarea unora dintre țările din zonă în NATO și în Uniunea Europeană, situația este doar temporar stabilizată. Președintele actual al Serbiei, la împlinirea a 16 ani de la bombardarea țării sale de către NATO, spunea, într-o cuvântare, că Serbia va ierta totdeauna, dar nu va uita niciodată. Toate populațiile de pe această dramatică falie din vremea imperiilor, creată efectiv de aceste imperii – Otoman și Habsburgic – gândesc cam la fel, iar interesele marilor puteri față de această

zonă, foarte bogată în resurse strategice (mă refer îndeosebi la Kosovo) nu s-a diminuat. E drept, ecourile crizei din Ucraina se resimt puternic și aici, pentru că dramele prin care au trecut țările din acest spațiu în procesul destrămării violente a Iugoslaviei și al revenirii lor la o nouă normalitate sunt încă sângerânde.

Care este opinia dumneavoastră legată de posibilitatea ca evenimentele din Ucraina să devină un nou conflict înghețat în regiune? Dar în ceea ce privește posibilitatea ca celelalte conflicte înghețate din regiune să se „dezghețe” în acest context.

Populațiile din estul Ucrainei (ruse sau rusofone) nu vor accepta, probabil, un altfel de statut în afară de cel de separare de Ucraina sau, în orice caz, de autonomie substanțială. Aici se repetă cumva problema Kosovo, chiar dacă situația nu este echivalentă. Inima Ucrainei n-a bătut niciodată în Lugansk sau în Donețk, precum cea a sârbilor la Kosovo Polje, chiar dacă aceste locuri sunt la fel de prețioase datorită bogățiilor lor naturale. Este foarte greu ca războiul din Ucraina să se transforme într-un conflict înghețat, deși, pe moment, s-ar putea să fie o soluție care ar evita pierderile de vieți omenești, distrugerile masive și costurile inutile. Separatiștii nu au realizat încă obiectivul lor politic și nici pe cel strategic, iar forțele de la Kiev sunt departe de a fi în măsură să impună soluții, chiar dacă sunt sprijinite de Statele Unite ale Americii, de Uniunea Europeană și, în oarecare măsură, și de reactivarea NATO.

Nu cred că actualele conflicte înghețate vor fi reactivate cu ușurință. Presiunea politică și geopolitică internațională este una de tip disuasiv în ceea ce privește aceste conflicte înghețate, iar exemplul Ucrainei nu este nici pe departe unul încurajator. Deocamdată, din războiul ucrainean, care a izbucnit după anexarea Crimeii – această „coastă de Azur” a țărilor – la Rusia, nimeni nu a câștigat nimic. Conflictul nu este încă încheiat, armele nu au tăcut pe deplin, iar sancțiunile economice n-au produs acel efect atât de grav care să distrugă Rusia.

Nicio variantă nu trebuie însă exclusă. Practic, orice este posibil. Conflictele din Caucaz, din Cecenia, din Transnistria nu sunt soluționate, iar părțile implicate direct nu acceptă soluții

impuse de alții, chiar dacă ele nu sunt capabile să găsească vreo soluție viabilă, în afară de cea a războiului. Dar și aceasta pare a fi relativă și destul de ambiguă, bazată în general, nu pe forțe proprii, ci pe sprijinul celor din afară interesați de problemă. Toate aceste țări și zone rebele s-au aflat și se află și acum în areale de interes strategic pentru marile puteri și, se știe, soluțiile (acceptate sau nu de populații) vin predominant, sub diferite forme, formule și amprente.

Amestecul forțat sau natural de populații din Republica Moldova, din Caucaz, din Balcani nu înseamnă confluente, nici multiculturalitate, întrucât nu s-au făcut prin conexiuni și confluente, ci prin dinamica unor frontiere politice interesate și, în general, ofensive, agresive, adică prin mutații, prin impuneri.

Practic, nu numai sârbii nu uită. Nu uită nimeni cruzimile, ororile războiului, dezrădăcinările, tragediile. Oamenii de valoare din aceste țări vor începe – au început deja – cercetarea amănunțită a realităților, a cauzelor, a implicărilor, implicațiilor și efectelor în timp, a intereselor, dar efectele adevărate, bune sau rele, se vor simți mult mai târziu.

Criza presupune, prin definiție, existența deopotrivă a pericolului și a oportunității. Care credeți că ar fi oportunitățile aferente crizei ucrainene din perspectiva UE, a NATO și a României?

Niciunele. Mai degrabă, ar trebui relevată îngrijorările. Și, poate, ieșirea din iluzii. Summitul de la Vilnius a arătat clar care este realitatea pe axul Marea Neagră – Marea Baltică. Rușii percep extinderea UE și a NATO ca pe o amenințare și o tratează ca atare. NATO și-a reactivat dispozitivul pe frontiera sa de Est, dar Uniunea Europeană și țările europene din NATO nu s-au grăbit să sporească cheltuielile militare la 2% din PIB. Vor face aceasta în următorii zece ani. Nici România, a cărei industrie de apărare s-a degradat considerabil în ultimii 25 de ani, nu întreprins măsuri consistente în acest sens. „Umbrelele de securitate” funcționează doar dacă ai și propria „umbrelă” națională, iar NATO nu este în afara noastră, NATO suntem și noi. Cu alte cuvinte, apărarea colectivă activează și operaționalizează apărarea națională, nu o substituie.

La nivelul Uniunii Europene este în curs de elaborare și dezbateră o nouă strategie europeană de securitate, menită să înlocuiască documentul elaborat în 2003. Inițiative similare au avut loc însă și anterior. Credeți că, de această dată, natura evoluțiilor în planul securității regionale și internaționale va constitui un stimul suficient de puternic pentru statele membre ale UE să ajungă la un consens în acest domeniu?

Așa ar trebui. Uniunea Europeană nu poate exista temeinic sub semnul duratei fără o dimensiune de securitate și apărare corespunzătoare statutului ei. Cred că, la nivelul Uniunii Europene, ar trebui să se înțeleagă bine că este responsabilă de propria apărare și securitate. Iar, pentru aceasta, trebuie să aibă conceptele politice și strategice potrivite și toate forțele, mijloacele și resursele necesare.

În opinia dumneavoastră, care ar fi punctele esențiale pe care o nouă strategie europeană de securitate ar trebui să le includă, astfel încât să constituie un document relevant, util și cu valabilitate pe termen mediu și lung?

Desigur, astfel de documente se întocmesc după un anumit tipic și nu intru aici în detalii. Dar cred că strategia europeană de securitate și apărare ar trebui să fie o sinteză a strategiilor de securitate și apărare ale statelor componente și să le reunească pe acestea într-un concept european unitar. Printre punctele esențiale ale unei astfel de strategii ar trebui, cred eu, să se afle și următoarele:

- justificarea unei astfel de strategii, pornind de la definire, caracteristici ale mediului internațional de securitate și apărare și de la necesitatea unui astfel de document public;
- identificarea, pericolelor, amenințărilor, a vulnerabilităților la acestea și a nivelului riscului de securitate (insecuritate) și apărare;
- o decizie politică europeană de securitate și apărare coerentă, directă și consistentă, care să depășească îndoielile, incertitudinile și precauțiile exagerate, dând lumii întregi semnalul de mare putere politică, economică, cognitivă și militară foarte motivată, hotărâtă, valoroasă, consistentă, capabilă și responsabilă;
- o definiție corespunzătoare a strategiei

europene de securitate și apărare și o motivație suficientă și credibilă a acesteia;

- un concept strategic european de securitate și apărare clar, structurat pe complexitate, unitate, integralitate, flexibilitate, capabilitate, interoperabilitate și eficiență.
- un patrimoniu și un sistem de valori europene de securitate și apărare care să constituie baza întregului concept strategic de securitate și apărare;
- definirea clară, indubitabilă, completă și credibilă a interesului strategic vital european, care să exprime viabilitatea și vitalitatea conceptului unității europene, bazată pe unitatea, integritatea, suveranitatea, responsabilitatea, prosperitatea și valoarea tuturor statelor componente;
- definirea forțelor, mijloacelor și resurselor de securitate și apărare și a modului în care se preconizează să fie, în continuare, recrutate, structurate, pregătite și folosite;
- nivelurile și orizonturile de așteptare.

Care credeți că ar trebui să fie liniile directoare pentru viitoarele strategii de securitate națională și de apărare națională ale României?

În principiu, aceleași cu cele de mai sus. Pentru a-și defini mai clar un concept național viabil de securitate și apărare, cei care întocmesc strategiile de securitate și apărare, în afară de faptul că ele se elaborează în context european și aliat, trebuie, consider eu, să nu se abată nicio clipă de la interesul național vital – cel de supraviețuire și de dezvoltare durabilă a statului român. Aceasta cu atât mai mult într-o lume în care crizele și conflictele, ca și presiunile de ordin financiar, ale proceselor de mondializare, ale intereselor marilor corporații și efectelor unor confruntări extrem de grave pentru piețe, resurse și reșezări de areale în tectonica geopolitică se derulează cu repeziciune, intempestiv și, adesea, prin surprindere.

Acești specialiști, care provin din toate structurile sistemului național de apărare, ar trebui să înțeleagă foarte bine că, deși, astăzi, niciun stat de pe lume, nici chiar Statele Unite ale Americii, nu-și mai poate asigura securitatea și apărarea de unul singur, responsabilitatea securității și apărării sale este un atribut al suveranității

naționale, revine în totalitate statului. Așa cum am menționat și anterior, apărarea colectivă din cadrul NATO și cea comună cuprinsă în conceptul european de securitate și apărare operaționalizează conceptul național de securitate și apărare, fac posibilă materializarea lui, reprezintă o expresie a solidarității și responsabilității colective și comune, dar în niciun caz nu-l substituie pe cel național. Planificatorii ar trebui să înțeleagă în profunzime implicațiile acestui fapt: nimeni nu ne va apăra țara în locul nostru, dar aliații ne vor ajuta să facem față oricărei situații. De aceea, prima dintre aceste linii directoare este calculul cât mai exact al nivelului de risc de securitate (insecuritate), identificând și evaluând cu mare precizie, pe cât posibil, toate, dar absolut toate fluxurile, valurile și nivelurile de provocări, pericole și amenințări, precum și vulnerabilitățile endogene și exogene ale României la acestea. În funcție de dinamica acestora, e necesar să fie fixate cu claritate scopurile și obiectivele securității și cele ale apărării și stabilite, în deplină cunoștință de cauză, nivelurile de așteptare, structurile, pregătirea și modul de modernizare, actualizare, operaționalizare, funcțiune și acțiune pentru forțele specializate și pentru cele de sprijin, precum și cele ale mijloacelor și resurselor. Chiar dacă în filosofia și fizionomia de rețea, pare a nu mai fi de actualitate sintagma „prin noi înșine”, trebuie spus că responsabilitatea securității și apărării României revine în primul rând și nu în ultimul rând românilor.

Cum ar trebui să se reflecte în strategia militară a României răspunsul la acțiunile de tip hibrid?

Printr-o abordare de tip integral (holistic) și, în același timp, pe părți, pe componente, dar nu separat, ci în interconexiune flexibilă și prin analiză comprehensivă comparativă a efectelor, în dinamica lor. Un astfel de concept – acțiune hibridă sau război hibrid – nu schimbă natura acțiunilor, ci doar configurația lor. Strategia militară trebuie, cred eu, să aibă în vedere necesitatea realizării și planificării din timp, a unor proceduri de flexibilizare și supertehnologizare a forțelor și acțiunilor, astfel încât acestea să pregătească și să experimenteze din timp anumite modalități de ieșire din bucla OODA (Observare,

Orientare, Decizie, Acțiune), pentru a face posibil controlul situației și menținerea sau recucerirea inițiativei strategice, operative sau tactice. Or, cum bine se știe, controlul nu-l poți realiza decât din afara sistemului. Confruntarea de tip hibrid se prezintă ca o fluidizare excesivă și chiar ca o degradare a spațiului luptei, ca o deformare a lui, îngreunând foarte mult ieșirea din sistem, adică, teoretic vorbind, din zona buclei lui John Boyd¹. El a denumit acest ciclu bucla OODA. Realizând o tranziție rapidă în afara sistemului, poți scoate din luptă unul dintre cele trei elemente (Observare, Orientare, Decizie) și, în felul acesta, prin degradarea fluxului preacțional, faci imposibilă efectuarea acțiunii și, deci, realizezi paralizia strategică a adversarului. Această acțiune de principiu, permisă cândva de așa-numita tehnologie Sabre (derutarea adversarului și desprinderea rapidă de el), impune, chiar la nivelul planificării strategice, și o astfel de abordare. Dar modalitățile de acțiune din afara sistemului sunt, în cazul acțiunilor de tip hibrid, foarte complicate. Planificatorii n-ar trebui să uite acest lucru. Și mai ales, de această complexitate a spațiului extrem de dilatat, de complicat și de fluidizat al acțiunii de tip hibrid și contracarării acesteia ar trebui să țină seama și cei care alcătuiesc acel document care pune în operă, prin mijloace militare, decizia politică privind apărarea țării, denumit *strategie militară*.

¹ N.R.: Fost pilot de vânătoare în războiul din Coreea, care a înțeles că, pentru a paraliza acțiunea adversarului, trebuie să controlezi situația și, pentru a o controla, trebuie să te desprinzi de adversar și să-l lovești în unul din punctele de care depinde acțiunea: observare, orientare, decizie.

Conferința științifică internațională STRATEGII XXI

– Complexitatea și dinamismul mediului de securitate – 11 - 12 iunie 2015

Conferința STRATEGII XXI este o activitate cu tradiție, cunoscută în mediul academic la nivel național și internațional. În cei 15 ani de când se organizează această activitate, valoarea lucrărilor prezentate și a numărului persoanelor interesate să participe a crescut constant.

Anul acesta, Conferința a fost organizată în perioada 11 - 12 iunie. La activitate, au participat reprezentanți din mediul academic național și internațional. Invitații străini au fost cadre didactice și cercetători de la Academia Națională de Apărare „G. S. Rakovski” din Sofia (Bulgaria), de la Centrul de Studii Strategice de Apărare, Universitatea Națională de Servicii Publice din Budapesta (Ungaria), de la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” din Chișinău (Republica Moldova), de la Universitatea de Apărare din Brno (Cehia) și de la Universitatea Politehnică din Madrid (Spania). Totodată, la activitate au mai participat și diplomați militari acreditați la București din Ungaria, Grecia, Turcia, China, Italia, Bulgaria și Serbia.

Șeful Statului Major General a fost reprezentat de domnul general de brigadă Nelu Bîrlă, locțiitorul Direcției Instrucție și Doctrină, iar din partea Ministerului Afacerilor Externe a participat domnul secretar de stat Daniel Ioniță.

Totodată, la conferință au participat și au publicat articole cadre didactice, cercetători, doctoranzi și masteranzi de la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”; Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”; Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”; Universitatea din București; Academia de Studii Economice; Școala Națională de Studii Politice și Administrative; Universitatea Babeș-Bolyai; Centrul de Prevenire a Conflictelor & Early Warning; Ministerul Apărării Naționale; Ministerul Afacerilor Externe; Ministerul Afacerilor Interne; Ministerul Finanțelor Publice; Serviciul Român de Informații; Camera de Comerț și Industrie a României.

Asemeni ediției anterioare, și aceasta a fost integrată în proiectul „Rețea transnațională de management integrat al cercetării doctorale și postdoctorale inteligente în domeniile *Științe militare*,

Securitate și informații și Ordine publică și siguranță națională – Program de formare continuă a cercetătorilor de elită – SmartSPODAS”, derulat de UNAp în parteneriat cu Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, Asociația Centrul de Prevenire a Conflictelor și Early Warning și Institutul Regal de Studii Strategice – CRISMART din Suedia, ce este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Din acest punct de vedere, Conferința se bucură de participarea cercetătorilor doctorali și postdoctorali ai UNAp și ai partenerilor săi.

Principalele aspecte abordate s-au încadrat în următoarea tematică: noile elemente în evoluția mediului de securitate internațional, echilibrul de putere în contextul evoluțiilor relațiilor internaționale, riscuri și amenințări potențiale pentru mediul de securitate, impactul statelor emergente asupra centrelor de putere regionale și internaționale, rolul actorilor nonstatali în evoluția mediului de securitate.

Dintre concluziile rezultate în urma dezbaterilor, le enumerăm pe cele mai importante:

- Transformările și evoluția dinamică a mediului de securitate impun o conduită prudentă dar și preventivă, cu un caracter activ care să aibă eficiență în contracararea riscurilor și amenințărilor.
- Amenințările hibride și manifestarea conflictuală sub forma războiului hibrid presupun o adaptare la nivel acțional, conceptual și din punct de vedere al capacităților organismului militar, precum și a tuturor celorlalți actori în câmpul de manifestare a securității.
- Componenta cibernetică a conflictelor actuale are efecte mai importante în ceea ce privește organizarea, planificarea și desfășurarea operațiilor militare.
- Transformarea societală impune ca o consecință directă și transformarea organizației militare; necesitatea atingerii unor ținte de capabilități și menținerea acestora pe termen mediu și lung presupune adoptarea cât mai urgentă a unor măsuri în domeniul pregătirii rezervei forțelor armate.
- Suveranitatea statală în contextul calității de membru al UE și NATO suferă transformări în plan politic, juridic, economic, social, precum și în domeniul apărării și securității.

Considerăm că acest eveniment și-a atins obiectivul principal – acela de a disemina cele mai recente studii și cercetări în domeniul securității și apărării naționale și internaționale și, în același timp, de a promova dialogul în cadrul comunității științifice.

De asemenea, participarea internațională a contribuit la schimbul de experiență între statele membre și state partenere ale NATO.

Irina TĂTARU

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

APRILIE - IUNIE 2015

Pe lângă activitățile curente desfășurate de către colectivul Centrului, în această perioadă a continuat seria prelegerilor publice organizate la Cercul Militar Național, cercetătorii noștri susținând următoarele lucrări: pe 8 aprilie, CS III dr. Cristina Bogzeanu a abordat tema „*Balcanii de Vest: tendințe economico – militare*”, iar pe 13 mai, directorul CSSAS, colonel dr. Stan Anton a vorbit despre „*Conflictele atipice ale secolului XXI*”.

Anul acesta, Conferința științifică internațională *STRATEGII XXI* cu tema: „*Complexitatea și dinamismul mediului de securitate*” a fost organizată în perioada 11-12 iunie, sub egida Proiectului SmartSPODAS, derulat de Universitate. În cadrul conferinței, au prezentat comunicări reprezentanți din conducerea UNAp „Carol I”, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul Român de Informații, reprezentanți din Cehia, Ungaria, Bulgaria, Republica Moldova și Spania. Alături de aceștia, la activitate au mai prezentat comunicări științifice reprezentanți ai unor institute de cercetare și universități civile din țară, precum și doctoranzi și postdoctoranzi din cadrul proiectului amintit.

Principalele aspecte abordate au făcut referire la transformările și evoluția dinamică a mediului de securitate, amenințările hibride și manifestarea conflictuală sub forma războiului hibrid, componenta cibernetică a conflictelor actuale, transformarea societală și suveranitatea statală în contextul calității de membru al UE și NATO. Prezentările au suscitat ample dezbateri în rândul participanților, care au contribuit la efortul de înțelegere, cunoaștere, cât și la diseminarea unor idei și opinii constructive. Lucrările conferinței au fost publicate în două volume tipărite în limba engleză, indexate în baza de date internațională ProQuest și, de asemenea, în ediție electronică, în limbile română și engleză.

În a doua jumătate a acestui an, CSSAS are pe agendă organizarea celui de al doilea atelier de lucru, care va avea ca temă: „Modernizarea Armatei României. Capabilități, tactici, strategie” și va fi organizat în data de 10 octombrie. Spre sfârșitul anului, în data de 8 decembrie, va fi organizat un alt eveniment științific, Simpozionul cu tema „Conflictele atipice ale secolului XXI”, la care sunt așteptați să expună lucrări cercetători, cadre didactice și reprezentanți ai unor instituții cu atribuții în domeniul securității și apărării.

Irina TĂTARU

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

DIMENSIUNILE ARTICOLULUI pot varia între minim 6 – maxim 12 pagini (inclusiv notele de subsol, bibliografia și imaginile). Setări pagină: margini 2 cm, format A 4.

Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 12, spațiere la 1 rând, cu diacritice**. Salvarea se va face ca document Word 2003 (.doc). Titlul fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și nu se scrie cu diacritice.

STRUCTURA ARTICOLULUI

- Titlul articolului (centrat, scris cu majuscule, bold, font 24)
- O succintă prezentare de autor, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic /cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea–, orașul, țara de reședință, e-mail.

- Un rezumat relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)

- 6 - 8 cuvinte-cheie (caractere italice)

- Introducere / Considerații preliminare

- Două-patru capitole, eventual sub-capitole

- Concluzii

- Tabelele / graficele / imaginile se trimit și separat, în format .jpeg / png. / .tiff.

În cazul tabelelor, deasupra se scrie, „**Tabelul nr. X** titlu”, iar în cazul imaginilor eg. hărți, etc., dedesubt se scrie **Figura nr. X: titlu**”. În ambele cazuri, se menționează sursa (dacă este cazul) în notă de subsol.

- NOTE DE SUBSOL: toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate; (prenume, nume autor) (la notele de subsol se indică și nr. paginii/paginilor).

Exemplu de carte: Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevenhouse, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Gheorghe Calopăreanu, „Securitate prin educație și instruire în UE”, în *Impact Strategic* nr. 2/2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 15.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației (se indică și data la care a fost accesată).

Exemplu: John N. Nielsen, „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticraticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

- BIBLIOGRAFIE: se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului (NUME, prenume autor), și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: CALOPĂREANU, Gheorghe, „Securitate prin educație și instruire în UE” în *Impact Strategic* nr. 2 /2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele)

și numele publicației.

Exemplu: NIELSEN, John N., „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticraticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

CRITERIILE DE SELECȚIE a articolelor sunt următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective din domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; valoarea conținutului științific; originalitatea; caracterul de noutate - să nu mai fi fost publicat anterior; o bibliografie relevantă, care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente; limba română și limba engleză să corespundă standardelor academice; adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review*, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor. Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea/respingerea articolelor. În urma evaluării, există trei posibilități: a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore; b) acceptarea articolului spre publicare, cu modificări/completări de substanță sau c) respingerea articolului. Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (www.sistemantiplagiat.ro).

TERMENE DE PREDARE: articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a redacției, impactstrategic@unap.ro, până la: 15 decembrie (nr. 1); 15 martie (nr. 2); 15 iunie (nr. 3) și 15 septembrie (nr. 4).

NOTA BENE: Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Versiunea în limba engleză a articolului se predă redacției în termenul agreed, și va corespunde formei finale a materialului în limba română. Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în prestigioase baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale. Citatele din lucrări/documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original. Ghilimelele se notează în limba română „...”, iar în limba engleză astfel: “...”.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Personalul militar și civil angajat al MAPN va trimite materialele destinate publicării însoțite de avizul structurii de securitate al unității în care este încadrat autorul/sunt încadrați autorii.

Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu *Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*.

Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului. Trimiterea articolului către redacție presupune acordul autorului în privința celor expuse mai sus.

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa e-mail: impactstrategic@unap.ro.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Director: Colonel lector univ. dr. Alexandru STOICA

Corector: Mariana MOLDOVEANU

Tehnoredactor: Liliana ILIE

Lucrarea conține 126 de pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail editura@unap.ro

Tel: 021/319.40.80/453

Fax: 021/319.59.69